

HORVÁTH DEZSŐ
A TIZEDIK EMBER

TARTALOM

BEVEZETŐ

MI KÖZÖM A TANYÁKHOZ?
VÉLEMÉNYEK A TANYÁRÓL
TANYA, TANYAI

JÉGEREDÉS

CSÁPENSZKI ISTVÁN
KÖZJÁTÉK
NÉGYÖKRŰ ANTAL

TILTOTT HÁZAK

BŰNÖS, FIZESS!
FOLT, BELÜLRŐL
TANYÁK A SIRALOMHÁZBAN
A MÉREG
SZIKÁNC
KETTŐS LÉTRÁK
ÁRVÍZ UTÁN
HALESZ
A HÁZHELYEK
ELLENTMONDÁS

ELALUDT LÁMPÁSOK

MINDEN ÉVBEN DON QUIJOTE
SZINKÓPA, MAGNÓVAL
VILMASZÁLLÁS
RIPORTFILM AZ ISKOLÁKRÓL
LAKAT AZ ISKOLÁN
MÉZESKALÁCS
A CSERBENHAGYOTT ISKOLA
HIÁNYJEL
KÉT PAP
MENEKÜLŐK

MOTYOGÓ

FÖLDÚTON

AMERIKA
A SZÉLMOLNÁR
AZ AUTÓS PARASZT
SZÁZ ÉV
A BÁCSI ÉS A NÉNI
TEMETETLENÜL
A JUHÁSZ
SZEGÉNY SÓGOR!
A BALESETEK OTTHON TÖRTÉNNEK
GÖRBE BOT A FOGASON
BABA

JÓSLAT NÉLKÜL

BEVEZETŐ

Szeressük vagy temessük a tanyát?

Hatalmas viták hömpölyögnek a tanya körül. Egyik vitatkozó azt mondja, szeretnünk kell, mert életre való, a másik meg azt mondja, temessük, mert eljárt fölötte az idő. Amióta tanya van, azóta tart a vita, és biztosan eltart addig, ameddig tanya lesz.

Ha jól belegondolunk, idétlen a kérdés, mert szereteteinket is temetnünk kell, ha elmennek. Temessünk tehát tisztességgel, ha eljön annak az ideje. Aki azonban siet, aki időnap előtt temet, aki az elevent akarja a föld alá dugni, hajthatja akármilyen szenvedély is, az gyilkol.

Megszámlálhatatlanul sok tanulmány íródott eddig a tanyákról tudós igyekezettel és tisztességes felelősséggel. Gyógyító módokat is ajánlanak legtöbbször, gyógyítani pedig a beteget kell. Beteg lenne a tanya? Olvasmányaim zöme szerint nagybeteg volt, és ma is az.

Mién nem sikerült ennyi igyekezettel meggyógyítani? Rágódom rajta hosszú idő óta. Talán azért, mert radikális gyógymódok jöttek szóba legtöbbször: meg kell szüntetni a tanyát. A gümőkóros tehenre is azt mondták, le kell vágni, ki kell irtani, akkor majd nem lesz gümőkóros tehenünk. Csakhogy a tanyát nem lehet levágni, mostanáig nem lehetett megszüntetni, nem lehetett felszámolni. Ebből arra lehet következtetni, lehet ugyan beteg, de makacs.

Hamar észre kellettennem, hogy a parancsoló szó mögött is áldott jó szándék húzódott meg szinte mindig. Aki ma akarja megszüntetni a tanyát - aki még mindig meg akarja szüntetni -, az is jót akar a benne élőknek. Szándékához szívesen csatlakoznék, módszere azonban megdermeszt, mert hideg ész szülte. Nem a tanyáról, hanem a tanyán élőkéről szól ez a könyv, és az emberség parancsához igazodik: szeressük az életet, ha tudjuk szeretni. Ha gondja van, segítsünk neki.

Annak is, aki el akarja hagyni a tanyáját, és annak is, aki benne akar maradni.

Becsüljük az embert akkor is, ha tanyai!

Erdei Ferencet olvasom:

Azoknak a társadalmi bajoknak és visszasságoknak, amelyeket a tanyairodalom a tanya-rendszer számlájára ír, legnagyobb része nem a tanya-rendszernek a következménye. Olyan általános jelenségek ezek, amelyek nem egyik vagy másik települési formának, hanem az általános gazdasági-társadalmi helyzetnek a következményei... Ezek általános politikai kérdések, tehát csak általános politikai segítség orvosolhatja a tanyán is ezeket a bajokat. Ha mégis tanyapolitika kíván ezeken a bajokon segíteni, az reménytelen eset. (*Magyar tanyák*, Budapest, 1942. 249. l.)

Akkora súlya van ezeknek a mondatoknak, azonnal kérdés ágazik belőlük: ma is igazak? Ma sincsen külön tanyakérdés és külön tanyapolitika? Mert ha igaz, akkor ösztözet is löhetünk, felszámolni mégse tudjuk. Hozzánk van növe gazdasági és társadalmi szövedéssel, nem lehet leoperálni rólunk. Tegyük el ezt a gondolatot későbbre, de ne feledkezzünk meg róla.

Amikor előre megfontolt szándékkal kezdtem a tanyák között járni - a hatvanas évek elején -, hazánk minden tizedik embere tanyán élt. (A népszámlálás adata 1960-ból: 1,2 millió, az összlakosság 12 százaléka.) Akár rangsornak is vehettem a tizediket: tizedrangúnak. Tudom, kemény a mondat, bizonyítanom kell. Sajnos, tudom bizonyítani. Tanyán élőbből buggyant ki a panasz: „Akkora a mi országunk, ha a térképet nézzük, mint a tenyerem. Benne a tanya? Mint a szűnyogcsípés. Csak akkor veszik észre, ha viszket. Odacsapnak, egy darabig még vakaróznak, aztán elmúlik az is.”

Nekifutásként álljon itt két példa.

Amikor fölrobbant a szénsavgyár Répcelakon, nem volt patron, nem lehetett szódavizet csinálni. Valahogy összejött a dolog, mert ugyanakkor vécépapirost se lehetett kapni. Apró leányom fejében összekapcsolódott a kettő, és kérdezte: most meg a papírgyár robbant föl? Nevettem rajta, aztán fölhívtam a papírkereskedő nagyvállalat igazgatóját. Magából kikelve magyarázta, hogy nem a kereskedelem a hibás, hanem más. Az a legnagyobb baj - mondta -, hogy a tanyai ember leszokott a kukoricacsutkáról, és rákapott a papírra. „Értse meg, uram, fölvásárolják, és elviszik a városi orra elől. Nem tudjuk megakadályozni.”

Hirtelen nem tudtam szóhoz jutni, és nem hittem el, hogy csak tizedrangú ember a tanyai. Alábbvaló papiros alig van, és ezt is fölhánytorgatjuk neki. Hogy merészeli nem kivárni a maga sorát? Neki ott a csutka, minek kényeskedik. Majd ha kedvére eltelt vele a városi ember, legföljebb akkor odaóvakodhat a pulthoz, és kérhet.

Szalonképesebb a második példa.

Az 1970-es árvíz után nehezen lehetett téglához jutni. Sok ház összedőlt, sokat kellett gyorsan építeni. Porciózták máskor is az adagokat a téglagyárak, most egyszerűen széttárták a kezüket: nincsen. Egyik jeles értekezleten a szónok azonnal megtalálta a bajok forrását:

- Végigmentem az egyik tanyai úton, láttam, téglá van a házak előtt. Fölvásárolják a téglát. Nem tudunk mi odafigyelni rá? Kedves elvtársak, nem tűrhetjük tovább!

Abban igaza volt, hogy építkeztek a tanyán, pedig tilos volt építeni. Ráadásul téglából. Tilalmakkal bekerítve él a tizedik ember.

A tanyatörténet talán legnagyobb fordulata a villany. Amikor elkezdtek vezetgetni, léptenyomon azt lehetett hallani, hogy ezt aztán már nem szabad engedni. Határozott intézkedéseket sürgettek, mert a villany konzerválja a tanyát. Gondoltam egyet, elmentem a villanyszerelő vállalat főnökéhez. Arra számítottam, a vécépapiros és a téglá mellé harmadik példát is találok majd. Igen nagyot tévedtem, tanyaügyben világosabb beszédet addig még nem hallottam:

- Szocializmust ígértünk minden embernek ebben az országban. A tanyainak is. Maga el tudja képzelni a szocializmust villany nélkül? Olvassa el Lenint!

Ez az a pont, ahonnan el lehet indulni. Legyen ez a legfőbb szempontunk vizsgálódásaink közben is.

MI KÖZÖM A TANYÁKHOZ?

Aki eddig tanyákról szólt, méregettem mindig, milyen kötődés vezeti a tollat. Onnan jött? Ismeri őket?

És én?

Ahol születtem, ott tanyák nincsenek. A paraszti munkába ugyan hamar belekóstoltam, de a szegődményes gulyásgyerek tapasztalatánál tovább nem jutottam. Nem hiszem, hogy a régi parasztsors nosztalgiája vezetne most is a dűlőutakon, bár a szegénységet, ha rátalálok, a magunkéval vetem össze. Örökségi ágon tehát nem tudok magyarázatot adni, miért habarodtam bele ebbe a témába.

Tanyám sincsen, pedig divat lett, hogy legyen. Többet tudhatnék a szomszédokról, ha volna, jobban beleláthatnék az életükbe is. Az újsütetű tanyásgazdák professzornak érezhetik magukat velem szemben.

Amatőr vagyok.

Van más kapcsolatom, régről való, és gyerekkorom ragaszkodásaként ma is él bennem. Nem tudom már, olvasmányaimban Tömörkény ejtette-e ki először a tanyai nemzetet vagy Móra, de az biztos, hogy nagyon megragadt bennem. Egyik se volt igazi tanyai. Mellettem álltak, amikor a sümegi gimnáziumból nem a pesti, hanem a szegedi egyetemre kértem a fölvételemet. Akkor láttam először tanyát, amikor a fölvételre jöttem.

Mit lehet a vonatból látni? Éjszaka volt, mit láthat egy leendő bölcsész? Ami le van írva. Azt, hogy *alusznak a tanyák*. Hajnal hasadtával már a szegedi körzet tanyáit bámulgattam, milyen lehetett Földhözragadt János birodalma, és létezhet-e olyan nagy idő, amikor a vas járomszög megtanul röpködni, és nincs levegő, se ég, se föld, csak homok van, szálló, röpködő homok, mely elfog mindent, és betemet mindent? Ha ezt Tömörkény leírta, akkor biztosan van. Jó lenne fölvenni egy marék földet, megmorzsolgatni, milyen a futóhomok. Visszaúton a másik oldalt néztem, és első szakmámba ütköző vétket fedeztem föl azonnal. A tanyai ember cövekhez kötve pányván legelteti a marhát. Átláttam rögtön, bölcsesség van benne, de ha nálunk is ez lett volna a szokás, nyolcadik évem nyarán nem kereshettem volna egy mázsa gabonát, egy választási malacot és száz pengőt. Egyáltalán: mit értem én akkor, ha egy kenderkötél helyettesíteni tud? Szalajtos világ ez, magyaráztam otthon. Még a disznót is kiköti legelni, nyakánál fogva. A mi falunkban legföljebb a koca hátsó lábára kötöttek madzagot, de csak akkor, ha kanhoz vitték.

Ennél többet akkor se tudtam a tanyáról, amikor tanár lettem. A régiről igen, mert néprajzon és nyelvészetten nevelkedtem. Nagy korszakot szalasztottam el.

A mi évfolyamunkra, tudtommal, tanyai gyerek nem járt. Ha mégis, nem derült ki róla. Legalább a piacra kinézhettem volna, de üres zsebbel mit keressen egy diák a piacon. Üres zsebbel és éhes gyomorral. Ami nyelvészkedés és néprajzосkodás közben elélem bukkant, bőven elég volt. Annak alapján is beszélhettem otthon annyit a tanyákról, amennyit akartam, nálam többet senki nem tudott.

Arra, hogy *világ* ez, kicsi országunkban külön világ, a Pusztamérgesre menő madzagvasúton ébredtem rá. Ki is mondtam mindjárt, hogy erre a földre az ember csak legutolsó elkeseredésében telepedhetett le. Gimnáziumban akartam én tanítani, nem Mérgesen; a magam megsavanyodott ábrázatát vetítettem rá a világra.

Tanyai diákom bőven volt, tőlük már sokat tanultam. Családlátogatási fejadagját talán senki nem teljesítette úgy, mint én. Nem biztos, hogy az iskola szomszédságába átmentem, de a hetedik határban már ott voltam. Ha akkor jegyzeteltem volna, vastag könyv bújhatna elő belőle. Ott jöttem rá, hogy a tanyák tele vannak *emberséggel*. Egyszer helyettesítettem is tanyai iskolában. Nem tiltakoztam ellene.

Két év se telt el, könyvtárosa, később hivatalnok lettem a népművelésnek. Ha időt lophattam, tanyák között jártam. Megtudtam, valamikor tanyai olvasóköri is voltak, de megszűntek. Előadásokkal, filmvetítésekkel egy darabig foltozgattuk a helyüket, aztán a foltozást is elfelejtettük. Ismeretterjesztő előadások közben vettem észre - mindig beszélgetés lett belőlük -, mennyire szomjasak a kint való emberek a szóra, és szívesen isszák, ha tiszta. Ha az előadó megjárta magát, kimentek a folyósóra.

Időközben fényképezni kezdtem. Volt egy kis csoport Szegeden, a KOR '68, avval kezdte a munkáját, hogy vasárnaponként tanyák közé vittük a gépünket. Egy fenékkal csak egy lovat lehet megülni, most se jegyezhettem közben, pedig sok emberrel találkoztunk. Fogadkoztam, ha megérem a nyugdíjat, újra bejárom ezt a vidéket, és megírom a szegedi járást. Huszonhat-huszonhét éves lehettem, beláthatatlanul messze a nyugdíjhoz.

Soha nem gondoltam rá, hogy valaha is újságíró lesz belőlem. Amikor hívtak, én csodálkoztam legjobban. A második héten már sorozatot indíthattam - a tanyákról. Akkor még az a nóta járta, hogy meg kell szüntetni a tanyavilágot. Erről én egy szót se szóltam. Lapomnak hála, egyszer se készített rá, hogy meggyőződésemmel ellentéteset írjak.

Ennyi közöm van a tanyákhoz. Ismeretem pedig annyi, hogy a tengerre mondhatom, itt is sós, ott is sós, a dagály is egyforma nagyjából és az apály is, ha vihar söpri, talán a hullám is, de a tanya minden lépésre más. Két egyforma tanya nincsen, mint ahogy két ujjam se egyforma. Amit én tudok, csak annyi, hogy kíváncsiságom alá rakja a tüzet.

Bővítettem a kört. Amikor már eleget barangoltam a szegedi járásban, át-átrándultam Bács-Kiskun megyébe is. Az is homokvidék, mégis tanulságos tapasztalatokkal tértem vissza. Kerestem az összehasonlítás lehetőségeit a feketeföldiekkel, sokat jártam tehát Hódmezővásárhely és Makó hatalmas határában is. A különbség legszembetűnőbb jele, hogy gyorsabban szűnnek meg a feketeföldiek, mint a homokiak. Az egy megyén belüli hasonlítás azonban itt is kevés. Békés megyébe is elmentem.

Erősen föltettem magamban, nem könyvekből szerzem meg ismereteimet, és ha lehet, statisztikából se dolgozom. Nem szép dolog, ha valaki hátat fordít a könyveknek, de a jelen időhöz a könyv kevés segítséget adhat. Napilapok, folyóiratok vitáiból sokat meríthetnék, jelentések sokaságára is támaszkodhatnék, megmaradtam mégis első szándékom mellett, vállalva annak minden kockázatát. Amit lehet, közvetlen közlőről magam akartam megtapasztalni.

A statisztikát azért hagytam el, mert nem értek hozzá. Szégyenkezés nélkül mondom, mert sokszor észrevettem, mást olvasnak ki sokan a számokból, mint én a valóságból. A hiba föltehetően bennem volt mindig, tudatos ferdítéssel természetesen senkit nem vádolhatok.

Szerettem volna eleget tenni néhány jóindulatú figyelmeztetésnek is. Biztattak, tekintsem át az egész mai magyar tanyavilágot, és abból vonjak le általánosítható következtetéseket. Lelkesítően szép a föladat, de véghezvihetetlen. Szabolcs-Szatmár, Hajdú-Bihar, Szolnok, Pest, Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megye egy embernek bejárhatatlan, ha a kötelező alaposságról nem akarok lemondani. A fizikai képtelenség csak az egyik oldala a dolognak. Hamar észre kellettennem, hogy a szegedi járásban kialakított átlagképemhez hasonlítgatok állandóan. Úgy is kérdezek, és úgy is értékelek. Hazulról hozott szempontjaim vannak olyan területeken is, ahol ezek a szempontok nem lehetnek érvényesek. A lelkesítően szép föladatból akaratlanul is hamisítás lett volna. Tévedni itthon is tévedhetek, nagyot is, kicsit is, a legnagyobb vigyázat mellett is, de hamisításért egyetlen lépést se tehetek. Izgatnak a tanyabokrok is és a sortanyák is, de ha az eddigi kutatás még azt se tudta pontosan tisztázni, miért alakult ki az egyik és miért a másik fajta, akkor be kell látnom, az ennél sokkal bonyolultabb mai helyzet föltérképezésére egymagam igen csekély vagyok. Mindvégig a szórványtanyák körül maradtam tehát.

Itt is meg kellett alkudnom magammal. Töviről hegyére vizsgálhatnám gazdasági jelentőségüket. Mit termelnek, mit adnak el? Nézegethetném házaikat és gazdasági épületeiket, tanulmányozhatnám családi és közösségi szokásaikat. Száz meg száz ágra hajtana mindegyik téma azonnal. Az előttem járók könnyen boldogultak, szinte kizárólag paraszttanyával volt dolguk. A mostaniakban mezőgazdasági dolgozó egy föld alatt lakik az iparba eljáróval, a tanácsi adminisztrátorral és néha a diplomás értelmiségivel is. Melyiknek a szokását vegyem? Melyiknek a gazdasági hasznát nézzem? Itt vannak a különböző korosztályok mindegyik rétegénél. Öserdei gubancokkal.

Megfutamodni a nehézségek elől? Tisztességes adag az is, ami megmaradt. A tizedik ember.

VÉLEMÉNYEK A TANYÁRÓL

Izgalmas a kérdés: mit tud az átlagember a tanyáról? Másként kellene fogalmaznunk, mert átlagember nincsen. Mit tud a közvélemény? Sokan mondják, ez se jó, mert különvélemények sokaságából kellene összegyűrni, de nem lehet. Sok embert megkérdeztem, megpróbálom leírni, amit ők feleltek. Csakhogy a kérdés furcsa jószág, sok fifika lehet benne. Föl lehet úgy is tenni,

hogyan olyan válasz jöjjön rá, amit mi várunk. Közvetítőkhöz folyamodtam, hogy a magam véleménye még a hangsúllyal se ragadhasson át. Írják le, ami a tanya szó hallatán eszükbe jut. Terjedelem? Ki meddig győzi.

A szegedi Juhász Gyula Tanárképző Főiskola népművelés szakos hallgatói tanyakutatással töltötték 1980 szeptemberének első hetét. Indulás előtt kérdeztem őket. Ők mondták:

1. Ma már nagyon elszórtan találhatók. Sokan elhagyták, esetleg tavasztól őszig tartózkodnak ott. Téltre általában beköltöznek. Állandó lakóhelyül leginkább az öregek választják. Vagy azért, mert nincs más választás, vagy azért, mert nem akarnak a gyerekekhez beköltözni. Mások azért laknak ott, mert őstermeléssel foglalkoznak. Éjjel-nappal dolgoznak, de jól keresnek. Azok maradnak még kinn, akik tsz-ekbe járnak dolgozni.

Napirendjük páratlan. Hajnalban kelés, etetés, dolgozni menni, ebédszünetben haza, utána ismét vissza a munkahelyre. Este ház körüli munka, etetni, aztán korán fekvés. Művelődés? Szinte semmi. A tsz-ek most már szorgalmazták, hogy a tagok tegyék le a nyolc általánost. Ez sikerül is több-kevesebb sikerrel. A tanító, aki szintén tanyán él, az egészséget nem veszi komolyan. Tulajdonképpen tisztában van azzal, hogy az idősebb emberek nagyon érzékenyek. Nem szeretik, ha őket oktatják, így az „órák” sokszor valamelyik háznál folynak, ivászat keretében. Újságot olvasás ritkán fordul elő. Inkább a nyugdíjasoknál. A nyugdíjas korosztály műveltebb általában (tapasztalatom szerint), mint az ötvenesek.

Mit lehetne tenni? Fogalmam sincs. Beszélni nem lehet velük, vagy legalábbis nehéz megtalálni a hangot. Mindenki csak a saját igazát hajtja. A probléma leginkább abban áll, hogy a fiatalok, akik bejárnak motorral vagy kocsival a városba dolgozni, azok művelődése a presszóban, illetve a borozókban merül ki. Ez nem begyepesedés miatt van. Inkább azért, mert általában a műveltebb réteg nem ereszkedik le hozzájuk. Pedig csak kis segítség kellene. Sokkal alkalmazkodóbb, mint a városi fiatalság.

A harmincasok nem nagyon mennek tanyára. Ez az a korosztály, amelyik szabadulni akar inkább tőle. Legfőleg a pénzkérdés az, ami a tanyára vonzza. Ők a legértelmesebbek. (Szerintem.) Őket érdeklik a szakmai kérdések. Mezőgazdasági és műszaki kérdések általában.

2. A tanyáról az jut eszembe, hogy félek tőle. Nem szeretem, mert ott tehenek vannak, és habos tejet kell inni reggelire, és én azt utálok.

Sok közvetlen kapcsolatom nincsen a tanyákkal. Gyermekkoromban voltam ott néhányszor, és akkor természetesen élveztem az ottlétet. Ma már, ha a vonat ablakából megpillantok kilométerekre távol egy tanyát, szorongás fog el. Úgy érzem, hihetetlen, hogy a mai rohanó világunkban meg lehet élni tanyán is, távol a várostól, a művelődési lehetőségektől, leggyakrabban még a számomra természetesnek tűnő villanytól is. S ugyanakkor tudom, hogy ezek az emberek milyen értéket hordoznak magukban, házukban, környezetükben, de főleg emlékeikben. Egy kihalóban lévő életforma összetevőit, lehetőségeit, mindennapjait ismerhetjük fel a velük való találkozásokkor. Mindig vonzott ez a tőlem annyira távoli világ, de mégsem kerültem annyira közel hozzá, hogy megismerhessem igazán, őszintén. Nagyon szeretném, ha a tábor hozzásegítené ehhez.

3. Magyarországon, főleg az Alföldön elég sok tanya található. Társadalmunk feladata, hogy felszámolja ezeket az elmaradott, korlátozott lehetőséggel bíró településeket.

Így, egy kívülről állónak, a tanyavilág egzotikum. A nagy pusztában egy gazdasági udvarral rendelkező ház. Távol minden sűrűn lakott területtől, legfőleg a legközelebbi szomszéddal tartható fenn valamiféle - főleg a szükségletek kielégítésére szolgáló - kapcsolat. De a legközelebbi szomszéd is kilométerekre van. Csak úgy tudom elképzelni az itt élő embereket, hogy nagyon szeretnek dolgozni, szeretik a természetet és a magányt.

4. *Életmódjuk rendkívül sajátos. A tanya mint kisgazdaság a mindennapi megélhetés forrása. Munkahely, lakóhely, gyakran üdülőtelek is egyben. A vitathatatlan anyagi előnyökkel szemben a kulturális-szociális lemaradásnak egyre inkább táptalaja. Hiba lenne azonban egyértelműen elítélően szólni erről az életformáról: figyelembe kell venni, hogy még jelenleg is tekintélyes azoknak a száma, akik egész életüket tanyán élik le. Először is ma a tanya - villany, tv, rádió stb. révén - bekapcsolható a civilizáció vérkörébe, másrészt a tanyai életforma nem is túl régen általános volt. A tanyai kultúra létjogosultsága tehát vitathatatlan. A természet ismerete, az életmód szülte sajátos gondolatvilág az emberek élet-, életcél-értelmezéséhez sok új mozzanatot világíthat meg, figyelembe véve azonban, hogy a külön élő tanyai kultúra különlegessége, érdekessége inkább egyének, mint kultúrák, életformák jellemzői, s nem elhanyagolható szempont az elmaradottság figyelembe vétele.*

5. *A magyar tanyavilág különleges világ. Azért írtam magyart, mert más országban, például Franciaországban lényegesen másképp kezelik a tanya fogalmát. Itt összefonódik az elmaradottság, a kirekesztettség, az egyedülállóság fogalmával. Valahol ugyanazt a problémát érzem, mint a munkásszálláson élőknél, őket is a múltból örököltük, gazdaságilag nélkülözhetetlen a létük, a másik oldalon viszont életformájukat nem lehet elfogadni úgy, ahogy most létezik. A tanyán élőket is valamiképpen el kell fogadni, de rettenetes probléma az ő létformájuknak maivá tétele.*

6. *Életszemléletük nemritkán kispolgári, mindenképpen előtérben van az anyagiasság.*

7. *Ha több tanya helyezkedik el egy kisebb körzetben, ott általában kialakítanak egy tanyaközpontot, ahol találhatunk iskolát, boltot, postáládát is. Ilyen helyeken általában van már áramszolgáltatás is, de távoli, egyedülálló kis tanyákon ezt legfeljebb házi áramfejlesztővel oldhatják meg, ha tudják. Ha ez nincs, akkor a világtól eléggé elzárt hely a tanya, egyetlen információs központ a telepes rádió lehet. Ahol nagy a szóródás a tanyák között, az iskolás gyerekek számára tanyakollégiumot létesítenek. Ma az emberek többsége már beköltözött a faluba, a tanyavilág jóval kisebb, mint a felszabadulás előtt volt.*

8. *Nem tudom, hogyan lehetne ezeket az embereket - mindamellet, hogy szabad idejük egy szál se - bevonni a KULTÚRÁBA. Csak az új nemzedék kerülhet úgy közelebb, hogy városba megy dolgozni. Mindez a tanyák felszámolását jelentené?!*

9. *Emlékszem a „Televíziót minden tanyai iskolába!” kampányra. Sok gyerek szorong a padban, és árgus szemekkel figyelik a készüléket, amit a felajánlók maguk hoztak és helyeztek üzembe. A főiskolán került újra szóba a tanya, itt tudatosították, mi is ez tulajdonképpen, mik a jellemzői, mit kell tudni róla, bár a gimnáziumban is számon kérték a Magyarország sajátos település-hálózata c. anyagnál.*

Tanyai emberekkel az elmúlt év őszén találkoztam. A Stúdió színpaddal Kígyópusztán léptünk fel. Abszurd minidramát adtunk elő. Az emberek közvetlenek, érdeklődők voltak. Sajátos vendégszeretetben volt részünk: frissen sült kolbász, bor... Este volt, sétáltam az udvaron. Gémeskút, udvari W. C., üres utca, csillagos ég. Csend és nyugalom. Élveztem.

10. *Semmi közvetlen tapasztalatom nincsen a tanyákról, és azt hiszem, ott élő embereket se ismerek. Mindent, amit tudok, forrásokból származik: történelem, újság, tv, film, könyv. Ennek ellenére úgy érzem, képet tudok alkotni valamelyest erről a világról. Mezőgazdasági munka, elzártság. Nagyon szétágazó és nagyon sok problémát magába foglal. Egyszerűen kíváncsi vagyok, és érdekel az ottani világ.*

11. Érdekes tendencia a városi jómódú lakosok körében a tanya vásárlása nyugdíjas, gazdálkodó, kertészkedő helynek. Gyakori a tanyai iskolák megvásárlása is. Hogy ez hogyan értékelendő, nem tudom, nekem tetszik ez a megoldás a tanyarendszer jó értelemben vett megtartására.

Nem vizsgáztatni akartuk a főiskolásokat, nem összegezzük tehát a jó és a hibás válaszokat. Jó páran mondanak egészen határozott véleményt, anélkül hogy valóságos ismereteik lennének, beleértve olyan radikális döntést sürgetőt is, hogy felszámoljuk vagy jó értelemben véve megtartsuk a tanyákat, de ez ne lepjen meg bennünket, mert döntésre érett funkcióban is találunk ilyen embereket. A diák különben is hozzászólt, hogy felelés vagy dolgozatírás közben határozott legyen. El kell mondania a kénsavgyártás teljes menetét akkor is, ha se gyárat, se kénsavat nem látott még. Majdnem minden válaszoló közel hozza a tanyai embert a paraszthoz, aki földet művel és állatot tart. Azt is mondják, elzárt világ ez, sokan elhagyták, leginkább öregek élnek benne. A fiatalok városba vagy faluba mennek dolgozni, szórakozni és lakni is. A tanyaiak zárkóztak, nehéz őket szóra bírni, tehát banni kell velük, de ha őszinteséget éreznek, akkor kitárulkoznak, és őszinték lesznek ők is. Érzékenyek, nem szeretik, ha oktatják őket. Elmaradtak, de jól keresnek.

Meglepődtem, amikor a telepes rádiót emlegették. (Ha van rádió, legfőlőbb telepes.) Ez a korosztály beleszületett a tranzistoros világba, nem hiszem, hogy látott telepes rádiót. Azt is mondják, forrásokból szerzik ismereteiket. Régebbi fölmérések valóban szólnak ilyen rádióról, de hol van az már! Amióta olyan is van, amelyik zseblámpaelemével két hónapig is jó, és metszés közben föl lehet akasztani a fára, azóta a nehéz telepes akkor se kellene, ha ingyen adnák. Szégyen, nem szégyen, én mint városlakó, tanyán találkoztam először tranzistoros rádióval.

Azért rágódom rajta, mert a tizenöt-húsz éves igazság ma is él, noha már nem igazság. Aki leír valamit a tanyáról, lehet, hogy húsz év múlva is hivatkoznak rá. Akkor is, ha igazat következtet, akkor is, ha hamisat. Nem tehetek mást, csak azt szabad leírnom, amiről meggyőződtem. Ezért se vehetem a nyakamba mind a hét tanyás megyénket.

Közvetítő útján kértem meg a marxista egyetem esti tagozatára járók egyik csoportját is. Bár iskolába járnak, az élet hétköznapijaival több a kapcsolatuk. Úgynevezett középvezetők ők, néhányan egyetemet vagy főiskolát is végeztek. Szegeden vagy a környékén laknak kivétel nélkül, lehetnek tanyai tapasztalataik is. Válaszaikból a természetszerűen adódó ismétléseket elhagyom.

12. A megművelt vagy megművelésre váró föld mindig kötelék volt az embernek. A köteléket az ember és a föld kapcsolata, tulajdona tette elviselhetővé, elviselhetetlenné, illetve termékeny örömmé. Ez a kapcsolat szülte a tanyát. Szülte? Kényszerítette. A tanya: hajnaltól éjszakáig munka, gyűjtés, kínlódás, kevés emberi kapcsolat.

13. A tanya a nyugalom és a békesség helye természetes környezetben, szélsőséges időjárás kényén-kedvén kitéve. Derűs színfolt a tájegységben. Az idősebbek mindene, az utódoknak közönye és enyhe utálata övezi. A városi ember nem irigyli létüket.

14. Pár év óta divat a tanyavásárlás. Ezeket a tanyákat már megpróbálják korszerűsíteni.

15. A puszta közepén egyedülálló ház. Az udvaron gémeskút, mellette itató, a ház körül fák, virágok. Az állatok a háztól, illetve a kertetől távolabb legelnek, de szabadon. Az ott lakó emberek nyugodt, csendes körülmények között élnek, azonban a magány sokszor nyomasztóan hat...

16. A tanya fogalmával összekapcsolható volt az elmaradottság. Egyes vidékeken ez ma is jellemző, azonban Kistelek, Mórahalom, Kiskunhalas vidékén az elmaradottságból előreléptek az emberek. Sok esetben magasabb életszínvonalat tudnak biztosítani családjuk számára, mint az átlag magyar állampolgár.

17. Hátránya a tanyai embernek, hogy a szabad versenyben jobban meg kell küzdenie a sikerélményért. Más probléma: a tanyán élő emberek életvitelét már nem tudjuk megváltoztatni. Ez problémákat szül.

18. A tanya = az elszigeteltséggel. Kirekesztettek a társadalom mindennapi életéből. A tanya-világ elhalóban van, nincs sok jövője. Szerintem a legtöbb tanya Csongrád megyében van. Nagy gondja ez a megyének, a tanyák felszámolására törekszik.

19. A tanya az, melyre az állam éppen azért, hogy nincs megfelelő társadalmi ellátottság, nem fordít fejlesztést, ezáltal akarja felszámolni! És nagyüzemi mezőgazdaságot létrehozni.

20. A tanya az egyéni parasztember gazdasági lakhelye, a falutól távol eső objektum. Karámmal körülhatárolt terület, ahol háztáji állatállományát felneveli az egész közösség és saját részére.

21. A tanya számomra egy csodálatos világ. Megnyugvást, nyugalmat árasztó világ. Természetesen abban az esetben, ha az alapvető szolgáltatás megvan. Gondolok itt az áramszolgáltatásra.

22. A tanya burok, amely megóv a civilizáció káros hatásaitól, de elszigeteltsége miatt a belső torzulások a tanyán maradnak. A szigetelő hatás a szellemi szférára vonatkozik. A mai elzárkózottság félig kényszer, félig szűklátókörűség, de nem olyan értelemben, hogy az vakság is legyen.

A tanya olyan egészséges életformát is jelent, ami minden város lakó életcélja lehet, ha a szigetelő burkot saját kezűleg használhatja.

23. Manapság egy romantikus tanyafogalom van elterjedőben. Inkább a javak szerzésének a felgyorsulását jelzi.

24. Az ötvenes évek téves felfogása felszámolni igyekezett, de kudarcot vallott, mert óriásiak voltak a társadalmi gyökerei és hagyományai a tanyai életnek...

A felnőtt emberek véleménye sokban hasonlít a főiskolásokéhoz. A diákok a kultúra és a civilizáció hiányát panaszolták, a felnőtteknél a civilizációhoz már ártalmak is kapcsolódnak, amiktől megvédhet a tanya.

Érdekes, sem a főiskolások, sem a felnőttek nem említették, hogy okos emberek is élhetnek tanyán. Még a józan parasztság erejéig se. Az iskolázott ember felsőbbbségi tudata volna mögötte? Talán csak arról van szó, hogy nem jutott eszükbe.

Megkértem az orvosegyetemistákat is. Talán egy sincs köztük, aki végzett orvosként gyógyító kapcsolatba ne kerülne majd a tanyai emberekkel, az ő véleményüket tehát nagyon vártam. Az orvos tanácsa sokkal jobban ragad, mint bárki másé, rajtuk is múlik tehát, milyen lesz pár év múlva, aki tanyán él. Az ő feleleteiből is kihagytam az ismétlődő gondolatokat, de a hangsúlyosan erősítőket meghagytam.

25. A tanya szerintem semmiképpen nem lehet a jövőben is fenntartható intézmény... De a tanya felszámolása máról holnapra nem oldható meg, hiszen az idős emberek úgy gondolják, ha elhagyják a tanyát, elveszítenek valamit. Ez tehát csak az idős nemzedék kihalása után megvalósítható folyamat.

26. Szerintem nem szükséges a tanyák felszámolása, mivel nemcsak rossz, hanem jó oldala is van... Az emberekhez, a természethez való viszonyuk igazi, tiszta érzésekből fakad. Magát a kultúrát is, más ilyen hasonló dolgot is el lehet juttatni mindenhová, de az emberséget, az őszinteséget és a szeretetet nem lehet senkibe se beleültetni... Én sokkal szívesebben laknék

tanyán, mint városban. Az iskolai dolgokat a gyerekeknél meg lehetne oldani, ha egy kis pénzt áldoznánk rá. Az amerikai villanegyedekben sokkal nagyobb távolságokon oldják ezt meg.

27. A tanyavilág sokak szemében egy letűnt világként él. Csupán egy nosztalgikus hullám ismeri magáévá. A státusszimbólumként vásárolt nádfedeles, muskátlis ablakú házak a városi ember vágyaiban élnek tovább... Elismerve, hogy a jövő nem tartogat helyet a tanyai embereknek, én kiállok mellettük, mert az egyszerűség szépségét látom bennük. Pislákoló mécsesük a béke és a nyugalom szimbólumaként jelenik meg előttem. Szívesen élem a tanyaiak életét, ha arra módom adódik.

28. Szerintem még mindig jobb egyedül lenni a természettel, mint egyedül lenni sok-sok ember között, ami jellemző a nagy városokra.

29. Van kút a tanyában, de vize nem iható. Ivóvízért igen keserves utat tesznek meg, és meg is becsülik a vizet. Akárkinek inni se adnak belőle. Ez igen érdekes, mert tulajdonképpen nem irigy emberek, de az, hogy nehezen jutottak hozzá, önzővé tette őket. Számomra érthetetlen a ragaszkodásuk ahhoz, ami a saját életüket nehezíti meg... Ha most azt mondaná valaki, tessék, kaptál egy tanyát, villany, komfort nélkül, azt hiszem, nem tudnék mit kezdeni vele... Biztosan élmény lenne egy-egy nap ott, de huzamosabb ideig nem tudnék ott élni.

30. Én nem szeretnék tanyán élni. Szeretem a társaságot, sok ember között érzem jól magam. Barátok között. A tanya elszigeteli az embert.

31. Álláspontom: mindenképpen felszámolandó. Távol esik a városi szolgáltatásoktól, a kultúrától. Óriási fölösleges költséget jelent a közművesítése. A villamosításhoz például tízszer olyan hosszú drót kell. A tanyai gyerekek mindenképpen hátrányban vannak, mivel vagy már korán elszakítja őket a szülőktől a kollégium, vagy rengeteg időt pocsékolnak az utazásra, esetleg a gyaloglásra... A tanyai emberek tapasztalatom szerint az elszigetelődés ellenére jóindulatúak, barátságosabbak, mint a városiak. Jobban ismerik három kilométerrel arrébb lakó szomszédjukat, mint a bérházban lakó a szomszéd lakásban élőket.

32. Mégsem érzem ezt az életet teljesnek, hiszen a pénzt legtöbb esetben csak szaporítják, csak anyagiakban való gyarapodásra fordítják. Az ember élete egy zárt, kis világban nem lehet igazán boldog.

33. Hiába beszélünk ma arról, hogy a tanyavilág kihalófélben van. Utazzunk csak országunkban, és utunkról letekintve megfigyelhetjük... Meg kell mondanom, hogy bár a tanyai gyerek szókinccse, érdeklődése sokkal szűkebb körű, mint városi társaié, azonban életfelfogása, akaratereje, őszintesége messze kifinomultabb és erősebb. De vajon iskolába kerülve is később, képes lesz-e lépést tartani, de legalábbis felzárkózni a többihez? Nem tudom... Én nem tudnám megszokni a tanyai életet, és félténém tőle az utódaimat is.

34. Egy elszigetelt, de környezetébe mégis beolvadó, kedves pont, a körülötte elterülő mindenségben. Meghitt, kedves kép, az épületből sugárzik a belső, meleg légkör. Bennem gyerekkorom boldogságát idézi fel, csupa szép és jó jut eszembe a tanyáról és az ott folyó életről.

35. A gyerekek még úgy nőnek fel, hogy nem a „nem dolgozni” a dicsőség.

36. Számomra hihetetlenül nagy elszigetelődést, magányosságot jelent, mégis tisztелем ezeket az embereket. Lelkileg, érzelmileg többet érzek bennük. Nem tartom szellemileg elmaradottnak, személyes tapasztalatom alapján.

37. *A mai társadalomban szükséges rossz a tanya, ami a közeli-távoli múltból maradt ránk. Az idősebb korosztály ragaszkodik hozzá, és ez sok tekintetben szörnyű állapotokat eredményez. (Például a közegészség, az idős emberek magányossága stb.)*

38. *Előtted áll hétköznapi ruhájában, évtizedes, talán fél évszázados gondjaival, mindennapos életével. Ma az öröklött szegénységével és a modern világ lehetőségeivel. Nem olyan világtól elzártan, mint régen, mégis saját törvényeivel.*

39. *Az emberek egészségesebben, tisztábban élnek...*

40. *Azt mondják, tanyán szép borjú és buta gyerek nő. Szinte teljesen igaz. ... Szükséges a felszámolásuk: a gyerek oktatása miatt, és közegészségügyi szempontból is. Minden tiszteletem a tanyai orvosé.*

41. *Én nagyon szubjektív vagyok e téren, mivel öt éve van nyaralótanyánk a legvadabb tanya-világban. Számomra egy csodálatos dolog a tanya. Az emberek összetartoznak, tudnak egymásról, és nem idegesítik egymást. Amióta ismerem ezt a világot, nem félek attól, hogy falun vagy tanyavilágban gyógyítsak, sőt meg vagyok győződve arról, hogy itt sokkal könnyebben megvalósíthatnám önmagam.*

42. *Valahányszor tanyán tartózkodom, magányosnak, kiszolgáltatottnak érzem magam. Nem tölt el a szabadság érzése, szorongok. Úgy érzem, megfulladok, és szeretnék elmenekülni. Nem tudom, miért van így, hiszen semmilyen rossz élményem nem fűződik a tanyához. Nekem idegen.*

43. *Egészségügyi szempontból nagyon elmaradott. Folyóvíz nincs, vagy csak nagyon kevés helyen van. Áram szintén...*

44. *Természetes élet, természetes igények nélkül. Egy életet így le lehet élni, de kérdés, hogy érdemes-e. A szívinfarktus megelőzésére jó, de talán érdemesebb lenne vállalni az infarktust. (!?) Igaz, hogy én még eddig nem éltem tanyán.*

45. *Mérges is vagyok a tanyára, mert idős nagyszüleimet mintegy foglyul tartja. Sajnálom, hogy ők nem tanultak meg élni, életük egyetlen értelmét a munka adja.*

46. *Tudom, hogy hosszú ideig a kényszerűségből ott élők társadalmi, kulturális és egészségügyi problémáit nem oldjuk meg, mégis úgy érzem, nem gyökerestől kell kiirtani a tanyát, hanem szerepét kell megváltoztatni...*

Nekem tetszik, hogy ennyiféle töltéssel beszélnek a tanyáról. Egyik röpteti, mint a madarat, szinte föl az égbe, a másik beleveri a sárga földbe. Melyiknek van igaza? Ilyen a tanya, egy példára száz kontrát is kínál. Hálás vagyok a segítségükért, köszönetet mondok érte.

Vadásztam rá, hogy az orvosegyetemistának eszébe jut-e választott hivatása és orvosi felelőssége. Örülök, hogy sokan gondoltak rá. Az egyik azt mondja, jó lehet a tanya az infarktus ellen, de nem tudja, érdemes-e ilyen áron megszabadulni az infarktustól. Eredeti a gondolat, meg kell hagyni, de nem orvosnak való.

Összesen hatvanöten válaszoltak. Közülük egy se vallja magát tanyainak. A véletlen műve lenne, hogy nem került közéjük ilyen, vagy tényként kell elfogadnunk, hogy tanyáról nagyon kevesen jutnak el egyetemeinkre, főiskoláinkra? Lehet, hogy az agrárpályákon többet találnék, de a pályaválasztás nyitottságába vetett hitem most kicsorbult.

Némely válasz szükséztűségéből az is a fejembe vágódott, hogy a bantu négerekről talán több mondanivalója lenne diákjainknak, mint tanyán élő honfitársaikról. Nem megrovásként emlegetem föl, hiszen a magam példáját már az elején idéztem. Én még ennyit se tudtam. Túl nagy érdeklődést gyermekeim se mutatnak iránta. A riadalom szól inkább belőlem: föl tudom-e úgy fedezni a tanyai Magyarországot, hogy legalább kíváncsivá tegyem, aki velem tart?

TANYA, TANYAI

Az Akadémiai Kiadónál jelent meg 1980-ban *A magyar tanyarendszer múltja* (szerkesztette Pölöskei Ferenc és Szabad György). Terjedelmes a kötet, alapos munka, fölmentve érzem tehát magamat az alól a kötelezettség alól, hogy tanyáink történetével, jellegzetesen magyar vonásaival behatóan foglalkozzam. Szándékom szerint 1960-nál régebbre csak akkor nyúlok vissza, ha mai tanyáinkról szólva nem kerülhetem el. Segítenem kell viszont eloszlatni a köztudatban lépten-nyomon föllelhető tévhitet, hogy ősi települési formát jelöl tanya szavunk. Ehhez nélkülözhetetlen egy tömör történelmi áttekintés. Az előbb említett kötetre támaszkodom.

Tanyavilágunk kezdetei a 15-16. század fordulójától számíthatók, de föltehető, hogy az első mezei kertek már a 14. században kialakultak. A *szállás*, a *telelő* és a *mezei kert* ugyanazt jelenti. A kezdeti szállások az intenzívebb állattartás hozta létre, ezekből lettek a későbbi paraszt-tanyák. Állandó szállások akkor alakultak ki, amikor a közösen használt területből mindenki akkorát csíphetett ki magának, amekkorát a közösség hátránya nélkül tehetett. A rideg állattartás lassan visszaszorult, először csak télen vitték föld alá a jószágot, később általános lett az istállózó tenyésztés. A pásztorszállásból úgynevezett tüzelős ől lett, csak később építettek mellé emberi tartózkodásra alkalmas és kizárólag arra használt kunyhót, illetve házat.

A török uralomnak nagy szerepe volt a tanyák kialakulásában, de úgy, hogy hatalmas területen néptelenedtek el a falvak, és a török után sem épültek föl újra. Adatok vannak azonban rá, hogy az életképtelen kis falvak egy része már a mohácsi vész előtt elsorvadt. Kecskemét környékén hat egyházas lakott hely néptelenedett el a 14-15. században. Hamarabb elkezdődött tehát a pusztásodás folyamata. A pusztává vált területeken könnyebb szarvasmarhát tartani, mint szántani. Kedvez a külföldi piac is a 14. századtól, és a török se akadályozza a kivitelt. Jól jött neki a vám. Ahol a legtöbb állatot tartották (Cegléd, Kecskemét, Nagykörös, Debrecen, Makó, Szeged, Mezőtúr, Jászberény), ott alakultak ki később a tanya gazdálkodás központjai.

Az újratelepítés után több embert kellett eltartania a földnek, intenzívebb gazdálkodásra kellett tehát áttérni. Hatalmas távolságokra kijárni nem lehetett, legföljebb öt kilométer sugarú körben művelték a nagyra duzzadt települések körül a földet. A szentesiek 1853-ban úgy találták, hogy évenként 158 390 forint kár érne őket, ha a városból gazdálkodnának. Célszerűbbnek látszott kiköltözni oda, ahol a művelhető föld van. Ez a gazdasági kényszer és ez a célszerűség hozta létre a tanyavilágot.

Idézek a könyvből, Rácz István tanulmányából:

A II. József korában készített első magyarországi térképfelvétel segítségével hozzávetőlegesen megvonható a tanyarendszer határvonala. Legészakibb pontját Nyíregyháza határában jelölték. Innen kiindulva a tanyásodás vonala Debrecen irányába kanyarodott, majd nyugatra fordulva Karcagon, Kunmadarason keresztül Jászárokszállásig húzható; a jászok földjéről ismét déli irányba Ceglédig folytatódik, majd újból irányt változtatva nyugatra Kiskunlacházánál éri el a Dunát. Itt már végig követi a Duna folyását a Tiszával való találkozásig. Titeltől viszont északra irányul a Tisza mentén a Maros torkolatáig, majd a Maros jobb partján húzódik Szeged, Makó, Nagylak, Pecska útvonalon Battonyáig. Innen északi irányba törik meg a határvonal, s Eleken keresztül Gyuláig, onnan Illye

(Ciameghiu), Kőtegyán felé kikanyarodva halad Mezőgyánon keresztül, hogy aztán Földes, Sáp térségében s Debrecenen áthaladva Nyíregyházánál bezárja a kört.

A térkép tanúsága szerint a tanyásodás vonalán ekkor kívül rekedt a tanyás zóna peremvidékén fekvő Szolnok, Mezőkeresztes, Szentmihály (ma Tiszavasvári), a hat hajdúváros, és a hajdú szabadságától megfosztott Polgár, Balmazújváros, a Nyíregyházától északra fekvő Nagyhalász, a keleti részben pedig Gáborján, Komádi, Sarkad vidéke. Ezek különböző okok miatt utóbb - egyik-másik közel egy évszázad múlva vagy még később - léptek a tanyás gazdálkodás útjára.

A térképek alapján azt is meg tudjuk állapítani, hogy ez a rész nem alkotott tanyákkal egyenletesen beszórt területet... A futóhomokot és a folyókat széles térségben követő mocsarakat a tanyák ekkor még kikerülték. Ilyen területek pedig bőven akadtak. A Duna-Tisza közén temérdek síkon szabadul el a homok, s csaknem kiölte az élet csíráját is. Máshol viszont az áradó víz szabott szűk határt a termelőmunkának. Nem kerülheti el a figyelmünket azonban az a jelenség, hogy a Sárrét és más országrészek víz járta vidékein a tanyásodás egyik indítéka az volt, hogy a szántóművelésre alkalmas hátságokat rendszeresen a faluból, illetve a mezővárosokból nem tudták megközelíteni.

Miért hallani mégis lépten-nyomon, hogy ősi a tanya? Talán azért is, mert fejünkben régi foglalkozással, a földműveléssel forrt össze. Tanyai és paraszt egyre megy.

Más magyarázatot is kell keresnünk a tévedésre.

Törvénye az életnek, hogy kicsiből lesz a nagy. Apró magból a nagy fa, és egyetlen fa körül, ha elhullatja a magját, erdő is lehet. Csecsemőből lesz a felnőtt, és ha két ember együtt él, sokasodhat. Tudós elméletek szerint a csillagok és bolygók, csillagrendszerek, galaktikák, sőt az egész világegyetem is úgy alakulhatott ki, hogy a szétszórtan lévő anyagok tömegvonzásra közeledtek egymáshoz, és összesűrűsödtek. Mindig több és több másikat vonzhattak magukhoz.

Teljes evolúciós világképünk adja a példát hozzá. Megtelepedett egyszer valahol a világgal birkózó János és élete párja, mint ősanánk és ősapánk a paradicsomban. Először kunyhót épített magának, később házat. Fiai, leányai minek mentek volna messzire, ők is ott építkeztek a szülői hajlék mellett. Amikor még többen lettek, erősebbekké váltak, létrejött a falu, abból meg a város. A farkasszopó Romulus és Remus is gondolt egyet, letelepedett, és megalapozta Rómát. Kettejükből lett a nagy város.

Legendásan szép ez a fölfogás, de nem igaz. Illetve nem mindig igaz. Ennek alapján azt kellene mondanunk, hogy a fejlődés legelején megállt, hamvába holt, magvába fulladt valami a tanya. Az a ház, amelyikből se falu, se város nem lett. Csakhogy a tanya tanyának született, és tanya is akart maradni.

Amint láttuk, a történelem képlete igen egyszerű, de csak visszafelé nézve az. Ma már be nem látható minden szála, milyen társadalmi bolydulás szülte. A társadalmi mozgás sokszor sokkal bonyolultabb annál, hogy a benne élő egyes ember minden erővonalát érzékelti tudná. Igen erős röpítő energiák kellettek ide.

A csillagképes hasonlat tömegvonzásos tételét ne vessük el teljesen. Jobbágyfalvak sokasága szűnt meg a török előtt és a török alatt; lakóit magához szippantotta a város, mert a megmárádshoz nagyobb védelmet adhatott. Mostani korunkban százával hozhatnánk a példát arra, hogy egy-egy falu magához szippantja tanyáinak egy részét. A szegedi járás hatalmas területe valamikor - nem is olyan régen - Szeged és Dorozsma birtoka volt. A tanácsválasztások idején alakultak az önálló községek: Domaszék, Mórahalom, Ásotthalom, Zákányszék, Bordány, Üllés, Forráskút, Szatymaz, Balástya, Csengele. Akkor még csak a nevük volt község. Rúzsán összesen három családi ház állt. Most kétszáznyolcvan van. Kiadtak száztizenhét építési engedélyt, hamarosan ennyivel több lesz a ház. Vevőre talált ötven telek a fentiekén kívül, és eladó még nyolcvan. Ha

semmi rossz nem jön közbe, mire ez a könyv megjelenik, ötszáz ház lesz benne. Honnan jönnek a lakók? Többségük tanyáról, illetve szaporodnak a bentiek.

A tanyavilágot azonban röpitő energiák hozták létre, és gazdasági erők tartják napjainkban is. Vagy éppen az erő hiánya, mert nem mindenki tud beköltözni, aki szeretne. Aki szereti a számokat, annak írom le, hogy a szegedi járásban az 1980-as népszámlálás adatai szerint összesen 78 710 ember él, és ebből 33 110 tanyai (42,1 százalék). Pedig talán itt volt a legerősebb a tömegvonzásos sűrűsödés is. (Minden statisztika azt mondja, rohamosan fogynak tanyáink. Említettem, hogy 1960-ban még 12 százalékos kerekített értékkel számolhattunk, de tíz évvel később már csak 5,7 százaléka él hazánk lakosságának külterületen. Azért nem bagozom tovább, mert aki a számok törvényéből következtet a tanyavilág megszűnésére, föltehetően igen nagyot téved. Az élet egyes jelenségei ugyan gyakran kifejezhetők számokkal, de a számok logikája és az élet logikája nem ugyanaz. Az egyiket ráhúzni a másikra: erőszak. Következményeit tekintve súlyos tévedés. Magyarázza meg valaki pusztán a számokból, miért éppen Budapesthez közel szaporodnak napjainkban is a tanyák? És jósoljon belőle valaki, mikor érvényesülnek hasonló tendenciák Szeged, Kecskemét vagy Debrecen körzetében? Ide a matematika önmagában igen kevés.)

Térjünk vissza azonban eredeti gondolatunkhoz. Ahhoz, hogy a tanya nem ősi település. Most jön a bökkenő, mert nyelvészeink viszont tudván tudják, hogy tanya szavunk benne van az 1037-ben kelt, átiratban ránk maradt bakonybéli alapítólevélben. Nyelvészeti magyarázatok kellenek ide, de akinek nem kenyerre a nyelvészet, szép kirándulást ajánlok neki. Induljunk el a Kiskunságba, fogadjuk el idegenvezetőnek Petőfi Sándort. Hallgassunk a szavára:

*A tanyáknál szellők lágy ölében
Ringatózik a kalászos búza
.....
A tanyákon túl, a puszta mélyén
Áll magányos, dőlt kéményű csárda;
Látogatják a szomjas betyárok,
Kecskemétre menvén a vásárra.*

[Az Alföld, 1844]

Minden szép az országnak ezen a darabján, csordul a versből a szeretet. Hogyne csordulna, ez a szülőföld. Jelzője van a csárdának, a betyárnak, délibábos az ég, kövér a gulya, a méneseknek nyargaló a futása, az ostorok hangosak, a szellők öle lágy, a búza kalászos és ringatózik, a homok királydinnyés, a vércse visító, az árvalányhaj bús, kék virága van a szamárlenyezőnek - de a tanyának nincsen jelzője.

*Nagy sokára egy-egy
Tanya tünedez fel, boglyák és kazalok.*

[Kiskunság, 1848]

Itt sincs jelzője.

A *Szülőföldemen* című versben azt mondja, gondolata minden kedves helyet bejár, és úgy szedegeti a sok szép emléket, mint a méh a virágról a mézet, de tanyáról nem szól.

Persze hogy nem szól, mert semmi dolga nincsen vele - mondhatnánk. Ha azonban tudjuk a kutató szavából, hogy a futóhomokot a tanyák sokáig kikerülték, akkor figyelni kezdjük, milyen lehet az a tanya, ami itt-ott mégis előkerül a versben.

*Üres most a halászkunyhó és a csőszház,
Csendesek a tanyák, a jószág benn szénáz; ...*

Idegenvezetőnknek hála, itt már beljebb is mehetünk. Megnézhetjük, milyen a tanya belülről.

*Leveles dohányját a béres leveszi
A gerendáról, és a küszöbre teszi,
Mevágja nagyjából;
S a csizmaszárából
Pipát húz ki, rátölt, és lomhán szipákol,
S oda-odanéz: nem üres-e a jászol?*

[A puszta télen, 1848]

Milyen ez a tanya? A jószág benn szénáz? Benne lakik a béres is? Akkor ez nem is emberi szállás, hanem istálló. Szóról szóra ezt mondja a néprajz is: az első szállásokon vagy telelőkön ember és állat egy födél alatt lakott. Hihetünk tehát Petőfinek.

Itt már van jelzője a tanyáknak: csendesek.

Bogarásszunk tovább a versekben!

*Királyi ház? bordélyház és
Zsiványok tanyája!*

[Bánk bán, 1848]

Király és zsivány könnyen egymás mellé kerülhet. A zsivány és a tanya is egymás mellett van. Biztosan véletlen az egész, hiszen itt nem magányos tanyáról van szó, hanem királyi lakról. Álljunk meg mégis, lapozzunk csak bele a *János vitéz*-be!

*Csalatkozott Jancsi, mert nem volt az csárda,
Hanem volt tizenkét zsiválynak tanyája.*

Lehet, hogy a rím hozta össze a kettőt? Csakhogy költőnkből szinte folyt a rím; a *csárda-tanyája* nem a tökéletesek közül való.

*Mit tünődöm? amott egy tanya,
Bemegyek.*

.....
Zsiványfészek is lehet...

[Bolond Istók, 1847]

Három véletlen? Itt is együtt van a zsivány és a tanya. Hagyjuk el a Kiskunságot, ugorjunk át Szarvasra, Tessedik Sámuel tiszteletes úrhoz, és olvassunk bele az ő írásába is. Szállásokról, marhatanyákról van éppen szó benne.

Itten a legtökéletlenebb emberek, a pásztorok leggonoszabbjai, tekergő és fatsargó betyárok, kitanult gonosztevők nappal, de leginkább éjszaka összevegyülnek, a legotsmányabb dolgokat követik el és olyan betstelenségeket tselekszenek, amelyektől az emberiség egészen iszonyodik.

A zsiványságnak majdnem minden rokon értelmű szava benne van. Itt nincs rímkényszer, ez próza. Ilyen lett volna a tanya abban az időben? Mind nem lehetett ilyen, de biztos, hogy ilyen is volt. Visszamehetünk megint Petőfihez, és megint hihetünk neki. Miért találta volna ki, ha nem úgy lett volna?

Külön tanulmány kellene ide. Fáradságos lenne összehozni, de megérné. Sok szöveget összehordtam magamnak, de messzire vinne attól a szándékomtól, hogy én a tanyák jelenéről szeretnék írni. Hadd idézzem mégis Arany János Az „öreg” házról című töredékét:

*Híre pora nincsen már az öreg háznak,
Honnán elindultam földi utazásnak,
Nem is úgy épült, hogy századokig álljon,
Csak rövid tanyául, mint a fecskefészek,
Míg ideje eljön a...*

Nem végleges, csak ideiglenes szállás a tanya.

Most kezdhethük a nyelvészkedést. Szent István említett alapítólevelében benne van a tanya, tehát tanyának lennie kellett 1037-ben is. Volt is, de nem azt jelentette, amit most. Halászhely volt, nem lakóhely. És a halászok ma is tanyának mondják a víznek azt a részét, ahol a hálót halfogásra kivetik. Megtanultam ezt már diákkoromban Nyíri Antal 1948-ban kiadott könyvéből (*A kiháló szentesi víziélet néprajzi és néprajzi maradványai*), de biztos, ami biztos, elmentem 1976-ban Benkő István hetvenöt éves öreg halászhoz is az Etelka sorra Szegeden. Azt mondta, még nem járt iskolába, amikor apja maga mellé vette, kezébe adta a kárásztallu evedzőt, és amíg ő férgelte a horgokat, az apró gyerek egyik tanyától a másik tanyáig taszigálhatta a fából vésott ladikot.

- A vízparti egyik tanyától a vízparti másik tanyáig?

- Fenét. Ha ott ház lett volna, a legelső áradás elvitte volna.

- Akkor mi a tanya?

- Ahol a horog tanyázik.

A szlávoktól vettük át tanya szavunkat, és ott is halászhelyet jelent. Hogyan lett belőle lakóhely, világtól távol eső hajlék? Hogyan válthatta föl szállás szavunkat?

Egyszerű a magyarázat. Ahol a halászok sokszor kivetették a hálót - mert volt ott hal -, a parton kunyhót építettek maguknak. A kishalász még ennek a századnak az elején se járt haza aludni, kellett is neki a kunyhó. Ahol a hal tanyázott, a halászháló és a hálósók is építettek kunyhót maguknak is meg a sózott halnak is. Hasonlót építettek a réti emberek, a pákászok, rákászok, csikászok, madarászok és a nyájukat őrző pásztorok is. Először szállásnak nevezték, ahol megszálltak, aztán tanyának, ahogy a halászok is mondták. A puszták föltörése idején ideiglenes szállást épített magának, jószágainak, kapásainak a földműves is. Nem keresett neki új nevet, hozzányúlt ahhoz, ami keze ügyébe (nyelve ügyébe?) esett. Tanyának mondta. Kecskeméten a lakóhely jelentésű tanya már a 16. század utolsó évtizedétől előfordul.

Aki tanyán él, az Alföld déli felén az tanyai. Az ország más részein újabban tanyasi. Ahogy haladtam a szegedi földről a majsaira, úgy hallottam egyre többször a kinn lakók ajkáról is tanyasít a tanyai helyett. Tanító, pap, ünnepi szónok, rádió, televízió sokszor így mondja, az újság is így írja, mert ezt tartja modernnek, van tehát kitől eltanulniuk.

Érvényes nyelvi törvények szerint lett mindegyik, ilyen alapon kifogást emelni a *tanyasi* ellen nem lehet. Ahogy a *falu*-ból *falusi* lett, úgy alakult ki a *tanya* szóból *tanyasi*. Nyilván belesegített a *városi* szóképe is. Mondom, gáncsokodni nem lehet ellene, magam mégsem használom ezt a változatot, és szívem szerint másokat is lebeszélnék róla. Azért, mert azon a vidéken, ahol én legtöbbet jártam, a *tanyasinak* bántó, flegmán lekezelő, erősen lebecsülő jelentése van. Nem mondhatok olyat, amitől egyszerre sok ezer embernek viszketni kezd a bőre. Néha a tenyere is.

JÉGEREDÉS

Jégeredés. A halászkok nyelvéből van ez a szó. Azért hoztam ide, mert jó íze van. Olyan árnyalatot jelöl, amit a mai köznyelv észre se vesz. A halász a tükörsima vízfölületet is meg tudja különböztetni szavak sokaságával. Azt mondja, akkor zajlik a Tisza, amikor a jég még csak képződik rajta. Amikor jegel. A zajlás következménye, hogy beáll. Egybefüggő jég lesz rajta. Ellenben ha tavaszi olvadáskor darabokra reped a csontkemény jég, és megindul, mert viszi a folyó, az a jégeredés. Átalakulás. Újjászületés.

Azt is mondja Benkő bácsi, az öreg halász, hogy a mozgó jég borotválja a partot, vágja a szirtot. Azelőtt az örvényben volt a tanyája a hálnak, most átveri a jég a szirttal szembe, a lágy oldalra, a limányra. Szereti a hal vagy nem szereti, más választása nincsen. Ha nem megy, megörlődik a jégben.

Szoktunk mi jelölni időjárési képpel politikai eseményeket is. Létezik *hidegháború*, egy-egy bejelentésnek lehet *hűvös*, sőt *fagyos* fogadtatása is, van *viharos* közgyűlés is. Politikai állapotokat is jelölhetünk velük. Van *langyos* évtized, *szélsőséges* ország is. Hadd vegyem át mostani használatra a jégeredést is. Abban a jelentésben, hogy ropog, recseg, borotvál, és átveri a „halat” a lágy oldalra. Utána, ha kitisztul az idő, itt a tavasz.

Legutolsó társadalmi jégeredés nálunk a mezőgazdaság átalakulása, a termelősövetkezetek megszervezése volt. Csontkemény kötődések törtek darabokra. Nagyot téved, aki ezt a folyamatot virághintős körmenetnek képzei el, és templomi áhítatot gondol hozzá. Húszéves távlatból nézünk vissza rá, történelmi rálátással, semmi nem indíthat bennünket arra, hogy igazmondás helyett befessük az eget. Sarkos fordulatot hozott a tanyák életében az átszervezés, ha akarnám, se tudnám kihagyni. De nem is akarom.

Mindenki tudja, értelmező szótárunk nyelvészeti segédkönyv, és nem mezőgazdasági szakirodalom. A *tanya* címszó alatt fontosnak tartja mégis ezt a példamondatot: „Mezőgazdaságunk szocialista átszervezésével kapcsolatban megszűnt a tanyák létjogosultsága.” Az én példányomat 1966-ban nyomták. Célzatos a példamondat, sugallani akart valami olyat, aminek be kellene következnie. Kézenfekvő volt a mondat, hiszen abban az időben szélteben-hosszában hangoztatták: végre megszűnik a történelmi átok, fölszámolhatjuk a tanyavilágot. Muszáj is megszüntetnünk, mert útjában van a szövetkezetnek. Ha a legendyhebben akarunk most fogalmazni, akkor is azt kell mondanunk, igen sok tanya megszűnt, de maga a tanyavilág ismét túlélte hivatalosan gondolt létjogosultságát.

Nagy változásokat hoztak azok az évek. Megkérdeztem azonban egész sor embert, aki szervező volt - népnevelőnek mondták inkább -, elhitte-e akkor, agitálás közben, hogy ez lesz belőle. Aki legjobban akarta mutatni, mennyire előrelátó volt ő, és mennyire meggyőződésből beszélt, az is azt mondta, ilyen rövid idő alatt ekkora haladást sejteni se lehetett. Nem is fordulhatott meg a fejében, amire akkor még fogalmaink se voltak. Ki gondolhatott volna akkor ötvennyolc mázsás búzatermésre és olyan falusi utcákra, amelyekben minden ház nagyobb és sokkal jobb, mint régen a gazdag paraszté volt. És a tanyák életében? Olyan átalakulás indult meg ott is, amit nem lehetett előre látni. Mondhatnánk úgy is, hogy törvénytelen átalakulás. Dacolt a tanya a hivatalos tiltással, és fejlődött. Élő társadalom eleven mozdulása ez is.

Irodalmunk eddig csupán fejezeteit írta meg annak a változásnak, amelynek végül is jól termelő mezőgazdaság lett az eredménye. A virágzó mezőgazdaság jelszava kezdettől fogva benne volt a levegőben, de valódira fordítva eleinte azt is jelentette, hogy akkora a virágzó gaz a búzában vagy a kukoricában, hogy más nem is látszott tőle. Nehéz vajúdas volt, sok gyötrődéssel, szomorú, kemény tragédiákkal is, és az idősebb korosztálynak a későbbi megnyugvást se hozta mindig meg. Átrendeződtek az értékek és a kötődések, az új ritmust nem mindenki tudta

fölvenni. Szerettem volna hiteles tanúkkal visszaidéztetni a belépést közvetlenül megelőző és az azt követő időszakot, de legtöbbjük úgy van vele, mint édesanya kisdéd gyermekével: felejtik a fájdalmakat. Kérdezzem az időseket? Azt, aki legjobban menekült előre? Azt mondja, hamarabb meg kellett volna ezt csinálni, akkor neki is része lett volna a jóból.

Megkerülni nem szabad, hitelesen megírni ebben a műfajban már nem lehet. Két embert kértem meg, idézzék vissza őket. Bíztam benne, szándékkal nem mondanak valótlan. Fogjuk föl úgy, hogy két emberben ennyi maradt húsz év után. Aki teljes hittel és megfeszített erővel húzta az öreghálót, bekerítvén hatalmas tanyai körzeteket, kissé kesernyés lett. Aki viszont nagy hal volt akkor a hálóban, bölcs nyugalommal éli öregségét.

CSÁPENSZKI ISTVÁN

A szó és a tett énnálam mindig szinkronban volt. Sokan vannak, akiknek igen jó a fülhallásuk, és teli torokból fűjják mindig a nótát, de el nem találnák egyszer se, hogy ők maguk is azt csinálják. Miből állt az én egész eddigi életem? Abból, hogy összeütköztem velük. Ezt mondd? Ezt mondjuk? Akkor ezt csináld! És ne az ellenkezőjét!

Amit fönn mondanak, én azt is komolyan veszem mindig. Azért vannak odaállítva, hogy komolyan beszéljenek, komoly beszédet pedig hitványság nem komolyan venni. Azt mondták, a népet szolgáljuk, de nem vagyunk különben nála. Nekem ez szentírás volt, minden lépésemet ehhez igazítottam. Most is azt mondom, lehet valaki fönn a polcon, de különben nem lehet, mint akiket szolgál. Szolgálatra szegődött, tehát szolgálnia kell.

Azt kérdezed, ismertem-e a világot, amit meg akartam változtatni? Akárkinek fölteheted a kérdést, mind azt mondja, ismeri. Aki vonatból látott csak tanyát, az is ismeri. Koplaló meg Szennyespusztá néven emlegetik az én szülőföldemet, négy uradalom szorításában élő cselédek voltunk. Szabolcs tanyáit közlőről ismerem tehát.

Ebbe a megyébe negyvennégyben jöttem. A pesti gyümölcsléüzemet költöztettük le az Ilona utcába. A léhez gyümölcs kell, azt meg onnan lehet venni, ahol van: a tanyáról. Azonnal észrevettem, hogy az otthoni világ meg az itteni között óriási a különbség. Az volt a pokol, ez volt a mennyország. Amikor a téeszt kezdtük szervezni, már határozott tanyaképem volt, erre a vidékre hitelesítve.

Igazad van, rosszul mondtam. A rossz tanyakép is lehet határozott. Ötvenhétben a megyei pártbizottságnál ezt a járást instruáltam. Biciklin jártam taggyűlésről taggyűlésre. Aki így járja a vidéket, mégse ismeri föl, mi az, amit lát, nem erre a posztra való.

Föladattal bíztak meg. Készüljek föl rá, hogyan mehet végbe az átszervezés homoki viszonyok mellett, tanyák között. A cél ugyanaz, mint akármelyik faluban, de nem lehet ugyanúgy elérni. Ha egy faluba bemegy egy csapat ember, föltűnik. Rúzsába bemehet kétszer is, észre se nagyon veszik. Rajtam múlt, melyik falut választom. Rúzsát azért vállaltam, mert itt hagyományai voltak ugyan a szövetkezeti gazdálkodásnak, de tudni kellett értékelni ezeket a hagyományokat. Tudnom kellett, hogy ebben a faluban - falut mondok mindig, de te tedd hozzá, hogy alig volt benne egypár ház, tanyája meg annyi, mint csillag az égen -, tehát Rúzsában volt egy csomó sértődött ember. És ha voltak? Szövetkezetnek akkor is lennie kell! Egyszer már beléptek, de jött a kuláklista, és kizárták őket. A kés ott van a hátukban. Ki tudom-e húzni, és be tudnak-e győgyulni a sebek? Elmondhatatlanul szép föladat volt. Dancs nevezetű volt, aki behajtotta őket a téeszbe, és kizárta. Megalázta őket kétszeresen. Nem tudom, ki kezdte el, de engem mindenki Dancs mellé állított: az is úgy csinálja, majd meglátjátok, és ennek is az lesz a vége.

Az Öregsorton kezdtem, a Bóka Jani bácsinál. Csizmaszárban a kés, úgy várt. Ott volt a sánta Király is, párttag is volt már, de kizárták. Kiállt valaki mellett akkor is, amikor az már fönn volt a kuláklistán, föltették rá őt is. Azt te már biztosan nem tudod, hogy akiket kizártak a szövetkezetből, el kellett hagyniuk Öregsort. Ha ellenség, akkor hazája se legyen. Annak ott kenyér többet nem termett. Nehogy összekeveredjen az ocsú a tiszta búzával.

Odamentem tehát, ahol legjobban fájt. Ahol legjobban kellett a gyógyítás. Beszélhettem én akár-milyen szépen, mindig csak azt láttam, nem hisznek az emberek. Vesszőfutás volt nekem, pedig ártatlan voltam. Azt mondtam, ismertem a tanyát. Most már kijavítom: itt ismertem meg igazán. Mert ezekről én addig nem sokat tudtam. Emberségben annyit adott nekem a tanya, kimondani nem tudom, hogy mennyit. Ami igazságtalanság itt ötvenhatig történt, minddel szembetalálkoztam.

Tudták, hogy ki vagyok, és tudták azt is, mit akarok. Eleiben elsöktek előlem, aztán vártak, a végén figyelmeztettek, náluk még nem voltam. Téli három hónap minden áldott estéjét kinn töltöttem. Vasárnap is. Én akartam gyógyítani, a végén nekem kellett a patika, de azt most is el tudnám mondani, hol fogadtak az udvaron, hol jutottam el a küszöbig, és hol hívtak be a házba is.

Bóka Jani bácsi szókimondó, kemény, bátor ember volt. Vagy köszöntek neki, de akkor hangosan, vagy elbújtak előle. Azonnal odavágta, ha hitványságot talált. Kerestem. Leült, ette a szalonnát.

- Jani bácsi, azért jöttem, mert megharagszik, ha nem jövök.

Nem szólt semmit, csak evett.

- Meg azért, mert szeretem nézni, milyen, aki jóízűen eszi a szalonnát.

Tudta ő, mire megy ki a játék, belevágott:

- Az almát akkor kell szedni, amikor megérik.

- Úgy látjuk, hellyel-közzel érik már.

- Csak a férgese hullik.

Odaszól a felesége, legalább borral kínáljon bennünket.

- Hozzál!

Mondom én, nem nagyon innánk, mert éhesek vagyunk.

- Egyenek!

- Nincs bicskánk.

Előhúzta a kést a csizmaszárbul:

- Itt van.

Fölengedett. Azt a kést adta ide, amit védekezésül hordott. Egy szót nem szóltam arról, hogy be kéne lépni. Megköszöntem a vendéglátást, mondtam, örülök, ha szép a tanya, és jó az egészség.

- Miért örül maga annak?

- Az egészség a fontos!

Mindenkinél beszéltem a téeszről, csak nála nem. Nyugtalanította. Nyolcvan-száz tanya lehetett az Öregsorton, de olyan egy se, amelyikben fájdalom ne lett volna. Nehéz volt, kegyetlenül nehéz.

Mentem utána a Ruki I.-be és a Ruki II.-be. Ott már nem kellett házalnom, a két iskola szellemi fényforrás, oda be lehet menni, ott lehet beszélgetni. Öregsort van ide legalább tizennyolc kilométer, mégis tudta mindenki, kivel mit beszéltem eddig. Első alkalommal megtelt az iskola.

Mit mondtam nekik? Azt, hogy titok nincsen, szövetkezetnek lenni muszáj. Nem maguk nélkül, hanem magukkal. Tízen is visszabeszéltek. Kapatos emberek is voltak, egynél se kaptam föl a vizet. Meg is fenyegettek. Mit mondhattam volna rá? Azt, hogy az erőszak, akármelyik oldalon van is, ocsmány dolog. Megtehetik, hogy megvernek, én el is tűnhetek, de jön helyettem más. Éjjélre tartott a gyűlés. Azt mondja az egyik:

- Elhagyom inkább az országot.
- Ne induljon neki, őrzik a határt.
- A maga kolhoza akkor se köll.
- Nem is az enyém lesz, hanem a maguké. Tudják, mit tesz a béka, ha siklóval találkozik? Nem tudják? Én meglestem egyszer, ott volt a kolompírföldön. Sírt a béka, jajgatott, összehúzta magát, de a végén maga ugrott be a sikló szájába. Így lesznek maguk is. Sírnak, jajgatnak, kiabálnak, de önként mennek be a téeszbe.
- Ez pap volt? Kibeszél bennünket.

Másnap a Ruki II. volt soron. Ott is tele a terem. A bőrkabátosokat kérdezed? Nem jártak velem. Nekem volt, de műbőr és kucsma.

Egyik nap bejön három asszony a tanácsházára.

- Magával szeretnénk négyszemközt beszélni.
- Nehéz lesz. Négy embernek nyolc a szeme.
- Magát igaz embernek gondoljuk, amit most mondunk, ha megtudják, kiutálnak bennünket. Minket avval küldtek, hogy verjük meg magát. Törvényben nem ítélnak el bennünket, mert azt mondjuk, olyasmit akart, amiért tisztességes asszony akárkit megverne. Nem is akarjuk bántani, de van egy olyan bajunk, amin csak maga tud segíteni.
- Próbáljuk meg!
- Ott van a két iskola között a Panna. Elvált asszony. Meztelen táncolnak ott az emberek, tyúkot visznek, és bort isznak.

Kérdezem Krizsánt, a káembést: tud maga erről? Azt mondja, hogyne tudna. Jelentette már, nem is egyszer, de valami rokona lehet a nőnek a megyei kapitányságon. Ja, ha így állunk, akkor majd én intézkedem. Panna eltűnt Rúzsáról. Lecsukták, mert kuplerájt szervezett, és nem dolgozott. Azt is megtiltották neki, hogy később visszamenjen. Evvel se mert senki szembeszállni? Mert van valakije a megyei kapitányságon? Mindenki takarózhat valakivel? Így el vagyunk kurvulva? Két év múlva, a Napsugár közgyűlésén huszonnégy asszony ivott velem pertut, köztük volt az a három is. Helyreálltak a családi életek.

Elmúlt a tél, azzal a tapasztalattal tértem haza, hogy a homoki szervezésre jól fel kell készülni, és minden agresszív elemet ki kell kapcsolni. Kidolgoztam, hogy minden tanyai iskola bázis legyen, ott találkozni lehessen, és nyílt, őszinte beszélgetésben garanciát kell adni, hogy a régi hibákat valóban felszámoltuk. A legkisebb durvaság is káros! Még ellenagitációt se szabad úgy megtorolni, hogy elvitetünk valakit.

Át-átugrottam a fekete földekre is, ahol már javában szerveztek. Hallom: *százados* elvtárs, *őrnagy* elvtárs. Kik ezek? Közönséges melósok. Akkor miért mondatják magukat őrnagynak, századosnak? Tudják azok, mit csinálnak! Emberek, ez megfélemlítés!

Leírtam azt is, a legtekintélyesebb gazdát kell megtalálni minden dűlőben. Akinek a legszebb gyümölcsre terem. A Négyökrűt azért zárták ki, mert neki volt a legszebb. Kulcskérdés, ki legyen az elnök. Az emberek azt kérték, ne hozzák a nyakukra más elnököt, nekik a Négyökrű kell. Ha kérdeztem, hogyan kellene jó téeszt csinálni, csak az elején vágta rá, hogy sehogy se. Min-

denkinek volt elképzelése. Kapaszkodjunk bele abba. Hadd mondják meg ők, ki a hitvány, ki a huncut, és azt ne erőltessük.

Ott volt a Gyuris bácsi, jó gazda, de fösvény. Mindig megszökött előlünk. Mindenki belépett már a környéken, őt még meg se találtuk. Kivárjuk! Egyszer csak haza kell neki jönnie. A teheneit már mi etettük, de nem jött. Azt mondták, el kell fogni. Nem foghattuk, mert mire mi kiértünk, elment. Kértem harminc népnevelőt, reggel hatkor már ott voltunk. Láncot alkottunk, bekerítettük a tanyát. Észrevett bennünket, kibújt az istálló ablakán. Nem gondolta, hogy ott is várják.

- Hová-hová, Gyuris bácsi?

Úgy megijedt, telecsinálta a nadrágját szegény.

- Menjen be, vegyen másik gatyát.

- Nincsen.

- Akkor majd holnap jövünk. Addig kimoshat az asszony.

Másnap velünk jött be Szegedre, inget-gatyát venni.

Emlékszem a három Jójárt testvérré is. Példás gazdaság! Az egyiknél százezer forintot rágott meg az egér. Ezeknek ott a helyük a téeszben, de vezetőnek nem szabad megtenni egyiket se. Beszélgetünk az egyikkel, kiment. Kinézek utána, sír az almásban.

- Majd visszajövünk.

Gábor néni arra agitált, ne lépjenek be az emberek. Elmentünk hozzá:

- Köszönjük, hogy a téeszt támogatja. Jani bácsi, jöjjön velünk. Hozzon öt liter bort.

- Na, asszony, engem többet nem látsz. De a meseautót jól nézd meg.

- Dehogynem! Fél óra múlva itt lesz.

- Elengednek?

- El.

- Akkor még öt litert hozok.

A tanácsházán Négyökrűt gyóntatták. Nyomta bele a fejébe az agitáló a kucsmát: ember, maga nem akar látni? Rászóltam:

- Kormos elvtárs, maga most menjen haza! Erre nekünk nincsen szükségünk. Négyökrű elvtárs, magától bocsánatot kérünk. Térjen haza nyugodtan.

Elmentünk hozzá másnap. Ebéddel várt bennünket. Mondtuk neki, őt akarják elnöknek az emberek. Előttünk a bor, előttünk a paprikás.

- Köszönjük, de csak akkor fogadjuk el, ha már belépett. Szerdán megint eljövünk.

Találkoztunk többször is, köszönt mindig, de nem lépett be. Mentünk szerdán.

- Négyökrű elvtárs, maga belépett!

- Honnan tudja?

- Rá van írva az arcára.

Aláírva ott volt a nyilatkozat az asztalon.

- De most aztán enni kell! Megvan a vasárnapi paprikás.

Kopaszékhoz már együtt mentünk át. Megbeszélték, ki legyen benne a vezetőségben. Nem szóltam bele. A közgyűlésen se én mondtam, kit mire válasszanak meg. Bíztam bennük végig, és tolmácsolni tudtam az országos bizalmat.

Ott volt a Vitéz sor. Emberek, vigyázatok! Senkit meg nem sérteni azzal, hogy vitéz volt.

Gatyafenéken le-föl sétál Sajtos Gyula, a parasztok pedig falhoz állítva. Oktatgatta őket az eljövendő szocializmusról. Nem számított rá, hogy látogatót kap. Észreveszi a vendéget, elkiáltja magát:

- Paraszttestvérek! Itt van a Németh elvtárs!

Csendes szóval csak ennyit kapott: - Elvtárs, menjen haza!

Az egyik rámenős a helyettesem volt.

- Behozni!

Megmondtam mindenkinek, csak az elvtárs szót ismerem, az őrnagyot és a századost nem. Figyelmeztettem, ha távollétemben olyasmit tesz, amit én meg nem tennék, megteszem a szükséges intézkedéseket. Nem behozni, nem államvédelmi hatóságot és rendőrséget játszani! Pofonnal és valogba rúgással nem lehet testvérré fogadni egy osztályt. Az „ankét” pofon nem a mi módszerünk. Szövetségest keresünk, nem ellenséget.

A főnököm is rámenős volt, nemcsak a helyettesem. Hallottam, belevágott valakit a fotelba, és a levegőbe lőtt. Ez volt az utolsó dobása. Ha ő ilyet megengedhet magának, eldurvulnak a beosztottak is.

(Második beszélgetés)

Olyan brigádot kaptam Kisteleken, amelyik végighirigelt a fekete földön. Félórás instrukciót adtam: aki agitálni nem tud, az most menjen haza. Ha valaki megsérti a legalapvetőbb szabályunkat, számoljon a következményekkel akkor is, ha párttag. Itt nem az üres földeket adják be az emberek, itt minden fához, minden tőke szőlőhöz legalább fél élet kapcsolódik. A döntés itt sokkal nehezebb, azért jöttünk, hogy segítsünk az érlelésben. Rangja itt senkinek ne legyen, és fegyvert senki ne hozzon magával. Még mutatóba se.

A moziban voltunk, egy székre álltam, úgy beszéltem. Minden reggel elmondtam a magamét, ebből nem engedtem. Feszült a helyzet, három hét múlva itt a karácsony, eredmény viszont semmi. Küldöttség indult, váltsanak le, de sürgősen, mert a hiba bennem van. A küldöttséget elutasították, azt mondták, mindenben hozzám igazodjanak. De a karácsony akkor is közel volt, mindig akadt valaki, aki siettetni akarta a természetes folyamatot. Betettek egy tanyait a duma-dobozba, hogy elviszik. Vitték is egy darabig, nem tudom, hány átok fordult meg szegénynek a fejében, vagy hányszor hányódott benne ugyanaz. Megállnak: most írja alá! - Nem írom! - Vitték megint: ne kukoricázzunk, legyen észnél, itt írja alá! - Nem írom! - Hazaengedték. Bejött hozzám.

- Megismeri?

- Ezer közül is.

Jöttek be este.

- Ez volt!

Odamentem hozzá:

- Köszönjük a munkáját, de holnap már ne jöjjön.

Elmentem a paphoz, megkértem, vasárnap szóljon mellettünk. Hallottam utána, igen szép prédikációt mondott: fordul a magyar nép sorsa.

Hozzám is jött egy küldöttség, a szombatisták papja vezette. Ők külön szövetkezetet akarnak, mert a szombat nekik ünnep, menjek el hozzájuk. Elmentem, együtt voltak valamennyien. Mit mondhattam volna nekik? Annyifelé húzták már ezt az országot, legalább most ne váljunk széjjel. Ötvöződjünk, de külön brigádjuk mindenképpen legyen. A pap lett a brigádvezető, később elnökhelyettesnek is megválasztották. Nagy lelki megrázkódtatásokat is okozhatott, mert később azt hallottam, a hívei jelképesen eltemették. Az alakuló közgyűlésre már a dumadobozzal jöttek be. Bele mertek szállni.

Négy hét alatt végeztünk Kistelekkal. Balástya következett. Meghívtuk a legjobb gazdákat is, amikor a népnevelőket eligazítottuk. Hadd hallják, hogy nem a hátuk mögött beszélünk. Elmondtuk, értelmes gazdák közé jöttünk, akik tudják, mi a belterjes gazdálkodás. Vegyes művelésűnek terveztük a szövetkezetet, a szőlőt és a gyümölcsöt meghagyjuk a mostani tulajdonos kezén. Kilenc nap alatt készen voltunk. Kamatozott a befektetés.

Forráskúton azt hallottam, bőrkabátos áll a falu szélén, és nem enged tovább senkit, amíg alá nem írja a nyilatkozatot, ő a légierők főparancsnoka.

- Menjenek, emberek, fogják el a főparancsnokot!

Az algyői kocsmáros volt. Majd ő megmutatja, hogy egyedül többet szervez, mint akárki más.

- További intézkedésig távozzon!

Mórahalmon is ott voltak az első eligazításnál azok a gazdák, akiknek a szava legtöbbet nyomott. Előttük is elmondtam, itt munkások vannak, professzorok vannak, de őrnagyok nincsenek. Belső harc lett később, mert az egyetemivel nem akart menni a melós, a professzorok pedig nem akartak magukban maradni.

A Németh Feri bácsi hirtelen akarta kimondani egyik gyűlésen a nevemet, és Csapájevet mondott. Rajtam is maradt.

Menet közben jöttünk rá, nagy baj lesz, ha a szőlőt és gyümölcsöt is visszük be mindenestül a közösbe, ember meg nem lesz, aki művelje. Fordítottunk a soron, szakszövetkezetet szerveztünk. Hét nap is elég volt rá.

Jönnek be este az emberek, mondják, az egyik tanyában beleugrott a gazda a kútba.

- Mi lett vele?

- Kihúztuk.

Megkínáltak mindenkit, közben kiment. Zákányszéken jártunk már, amikor kiderült, miért tette. A feleség szüleinél cseléd volt a férfi, bevonult katonának, végigjárta a háborút. Amikor hazajött, hallotta, elveszik a földet, osztanak belőle a nincstelen katonának is. El is fogadta, pedig a gazdáéból kapta. Ráadásul el is vette a gazda lányát feleségül. Szépen megvoltak, amikor jött a szervezés, akkor kezdtek el vitatkozni: kié a föld? A férfi: hol van már a te jussod? Én kaptam, belépek vele. Az asszony: az apámé volt, az enyém lett. Milyen jogon viszed be az enyémet?

Ismered az Okos Tóni bácsit? Kulcsember lett volna, de nem bírtunk vele. Nagy emberek szoktak hozzá járni, azokhoz képest az én agitátoraim kicsik voltak. Állítólag fitymálta őket. Nem baj, akkor nem megyünk hozzá. Mi csak olyan kalappal köszönhetünk, amilyen van. Belépett hívás nélkül is. Okos ember volt, félt a tagosítástól.

Az egyik közgyűlésen fölszólalt valaki: vegyük föl Vitéz Nagybányai Horthy Miklós nevét. Megrémtünk mindenki. Mi lesz ebből? Provokáció, nyilvánvalóan az.

- De a betyáristenit, hogy el ne felejtsük, hová jutottunk miatta!

Paprikavirág lett a szövetkezet neve.

Az egyik tanyában halálosan beteg asszonyt találtak az emberek, három apró gyerekkel. Kocsit küldtem értük azonnal, orvossal. A férj vidéken dolgozott, amikor ment volna haza, leütötték, el is jutott a kórházba, de az asszonyt nem értesítették róla. A nagy brigád járt be látogatni a kórházba. Ruhát is gyűjtöttek a gyerekeknek, hozta otthonról mindenki, ami fölösleges volt neki. Mondhatnánk, ennek már semmi köze nem volt a szervezéshez, pedig volt. A nyomással, az „ankét pofonnal” kezdtük a beszélgetést, és látod, ide jutottunk.

A négy község végén nagy ünnepséget rendeztünk a brigádoknak. Azt mondták az elején, az almának meg kell érnie, hát megérett. Amikor elbúcsúztam segítőimtől, olyasmit mondtam nekik, bátran belenézhetünk akárkinek a szemébe, akármikor visszamehetünk bármelyik új szövetkezeti taghoz, nem mutat ránk senki, hogy megvertük vagy erőszakoskodtunk vele.

- Gondoltatok akkor rá, mi lesz a tanyákkal?

- Gondoltunk: aki ott él, az döntsön róluk. Az is tőlük függött, a szövetkezet milyen lett. Azt nem tagadhatjuk, számígtattuk mi mindig, mekkora területek szabadulnának föl a mezőgazdaság számára, ha megszűnne a tanya, de nem politizáltunk akkor a tanyákról. Nem is lett volna jó, mert mindenki ott lakott szinte. Mondtuk volna, hogy lép be a szövetkezetbe, és kiforgatunk a házadból? Azt elmondtuk, hogy nincsen villany, nincs víz, ők meg azt mondták, ott születtek, és ott is akarnak meghalni. Melyik érvnek van nagyobb súlya? Ahol ennyi ember ennyire ragaszkodik a szülőföldjéhez, ott nagyon örülnünk kell. Le kell vennünk a kalapot, és meg kell hajolnunk előttük.

- Én bőrkabátosokat emlegettem, mert mindig így hallottam, te őrnagyokról és álszázadosokról beszéltél, mégis ugyanazokra gondoltunk.

- Elkopott lemezre akartak táncot járni. Nem is járni, hanem járatni. Sokkal rosszabb.

- Miért tanyán próbálkozhattak legtovább a tánccal?

- Nem tudom.

- Az ÁVH megszűnt, de az őrnagy azt jelentette, hogy ávós. Az is magára vette, aki soha nem volt az. Szellemidézés? Kísértés? Tanyán minden visszajöhet?

- Nem tudom.

- Mert a lemezen még az a nóta volt, hogy a tanyát meg kell szüntetni. Föl kell számolni. Le kell rádiózni. Rossz szellemidézés. Máshol ki se lehetett volna ejteni ezt a szót, tanyán még lehetett.

- Nem gondoltam rá.

- Söpörte maga előtt az élet a mindenáron lerádiózókat. Csúsztak mindig lejjebb, mindig hátrább. Tanyán még lehetett rádiózni bontási határozattal, a természetes élet gátjainak a föl-rakásával is. Oda még ki lehetett menni, ott meg lehetett játszani, hogy én vagyok a jani. Benn a városban? Arrébb lökték.

- Nem gondoltam ennyire végig egyszer se. Lehet, hogy meredek, amit mondasz, de nagyon nem is tudnák megcáfolni. Voltak ilyenek, mondtam már, elhatároltam tőlük magamat, és keresztettem az útjukat.

- Régen azt hitték, a baj belemegy valahol az emberbe, és ki is megy valahol. Elkezd fájni a fejed, végigropogtatja a derekadat, és elhagy a lábad kisujján. Társadalmi nyavalyáink kisujja a tanya lenne?

- Járj utána.

- Most hogy érzed magad?

- Ne firtassuk. Köszönöm, jól.
- Céljaid?
- Megmaradni tisztességben.
- Más?
- Ismered az almaecetet?
- Vettem egy üveggel, de nem ízlik.
- Kincs van benne, vigyázz rá.
- Hiszem is, nem is.
- Adok könyvet, olvasd el. Ismerd meg élettani funkcióját.
- Időt adj, ne könyvet! A tanya élettani funkcióját bogarászm.
- Látod, mennyi minden van a világon, amit nem veszünk észre? Csak a kezünket kellene kinyújtatunk érte.
- A tanyáért?
- Az almaecetért.

KÖZJÁTÉK

Újságírók tanácskoztak 1978. február 17-én a tanyáról Mórahalmon. A Népfront kezdeményezte, ő is szervezte a találkozót. Volt már tanácskozás Kecskeméten is, Szegeden is - Mórahalom egy lépcsővel közelebb van a tanyához. Megérjük talán még azt is, egyszer tanyán rendeznek vitát a tanyáról. A hely szelleme megtermékenyítő lehet. Akkor is, ha nem lesz összkomfortos az értekezés.

Mórahalmon olyan történetet mondott el Zsarnóczy Sándor, amit közbe kell iktatnom.

„De a másik gondolat, amire hivatkozni szeretnék, hogy nekünk nincs jogunk se a tudomány, se a politika érdekeire hivatkozva ezeket vagy százezreket akaratauk ellenére történő cselekvésre kényszeríteni. Még akkor sincs jogunk, ha ezt bizonyos történelmi kényszerből már nemegyszer megtettük, és akkor sincs jogunk, ha az, akin kényszert veszünk, néhány év múlva azt mondja, hogy talán jobb lett volna hamarabb.

Nem tudok megszabadulni attól a személyes élményemtől, amikor egyetemi munkám mellett megyei agit. prop.-titkár voltam a tömeges átszervezés időszakában a pártbizottságon, és egyszer olyan községbe kellett kimennem, ahol nagyon rendes községi párttitkár úgy buzdította a szövetkezeti gondolatnak megfelelően a makacs parasztokat, hogy pontosan kiszámolta, hogy a páncélszekerényben mennyi a levegő, és rájuk zárta az ajtót, és a levegő elfogyása előtt pár perccel kiengedte őket. Amikor kimentem rendet csinálni, mert védelmet kértek a pártbizottságtól az idős parasztemberek, akkor a párttitkár a következőket mondta. Itt folyik el a Tisza a falu határában. Minden itt élő ember tudja, hogy az aszályos években, ha nem hajtották át a Tiszában lévő szigetre a csordát, az megdöglött. Áthajtották, de csak verve lehetett, és néhány megdöglött, de a többi életben maradt. Ez a konkrét példa volt számára a modell, hogy egy-kettő meghal vagy lelkileg megsérül, de a többi megtudja, hogy itt volt jó helye. A párttitkárunk csupán arról feledkezett meg - három évet kapott utána, volt ideje gondolkodni -, hogy az ember nem azonosítható az állattal, még akkor sem, ha kollektívában van, és nincs jogunk mindenféle cél érdekében ezeket vagy százezreket meggyőzés nélkül, akaratauk ellenére, megtörve őket másra kényszerí-

teni. (Egy közbeszólás: és konzerválni jogunk van? A tanyai elmaradott életformát?) Ez más lapra tartozik, ne ezen vitatkozzunk, mert hangsúlyozom, ez nem azonos a konzerválással. A párt aktív politikája, a Magyar Szocialista Munkáspárt aktív politikája nem azt jelenti, hogy bele-nyugszunk abba, ami van. Tudjuk, merre haladunk, de a politika alfája és ómegája - keserves történelmi leckéből tudjuk -, hogy csak olyan célokat tűzhetünk magunk elé, amely célok követésében milliók vagy százazrek sorakoznak föl mögöttünk. És ma azt is látom, és azért is aggódom, és félek, és ahol lehet, szót emelek ebben az ügyben, hogy távolba mutató nemes célok érdekében - az iskolák körzetesítésénél, a településfejlesztési terv végrehajtásánál, a tanyaprobléma megoldásánál - hajlandók vagyunk ismételten elővenni bizonyos dolgokat.” (Magnetofon-szalagról lejegyzett szöveg.)

NÉGYÖKRŰ ANTAL

- Írni akarsz rólam? Nem való vagyok én oda. Tudod, mikor voltam először az újságban? Ötvenkettőben. Megmutassam? Eltettem. Gyümölcsfát ültettünk. Úgy cikkezte ki az újságíró, én voltam az oka, hogy későn lett ültetve.

- Reklamáltál?

- Bolond vagy? Akkor reklamálni?

- Még mikor írtak rólad?

- A második szervezéskor. Úgy lehet, megtalálom azt is.

- Akkor is bántottak?

- Dehogya! Megdicsértek, hogy rátaláltam a szocializmus útjára. Ez volt a címe: *Beszélgetés Négyökrű Antallal, a szőlő- és gyümölcsstermesztés mesterével*. Az ötvenes években én már benne voltam egyszer a szövetkezetben.

- Ha csak később találtál rá, akkor az első még nem a szocializmus útja volt?

- Komám! Kelj föl te korábban, ha engemet csőbe akarsz húzni! Kerülő kérdésekre nem felelek. Mondom, benne voltunk a téeszcsében, ötszázharminc forintért két hónapig gépeltünk. Gépeltél te életedben?

- Egy kicsit csépeltem.

- De nem két hónapig, és nem ötszázharminc forintért! Éppen derekán tartottunk, amikor jött a hír, hogy ki lehet lépni. Ment volna mindenki, én álltam oda az emberek elé: az igaz, hogy nem sokat keresünk, de amit elvállaltunk, azt vigyük is véghez. Csak két szalmás hagyott ott bennünket, de két nap múlva az is visszajött. Amikor végeztünk, kiléptünk. Nem nézted a tévét múlt év június 8-án?

- Mi volt benne?

- Szerepeltem, de nem a *Kék fény*-ben. Elmondtam nekik úgy, ahogy most veled beszélek, hogy ötvenháromban elhatároztam, téesztag többet én nem leszek. Meggondoltam. Hatvanban azt mondta a józan ész, lépjek be. Beléptem. Ennek aztán volt hordereje, megírta az újság, utánam omlott a kártyavár: mindenki belépett.

- Meddig agitáltak?

- Nem sokáig. Ötvenkilenc augusztustól hatvan január 10-ig.

- Hányan voltak?

- Azt az egyet nem tudom.
 - Hányszor voltak?
 - Azt se. Ahogy a munkaidejük engedte. Novemberben már sűrűn, decemberben naponta, két karácsony között szünet, de januárban előlről kezdték.
 - Ezt az embert, itt az újságban, ismered?
 - Nem tudok róla különösebbet. Nem sokat volt nálunk.
 - Azt hallottam, a tanácsházán a fejedbe nyomta a kucsmát, hogy jobban láss.
 - Nem! A Farkas volt, aki foglalkozott velünk. Próbálta megmagyarázni a szebb jövőt.
 - Kucsma volt?
 - Tél volt, kucsmának lenni kellett.
 - Nyomták?
 - Nem.
 - Nem akarod mondani?
 - Ha emlékeznek rá, mondanám. Behívtak egy szobába bennünket, beszéltek velünk, de nem volt semmi különös. Még haza is vittek bennünket a Gyógyszertár Vállalat autójával.
 - Nem bántottak?
 - Szó szerint vedd: nem.
- Elővettem jegyzeteimet, fölolvastam a reá vonatkozó részeket. Figyeltem az arcát. Nevetett.
- Nem emlékszem rá. Arra se, hogy ott volt-e a Kormos. Este kilenckor vittek haza bennünket.
 - Januárban öreg este volt már akkor.
 - A Kopasz Gyura is nálam írta alá. Tizenharmadikán alakult meg a téesz, akkor tévedt meg a tagság először: engem választott meg elnöknek. Első dolgunk volt, hogy a Kopasz Gyurát elküldtük elnökképzőbe. Éppen zárszámadás volt, amikor hazajött. Megkérdeztem tőle: átveszed? Légy nyugodt, tanultam annyit, hogy nem ugrom bele. Ha elkezdted, csináld is tovább.
 - Miért téged akartak?
 - Azt én honnan tudjam? Sok belépési nyilatkozat úgy volt megírva, hogy a Négyökrű-téeszbe szól, pedig én még be se léptem.
 - Fifikából? Ha te nem lépsz be, nem lesz Négyökrű-téesz, akkor a belépés se érvényes.
 - Ilyen is volt, bizonyosan. Valaki bedobja másnap a gyűlésen, amikor elfogadtuk az alapszabályt, hogy ki is lehet lépni, mert benne van az alapszabályban. Lépünk ki. Próbáljuk ki, igaz-e az alapszabály. Brigádvezetőt választani mentünk a Ruki I-es iskolába, bedöglött. Másik este a Ruki II-ben vagyunk, szépen összegyűltek ott is az emberek. Üdvözöltem mindenkit, ki se várták, közbeszóltak. Eddig is tudtunk gazdálkodni, tudnánk tán ezután is. A járási ember megragadta az alkalmat, azonnal szót kért. Én meg, bolond, engedtem. „Eltársak! Maguk ebben a teremben egy hónappal ezelőtt *önként* megalakították a termelőszövetkezetet.” Önként? Álljon föl, aki önként lépett be! Egy sincsen. Akkora felháborodás lett, be kellett zárnom a gyűlést.
 - Hová vitték a kilépési cédulákat?
 - Nekem egyet se adott a kezembe senki. Vitték a tanácshoz, de nem vették át. Mentek a postára, ki volt adva a postának is, hogy ne fogadja el. Elvitték Ötömösre, Pusztamérgeresre, bedobták a postaládába. Lehetett legalább kettőszáz, de én nem láttam belőle egyet se.

- Milyen elnök voltál, ha nem láttad?
- Összehívtak egy csomó embert a tanácsháza udvarára, kitettek egy csomó papírt, meggyújtották. Azt mondták, azok voltak a kilépési nyilatkozatok, tegyünk fátylat rájuk. Olyan is volt, aki tíz forintért írta meg annak, aki kérte. A múlt rendszerben is vállalt kérvényirogatást, de most behívták elbeszélgetésre.
- Beszélgetésre.
- *Elbeszélgetésre!* A kettő nem ugyanaz. Benn volt egy pár napig a hűvösön, úgy jött ki, megújulva. Nem volt egyedül, többen is ott voltak. Helyrevergődtünk azért, tizenhét év alatt, amíg benne voltam, mérleghiányunk nem volt. Mondták, maradjak még, de hatvannégy éves voltam. Szolgáljon rá négy évet mindenki, akkor nem lesz baj.
- Mi piszkált?
- A háztáji.
- Milyen elnök voltál te? Otthagytad a közöst a háztájiért?
- Összevissza beszélsz, de nem érted a lényegét. A lányomnak ikrei születtek Szegeden. Két unokához kell a segítség, ki segítene, ha saját édesanyja nem? Bement a feleségem, de ki művelje akkor a háztájit? Pusztuljon el, amit elkezdtünk? A gyümölcsfát nem tehetem föl a padlásra, hogy várjon egy esztendőt, kettőt, amíg megnőnek az ikrek egy kicsit. Különben is lejárt az időm, idegeskedjen más is. Tehát nem a háztájiért, hanem a családért.
- Tanyai vagy, vagy falusi?
- Tanyám nincsen, mert eladtam, de nappal mindig tanyán vagyok. A mellette lévő földet hagyták meg háztájinak. Számít, hová tartozik az ember?
- Sokat számít.
- Akkor ez is, az is. Fele-fele.
- Mikor kelsz?
- Ha barackot viszek átadni, akkor korán. Háromkor is.
- Minek neked a barack? Mennyi a nyugdíjad?
- Hétezer-nyolcszázhat.
- Nem elég?
- El se tudom költeni. De van két unokám.
- Te tartod el őket? Apja-anyja a két ikernek is van. Ők mennyit keresnek?
- Körülbelül hetet.
- Megélnék?
- Meg.
- Pihenj inkább.
- Ha kimegyek, pihenek. Ha dolgozom, pihenek. Ha nekem azt mondja valaki, hogy az én barackom a legszebb, akkor azt gondolom hozzá, érdemes fölkelni három órákor. Aki ágyban marad, annak nem mondanak semmit. Legföljebb az orvos.
- Mi a különbség a tanyai és a falusi ember között?
- Csak egy, de az igen nagy. A kinti azon törli a fejét, hogyan költözzön be, a falusi viszont nem törli azon a fejét, hogy kiköltözzön vagy ne. A munka és az élni akarás egyforma bennük.

- Sokszor hallom, a tanya sötét hely.
- Aki ezt mondja, nem tudja, mit beszél. Tudok én olyan sötét helyet, ahol ordít az igénytelenség, de ha beviszed a városba, az akkor is sötét marad. Igaz, nehezebb lesz észrevenni. Gyere velem, sorra mutogatom neked a tanyákat, és megmondom, ki a mestere a szakmájának, és ha lát valamit, megcsinálja maga. Hányat mutassak, aki fél mondattal sincsen lemaradva a világtól?
- Becsukták a tanyai iskolákat.
- Két éve. Jobb a gyereknek, ha benn tanul, de vegyük észre, milyen messze van tőle a buszmegálló. Gyalogol, vár és ázik, a busz meg nem jön. Úgy van megcsinálva minden busz, hajszálla pontos tud lenni, ha jó az idő, és mindig késik, ha esik. Vedd hozzá a szülőt is: tudja, bőrig ázik a gyerek, mire fölszáll, és vizes ruhában lesz egész nap az iskolában.
- Bódét kellene csinálni.
- A Répás sarok mellett csináltak egyet. Igen egyszerű, de jó, mert véd. Mindenhol kellene legalább ilyen.
- A másik oldal?
- Azt mondd, sötét a tanyai ember? Hiszen becsukták előtte a világosságot. Elütöm a bokádat szántsándékkal, és elkezdelek csúfolni? Sánta vagy, sánta vagy! Hol itt a tisztesség? Tudod, milyen vita volt itt a villany körül? Jöjjön be a faluba, építsen házat, ha villanyt akar. Aki legjobban fújta a nótát, megállítottam a minap: látod, lett villany, mégis forog a világ. Erősebb lett vele talán még a szocializmus is. Kapásból rávágta: ja, akkor úgy volt. Akkor azt kellett mondan. Negyvenöt telén vagy negyvenhat tavaszán a zánkánál volt egy taggyűlés. Nagyon mondta valaki, eltűnnek a mezsgyék, egybeszántjuk a földeket, és eltűnnek a tanyák. Csak azt nem értettem, hová tesszük azt a rengeteg sok embert.
- Most hová tennéd?
- Sehová. A magatehetetlen embert kell egyszer ide tenni, egyszer meg oda. Kiszámolta már valaki, mennyi téglát meg cement kellene ide? Előbb a föltételeket teremtsük meg, aztán hirdessük az ígét, hogy térjete meg, emberek, mert sötétben vagytok. És púp vagytok az állam hátán. Mondok neked valamit. Körülbelül háromszáz ház van most a faluban, harminc évig adómentes mind. De a falunak annál több a kiadása, minél többen bejönnek. Ha mindet betrombitálnád, ki fizetné az adót? Kiülne a tanácselnök a templom lépcsőjére koldulni? Ahhoz is lépcsőt kellene előbb építeni.
- Az fizet, aki nem jön be?
- Persze.
- Azért, hogy jó legyen annak, aki bejön?
- Másképpen kell ezt mondani. Aki nem tud bejönni, az fizet. A szegényebb a gazdagabb helyett. A sötét fej a világos helyett. Összeszámoljam neked, hány tehén van a faluban? Tanács Mihálynak van a Petőfi utcában, Katona Vincének a Szegedi úton, Földi Jóskának és Juhász Miskának. Háromszáz ház, de csak négyben van tehén. Ha minden tanya bejönné, ez a falu a csecsszopónak se tudna tejet adni.
- Szerinted mi lesz a tanyákkal?
- Legalább százat tudok, ami üres. Ereszig ér a paré az udvarán. Nem kell azt siettetni, fölszámolja magamagát. Mikor? Azt csak a boldog Isten tudja.
- Vezet Rúzsa az öngyilkosokkal.

- Tanács István kötél. Kotogán András kötél. Molnár Imre kötél. Selymes Lajos permetlé: Bi 58. Vörös Mátyás Bi 58. Bite István falusi, kötél. Palotás István megkötötte a nyakát. Varga István fölgyújtotta a tanyáját, eloltották, beszeszelt, és kötelet kötött a nyakára.
- Okot is mondj.
- Elvitték az okot magukkal.
- Milyen a rossz elnök?
- Éppen tőlem kérdezed? Az a rossz, aki azt hiszi, nála okosabb ember nincsen.
- Nálad volt okosabb?
- Hajjaj! De sok! Ha legyőztek, azt mondtam, látod, bátyus, neked van igazad.
- Amikor elmentél nyugdíjba, első nap mikor feküdtél le?
- Elég korán. Hajnalban. Nyolcvan-kilencven emberrel búcsúestet tartottunk.
- Te nem iszol. Mit csináltál hajnalig?
- Ha azt érzi az ember, hogy szeretik és tisztelik, nem álmosodik el olyan hamar.
- Utána tájára se mentél a szövetkezetnek?
- Tájára? Itt lakom mellette. Ha ki se lépek a házból, akkor is a táján vagyok. Ott maradtam, ha kell, segíték az új elnöknek. Nem kellett.
- Mit segítettél volna?
- Gondoltam, bejárjuk a határt, megmutatom, ettől eddig a mienk, és mindent elmagyarázok neki. Nem volt rá igény, én meg nem tolakodtam.
- Funkciód?
- Tagja vagyok a vezetőségnek, a háztáji bizottságnak, és én mérem meg, mennyi eső esett.
- Kérdezték már, mennyi esett?
- Eddig még egyszer se.

TILTOTT HÁZAK

Házépítők és házat nem építők. Törvényszegők és törvénytartók, róluk szól ez a testes fejezet.

Elöljáró beszéd kell ide, különben nem értenénk meg a hivataltevők erőlködését. Erőfeszítéseket mond a jelentések nyelvezete, de az az erőfeszítés, aminek haszna alig van, a magyar nyelvben inkább csak erőlködés. Az építők szándékát is könnyű félremagyarázni.

Amióta tanya van, mindig meg akarja szüntetni valaki. Erős valakiről van szó, hatalom van a kezében, törvény szerint akar tehát eljárni. Bogarásztam a tiltó rendelkezések körül, töredelmesen bevallom, legtöbbje meg tudott győzni, hogy valójában jót akar. Elmaradottságokat akart fölszámolni. Megsajnálta a kinn élő együgyű népet, és föl akarta emelni. A tanyai ember pedig hallgatva is azt felelte rá, tessék fölemelni engem itt, ahol vagyok. Vagy: emelkednék én magamtól is, ha hagynának.

Jámbor szándékot érzek a legutolsó nekirugaszkodás mögött is. Szüntessük meg a tanyát, és annyi bajtól szabadulunk meg, amennyit fölfogni se tudunk. Rosszat akartak volna, akik így gondolták? Orvost, iskolát, boltot, utat, villanyt, egészséges házat, jó vizet, fürdőszobát akartak. Elvadult vidék helyett embernek való életet. Akkora jószág van e mögött az igyekezet mögött, csak tiszteletet érdemel. A szándék. A legjobb puskával is megesik, hogy máshová hord, mint ahová céloztak.

A tisztelet azonban nem alázat, nem hallgatás és nem elhallgatás.

Ennek a mondatnak a megfordítást is ki kell bírnia. A kimondás, a dolgok nevén nevezése nem tiszteletlenség. És nem tisztességtelen cselekedet, hanem elsőrendű kötelesség.

Olvasom a legújabb tanyatörténelmet, az Akadémiai Kiadó már említett könyvét. Orbán Sándor írja a tanulmányában, mit végzett és mit nem végzett a Tanyai Tanács. A szétszórt tanyavilág igen gyors megszüntetésére a tanyaközpontok kialakítását szorgalmazta. Ki is jelölték a tanyaközpontok helyét, azonnal elrendelve, hogy építeni máshol tanyainak nem szabad. Egy tanyaközpontra 2-3 millió kellett volna, az összesre legalább 400 millió. Ennyi pénz a világon se volt akkor; kezdték csökkenteni a terveket. A tervezett és megkezdett 25 községháza és jegyzői lakás, a 97 iskola és tanítói lakás, a 47 kút egyáltalán nem, vagy csak részben épült meg. Fölülvizsgálták a tanyaközpontok jegyzékét, és radikálisan megfelezték: a 224-et 120-ra csökkenteték. Azonnal látni lehetett, a 224 is kevés arra, hogy megoldja a tanyavilág problémáját, de sok ahhoz, hogy meg is valósuljon. Volt tehát egy koncepció, amiről már 1949-ben kiderült, hogy nem valósítható meg, de az egész tanyavilágra érvényes építési tilalom megmaradt. Magyarul: csak tanyaközpontban építhetnél, ha tanyaközpont lenne. Ha nincs, az az objektív ok egyenes következménye.

Az irreális tervre épített tilalom is erős. Nem akarnak bejönni az emberek? Tereljük be őket. Púpos a gyerek? Tegyük be a prés alá, majd kiegyenesedik. Jót teszünk vele, mert elsősorban neki nem jó, ha púpos. Építeni akar, mert minden embernek laknia kell valahol? Rendnek muszáj lenni, építsen oda, ahol mi megengedjük.

Százával tudnék példát mondani arra, hogy ez az elképzelés jót szült. Lett orvos, bolt, könyvtár, iskola, mozi, minden lett. Szép falvak lettek ott, ahol azelőtt semmi nem volt. Áldást érdemelnek azok, akik segítettek benne. De százával-ezrével tudok példát arra is, hogy a gyerek nem akar bemenni a prés alá.

Lépten-nyomon hallom, hogy az Isten se érti ezt a népet. Ha száznak jó bemenni, miért nem jó a másik száznak is? Nem tudja eldönteni, mi a jó neki? Mit lehet erre mondani? Megáll a busz, húsz ember le akar szállni, húsz meg föl. Miért nem tud egyszerre leszállni mindenki, vagy

egyszerre fölszállni? Mint az örült birkák, úgy tola­kodnak. Egy­más lábát tiporják, egy­más lépébe-májába könyökölnek. Senki­nek nem jut eszébe, hogy szabályozzon: egyik megállóban csak fölszállunk, a másikon csak le. Mert ha egyiknek jó leszállni, legyen jó a másiknak is. Pedig a tanyavilág méreteihez és komplikáltságához viszonyítva igen vékony­pénzű kis hasonlat ez a busz.

A törvény akkor is arra való, hogy megtartsák. Ha nem lehet engedély nélkül építeni a Balaton mellett, ne lehessen tanyán se. Csak­hogy a Balaton nem tanya, és a tanya nem Balaton. Naponta hal­lom rádióban, olvasom az újságban, hogy rendet kell teremteni az engedély nélkül építkezők körül, a törvény teljes szigorával. A tanyai ember azonban nem engedély nélkül akar mindenáron építeni, hanem építeni akar, de nem kap rá engedélyt. Lényeges különbség!

Ha az élet törvényéhez igazodik az írott törvény, akkor is vannak megszegői, de ott a hatalom, és megfogja őket. Amikor azonban kettőbe hasad az, aminek egynek kellene lennie, bajnak muszáj lenni. Az élet azt diktálja, hogy szaporodjunk. Talán legfőbb törvénye az életnek. Azt is hozzá­diktálja, kászálódj ki, szegény ember a sárból, a földbe nyomott vizes hajlékból, és élj úgy, ahogy más is élhet. Laknod kell valahol, mert ember vagy, olyan házban lakj tehát, ami méltó hozzád. Ha kettőbe hasad a törvény, az egyik mindig rácsavarodik a másikra, és szorongatja. Az egyik ágnak most is Élet a neve, vagy Törvény, a másiké csak Paragrafus.

Induljunk el. Igen hosszú útra megyünk.

Ha csak félig nézem meg ezt a tanyát, mondhatom viskónak is, de még putrinak is. Ebben emberek laknak? Fejjel elérem az ereszt, fele nád, fele szalma, a teteje pedig lyukas. Bátor, aki ezt háznak meri mondani.

Megkerülöm, falderékig rakott kockaházat látok mögötte. Tetején az ember, csapja a maltert.

- Hát maga? Mit csinál?

- Én most, kérem szépen, megszegem a törvényt.

Fölmászok hozzá.

- A törvény nem szereti, ha sértegetik. Visszaüt.

- Nemcsak üt, de rúg is.

- Akkor meg minek kísérti? Miért nem a faluban épít?

- Ha kíváncsi rá, megmondhatom. Mindenki­nek megmondtam eddig, ha kérdezte. Én csak oda építhetek, ahol nekem földem van.

- Meglátja, lebontatják.

- Maga elkésett. A papiros már itt van, hogy bontsam le.

- Mégis építi.

- Mondtam a Matyinak, a tanácselnöknek, ez a ház nem tévedésből épül, hanem előre megfontolt szándékkal. Ezt én le nem bontom, ha nagyon megijesztenek, akkor se. Akinek útjában van, jöjjön ide, essen neki. Erőszakot én nem alkalmazok vele szemben, de éjjel föl­rakom, amit nappal szétdúr.

- Nem hiszi el, hogy jót akarnak magával?

- Elhinni elhiszem, de nem egy keréken forog az eszünk. Hat gyerekem van velem, a legkisebb nyolcéves, a legnagyobb lányom pedig átlépte már a huszonkettőt. Ezek­ről nem tudok elvenni tízezer forintot se, hogy házhelyért nekiadjam az államnak. Nem sajnálnám, mert minálunk nem drága a porta, de legalább két évet késne a ház.

- Tudja maga, hány évet várnak az emberek lakásra? Ha eddig kibírta, az a két év szinte semmi.
- Nem, ugye? Nézze meg, mi van belül! Ha egy rablógyilkost láncra verve hoznának ide két évre, a bíró, aki elítélte, elmenne utána gyónni, mert tudná, ember ellen való vétek. A rab pedig fellebbezne, mert tudja, hogy a gyilkosnak is tisztességes börtön jár. Én viszont lakjak benne a magam szabad akaratából? Élő világomban még nem bántottam senkit, engem miért akarnak bántani?
- Más szála is van ennek.
- Van hát! Lehet, hogy kibírnák a gyerekek, és nem szereznének holtig való betegséget. De itt van a lányom. Mondom, huszonkét éves. Kérjem meg szépen, csukd be a szemedet, ha egy fiú rád akar nézni, mert két év kell a házhelyre, és csak utána építhetünk? Mit gondol, ki veszi el ebből a házból? Sánta? Béna? Mit vétett az én gyerekem, hogy nem választhat kedve szerint?
- Nem sokat adnak ilyesmire a mai fiatalok.
- Nem? Biztosan igaz, amit mond. De ha csak az az egy ad rá, aki neki a legjobban tetszik? Van olyan férfi a világon, akinek ha mondja a kislány, ott áll ám az ő ágya, ahová azelőtt a csődör csurgatta a vizet, nem hervad le a csók a szájáról? Pedig az én lányom ágya az istállóban van. Jóság nincsen benne, berendezték gyerekszobának. Tényleg ott volt a ló hátulja, ahol ő a legszebbeket álmodja. Mondjam tovább?
- Van még?
- És ha az én lányom azt találja egyszer mondani, vetnek ám neki máshol is ágyat, akkor én mit csináljak? Menjek el a lebontó hivatalhoz? Mondjam meg nekik, hogy az én lányom azért romlott el, mert maguk kitalálták, hogy én ne építhessek házat? Kiröhögnek érte. Pedig ha csak egyszer nem jön haza a lány, akkor én betehetem a fejemet a falba két téglaköze közé, és rárakhatom a következő sort. Lesz majd valaki, aki a törvényt is oda teszi a fejem mellé?
- A törvény nem így gondolta.
- Azért, mert a törvénynek nincs hat szép gyereke. Nekem hatszor kell végiggondolnom ugyanazt. Tegyük föl, szépen házasodik majd mind a hat. Itt maradunk mi ketten, anyukával. Eddig zsvajban éltünk, ránk szakad majd a csend. Várnánk vissza az unokákat, jöjjenek látogatni legalább, de nem jönnek, mert a vejem meg a menyem azt mondja, megárt nekik. Legyen szíves, most mondja meg, minek éltem én akkor ezen a világon?
- Lehet, hogy a falusi házba szívesebben mennének az unokák. Egy kis kölcsönnel meg lehetne úszni.
- Maga próféta? Még nincs egy unokám se, de maga már előre tudja, hová mennének szívesen? A kölcsönnel pedig ne kalkuláljon az én zsebemre. Azt a falut nemrég tették oda, ahol van, bele a sárba, mert csak a térképet nézték. Az én házam előtt meg itt megy el a Csongrádi út, annyi busz jár rajta, számolni se tudom. Ha bejárnak a gyerekek dolgozni, ez a hely hússzor többet ér, mint a falubeli. Miért nem építették ide a falut?
- Ennyi erővel minden tanyai mondhatná, legyen ott a falu, ahol ő lakik.
- Nem jól értette. Ennek a falunak akkor kiállították már a halotti levelét, amikor fölrajzolták a térképre. Nézze meg tíz év múlva, és számolja össze, hányan költöztek el belőle.
- Most én kérdezem: próféta maga? Jövendöl?
- Ekkora kis falu még egy iskolát se tud eltartani, és munkát se tud adni a benne élőknek. Kiesik a szórásból.
- Magát mégis megbüntetik.
- Földrja, amit mondok? Föl meri írni? Ha én azt mondom, nyaraló lesz ez, mert lógatni akarom benne a lábomat, akkor a kutya se ugat meg. Nincs is annyi kutya, hogy minden nyaralót meg-

ugasson. Kőműves vagyok, alig győzöm építeni, annyi van mostanában. A kazánkovácsnak is, a péknek is meg a vezérigazgatónak is lehet külön háza, ha levegőre akar menni. Nem irigylem, mert aki lopta, úgylis lebukik. Ha ma nem, holnap bizonyosan. De ha én nem bolondériának építem, hanem lakni akarok benne, mert rá vagyok utalva, akkor bontsam le? A másikra adják az áment futószalagon, és rajtam törlesztenek? Mennek inkább a tanács nyakára, és sírjak reggeltől estig, hogy van hat szép gyerekem, adjanak legalább szükséglakást? Muszáj annak sírni, akinek hat gyereke van? Ha mennék, az állam biztosan megmutatná, milyen nagy szíve van, de ha nem megyek, az öklével fenyeget? Mit gondol, mennyit szabnak rám, ha fölépül?

- Azt én nem tudom, de egy biztos: nem szeretnék szabálysértési előadó lenni.

Legyen boldog a Paragrafus, mert ebben a tanyában egyetlen szava meg nem görbül. Most nyitott ki a bolt, biciklivel megy el mellettem egy férfi. Pálinkásüveg dudorodik ki a zsebéből, jó nagy, a kezében pedig papirosba fogott kolbász lehet. Nádas közepén vezet át az út, oda megy be. Anyóka áll a sarkon, őt kérdezem, ki volt ez.

- Jobb, ha nem tudja. Szegény ember.

- Pálinkával?

- Avval.

- Akkor miért sajnálja?

- Nem sajnálom én egy percig se. Olyan világ van most, aki szegény, azt büntetni kéne, nem sajnálni. A betegeteket és az öregeket ne számítsa bele.

Akkora tétel ez is, érdemes megjegyeznünk. Elmegyek a bicikli után.

Kutyacsorda futott a férfi elé, most egyet se látok. Itt vagyok a ház előtt, még mindig nem ugatnak. Milyen tanyai kutya az, amelyik nem ugat? Ha bekiáltok, egyszerre jön majd rám valamennyi, legjobb lenne meglépni, de hamar. Állj meg, vándor! Ahol sok a kutya, ott egyik se harap. Elvannak egymással, nem érnek rá megtanulni, hogy az embert bántani kell.

Kinyílik az ajtó, szőrük fele ott marad, úgy ömlenek kifelé. Ahány van, nekem esik mind. Ugrál és nyalogat. Állami gondozott gyerekek lepik így meg az idegent.

- Kit keres?

- Akit találok, mindig azt.

- Milyen végrül?

- Meg akarom nézni, hogyan eszi a fene a szegény embert.

- Enni eszi, de valami mindig marad belőle. Jöjjön beljebb.

- Több kutya nincs?

- Nálam nagyobbbat úgyse talál, én meg nem haragom meg.

Kölökkutyákat ajnároz benn egy nő, kapkodja le őket a priccsről, oda ültet. Előremelegített kedvesség. Más alkalmatosságot, ami éjszaka nyugvásra szolgálna, semmit nem látok. Ezek ketten a priccsen hálnak, ha nincsenek rajta kutyák.

- Tanyán születtek?

- Ne sértsen meg bennünket, uram.

A nőnek finom arca lehetett valamikor, de okos számítógép ha ránézne csak, akkor is megmondaná, hány liter pálinkát ivott meg életében, és talán azt is, mikor járta fésű a haját.

- Vásárhelyről jöttünk ki 1977. április 1-én.

- Szép napot választottak.
 - Ja, hogy a bolondok neve napja? Nem fizettünk rá.
 - Maradnak?
 - Ahogy az élet hozza. Majd meglátjuk. Itt a bolt, a busz, a vonat, mi bajunk lehetne?
 - Ahogy elnézem, az égvilágon semmi.
 - Tudja, miért? Mert az emberek engem szeretnek.
 - És az asszony hagyja?
 - Nem úgy értem én. A tanyai nép olyan, hogy a bevándorlókat igen nehezen fogadja be. Engem befogadott. Sok az idős ember, az öreg házaspár, amit ők már nem tudnak elvégezni, oda kell a magamfajta.
 - Mindig facér volt?
 - Voltam téészen, vállalatnál is, legtöbbet hizlaldában. Most is hívnak a téészbe, de meggon-dolom még. Komoly lépést nem lehet elsietni.
 - Ha három esztendeje itt van, senki nem vádolhatja, hogy elsiette. Hogyan tudták kiválasztani éppen ezt a tanyát? Mocsár van köröskörül.
 - Jól választottunk, mert itt lehet megélni igazán. Nem szeretem a várost.
 - Ennél rosszabbat sehol nem találtak, megvették tehát ezt?
 - Nem a házat néztük, hanem a gyöpöt.
 - Mivégre?
 - Libázunk.
 - Kié a gyöp?
 - A kutasi kolhozé.
 - Mit kér érte?
 - Szájbért fizetünk.
 - Micsodát?!
 - Libánként húsz forintot. Ahány száj legel, annyi húsz forint.
 - A ház ára?
 - Bérbe vettük. Negyven forint havonta.
- Ha a tanyát valaki meg akarja szüntetni, itt kellene kezdeni. Havi negyven forint veszteség érné a szövetkezetet, könnyen kiheverné.
- Mennyi a liba, amikor van?
 - Először kétszázzal indultunk, és leadtunk kétszázat. Érti a lényegét? Az én kezem alatt nem hullott el egy se. Az átvevő nem akarta elhinni. Járra körül a határt, ha még egy ilyen talál, én fizetem az italt. Tavalyelőtt négyszázból elpusztult húsz, valamit megkaptak a szomszédból. Tavaly 224-ből megmaradt 223. Annyit tartok csak, amennyit jól el tudok látni, és mást is dol-gozhatok még.
 - Mi mást?
 - Napszámba járok, ha kedvem van hozzá.
 - Sokszor van kedve?

- Ahogy adódik.
- Számoljunk! Hány kiló a liba, amikor leadja?
- Átlagban hat. Megveszünk tavasszal kétszáz naposlibát, ötven forint darabja. Az egész tízezer forint, de nem kell mindjárt kifizetni, mert segítik a tenyésztőket. A kész liba árából vonják le. A takarmányt napi húsz dekával számolhatjuk, kétszáz nap, szorozva hússzal, az annyi mint 40 kiló. Forintban egy liba után 148, meg az ára, az 198 forint.
- A bevétel?
- Az első tépés: 8,5 deka toll, 20 forint. A második tépés: 20 deka toll, 70 forint. A harmadik is húsz deka, az is hetven forint. Az összesen 160 forint, tehát a toll kifizeti a takarmányt. Ha tarló van vagy kukoricatábla, ahol legeltethetek, akkor jobban jövünk ki. Akkor a toll az összes kiadást behozza, beleértve a szájbért is.
- És a liba tisztán megmarad. Annak az ára?
- Maradjunk csak az 5,5 kilós átlagnál, 39 forintjával, az libánként 214 forint és 50 fillér. Szorozzon maga is, nehogy elszámoljuk magunkat.
- Stimmel. Vegyük kétszázszor: 42 ezer 900. Ez a tiszta haszon 200 nap alatt. De élni egész évben kell, osszuk el az egészet 12-vel, hogy havi átlagkeresetet kapjunk.
- Ezt én így még soha nem számoltam ki, mert semmi szükségem nincsen rá, de nem lesz nehéz. Kettőnk havi keresete 3575 forint.
- Ha viszont négyszáz a liba, akkor egy emberre jut éppen ennyi. Nem biztos, hogy gyárban többet keresne, pedig itt megspórolt magának 165 napot. Vegyük hozzá azt is, hogy néha-néha megjön a kedve, és elmegy napszámba.
- Tehetünk hozzá havonta tizenöt napot. Tíz órával számolva 150 óra, 25-ös órabérrel 3750 forint.
- Valamivel több, mint a kétszázlibás átlagkereset, és jóval több, mint az átlagmunkás teljes havi bére. Miért nem vesznek bútort, ruhát, rendes kosztot, jobb tanyát?
- Az állatok miatt nagyon kellene a jobb hely, de akkor inkább magunknak szerzünk másikat, ezt meg odaadjuk a libáknak. Majd meglátjuk, messze van az még.
- Volt már baja a törvénnyel?
- Nem loptam, nem építettem, embertársamat meg nem támadtam, miért lett volna?

Lenge szóhasználat: ez az ábra. A nyakamat teszem rá, egyetlen törvényalkotónk se úgy gondolta, hogy szorongassuk meg azt, aki dolgozik és jobb lakást akar, és hagyjuk nyugodni, aki teng-leng csupán.

Szomszédokat járva tudtam meg, mennyire szerencsés ember vagyok. Korán mentem, amikor még mindegyik józan volt. Vártam volna csak egy órát, amíg az első üveg pálinka végigmegy bennük, majd nem számoltam volna annyit. Azt hallottam, a nő azelőtt ápolónő volt, de kiitta magát a szanatóriumból. A tanyai nép nagy befogadó hajlandóságát is úgy értelmezték a szomszédok, hogy nem törődnek velük. Ha nekik ez az élet a jó, csinálják ezt.

- Képzelse el, uram, amikor az egyik árokparton alszik az egyik, a másik a másikon. Fekszik az asszony, fölcsúszva a szoknya hasig, a bécsikapu tárva-nyitva, a lába között pedig ég a viharlámpa. Ünnepi kivilágítás. Gyerekük, ha lenne, világgá futna szégyenletében.

Átugrathatjuk gondolatainkat a szikkadt közgazdaságtan mezejére is. Ez a két ember, így, ahogy van, hasznot hajt az államnak is, a tollasnak is, a ludat tépő asszonyoknak, a libatartást szervező szövetkezetnek, a baromfiföldolgozó vállalatnak és a külföldre szállító kereskedőnek is.

Mindenki jól jár, legjobban a kocsmáros. Ennek a két embernek az érdekében nem kell dotálni a bútorigart, a textilipart, óvodát-bölcsődét-iskolát-napközit, erre rá se kell nézni addig, amíg a szesz teljesen tönkre nem veri. Ami pénz a kezük közé kerül, a létező legrovidebb úton megy vissza a bankba. Más haszon is van belőlük, és ez már szellemi kincsnek is nevezhető, ha a csúfondáros értékelést a végletekig akarjuk vinni. Az ápolónő tudja, milyen orvosságot kell belekeverni a ludak ételébe-italába, hogy meg ne dögljenek. El lehet tanulni tőle. El is tanulják. Mivel egyre többen nevelnek libát, az exnővérke haszna nagy körzetben kiszámíthatatlan.

Csak az Élet törvényét szegték meg.

Nehéz bozótba keveredtünk. Hogy igazodni tudjunk valamihez, ide másolom a most érvényben lévő építési rendeletet.

Az építésügyi és városfejlesztési miniszter 6/1975. ÉVM számú
rendelete

a tanyás területeken végezhető egyes építési munkákról.

A Minisztertanács felhatalmazása alapján a következőket rendelem:

1

(1.) A tartósan fennmaradó - az illetékes megyei tanács végrehajtó bizottsága által, az országos településhálózatfejlesztési- és területfelhasználási célkitűzések érvényrejuttatása érdekében az építésügyi és városfejlesztési miniszter egyetértésével meghatározott - tanyás területeken

a) a tulajdonos, illetőleg gyermeke a tanyát felújíthatja, korszerűsítheti, a rendeltetésszerű használatához szükséges melléképületeket és melléképítményeket létesíthet, továbbá a lakóépületek alapterületét az állampolgárok által építhető lakások nagyságáról szóló jogszabályokban megállapított mértékig bővítheti, ha ezáltal önálló új lakás nem jön létre.

b) A mezőgazdasági műveléssel élethivatásszerűen foglalkozó tulajdonos a lebontásra kerülő elavult lakóépülete helyett, illetőleg ilyen foglalkozású gyermeke másik lakóépületet is építhet a tanyához tartozó földrészleten, ha nem esik lakástulajdonszerzési korlátozás alá, vagy az alól felmentést kapott.

2

A tartósan fenn nem maradó tanyás területeken a tanya tulajdonosa, illetőleg gyermeke a tanyát felújíthatja, korszerűsítheti, a rendeltetésszerű használatához szükséges melléképületeket és melléképítményeket létesíthet, továbbá a lakóépület területét legfeljebb 25 m²-rel bővítheti, ha ezáltal önálló új lakás nem jön létre, és a lakóépület alapterülete az állampolgárok által építhető lakások nagyságáról szóló külön jogszabályokban megállapított mértékig nem haladja meg.

3

A tanyához tartozó földrészlet beépítése során az Országos Építésügyi Szabályzat város- és községrendezési előírásainak a IV. építési övezetre, az elő-, oldal- és hátsókertekre, továbbá a melléképületek és melléképítmények elhelyezésére vonatkozó rendelkezéseit kell alkalmazni. E rendelet a kihirdetés napján lép hatályba.

Bondor József s. k.
építésügyi és városfejlesztési
miniszter

A rendelet szinkrontolmácsolására nem vállalkozhatom, csak azt mondhatom el, én mit értek ki belőle. A tartósan fennmaradó tanyai körzetben a tulajdonos vagy gyereke följújíthatja a tanyát, és bővítheti is, ha ezáltal új lakás nem jön létre. Ha ugyanezen a tartósan fennmaradó tanyai területen élethivatásszerűen foglalkozik mezőgazdasággal a tulajdonos, akkor itt - csakis itt! - ő vagy a gyermeke másikat is építhet a tanyához tartozó földön. Azon a területen, amelyet a megyei tanács végrehajtó bizottsága nem nyilvánított tartósan fennmaradónak, a tulajdonos vagy a gyereke szintén följújíthatja és korszerűsítheti a tanyáját, még növelheti is 25 m²-rel, ha közben nem lépi túl a nagyságra megengedett határt, de újat nem építhet.

Áldani kellene ezt a rendeletet, nem bírálni, mert hatalmasat lép előre. Mindenütt enged korszerűsíteni, és az arra kijelölt körzetekben újat is enged építeni. Vissza kell azonban térnünk rá majd többször is, mert ezer ága van ennek is. Most csak azt rögzítsük, mi nyilvánítható tartósan fennmaradó tanyai területnek. Ahol négyzetkilométerenként legalább 40 tanya van, vagy a tanyacsoportban levő lakóházak száma legalább 80.

A mórakalmi tanácskozáson dr. Balogh Béla, a minisztérium főosztályvezetője is felszólalt. Idézek tőle:

„... és hadd mondjam el, ha már itt vagyunk Csongrád megyében, hogy például Csongrád megye egyetlenegy ilyen tanyás körzet kijelölését nem kérte. Tehát nem kért semmiféle olyan építési lehetőséget, amit biztosított volna a tanyán élőknek. Bács megyében magam is több helyen jártam, végigjártam a környéket, és magunk mondtuk például, hogy itt jó volna ilyen körzetet kijelölni, s a tanács azt mondta, hogy neki más érdekből ez nem szükséges. Egyedül Szabolcs megye volt az, amelyik többet kért, mint ami a tervezői asztalon meghatározásra került, mint tanyás körzet. Tehát ez sem felületesen történt, hanem kint, a helyszínen.” (Magnetofonszalagról lejegyzett szöveg.)

Arról van tehát szó, hogy a Duna-Tisza közén megszámlálhatatlanul sok a tanya, és a gyümölcs-termesztésre alapozott gazdasági jóslások, sőt tudományos előrejelzések szerint is itt maradnak meg föltehetően legtovább a tanyabokrokba se szerveződött tanyák, de két megye végrehajtó bizottsága az elől is elzárkózott, amit a rendelet megengedne. Balogh Bélától tudom, a tartósan fennmaradás nem az idők végtelenjét jelenti, csak tíz-tizenöt éves előrelátást.

Ártatlan tudatlanságommal senkit nem akarok megsérteni. Gyakorlott földmérőnek még a mellényzsebében is elférnék, olyan keveset értek az ő tudományához. Az iskolában azt tanultuk, az az egy négyzetkilométer, amelynek széle-hossza egy kilométer. Előveszek egy igen részletes tanyatérképet, illesztetem rá a méretarányos kis négyzetemet, és számolgom a tanyákat ott, ahol a legsűrűbben vannak. Nincs ki a negyven. Fordul az eszem kereke, eszembe jut, lehet egy négyzetkilométer az is, aminek a szélessége csak kétszáz méter, a hossza meg annyival nagyobb. Nagy föladat ez nekem, családom minden matematikus tagját előhívom, és csak utána ürgetem-forgatom az új mércémet. Ráteszem az egyik út menti tanyasorra: egészen más! Mire belelendülnek a nagy örömbé, eszembe jut a minisztériumi ember szava: ők is látták, hogy lehetne kijelölni ilyen körzetet, de a megyei illetékes másként látta. Nem én csavarom a szót, meg van az már csavarva. Ennek a rendeletnek tehát mögöttes tartománya is van. A más *szempont*. Történelmi tapasztalatom van rá, hogy más szempontok ellen pedig nem érdemes hadakozni. Legföljebb motyogni lehet.

Ülök a betonlakásomban, jobbról is, balról is, alul is, fölül is húsz-húsz centi választhat el bennünket a szomszédoktól. Sűrűn lakott terület a panelház. Megesik, hogy az egyik szomszéd éjfél tájban a mi ajtónkon keresztül akar hazamenni. Addig piszkálja a zárat, amíg ki nem szólok neki, menjen egy emelettel följebb. Nincs harag belőle, jót nevetünk rajta. Ha mégis belém állna valami bolondéria, vagy nem olyan jámbor lélek lenne a szomszéd, előállhatnék-e én, hogy a sarki kocsmában egy körrel kevesebb sört adjanak neki? Nyilvánvalóan nem. Milyen joga volna én bele az ő ügyeibe? Azt se mondják az én szomszédomnak a kocsmában, addig nem

adnak neki, amíg a többi szomszéd is ott nem lesz. De tanyán csak akkor léphet előre valaki a maga boldogulása - vagy romlása - útján, ha legalább harminckilenc társa van ugyanazon a négyzetkilométeren? Átkozza meg őseit hetedíziglen Tóth Jakab, miért nem szereztek harminckilenc szomszédot maguk mellé? Annyit se tudtak, hogy a harmincöt nem negyven?

Bűvös szám a negyvenes, régebbi rendeletekben is találkozni vele.

Van tehát egy szabály, amely kismillió ember állampolgári jogaiba szól bele. Ki lehetne számolni, hány körzetet kellett volna kijelölni, ahol szabad építkezni. Ha valaki előállt volna, hogy az ő törvényadta jogait megcsorbították, mert nem jelölték ki körzetét tartósan fennmaradó tanyai területnek, noha belefért volna a kikötések ellenére is, és addig járta volna a törvényszéket, amíg igazságot nem szolgáltatnak neki - na, ilyen emberről nem tudok. Miért nem támadtak özönével körzetkijelölési pörök? Miért nem harcolnak az emberek törvényadta joguknál fogva, érvényes rendeletre támaszkodva a maguk igazáért?

Azért, mert a tanyai ember tudja, hogy neki ebben nem lehet igaza. Őt meg se kérdezték.

Nem hívta tehát pörbe Tóth Jakab és sok társa a megyei tanács végrehajtó bizottságát, amiért elejtette rájuk alkalmazni a rendeletet - viszont nem felejtette el megbüntetni őket. A tanyai ember meghúzódik, és csöndben épít. Ezért pedig büntetés jár. Ha megbüntetik, csöndben fizet.

Nagy bozótokról eddig úgy tudtam, madár lakik bennük. Ebben a bozótban nincsen egy se. Talán nem is bozót ez, hanem káosz a tanyák körül. Jó szándékkal körülkerítve.

BŰNÖS, FIZESS!

Egyik falu határában híre kelt, hogy portákat mérnek. Akinek a földjét a házhellyé nyilvánítás dicsősége fenyegette, megtudta, egy telek vásárlási joga őt illeti meg. Az ügy húzódik, ő nem várhat, kimér a saját területéből kétszáz négyszögölet, benézi az utca vonalát, hogy attól egy centire el ne térjen, figyelembe vesz előkertet és oldalkertet, lekoppintja a legszélső házat, és pontos mását fölépíti saját telkére. A hivatal ráér, ő azt nem sürgetheti, de neki a ház kell. Megelőzte saját korát, bűnhődnie kell. Határozatot kapott, bontsa le, de azonnal.

Ketten követték a példát, de több eszük volt. Előbb fölépült a házuk, és nem is büntették meg őket. Ők azzal terveztették meg, aki a bontási rendeleteket szokta kiadni. Bolond ember, aki a saját tervét is lebontatja, nekik tehát a hajuk szála se görbült meg. Aki azt se tudja, kivel kell terveztetni, ha meg akarja sérteni a törvényt, megérdemli a sorsát.

(A vége az lett, hogy a törvénytelenül tervező osztályvezetőt elmozdították állásából, a háznak viszont megkegyelmeztek.)

A felújítás se olyan egyszerű, mint amilyennek látszik.

Emlékezetből írom le, ami most következik. Tanyai tanácskozást tartottak 1973 decemberében Szegeden, a megyei tanács dísztermében. Szívesen leírnám a nevét a gátsori asszonynak, aki derűre fakasztotta a komoly gyülekezetet annyira, hogy megtapsolták, de nem tudom.

Fölment a mikrofonhoz, és elkezdett belebeszélni papiros nélkül. Van ember, akinek azonnal nem lesz mondanivalója, ha otthon felejtí az olvasó szemüvegét, föltűnt tehát, hogy ez az asszony kapásból beszél. Odafordult az elnökséghez: szeretnek-e szép ruhába járni? Intettek, hogy igen. Azt mondta, ő is szeret. Hát a bundát vagy a bőrkabátot szeretik-e? Intettek megint, hogy azt is szeretik. A nagyon szép bundát is? Azt is. Megint mondta, hajszála így van vele ő is. Hát ahhoz mit szólnának, ha vadonatúj bundát csak úgy kapnának, ha hátul, ahol legjobban látszik, százesztendő subának a darabja lenne bevarrva? Intett az elnökség, hogy nem lenne jó, ha így lenne. Minek elrontani azt, ami természetből fogva szép is lehet.

- Hát minket akkor miért kényszerítenek rá?

Senki nem értette, és mindenki abbahagyta a nevetést.

- Fölépítjük a házat, de csak úgy foghatunk hozzá, ha a régiből bennmarad egy darab fal. Akkor még fölújítás, különben nem az. Miért különb a törvény előtt az a ház, amelyikben régi fal is van? Egy folt vályog a téglá közepén. Nem tart semmit, időnap előtt úgylis tönkremegy. Tanyára a foltos bunda is jó?

Úgy emlékszem, ő mondta ki először, hogy visszamenőleg megbüntetik, aki hajlékot épített magának. Olyan egészséges szókimondással szapult a az akkor fönnálló rendeletet, azért is megtapsolták.

Azért jutott eszembe, mert Gátsoron járunk most. Öregátokháza szomszédságában. Iskolájában tanított valamikor Sági János, a mostani tanácselnök. Mindenkit ismer, és segíteni akart. Ha tiltva is építenek az emberek, ráadásul összevissza, akkor kínálunk föl nekik rendezett lehetőséget. Kikérdeztem.

- A nóta akkor még az volt, hogy tizenöt éven belül megszűnik a tanyavilág. Mi azt mondtuk, biztosan nem igaz, csináljunk inkább tanyaközpontot, hátha előbbre jutunk. Hatvannyolcban vagy hatvankilencben talán, villanyt akkor még nem lehetett tanyára kivinni, de tanyaközpontba igen. Felsőbb helyről engedélyt kaptunk, hogy megcsináltassuk a kiosztási tervrajzokat Kissoron és Gátsoron is. Fizettünk is a tervekért harmincezer forintot. Egyszer csak tudomásomra hozták, hogy nem lehet belőle semmi. Kijött valaki, és megkérdezte: egy falut akarnak maguk fejleszteni vagy hármat? Azonnal megértettem, volt tanyaközpont, nincs tanyaközpont.

Az emberek nehezebben léptek vissza, mint az engedély. Akinek az új házhely beleesett a területébe, tudta, ő lehet a vevő rá, el is kezdte hordani mindjárt az építőanyagot. Sok oldalról támadható az igyekezet, de tény, hogy egyszerre nem tud megvenni mindent, apránként hordja össze tehát a téglát, cserepet, sódert, ajtót, ablakot. Pénze sincs rá, és nem is kapja meg egyszerre. Mit kezdenének viszont a sok anyaggal, ha házat nem építhetnek? Eladni? Amíg megint föl-rakják a kocsira, és lerakják, romlik közben. Valahogy majd csak lesz, elkezdtek építeni.

Aztán jött egy rendelet, hogy tíz évre visszamenően össze kell írni az engedély nélkül épített házakat, és rendbírságot kell kiróni rájuk.

- Ki írta alá a rendbírságot?

- Én.

- Ki agitálta őket a tanyaközpontra?

- Én.

- Kínos helyzetben vagy.

- Éppen a büntetést akartam elkerülni, és ebből lett a büntetés. Mindig úgy gondolkodtam, aki a maga erejéből akar előbbre jutni, azt segítenünk kell.

- Tíz év alatt nagyobb bűnök is elévülnek.

- Úgy látszik, ez a nagynál is nagyobb. Mentem megint házról házra, és mondtam, fiam, itt nem lehet építeni. Tudod, mit mondtak rá? Tanító bácsi, inkább azt kellene megbüntetni, aki nem épít. Aki azt várja, hogy kapjon. Kivetettünk összesen hatszázhatvanháromezer forint bírságot. Jött egy vizsgálat, az meg fölvetette, milyen törvényesség uralkodik itt, ha ennyi a fekete építkezés. Aki bízott a mondott szóba, az ráfizetett. Nem árokparton hallotta, hogy házhelyet mérnek, én mondtam neki, mert engedélyem volt rá.

- A macska lehet ilyen helyzetben, ha csizmaszárba húzzák.

- Van annak más ága is. Aki tudván tudta, hogy törvényt szeg meg, az megúsza. Állított két tanút, hogy nem tíz, hanem tizenkét évvel ezelőtt épített. Arra nem vonatkozott a bírság. Aki a visszavont házhelyre építette a házát, nem mondhatott mást, mert tanítójának ritkán hazudik a fölnőtt ember.

- Gyűlésen nem vetették a szemedre?

- A legelsőn mindjárt.

- Mit mondtál?

- Nem jutott eszembe más, csak az, hogy megadtuk az Istennek, ami az Istené, és a császárnak, ami a császáré. Mellettem ült a képviselőnk, megrúgta a bokámat: ezt azért nem kellett volna mondani. Mindenesetre megértette mindenki.

Megyek házról házra Gátsoron.

- Maguk is engedély nélkül építkeztek?

- Mert nem adtak engedélyt.

- Kértek?

- Ha tudtuk, hogy nem adnak, minek kértünk volna?

- Mi az, hogy per-egyed?

- Házsám.

- Miért cifrázzák?

- Van egy tanya, mondjuk 825 a száma. Épült mellette kettő-három, új számot nem kaphatott, lett belőle 825/1, 825/2, 825/3.

- Kik lakják a pereket?

- Leginkább a családok, de sokszor mások is.

- Pör nem lett a perből?

- Nem tudok róla. Megegyeztek.

- Eladni nem lehetett a földet házhelynek.

- Annyi esze van már az emberiségnek, hogy kitalálja, hogyan lehet, amit nem lehet.

- Hogyan lehet?

- Kishaszonbérbe vette, és kifizette az árát.

- Hamis a szerződés, hamis az okirat.

- A kutya is hamis, mégis jó.

- Büntetés?

- Az átokházi iskoláig legalább harmincnek. A Rácz Ferkónak is bontani kellett volna, de megmaradt az övé is.

- Mennyi a büntetés?

- Tizenötől harmincezerig, fölvaltva.

- Egyszerre fizetve?

- Van rá kedvezmény, törleszteni lehet. Az adóhoz van odatéve, avval fizetjük.

- Miért nem a faluban építettek?

- Azért, mert itt lehet hatszáz-nyolcszáz négyszögöl is, de még egy hold is, bent meg csak kétszázötvenet mérnek. Kicsi az a tanyai embernek, nem tud jószágot tartani rajta. A Katona Pali bácsi beköltözött, de ide hozza ki a disznait, és kijár hozzájuk mindennap.

- Messze van a világtól Gátsor.

- Villany van, daráló, szivattyú, fejőgép, hűtőgép, mosógép, rádió, televízió, minden lehetséges. Ide jött a köves út is. Ha az államunk erőszakkal föl nem számolja, itt még száz év múlva is lesz tanya, ámbár nem szabad annyira előre látni. A városiak is veszik, mint a cukrot. Itt van az Egyetértés Szakszövetkezet, van neki kétszázhetven tagja. Az átokházi iskolától a halasteleki iskoláig lehet körülbelül hat kilométer, ezen a területen hatszáz lélek biztosan lakik. A zöme itt is akar maradni. Kétszázan eljárnak dolgozni, buszok hozzák-viszik a sok népet. Ha ők elszakadnak, akkor is marad négyszáz, az iskola mégis elmegy.

- Mi lesz az iskolával?

Eke István: - Kulturális célra használja majd a téesz.

Németh István: - Hajmapucolás meg ilyesmi.

- Ki csinálná a kulturális oldalát?

- Talán kapnánk segítséget a tanácstól, de az is lehet, hogy beszövi a pók az ajtaját.

- Azt hallottam, a tanító is tanyát vett.

- Pedig nemrég csinálták meg hatalmas pénzekért a szolgálati lakást. Annyi lett a lakbér itt is, mint Szegeden, a Széchenyi téren. Azt mondja, akkor inkább összerakja, és vesz magának.

- Mi lesz az összkomfortos szolgálati lakással?

- A szövetkezet főkönyvelője lakik benne.

- Kulturális pénzt öltek bele.

- Erre mi nem tudunk mondani semmit.

- A főkönyvelő miért nem vett magának?

- A kutya is húst venne a fogára, ha pénze volna.

Visszamentem a tanácselnökhöz.

- Mit gondolsz, van tekintélye a tanácsnak?

- Egyszer van, egyszer nincs. Megtépázta a tanya.

- A fölújításokat is engedély nélkül csinálták.

- Kezdj el végre gondolkodni az ő eszük szerint is. Érdeklődni, tervet csináltatni, várni, még mindig várni, és tartani attól, hogy abból se lesz semmi, mert soha nem lehet tudni, tanya-ügyekben mikor merre fordul a szél. Többbe kerül az egész, mint a büntetés. Inkább kifizetik ezt, és olyan lesz minden, amilyenre ők akarják. A bírság után nem kell tenniök egy lépést se, az házhoz jön.

- Legalább ítéld el őket.

- Azon már túl vagyok. Minden arra jó, hogy én maradjak a moslékos vödör legfenekén. Megbírságtoltuk a Szögi Miskát háromezer forintra. Megfellebbezte, a megye elővette nagy szívét, és lecsökkentette ezerötszázra. Minek erőlködjön a községi tanács? Az én bőrömrre lesz nagylelkű a megye? Nekem előírja, és ő nem tartja be?

- Jól kibuggyant belőled.

- Gondolj csak bele az én helyzetembe. Tizenöt év alatt ezeröt száz tanyát kellett volna megszüntetnünk. Ha ingyen adom a faluban a házat, és éppen olyan, mint a kinti, vagy annál is jobb, akkor se jön be. Agyrém volt, hogy megszűnik. Szorítottuk, ahogy csak tudtuk, hogy gyerünk befelé. Villany kéne? Gyere be! Nekem kellett kimondanom azt is, hogy nem kapsz villanyt. Fordult a szél, lehet villany. Hol van az már, aki tiltotta? Én viszont itt vagyok. Becsületre, tisztességre, egyenes beszédre tanítottam az iskolában az embereket, és rajtam veszik észre, hogy egyszer így beszélek, egyszer úgy. Kivezették a major istállójába a villanyt, nekem kellett megtiltanom, hogy bekössék a mellette lévő tanyába is. Mert akkor konzerváljuk a tanyát. A baromnak jár, az embernek nem jár? Megtiltom, és közben papolom, hogy mi emberséges társadalmat építünk.

- Meginogtál?

- Megint másképpen beszélsz. Nyitva tartom a fületem, hosszú idők folyamatát látom át, tehát nem inoghattam meg. Mindennap ragasztunk egy kis emberséget a tanyai változásokhoz is, előttem nyilvánvaló, hogy a humánus nem szenvedhet sokáig csorbát itt se, de gyere ide, cserélj velem legalább egy hónapra. Ha én eddig minden tanyai rendeletet betartottam volna, minden héten egyszer megbolondultam volna.

- Miért nem lett Gátsor tartósan fennmaradó tanyai terület?

- Akárhogy nézed, a negyven tanyát most se adná ki.

- Én nem tanyát számolnék, hanem embert. Amelyikben hatan-heten laknak, miért ne számíthatna hatszor-hétszer annyit, mint az, amelyikben csak egy tengődik.

- Nem értesz te ehhez, mert a te fejedet még nem faragták kockára a rendeletek. Miért a tanya számít? Mert az van benne a rendeletben.

- Ha viszont nem lett tartósan fennmaradó terület, miért vitték ki a műutat?

- Csak ezt föl ne vesd valahol, mert letagadom, hogy ismerlek. Persze hogy ellentmondás van a kettő között. Az út olyan, mint a villany. Elismertük vele, hogy a tanya létezik, jussa van az életre. Most még törvénytelen a gyerek, de majd öt év múlva adoptáljuk.

- Nem jól mondd. A törvénytelen gyerekért senki nem fizet bírságot.

- Nem is lehet a tanyát semmihez se hasonlítani. A tanya az tanya, úgy, ahogy van. A műút mindenképpen kellett, mert megszűnt a kisvasút. Legalább olyan emberséges lépés volt, mint a villany, de már hiányzott a megelőző tortúra. Mondtam az előbb, aki a folyamatot látja, az örülni is tud.

- Most az egyszer vegyük elő a statisztikát.

- A nyolcvanas népszámlálás szerint a mi falunkban 5165 ember lakik. Belterületen 1500, a többi tanyán.

- És te, hivatalból, még mindig köteles vagy haragba lenni 3665-tel?

- Csak azt meg ne kérdezd, hogy érzem magam.

Még mindig Gátsor.

A szövetkezet irodájában Domonkos Lajosné adja kölcsön a telefont. Nem sikerül a hívás, őt kérdezgetem tehát.

- Itt született?

- Szegedről jöttünk 1979 augusztusában.

- Nagyon el lehetett keseredve, ha kijött. Pedig fiatal.

- A magunk akaratából jöttünk.
- Csak azt ne mondja, annyira szereti a tanyát, alig várta, hogy jöhessen. Hogy kora gyermek-ségétől fogva mindig erre vágyott, de az átkos város nem engedte.
- Nem mondom. Összeházasodtunk, lakás nem volt. Anyós, albérlet, az én anyám - most legalább a magunkéban lakunk.
- Szegeden fölült a buszra...
- Itt meg fölülök a biciklire.
- Az ember?
- Anyagbeszerző volt, most csirkét nevel a tanyán.
- Maga?
- Könyvelő vagyok.
- Bére?
- Annyi, mint bent volt.
- A tanya?
- Huszonötezerért vettük. Nádtetős volt, de már cserép van rajta. Már a fürdőszoba helye is meg-van. Hidrofor lesz, barát férja hozzá a kutat.
- Engedélyük van rá?
- Nincsen. Nem is tudtam, hogy kell.
- Terveik? Ha gyerek lesz?
- Mire iskolába megy, biztosan beköltözünk Szegedre.
- A férje tyúkjai tehát szegedi lakást tojnak?
- Majd mondom neki, hadd nevéssen.
- Mekkora?
- Tarjánba nem megyünk, a panelba mi már belefulladnánk. Építeni nem akarunk, mert tönkre-megy, aki belevág, veszünk majd valamit.
- Magának tetszik a tanya?
- A férjemnek jobban.
- Nem fél?
- A *Kék fény* után Szegeden se mertem kimenni.

Kása István szövetkezeti elnök.

- Nem szégyelli magát? Ki mutasson példát, ha az elnök is megsérti a törvényt?
- Azért szégyelljem, mert dolgoztam, és kulturált körülmények között akartam élni?
- Nem gyerek maga már. Ismeri a rendeletet, miért nem tartotta be?
- Itt az apósom, elázott, vizes épületben lakott. Odaköltöztünk, jött a gyerek, miénk lett a konyha, apósomé a szoba. Kellott a jó lakás.
- Ne siessük el, vegyük sorra. Fölépítette a tanyát, megszegte a törvényt, és most mégis a faluban épít egy másikat. Miért nem oda épített azonnal? Fele költség.

- Azért, mert arra csak most van pénzem, lakni pedig akkor is kellett valahol. Kérdezhetek én is? Van gyereke?

- Kettő.

- Maga belevitte volna őket egy nedves-redves házba? Ringatta volna: aludj fiam, aludj, majd tíz év múlva lesz rendes lakásunk? Mindig azt halljuk, a társadalom mindent megtesz a gyerekekért. Én ne tegyek meg mindent? Várjam meg, amíg angolkóros lesz, vagy a nedves fal kiszívja belőle az életet? Hozzam vissza a tüdőbajt? Nekem is két gyerekem van, felelősséget érzek magamban, hogy egészséggel neveljem föl őket. Ezért szégyelljem magamat? Meggondolta maga, mit beszél?

- Az apóssal mi lesz?

- Jön velünk, be a faluba.

- És a tanya? Eladják?

- Én itt akarok dolgozni továbbra is a szövetkezetben, kijárok. Egy hold tartozik hozzá, megműveljük. Apósom nyugdíjas, ráér, ha akar, kinn is maradhat egy-egy napra.

- Jósoljon, legyen szíves.

- Ha Gábrriel arkangyal fújná meg a trombitát, hogy menjen mindenki befelé, én maradnék egyedül a szövetkezetben. Elnök és tagság egy személyben.

- Kijárnának az emberek busszal.

- Ide? Maga nem ismeri a tanyát. Ezt a tanyát, mert lehet, hogy máshol meg lehet ezt csinálni. Ha innen egyszer kimozdul, elmegy az iparba. Ott jobban fizetnek, kevesebb a munka, akkor is megél, ha csak két ujjal dolgozik. Gátsorra is hat busz jár ki naponta, a szövetkezet területéről százharminc ember jár el dolgozni. A mi gazdaságunkat elfújná a szél, egyszerűen lesöpörné a térképről, ha Gátsor megszűnne. Ha itt tanya nincsen, munkaerő sincsen a mezőgazdaságban. Nem babra megy a játék.

Kézről kézre adnak az emberek: menjek be ide is.

- Savanya Tamást keresem.

- Ne nagyon keresse, mert itt van. Ennél se különb, se hitványabb Savanyát nem talál. Mit akar?

- Jó szót.

- Vigyázzon, ráfizet. Mindig jó szót akartam én is, és mindig adó lett belőle.

- Kössünk békét: szóért szót, semmi mást.

- Akkor beljebb is mehetünk.

- A botját mennyiért adná el?

- Többet ér ez, mint az SZTK, mert erre lehet támaszkodni. De ne kívánja el tőlem, mert ami nekem nagyon jó, az magának lehet nagyon rossz is. Nem vagyunk egyformák.

- Virgonc a beszéde.

- Pedig nem iskolában tanultam. Egy évben hat napot jártam csak, mindjárt elvitték a tanítót a háborúba. Nem siették el a dolgot, hogy másikat küldjenek helyette. Mire megérkezett, megsántultam.

- Azt hallottam, belement a hideg vízbe, és úgy maradt.

- Kihívták az orvost, azt mondta, csonttébécé. Hej, de ráért akkor! Lovaskocsin jött ki, és nem sietett befelé. Jó, ha egy héten volt két betege. Nem a baj volt kevés, hanem a pénz. Megnézett, megkérdezte apámat: Savanya bácsi, hány gyereke van magának? Mondja az apám, összesen van nyolc. Ha ezt az egyet beviszi a kórházba, hét nem eszik kenyeret, de maga se. Olyan szentencia volt ez, föllebbezni nem lehetett ellene. Százkét korona lett volna egy napra a kórház, egy fias tehénért kétszázhusz koronát adtak. Két napra egy tehén. Annyi tehenünk nekünk nem volt, rájöttünk, a kórházat nem az én sánta lábamnak találták ki. Mire eltelt négy év, annyira meggyógyultam, hogy járni is tudtam, de csak bottal.

- Hány éves?

- Bottal ugyan, de átléptem a hetvenet.

- Akinek a lába jó, annak is arra való a nyugdíj, hogy nyugodjék. Most is dolgozott.

- Mondtam, én csak hat napot jártam iskolába, ezt az egyet elfelejtettem megtanulni. Mifelénk addig dolgozik az ember, amíg a munka el nem rúgja magától. Nyugodtam én eleget, amikor gyerek voltam.

- Megbüntették?

- De csak azért, mert dolgoztam.

- Másról beszél, Tamás bácsi. A házról van szó.

- Arról hát. Ha összetörött volna alattam a szék a sok üléstől, akkor senki meg nem büntetett volna. Még apám elkezdte építeni a házat, én meg befejeztem. Őt már nem büntethették meg, nyugodjék szegény, kiszabták énrám. Ne mond hassam, hogy semmit nem örököltem apám után.

- A faluban kellett volna.

- Ha mi arra vártunk volna, emberi hajlékunk nekünk soha nem lett volna.

- A bottal járó mindenki segíti.

- Öcsém, maga ehhez nem ért. A törvény csak a házat látja, az én botomat nem. A törvénynek nincs is szeme. Azt mondja csak, itt van egy ház, engedély meg nincsen.

- Mennyi a büntetés?

- Tizenhatezer forint.

- És a maga pénze?

- Rokkantsági nyugdíjként kaptam akkor minden hónapban négyszázötven forintot.

- Abból nem lehet kifizetni tizenhatezret. Mennyit törlesztett?

- Gondoltam, megijesztem őket egy kicsit. Mondtam az elnöknek, ő is látta, mi készül itt, miért nem szólt?

- Abbahagyta volna?

- Egy világért se, de akkor még dolgoztam, jobban tudtam volna fizetni. Mondom az asszonynak, ezek nem ijedősek, fölajánlok nekik havi száz forintot. Senki nem mondta rá, hogy nem kell, csak azt, hogy kevés. Legalább kétszázötven kell, de baj akkor se lesz, ha többet fizetek.

- Bánja, hogy épített?

- Nem bánhatom, mert vénségemre mégiscsak eljuthattam odáig, hogy jó házban lakhatom. Lefényképeztek itt egy tanyát, könyvbe tették, hadd lássa, aki nézi, milyen elmaradott helyeken élnek az emberek. Engem ne mutogasson senki. Jött erre valaki, kérdezte: víz nem szokott itt lenni? Mondom neki, kétszer már be akart jönni eső után, de nem engedtem. Ha akkor megtámasztottam volna az államot az ásónyélhez, és hagytam volna, hogy összedöntse a házamat a

víz, segített volna az állam, mert az állam segíti az államot, hogy föl ne kopjon, de engem megbüntetett, mert kiütöttem a jószívűségéből, és magam segítettem magamon.

- Aki a törvényt hozta, nem magára gondolt.

- De engem talált el.

Németh Pikó András.

- Mit jelent a Pikó?

- Nem tudom. Örököltém.

- A család?

- Van négy lányunk, nyolc unokánk, öt dédunokánk meg egy büntetésünk. Az is a családhoz tartozik.

- Mennyi?

- Huszonhétezer, írtunk mi a televíziónak is, mégse engedték el. Minél többet dolgoztunk vele, annál többre büntettek. Volt egy gyűlés az iskolában. Szegedről is volt kinn valaki, mondom neki, ha fölbecsülte az én házamat kétszázhetvenezerre, adjon érte százötvenet, és övé a ház.

- András bácsi! Öreg ember minek épít?

- Rákényszerül. Ott volt az én házam az út másik felén. Láthatja, milyen kicsi vagyok én, de a mestergerendába én is beütöttem a fejemet, olyan alacsony volt. Ha apám meglenne még, talán ő se tudná megmondani, milyen régi volt az a ház. Ment bele mindig jobban a földbe. Hozták a villanyt, ott vezették a drótot fölötte. Azt mondták, bontsam le, mert útban van. Én meg azt mondtam, könnyebb egy karót arrébb vinni, mint egy házat, vezessék másfelé. Szó se lehet róla, annak itt a helye. Az én házamnak is itt a helye, és az volt itt hamarabb. Az minket nem érdekel! Jól van, lebontom, de akkor nekem másikat kell építenem. Őket az se érdekli. Az innenső föld is a mienk, átépítettük az útnak erre az oldalára. Kivetettük a vályogot, mester nem kellett hozzá, összefogott a család, fölraktuk. Már benne vagyunk, hívatnak a tanácsra: maguk engedély nélkül építettek. A villany se kért éntőlem engedélyt. Azt mondták, a kettőt ne keverjem össze, mert a villany is más meg a tanya is más. A villanynak muszáj jönni, mert az a tanyáért van, az én tanyámnak meg muszáj menni.

- Mennyit fizet?

- Semmit nem fizetek, mert levonják, mint a gyerektartást. Ketten kapunk a feleségemmel ezer-nyolcszázat, mindjárt lecsapnak belőle háromszázhatot.

- Azt is hallottam, aki nem tud fizetni, annak adnak szociális segélyt, és abból vonják le.

- Vonnak ezek mindenből, amiből csak lehet. Átmentek az olajosok a földemen, jól összetaposták. Nem fikciózott a vállalat, fölbecsülte a káromat, és megvette háromezerért. Ahogy nyújtotta a pénzt, a tanácsnak hosszabb a keze, elvette adósságba. Azt hiszem, attól félnek, elpatkol az öreg, és nem tudja kifizetni. Nem is kérték, elkobozták. Annyit változott a világ, hogy most nem a disznót viszik el, nem a marhát hajtják el, hanem levonják a pénzt, mielőtt disznó lenne belőle.

- Betegnek látszik.

- Meg vagyok mütve. Elfakadt az epém.

FOLT, BELÜLRŐL

Foltos bundát emlegetett a gátsori asszony a szegedi tanácskozáson, és a tanyáknál kötött ki. Azóta sok mindent kitaláltak az emberek. Bepucolás előtt kihívják az igazlátókat, hadd nézzék meg, benne van a falban a folt, tehát fölüjítás ez, nem új épület. Amikor rábiccent a fejével az illetékes, és elmegy, kilöki a régi darabot, berakják új téglával a helyét, be is vakolják azonnal. Volt folt, nincs folt. Röntgenezze meg, aki akarja.

Ötletben ez a nép soha nem volt szegény, de ha főkönyvelői furfang is keveredik bele a malterba, vidámabb dolgok is születnek. Itt áll ez a tanya, nyeregtetős, padlószobás, és a legújabb divat szerint készül. Szeplő sincsen rajta, nemhogy folt lenne. A falak állnak, a tető is készen van teljesen. Elfekvő ácskapocs az udvaron, dugjuk be hamar a kilincs helyére, tessék, be lehet menni! Majd megmondjuk utólag a gazdának, és bocsánatot kérünk.

Belülről nézve egészen más. Félig leomlott régi tanya van az új falak között. Olyan, mintha az új bekapta volna a régit. Benne van a boglyakemence is, csak kóistolásképpen vágta bele a csákányt. Láthatja a törvény, itt nem irtották ki a régit, méhébe fogadta az új. Most szedd össze magad, Paragrafus!

Megyek a tulajdonoshoz, a másik szövetkezet főkönyvelőjéhez.

- Fifika van benne.
- Nincsen abban semmi. Vettem egy tanyát, közel az irodához, hogy ne kelljen nyáron kijárnom Szegedről.
- De ez nem a régi tanya, asszonyom!
- Kértem fölüjítási engedélyt, elkezdtük a javítást, akkor derült ki, olyan régi ez már, egyik fala se bírná a tetőt. Megnagyobbítási engedélyt kértem, határozatot kaptam, hogy bontsam le. Kérem, én nem passzióból építek, énram a szövetkezetnek szüksége van. Ha én nem azzal fogyasztom el az erőmet, hogy utazgatok, inkább itt dolgozok, pihenten, abból haszna lesz a szövetkezet minden tagjának, de magának az államnak is.
- Ez a tanya tehát államérdekből sértette meg a törvényt?
- Megfellebbeztem a határozatot, átváltoztatták hatezer forint bírságra.
- A Pikó András huszonhétezer forintjához képest a megváltoztatott határozattal határozottan jól járt. Bizonyára egyetért velem abban, hogy az is érdeke ennek a szövetkezetnek, hogy a tagjai is jó házban lakjanak, és ne utazással fáraszták magukat. Jobban gyarapszik a szövetkezet, ha nem apró adagokban eszi meg a penész az embereit a vizes lakásban, hanem megőrizhetik egészségüket. A nagy állattenyésztő telepeket is azért építették, mert úgy gondolták, az állatnak is jobb, ha jó helyen nevelkedik. Nagy pénzeket áldozott az állam ezekre a telepekre, az embereket pedig megbünteti, ha eltanulják, és maguknak is építenek.
- Hol él maga? A dolgozó embert és az állatot egy napon említeni se lehet.
- Ne bolygassuk most, melyik oldalról nézve nem szabad együtt említeni a kettőt. A lényeg: a tagok és a maga igyekezete között lényeges különbség nincsen.
- Ebben egyetértünk.
- Csak a büntetésben van különbség.
- Ezt ne nekem vesse föl. Rengeteg orvosnak van itt tanyája, azt miért nem kifogásolja?
- Félreértett, nem kifogásolok én semmit, csak elhoztam Gátsorról Kissorra Pikó András és Savanya Tamás házának a történetét. A csekkkel együtt. Az orvosok tanyájára én azt mondom, aki meg tudja igazítani az ember szívében a billentyűt, és tanyán akar pihenni, hadd pihenjen tanyán.

Csöndet akar? Nyugalmat? Miért ne engednék? Nekem a maga tanyája sincs utamban. Ha tizennégy éves naponkénti buszozás után a nyarait itt tölti, miért fájna az nekem? Csak az bánt, hogy a többiek törekvéseit senki nem érti meg, pedig csupán arról van szó, hogy nem szociális otthont kértek maguknak, hanem házat építettek.

Párját kerestem Gátsornak. Olyan helyeket néztem meg, ahol akart lenni tanyaközpont, de nem lett. Mondhatnám halva született tanyaközpontnak is őket, de így a művi beavatkozás nem derül ki belőle. Elabortált tanyaközpontok? Magyar szó kellene ide. Vagy a körülmények fojtották meg őket, vagy a hivatali szándék.

Belső-Kígyóst messziről kerülöm először, mint gólya a fészket. Farkas Istvánék tanyáján hosszan beszélgettünk. Itt laknak az öregek, és itt lakik a fiú, Péter is, családotul. Péter befelé készül. Ha adna a közigazgatási határookra, akkor neki Majsára kellene mennie, de Csólyospáloson építkezik. Miért? Azért, mert onnan busszal akármikor be lehet menni Majsára. De miért jó busszal menni oda, ahová be is költözhetne? Azért, mert Csólyoson négyszáz négyszögöles portát mérnek, és csak negyvenezer forint az ára.

- Ha a földet akarja itthagyni, miért ragaszkodik a négyszáz négyszögölhöz?

- Azért, mert abból már meg lehet élni.

- Csekély igénnyel legföljebb.

- Fóliával gondoltam.

- Máshol nem is dolgozna?

- Dehogynem. Ez a munka megvár otthon.

- Mi lesz az öregekkel?

- Maradnak még, segítenek bennünket, aztán bejönnek ők is.

- Akkor pedig nagy háznak muszáj lenni.

- Csak akkora lesz, amiben meghúzhatjuk magunkat.

Faramuci beszédnek gondolom, elkezdem piszkálni egy kicsit. Mérgesen vágja rá:

- Az államnak építsek?

- Nem az állam akar beköltözni, hanem maga.

- Kellene, mi? Bele a sok pénzt, aztán szépen beállamosítják.

- Mit?

- A házat.

- Honnan veszi?

- Ide figyeljen, uram! Maga bejött a mi házunkba, én meg nem sérthetem, de maga se sértegetsen. Eszemnél vagyok, tudom, hogy mit beszélek.

- Ezerszáma építenek, senkinek nem jut eszébe, hogy valaki is elveszi tőlük.

- Azt maga honnan tudja, hogy mi jut eszükbe?

- Igaza van, nem tudhatom, mert eddig senkitől meg nem kérdeztem. Nem is jutott eszembe, hogy kérdezni kéne, de higgye el, nem fenyeget ilyen veszély.

- Miért higgyek én magának?

- Minden széljárás azt akarja segíteni, épüljön minél több magánház.

- Na látja, most eltalálta. Most kimondta az igazságot. A széljárás segíti, de a szél meg is szokott fordulni.
- Miért fordulna?
- Az a szokása, hogy megfordul. Eddig még mindig megfordult. Adták a földet, mire lábra-verődött volna a paraszt, jött a téesz, volt föld, nincs föld. Engedték a háztájit, aki komolyan vette és belefeküdt, annak a nyakára hozták a progresszív adót, és megkötötték vele kezét-lábát. Mindig eresztenek egy kicsit, és mindig bevágják az orrunk előtt az ajtót. Csalogatnak, bevágják. Megint csalogatnak, megint bevágják.
- Hány éves maga?
- Huszonöt.
- Korához képest nagyon elkeseredett.
- Apámék vergődését látom. Úgy élték le eddig az életüket, hogy hideg vízből meleg vízbe mártogatták mindig. Ha nem mozdult, taszigálták, ha nagyon mozdult, orrba verték. Legalább a saját apja példáján tanuljon az ember. Pár éve még az volt, hogy búzát vessünk, ne rozsot, aztán majd kötelezővé teszik, hogy rozs is legyen.
- Miért nem telepítettek őszibarackot?
- Mert agyonverték az árakkal.
- Mégis jól járt, aki ültetett.
- Lehet, hogy belevágok én is a ház körül.
- Jószág lesz?
- Jobb a kolbász, mint a krumpli, disznót mindenképpen tartunk, ha hagyják.
- Miért ne hagynák?
- Egy időben az is úgy volt, hogy abba kell hagyni, mert városiasodik a falu.
- Azóta már másként van.
- Így van. Egyszer lehet, egyszer nem.
- Maga hogyan csinálná?
- Abból indulnék ki, hogy az eleven embernek enni kell, amíg csak mozog. Aki enni ad neki, az nem lehet ellenség.
- Ellenség? Honnan veszi? Maga még nem is élt akkor, amikor ezt a szót vagdosták az emberek fejéhez. Mire megszületett, kiment a divatból.
- A paraszt mindig ellenség marad. Szorítsd meg a parasztot!
- Érzi a szorítást, vagy csak gondolja?
- Érzem. Mindig az az erősebb, aki bent lakik, pedig kevesebbet dolgozik.
- Miben erősebb?
- Többre tartják.
- Melyik szektának a tagja maga?
- Egyiknek se.
- Péter, ajánlok valamit. Beszélgessünk tíz év múlva. Vagy várjuk meg a húszat?
- Hol leszünk mi húsz év múlva?

- Hol lennének?

- Ott, ahol az van, aki egész nap a kocsmapultot támasztja. Minden ahhoz igazodik. Aki nem issza el, hanem gyarapodni akar, azt előbb-utóbb megnyúzzák.

- Nincs már ilyen adó.

- De volt. És lehet megint.

Azóta nagyobb gyönyörűséggel nézem a szép és nagy házakat a faluk szélén. Csöndben azt hiszem, a benne lakók aggodalma eloszlott már.

Menjünk tehát Belső-Kígyósra, tanyaközpontot nézni.

Megállni! Szőlőben legel a birka. Nagy szőlőben sok birka. Hol a pásztor, hogy nem veszi észre? Itt van, támaszkodik. Mehetünk tovább, nem érdemes megállni. Itt profilváltozás történt, átalakították a termelési szerkezetet. A szőlőt átszervezték birkalegelőnek.

Azt gondolom én, két dolog gubancolódott össze ezen a hatalmas táblán. Állami támogatást adtak a szőlőre, azért telepítették, most viszont állami támogatást adnak a birkára. Egyik támogatás lelegetli a másikat. Legalább tízévnnyi állhatatosság kellene, hogy a szőlő kiadja, ami benne van. Lehet, hogy Farkas Péter minden téveszméje is a valóságban gyökerezik?

Annyi biztos, ahová a birka beteszi a lábát, ott szőlő nem terem.

Alig-alig tanyaközpont csak Kígyós. Se eleje, se vége, csak közepe van. Kocsma, bolt, templom, iskola és villany van benne. A sorrendet nem én állítottam föl, Horváth Lajosék házában hallottam. És mi nincs? Busz.

A házigazda hivatalosan fafűrészelő. Igaz, hogy kezdenek megtelepedni tanyán olyan iparok is, mint a fodrászat vagy a varrónőség, de a fafűrészelés még ritka. Nekünk azért jó, hogy itt van, mert most hozta vágatni a fáját Balogh Béla Csólyosról. Amikor végeztek - a ló állhat -, bejött beszélgetni. Innen költözött el egy faluhoz közelebb eső tanyába. Van tehát egy emberünk, aki mellette szól, mert itt épített, és egy másik, aki jobbat keresett magának. Érve mindegyiknek van.

Horváthné:

- Az a legjobb benne, hogy közel van a bolt. Amire nekünk szükségünk van, minden van benne.

Balogh:

- Még egy nyavalyás Kossuthot se lehet kapni benne. Negyvennyolc-negyvenkilencben elkezdték már mondogatni, tanyaközpont lesz belőle, mégse lett. Gárgyánról is szó volt, az se lett. Pedig akkora ünnepséget rendeztek 1950. augusztus 20-án, nem győztük számolni az idegeneket. Tyúkhúsleves volt, pörkölt meg kadarka. Nem tudta a sok idegen, milyen kapós a kádár, ahányan voltak, mindet úgy kellett fölrakni a kocsikra. Háromszor volt benne az újságban, hogy lesz út, de nem lett. Már a harmincas években az utat emlegették a képviselőválasztáskor. Negyvenegyen fölmentelték a templomot, még jobban bíztunk benne, de az út megmaradt ígéretnek. Most már nem is ígéri. Ha ráér egyszer, látogasson meg. Csólyospálos, 919. Balogh Béla.

- Ne siessen annyira! Évszám a 919 vagy tanyaszám?

- Évszám is lehetne, mert én párttag vagyok, de most a tanyánk számát mondom.

- Itt lett párttag, vagy már beljebb?

- Itt, pedig itt nagyon konzervatív gondolkodású emberek vannak. Itt csak a szavazatszedő bizottság szavazott a kommunista pártra. A csajkarendszerrel ki lehetett volna zavarni az embereket a világból.

- Most elhiszik, hogy jobb lesz?

- Iparkodnak, de nem nagyon hisznek.
 - Az előbb hallottam, valaki az államosítástól fél.
 - Ez a hang nálunk is megvan. Nem örökölheti a gyerek a házat.
 - Akkor ki örökölheti?
 - Mit tudom én? Mondtam én is az asszonynak, ilyen körülmények között nem építek.
 - Pedig maga nem konzervatív.
 - Versem is jelent meg a *Délmagyar*-ban, Béla-napkor, április 23-án, 1950-ben. Be is hívtak a szerkesztőségbe. Azt hittem, valami baj van, de adtak érte tíz forintot.
 - Maga miért nem épít?
 - Kinek? A lányom Sopronban van. Nem is érdemes a mai fiataloknak nemhogy építeni, de lépni se érdemes értük. Egyik napon összeházasodnak, a másikon elválnak. Erre, kérem, nem lehet építkezni.
 - Nem a lányának, magának.
 - Nekem? Nem a ház izgat engem már, hanem a világpolitika.
 - Melyik oldala?
 - Hazajöttem én gyalog a háború után Franciaországból, azt nem lehet mondani, hogy olyan nagyon ijedős vagyok, de van két unokám. Elnézem őket, mi lesz itt, ha egyszer nem ébredünk föl semmire? Bekapcsolom a rádiót, csak kapkodom a fejemet: háború van itt is, háború van ott is. Katonai hatalom mindenfelé. Annyira meghibbant az emberiség, hogy csak a katonák tudják kormányozni? Vagy a katonák hibbantak meg? Ahol pedig háború nincsen, ott egymást robbantgatják föl az emberek.
- Mai szóval szólva begyűrűzik minden a tanyára. Nem adható el a föld, még a házhely se, ebből arra következtetnek, hogy nem örökölheti a gyerek. Aki épít, az államnak épít. Helyi rémület. Begyűrűzik a háborús pusztulás gondolata is. Világméretű rémület.
- Elment a lovas és a ló, beszélgethetünk tovább a Horváth családdal.
- Itt meg lehet élni a motoros fűrészből?
 - Ami kézrevaló, mindent csinállok. Ez csak kiegészítő. Kőműves is vagyok, ha az kell. A szomszéd házát is én építettem.
 - És a magáét?
 - Azt nem mertem.
 - Tehát nem jár be a busz, mert két kilométer hiányzik az útból. Ha beteg valaki?
 - Autót fogadunk mi is.
 - Ára?
 - Fűrészelünk érte, vagy megjavítjuk az olajkályhát.
 - Kocsit nem vesznek?
 - Négy gyerekkel?
 - Sok a gond?
 - Szépen élünk. Az egyik fiam kőműves, a másik most tanulja a kőművességet.
 - Beleszerettek abba, amiben az apjuk csak kontár?

- Biztos kenyér van benne. Aki fordítani akar a sorsán, mindenki építkezik. Ki tanyán, ki a faluban.
- Az előbb arról beszéltünk, hogy mindenki fél.
- Akkor is épít.

Csányi János biológiából és földrajzból szerzett tanári oklevelet. Egyedül tanít a megálmódott tanyaközpont iskolájában. Egytől négyig, tizenöt gyereket.

- Külön tudomány az alsó tagozat. Te nem ezt tanultad?
- Alkalmazkodni kell a lehetőségekhez.
- Rossz nézni: gyönyörű iskola, és üres.
- Ha elkészül a majsai, ez teljesen megszűnik. Tudod, milyen állapotok vannak most a benti iskolában? Nézz meg egy filmet a fejlődő országokról, akkor el tudod képzelni. Beszippantódtak a gyerekek, olyan zsúfoltság van, megőrleni jobban lehet benne, mint tanítani.
- Milyen hatással van az iskola a tanyára?
- Ahogy megszűnt a felső tagozat, azonnal visszaesett az építési kedv. Az utat is kihúzták mindjárt a költségvetésből.
- Akkor hány gyerek volt?
- Hatvan-hetven.

Ami most következik, egy fejezettel később is jöhetne, mert népművelésről van szó, de belekeveredik az út is meg sok más is. Hadd maradjon itt.

Írót hívtak szombatra. Soós János üzeni, ha lehet, menjek el én is. Ha ennyire belehabarodtam ebbe a vidékbe, hátha találok valamit.

- Álmokat kergetsz, János! Nem lesz ott senki.
- Te ebbe ne beszélj bele, mert nem értesz hozzá.

Hétre hirdették, nyolckor még nem kezdték. Kolbász, hurka, puha kenyér adódott elő Soósék kosarából, sándorfalvi citerások, egyétek. Kinézek, itt valami nem stimmel. Belépőjegyeket szednek az ajtóban. Ki hajlandó ma fizetni egy eleven íróért?

- Kezdjük?
- Kezdhetjük.

Számolok, százhuszan vannak. Irtózatos nagy csel lehet ebben. Ezt a sok embert megetették valamivel. Muzsikálnak egy kicsit a citerások, aztán föláll a tanyai népművelő Soós János, és köszöntőt mond:

- Kedves vendégeink! Elérkeztünk ahhoz a naphoz, amikor a sándorfalvi citerások is eljöttek hozzánk. Csak a fiatalok, mert az öregebbje, úgy lehet, most éppen a belga királyi udvarban muzsikál. Nagy-nagy szeretettel köszöntjük a vendégeket... József Attila-díjas író Szegedről, és...
- Állj meg, János! Ebben nem egyeztünk meg! Rád ragadt a leghitványabb protokollmánya?

Szívhatom a fogamat, mert tíz sátán nem tud úgy vigyorogni, mint Jani egymagában. Be is konferál, hogy az újságíró következik elsőnek.

- Mire?
- Az a te dolgod.

- Semmire nem készültem.

- Annál jobb!

Észreveszi a százhusz ember, hogy villámok ugrálnak közöttünk, fordul is hátra mind. Mondja is, ne legyek szégyenlős, volt itt már más is, aki nem tudta, mit akar mondani, mégis beszélt. Elfutni már nem lehet, le a kabátot, fogom az irkámat, és kiállok az első sor elé.

- Most mi legyen?

- Beszélgessünk.

- Miről?

- Az mindegy, csak jó hangosan, mert hátul nem hallani.

- Kérdezni jobban tudnék.

- Tessék kérdezni.

- Honnan jött, aki legmesszebből jött?

- Zákányszékről.

- Hol van ide Zákányszék? Miért jött?

- El szoktunk jönni.

- Nappal is megvan harminc kilométer.

- Annyi van, de akkor is el szoktunk jönni.

- A helybelieket kérdezem: mi lesz Kígyóssal?

- Ha nem lesz köves út, szüntessék meg. Mire kiérnek a gyerekek a buszhoz, kezük-lábuk lefagy.

- Ki tudná megszüntetni?

- Senki. Amíg mi itt azt mondjuk, hogy tanya lesz, az Atyaúrsten se tudja megszüntetni.

Pisszengetnek, hogy jobban válogassa meg a szavait.

- Amíg nekünk megéri, addig lesz. Mert addig az államnak is jó.

- Most megéri?

- Nagyon!

Az első sorban egy asszony szabályosan fölszólal. Legyek szíves, intézkedjem, mert a szomszéd megmérgezte a kutat - Kígyós 55 -, és gombostűt etetett a kutyával.

- Szomszédok, férjenek már össze!

- Azt nem lehet.

Valamit tenni kell, írom föl a füzetbe. Integetnek többen is, ne foglalkozzam vele, mert soha nem szabadulok meg tőle. Ez az asszony ilyen.

- És a méreg?

- Rosszak a kutak.

- Vannak, akik sajnálják a tanyaiakat. Távol élnek a világtól.

- Igaza is van annak, aki sajnálja. Senki annyit nem dolgozik, mint a tanyai.

- Meddig bírja?

- Azt csak a boldog Isten tudja.

- Ki hajtja?
 - Az, hogy most lehet, de nem biztos, hogy holnap is lehet. A szomszéd is hajtja.
 - Hogyan?
 - Autót vett a szomszéd? Vegyek én is. Új házat épített? Építsek én is. Bútora van? Vegyünk mi is, de sokkal különbet. Nézzük a televíziót, meglátunk benne valamit? Hajtsunk rá mi is, legyen nekünk is. Még egy hízó, még többet!
 - Mennyi van a háznál?
 - Nyolc-tíz a legkevesebb, de van hely, ahol huszonöt hízik egyszerre.
- De nagy bolond voltam én, hogy nem futottam el. Most lenne jó abbahagyni, mert ha belegabalyodunk a disznóhizlalásba, soha ki nem mászunk belőle.
- Huszonöt disznóban jó pénz van.
 - A tápot is számítsa!
 - Etessék kukoricával. Akkor is meghízott a disznó, amikor táptakarmány még Amerikában se volt.
 - Az a baj, hogy rászokott a tápra, mint mi a kávéra. Még ki se nyitjuk a szemünket, már főzzük a feketét.
 - Láttam a szőlőt, birka terem benne.
 - Az a baj, hogy mi is látjuk.
 - Hány éves?
 - Én?
 - Nem, a szőlő.
 - Tíznél nincs több. Legföljebb tizenöt.
 - Miért adták a birkának?
 - Ne feszegezzük ezt. Nem stimmel, és kész. Munka van benne, sok pénz és sok reménység.
 - Műveletlen föld van? Parlag.
 - Hajjaj!
 - Miért?
 - Ígérték, hogy lesz bekötő út, de nem lett meg. Négy éve üres az iskola, elszívják belőlünk a fiatal erőt. Pedig dolgoz ember a kígyósi nép, az adót fizeti, miért nem érdemli meg, hogy két és fél kilométeres útja legyen.
 - Nem tudom.
 - Kérdeztünk mi mást is, de olyan ember, aki tudhatná, nem jön ide. Tud maga számolni?
 - Ketten jobban tudunk. Kezdje maga.
 - Hányan lehetünk itt?
 - Amikor megszámloltam, százhuszan voltunk.
 - Szorozza meg tízzel.
 - Ezerkétszáz.
 - Inkább több.

- Pontosan annyi.
- Arra mondom, hogy ezerkétszáz disznó biztosan van, de inkább több, ami innen bekerül az államba. Azt mondja meg, mennyiért épít a téesz egy új hizlaldát?
- Nem tudom.
- De azt tudja, hogy a hizlaldához út is jár.
- Ezt tudom.
- Ha ez a százhusz ember, aki itt van, nem érdemli meg a két és fél kilométeres pántlikautat, akkor legalább az ezerkétszáz disznóra lennének tekintettel. Legalább annyi jussunk legyen, mint máshol a disznónak. Vagy már a disznók között sincsen egyenlőség? A tanyai disznónak nem jár?
- Ha összeakadok valakivel, megkérem, jöjjön ki, és feleljen ő.
- Tudja maga, mi a baj? Az, hogy a borunk se kell már senkinek. Mert ha legalább inni ki-jönnének a fejések, és ugrálna a kocsi az ülepük alatt, rögtön tudnák, hol kell javítani.

Közbekiált valaki, a borról juthatott eszébe:

- Nem ez a baj, emberek, hanem az, hogy a kocsmá hamar bezár.

Látszik az arcán, amíg nyitva volt, minden percet kihasznált.

- Orvos?
- Hetente egyszer.
- Víz?
- Ásott kutak vannak.

Megint fölszólal az asszony:

- Megmérgezte a szomszéd.

Megint intenek, ne hallgassak rá. Megköszönöm a figyelmet, helyet cserélünk az íróval. Kérdezik is mindjárt, szép, fiatal lányok:

- Sokat ír?
- Szakmányban, muszájból nem lehet írni.
- Mikor határozta el, hogy író lesz?
- Az ilyesmit nem nagyon lehet elhatározni.
- Miket szokott írni?

Mire válaszolna rá, föláll valaki középtájon. Eddig szavát se lehetett hallani.

- Kedves kígyósi elvtársak! Erről a disznóhizlalásról szeretnék beszélni. Ha ez így megy tovább, akkor üres marad az ól is, a csávás vödör is, de még a hentesbolt is, ezt ne felejtsetek el. Úgy be van ez már programozva, mindent kitalálnak, csak kevesebbet lehessen fizetni. Száztizenöt kiló a határ, ha három kilóval több, minden kiló után levonnak kettőötvenet. Patikamérlegen nem lehet disznót hizlalni.

Húzzák lefelé, irodalomról van már szó, nem disznóhizlalásról. Különben se azért jöttünk, hogy falugyűlést tartsunk, hanem azért, hogy citerát hallgassunk. Leültében mondja még:

- Pedig itt kell szóvá tenni, ha azt akarjuk, hogy tanyaközpont legyen Kígyós.
- Nem lesz abból semmi.

- Pedig a saját karját vágja le az állam, ha a tanyai népet befelé szorítja.

Szegény Béla, nem tudott visszakanyarodni az írásához. Elköszönt, megtapsolták, leült. Sajnálom, ezt az estét én rontottam el, hacsak nem a Soós János. Ő azt mondja, nincs itt elrontva semmi, messze még az éjféli.

TANYÁK A SIRALOMHÁZBAN

Még mindig Kígyóson vagyunk, csak a tervezett és elvetett tanyaközponttól másfél kilométerrel kijebb.

Vannak élő és fejlődő tanyák. Olyanok is vannak, amelyek még élnek, de visszafelé lépegetnek. Amit elhagytak, mint fecske a fészket, az már nem is tanya, csak vályog és tető. Olyan, mint az ember, ha kiszáll belőle az élet. Csak váz, és hamar romlik.

Vannak siralomházban tengődő tanyák is. Az ítélet beteljesülését várják. Szánni való, aki ilyenben lakik.

Ohat István őseit a Hortobágy mellől kergethette ide valamikor a szegénység. Ő is megmaradt szegénynek öregségére is. Legnagyobb kincseként azt a szilánkot szedi elő, amit a térdében hozott haza a Don mellől. Azért örül neki, mert ha csak egy kicsivel is följebb megy a szilánk, Ohat István óhatatlanul ott maradt volna.

- Ha legalább arannyal lőttek volna, most gazdag ember lennék.

Kitüntetések is kapott a háborúban. A kacatos dobozból dobja ki az asztalra, szóbeli kísérettel: ette volna meg a fene mindet.

- Rangja?

- Örvezető voltam.

- Iskolája?

- Iskolám nincsen, csak osztályom, abból is csak kettő.

- Kora?

- Hetvenéves én már nem leszek. Most vagyok hetvenhárom.

- Mikor ment legjobban a sora?

- Amikor meghalt az apám, harmincötben. Egyedül maradtam anyámmal, nem parancsolt senki.

- Fogynak a tanyák.

- Tizenhat volt ezen a soron, most csak négyben vannak. Jött az állami gazdaság, bekerített bennünket erdővel.

- Földje?

- Kilenc és fél hold volt itt, három egy kicsit odébb. Mondták, adnak helyette Majsa alatt ugyanannyit. Mondtam nekik, az elvtársak elfelejtettek valamit. Mit? Azt, hogy én itt lakom, nem Majsa alatt. Ennyi erővel levághatnák az egyik lábamat, és adhatnának helyette öt kiló húst. Mit kezdenék vele? Akkor is, ha annyit nyomna éppen a lábam is. Száz hentes nem tudná megtéríteni nekem. A földet se. Érti?

- Azt hiszem, igen.

- Megmaradt egy hold szőlő meg a háztáji.

- Öregségre ez is elég.

- Maga prédikátor volt azelőtt? Én most vagyok öreg, de akkor nem voltam, amikor az erdőt a nyakamra hozták. Ilyen észjárással nyugodjon bele a vőlegény is, ha elcsapják a kezéről a menyasszonyt, mert hetvenhárom éves korában úgyse tud majd kezdeni vele semmit? A templomban is azt mondták, csak egy kis idő a siralomvölgy, aztán rendbe jön minden. Ide akar visszamenni a szocializmus is? Nem baj, hogy Ohat Istvánnak elúszott a földje, úgy is rövid az élet, hosszú a sír, majd megoldódik minden magától.

- Nem voltam prédikátor.

- Nem is akartam megsérteni vele.

(Nem mindenki ismeri a mai mezőgazdaság részletes rajzát. Föltűnhet, hogy annyiszor beszélünk a földről, mintha az országnak ezt a részét elkerülte volna a téesszervezés. A szakszövetkezetek családi művelésű földjéről van szó legtöbbször.)

- Nagyon rossz homok lehetett, ha nyárfaerdőt tettek bele.

- Hogy milyen volt, azt én tudom, de azt is, hogy most milyen.

- Milyen?

- Úgy megszorul itt a levegő, ha meleg van, hogy azt csak kibírni lehet, de nehezen. Akármerre fordulok, csak erdő, erdő meg erdő. Egy kilátás van csak, a magas ég felé. Szent Péter felé.

Világlátott ember könnyen megérti magát akárkivel. Az olaszoktól vett fanyűvő gépet a gazdaság, de az olyan okos szerkezet volt, ollóba vette a fát, legallyazta, hátára vette, és amikor tizenkettő-tizenhárom volt rajta, egy rakásra letette. Odament Pista bácsi az olaszokhoz, beszélgetni.

- Mit?

- Megkérdeztem: taljánszki? Azt mondja: da, taljánszki. Én meg mondtam: nahát.

- Nem kérdezte, kak gyélo, tovaris?

- Nem jutott eszembe, de a tálján nem is lehet tovaris.

- Pista bácsi, maga még mindig a Donnál van. Az olasz nem mondja azt se, hogy da, meg azt se, hogy taljánszki.

- A fene se tudja már, hogyan mondta, de megértettük egymást. Tehetek én róla, ha nem úgy mondta?

- Miből élnek?

- A két kezünk után, munkából.

- Mennyi pénzből?

- Na, ha maga ezt össze tudja számolni, magának adom a kisebbik Horthy-fityegőt. Tavaly eladtunk huszonnyolc mázsa ötven kiló szőlőt, kaptunk érte tizenhatezer forintot. Leadtunk három hízó, kilencezerért. Tojás is van húsz tyúk után, számolhatunk ötszáz forintot. Bárányt is adtunk el, már lükös volt, kétezer-hétszázért. A gypjúért adtak ezerkettőszázat. Most húzza alá, és adja össze!

- Tehén?

- Évek óta nincsen, mert nem adnak legelőt.

- Huszonkilencezer-négyszáz. Egyhónapi átlagos bevételük eszerint kétezer-négyszázötven.

- Nem igaz, mert jön hozzá minden hónapban ezeregyszázötvennyolc.

- Javítunk, háromezer-hatszáznyolc. Elosztjuk kettővel, mert ketten élnek belőle.
 - Ketten is dolgozunk érte.
 - Fejenként jut ezernyolcszáz. Meg lehet élni belőle, csöndesen.
 - Rosszul számolt, nem vette észre?
 - Átnézem még egyszer.
 - Ne nézze, mert nem ott van a hiba. A velem egykorúak tizenhárom éve már nyugdíjból élnek. Nekem még mindig dolgoznom kell, hogy a nyugdíj dupláját megkeressem.
 - Várjunk, mert rossz úton járunk. És a kiadások? A szőlőre? Például a vegyszer.
 - Nem tudom, hogy mennyi. Kéthetenként permetezek, tizenötször-tizenhatszor biztosan.
 - A disznó is eszik valamit.
 - Az eszi meg a nyugdíjat.
 - Nem értem.
 - Ami pénzt én kapok, mindért takarmányt veszek, megeszi tehát a disznó. A lónak váltottunk egy kis területet, ezer forint az ára. Ha akarja, levonhatja, de az idén átváltottuk trágyára. A tavalyiban még benne hagyhatja. Lóadó, ebadó, kilencszázhetven, írjon be a permetre ezer forintot, mert annyi biztosan elfogy.
- Szorok, osztok és kivonok. Ha a disznó hasznát teljes összeggel beírtam, akkor a havi jövedelemből a nyugdíjat törölnöm kell, mert az azonnal elmegy, és csak később jön vissza. A kétezer-négyszáznyolcvanból levonunk kétszáznegyvenhetet, mert elosztottuk tizenkettővel a lólegelőt, lóadót és permetet, a maradékot megfelezzük, mert ketten élnek belőle, és kijön, hogy fejenként ezeregyszáztizenthat forintból élnek. Úgy, hogy dolgoznak. Napi bérük harminckét forint és húsz fillér. Egyhússzal több, mint a sokat szidott napidíj.
- Most jön ránk a jó világ. A feleségem betölti a hatvanötödik évét, neki is jár majd a házastársi pótlék. Majd ha eltelik három év, talán több is lesz.
 - Boltra is számoljunk valamit.
 - Sóra, paprikára nem sok kell. Kenyeret számolhat, de csak egy személyre, mert a feleségem magának még mindig süti. Egyszerre kettőt, meg egy kis cipót az unokáknak. Két hétre elég neki.
 - Ohat néni, magára mit költ?
 - Harisnyát, kendőt meg orvosságot. Mást nemigen.
 - Valami kis haszna az erdőnek is lehet.
 - Vanni van, de maga azt nem tudja kiszámítani. Tíz méternél közelebb nem lett volna szabad ültetni a fákat a szőlőhöz, de új mérnökök voltak, ők se tudták, behozták három méterre. A fának a gyökere bemegy a szőlő alá legalább tizenöt méterre. Ha jobbról is leszámolok tizenötöt, balról is meg a végéről is, akkora marad csak, mint a tenyerem, ahonnan a nyárfa nem szívja el az erőt. Ha szőlőt akarok, etessem az erdőt is. Ez az összes hasznunk belőle, meg az a sok istenverte pocok, aki bejön az erdőből. Ha megrakjuk a górért, több az egér benne, mint a kukorica.
 - Macska, kutya?
 - Megundorodtak tőle, és nem is győznék. Körülárkolom a górért, megriasztom a pockot, beleugrik az árokba, de ki nem tud mászni belőle, mert ahogy kapaszkodik kifelé, a homok mindig beomlik. Fogom a vaslapátot, és agyonverem őket.
 - Más ezt a módszert szabadalmaztatná.

- Élelmes ember kell az ilyesmihez, de aki élelmes, az már mind elment.
- Megkérdezhetem, hogy vannak?
- Élt még az anyósom, amikor jött a nagy gép szántani. Rengett tőle a ház. Rítt szegény, hogy mi lesz velünk. Én nem bánom, lesz, ahogy lesz, ott egye meg a fene. A gyerekek úgyse jönnek vissza, nekünk pedig semmi se számít.
- Mi lesz itt, ha kiszedik az erdőt?
- Nyakig lesznek benne a pácban. Állítólag szőlőt akarnak a nyárfa helyére, de ahhoz kellene az a sok ember, akit a nyárfa üldözött el innen.

Én azt mondom, bekerítették a tanyát, és lehetetlenné tették vele. A másik ember a másik oldalát nézi, és azt mondja, íme, itt a bizonyíték, hogy útban van a tanya. Azt vegyük észre, mennyivel egyszerűbb lenne erdőt telepíteni tanya nélkül! Régebbi hasznának sokszorosát hozza a homok, ha nyárfa van benne. Egy nekifutásra el lehetett volna egyengetni a halmot a sömlyékkal, de nem lehetett mégse, mert ott volt a méltóságos tanya, és nem engedte. Vessen magára, aki ott maradt, amikor el is mehetett volna.

Ha ketten két véleményen vagyunk, hívni kell egy harmadikat. Legilletékesebb az, aki benne lakik a tanyában. Mindegyiket kérdezem, de nem szólnak semmit. Akit szorított az erdő, az elment, és nyilván boldogul, azért nem jön vissza, aki viszont itt maradt, megszokta az erdőt éppen úgy, ahogy a betegséget is megszokja előbb-utóbb. Ha viszont a legilletékesebb nem szól semmit, nyugodtan mondhatjuk, nincs is itt semmi baj. Hivatalos helyen úgy mondják, nem érkezett egyetlen jelzés sem. Jó is volna, ha ebbe bele lehetne nyugodni.

Eszembe jut Pali, gimnáziumi osztálytársam. Mindig focizott, és sokszor megrúgták. Egyszer eltalálták úgy az orrát, hogy csontja törött. Ferdén forrt össze, majdnem kilógott az ábrázatából. Megint focizott, megint megrúgták az orrát, de a másik oldalról. Most is eltörött, egy kicsivel lejjebb, és megint összeforrt. Visszaállt az arca közepére, mint a nagy mutató óraütéskor, de maradt benne egy S-kanyar. Kérdeztük, melyikre haragszik jobban? Arra, aki először törte el, vagy arra, aki otrombán helyreigazította. Nem is törődött vele. Ha holtig kitart, nem lesz baj.

Ha valaki azt a következtetést vonná le ebből, hogy nyugodtan rugdalhatjuk az embereket, eltördelhetjük az orrsövényüket is legalább kétszer, az, ugye, hibbant volna. Pedig ezt is meg lehet szokni. Aki az én tanyajárásomat bizonyoságnak akarja fölhozni arra, hogy be lehet keríteni az embereket házastól, úgyis megszokják, és nem szólnak semmit a (rosszul fölfogott) állami érdek ellen, az gondoljon Palira.

Ha a harmadik ember nem válaszol, keresek egy negyediket. Fogom magam, bemegyek az állami gazdaság mostani telepvezetőjéhez.

- Az erdővel nekünk különösebb gondunk nincsen. Kis ráfordítással, nagy állami támogatással telepítette a gazdaság. Majdnem ingyen. Vízállásos terület volt, nézze meg most! Csatorna és nyárfa együtt: nincs vízállás. Ja, akinek a földjét körülveszi, az rosszul jár, mert valóban elszívja a talajerőt. A jegenyenyár gyökere elmegy még a csurgón kívül legalább nyolc-tíz méterre. Ezek fiatalabbak még, de elhiszem, a szőlő megsínyli.
- Kérdezhetek valamit? Maga is dunántúli. Szereti a tanyát?
- Belecsöppentem. Szeretem.
- Lakna is ott?
- Félig-meddig most is ott lakom, mert a gazdaság kerületi központja tanyán van.
- Ha belőle kellene megélnie?

- Nem gondolkoztam még rajta, de azt hiszem, merném vállalni.
- Romantikus maga?
- Számító gazdasági ember vagyok.
- Ha bekerítenék a tanyáját nyárfaerdővel?
- Akkor nagyon mérges lennék.
- Belegondolt már, milyen rossz lehet annak, akit a gazdaság bekerített?
- Érdekel a tanya, mert mifelénk nincsen. Ha időm engedi, sokba benézek, az elhagyottba is, de azon még nem gondolkodtam, hogy jószerével a napot is elveszük előlük. Vannak gyümölcsösök, kajszi-val körülvett tanyáink is, és nagyüzemi szőlőtáblák közé beékelődve is sokat találhat.
- Kérem, most szakértőként mondjon véleményt.
- Borzalmas tud lenni a kiszolgáltatottság.
- Vigyázzon, maga most a gazdaságot képviseli!
- Engedje meg nekem, hogy az emberségemet képviseljem.
- A gazdaságnak akkor is érdeke fűződik a bekerítéshez, ha kiszolgáltatottság marad a másik oldalon.
- Most nagyon nem egy véleményen vagyunk. A gazdaságnak nem ez az érdeke.
- Mi másért csinálta volna?
- Mi isszuk meg a levét, hogy elődeink nem gondolták végig.
- Úgy érti, hogy leült valaki sakkozni, és nem tudta a következő lépést?
- Mondhatjuk úgy is. Nekünk már munkaerőgondjaink vannak.
- Nem lehet gond. Hoznak máshonnan.
- Ne sértődjön meg, ha azt mondom, nem elég tájékozott.
- Eddig mindenhol ezt mondták.
- Igaz, ha nincs munkaerő, hozzuk a cigányokat.
- Na látja, ez is egy megoldás.
- Nem megoldás! Azok mennek most nyugdíjba a gazdaságból, akik örökölték, és vérükben megőrizték a becsületességet. Menjen el, legyen szíves, Péter Szabó Dávidhoz. Ne is beszéljen vele, csak nézzen rá, és mondja meg, hány banda cigány tudja őt helyettesíteni. Nagyon kérem, véletlenül se fogja rám, hogy nem látom át a vándorló cigányélet megszelídítésére tett állami intézkedések kimondhatatlanul nagy horderejét, de gondoljuk végig!
- Van az is annyira fontos, mint a futóhomok megkötése volt.
- Egyetértünk, de nézzük meg a következő lépést is a sakktáblán, hogy a maga kifejezésével éljek. Ha sikerül letelepítenünk a cigányságot, és rászokik az állandó, rendszeres munkára, akkor nekünk még ilyen munkaerőnk se lesz. Erre tehát nem lehet gazdaságot, perspektívát építeni. Igaz, ez még az utána következő lépés lesz, de mi már most is sakkban vagyunk. Most van szükségünk megbízható munkaerőre, és most sincsen.
- Ezek szerint maga alatt vágta a fát a gazdaság, amikor bekerítette a tanyákat, és várta, hogyan néptelenednek el?

- Nem ilyen egyszerű a dolog. A fiatal nemcsak azért megy el, mert elszívja előle a levegőt a nyárfa, hanem azért, mert a fiatal menni akar. A dunántúli is, a fővárosi is menni akar. Ennek a kornak az atmoszférájában benne van a mindenáron elmenni diktátuma. A földdel nem szeret foglalkozni a tanyai fiatal, tehát elmegy. De ha valaki egy kicsit is törődik vele, van, aki marad. Tizenhat tagos KISZ-szervezetünk van, látom, szinte mindenre kapható, mert unatkozik. Mindent meg lehet csinálni velük, ha látják az emberen, hogy jót akar.
- Megint egy rázó téma. Évekkel ezelőtt azt hangoztatták, ne adjunk villanyt a tanyára, mert konzerváljuk vele. Maga most azt mondja, ha egyáltalán szóba állunk a tanyaival, szívesebben marad. Az adjonistennel is konzerválunk?
- Aki mindenáron mindenkit be akar terelni a faluba, lehet, hogy így látja. Ne adjunk emberséget neki idekint, akkor könnyebben bemegy, mert ki lesz éhezve rá. Remélem, ekkora ökörségre nem kér választ én tőlem.
- Új házak vannak a központ mellett.
- Aki belevágott, közműves telket kapott hozzá. Nem talál egyet se, aki megbánta volna, de aki most akar építeni, inkább vesz egy tanyát, és fölújítja.
- Vagy bemegy a városba.
- Ha bemegy, nem egyedül megy, és ennek megint egész láncolat a következménye. Gondolt egyet a gazdaság, megszüntette a kerületekben a gépjavító műhelyeket, és létrehozott Halason egy nagy javítótelepet. Minden józan számítás azt mutatta, sokkal kifizetődőbb lesz így, nem kell annyi tartalék alkatrész, specializálódhatnak a szerelők, elsorolni is nehéz lenne a hasznát, tehát a gondolat világos és józan volt. Egyszer csak kezdett kiderülni, hogy elszámították magukat.
- Ilyen egyszerű gazdasági számítást nem lehet eltéveszteni.
- Lehet, ha az embert mint tényezőt kihagyjuk belőle. Az élet megint lépett egyet a sakktáblán, amit nem kalkuláltak be előre a játékba. Bementek a szerelők, de jó szerelőre minden halasi üzemnek szüksége van, szívogatta tehát onnan, ahonnan tudta. Te a mezőgazdaságból jöttél? Gyere az iparba! Tanyáról jöttél? Nálunk többet keresel. Mentek is. Aki egyszer megmozdul, könnyebben lépi a másodikat is.
- Nagy méreg lehet.
- És csak az első szeme a láncnak. Bement a szerelő, természetesen a felesége is vele ment, aki azelőtt szintén az állami gazdaságban dolgozott. Mentek a gyerekek is, akik néhány év múlva nálunk álltak volna munkába. Tudja számolni? Após-anyós is elment, meg a másik após-anyós is, hogy ne legyenek olyan messzire a családtól. Aki munkaerővel akar számolni, annak ezt látnia kellett volna. Ezért mondom én, nem tudják elődeink, milyen örökséget hagytak ránk, és mi se tudjuk még, hogyan birkózunk meg vele. Egy biztos: termelni kell.
- Személyes dolgot szeretnék kérdezni. Maga fiatal, talán érzékenyebb, mint az én korosztályom. Hányadrendűnek érzi magát, amióta tanyán lakik?
- A kérdést jól értem, de nem jól hangzik. Én nem érzem alábbvalónak magamat, de érzem, hogy sokan kisebbnek néznek.
- Mondana példát?
- Hányat mondjak? Nem sokkal azután, hogy ide kerültem, szólnak a központból, hogy megyei elvtársak jönnek hozzánk éjszakára, szállásról gondoskodjak. Nevet nem mondtak, gondoltam, ha ennyi is elég, nagy baj nem lehet. Szóltam a karbantartónak, fejezze be az egyik szoba rendbe rakását, amilyen gyorsan csak tudja, néhány üveg bort hagytam Baba néninél, egy darabig vártam, aztán hazamentem. Öreg este van már, amikor jönnek értem: gyorsan, mert rettentő nagy baj van. Micsoda? Tökrészeg az egyik vendég, és engem követel. Mi vagyok én? Kijózanító

állomás? Gondoltam, mégis jobb lesz, ha átmegyek. Elém tántorog a legrészegebb, kérdezem, mit óhajt. Azonnal megmagyarázta, úgy látja ő, én még nem tudom, mi a rend. Ha ő itt van, a helyi vezetőnek kutyakötelessége itt lenni. Tudja, mire gondoltam én akkor? Ha föllobogóztam volna a házat, és fehér ruhás szűz lányok liliommal várták volna, akkor lettem volna én belevaló jó vezető. Egész este az volt a legnagyobb gondja, tudják-e az itteniek, hogy ő kicsoda. Mondtam neki, eddig én se nagyon tudtam, de megtudtam. Egy kicsit már a többiek is jobban tudják. Örült neki. Megmagyarázta, milyen fontos, hogy kapcsolatot tartson az ember még az alsóbb szervek vezetőivel is. Politikailag nagyon fontos.

- Maga részéget látott, és józanul következtetett.

- Elhibáztam valamit. Be kellett volna öltöznünk libériába, és hajlongani előtte. Egy életre boldoggá tettük volna, és én igazi vezető lettem volna a szemében. Még alsóbb szinten is. Kell még felelnem a kérdésére, hogy hányadrendű vagyok?

- Igen.

- Megalázva éreztem magamat. Ha nekem valaki azt mondta volna az iskolában, hogy lesznek feljebbvalók, akik akkor érzik jól magukat, ha én alázatosan hódolok, abban a pillanatban abba-hagytam volna a tanulást.

- Most mit tett?

- Mondtam az egyiknek, országos nagy szerv vezetőjének, az Isten szerelmére, ne üljön a volán mögé, mert katasztrófa lesz belőle. Rá se ránts, öcskös, csak tapintani tudjam a kocsit, baj nem lesz. És a rendőr? Attól se gazolj be, van nekem olyan papírom, hanyatt vágja magát tőle a rendőr.

- Részeg beszéd volt.

- Az a gyanúm, ő tudja jobban mégis, meddig lehet elmenni. Őszintén mondom, én szégyelltem magamat.

- Mit akartak egyáltalán?

- Egy kis kikapcsolódást. Ápolni a személyes kapcsolatokat.

- Nem érdemes ebből messzemenő következtetéseket levonnia.

- Nagyon kérem, engem ne akarjon maga megtéríteni!

A MÉREG

Ha azt mondom, nem szívesen fogad tanyája udvarán Ottlik Lajos, akkor keveset mondok. Ellenszenvvel fogad. Szóval nem mondja, hogy menjek a fenébe, mert nem is szól hozzám. Ha abból is megélnék, hogy megsértődöm, sarkon fordulnék és elmennék. Titkárnoi előszobákban ezt is megtanulja az ember. Csakhogy ezt az embert én eddig soha nem láttam, ártani akkor se tudtam volna neki, ha természetem lenne. Nem megyek el, mert nekem tudnom kell, mi van a bokorban. Megszólal végre:

- Van maguknál egy fiatal újságíró?

- Van.

- Akkor mondja meg neki... (Nem merem leírni az üzenetét.)

- Mit vétett?

- Ország-világ előtt lecsökkentett.

- Nem lehet igaz. Nem úgy ismerem.
- Akire maga gondol, járhatott a Sipos-malomnál?
- Járhatott.
- Ha én is ott voltam, találkozhattunk egymással?
- Könnyen adódhat.
- Akkor helyben vagyunk. Tud maga olvasni?
- Amikor ide indultam, még tudtam. Azóta nem próbáltam.
- Kihozom az újságot, most kipróbálhatja.

Eget-földet összerontó nagy sértésre gondoltam. Kicsike bekezdés szól Ottlik Lajosról.

- Legebézte a lovamat.
- Erre nincs bocsánat?
- Amíg a földön fölül vagyok, nincsen.
- Még mit vétett?
- Nem látja? Az van benne, hogy dugom az üveget a kosár fenekére, nehogy azt adjam az asszonynak véletlenül az élesztő helyett.
- Vicc van ebben, Lajos bácsi!
- Ne csináljon énbőlőlem bohócot! Olyan még nem volt, hogy az élesztőt a borral összetévesztettem volna. Mondja meg a kedves barátjának, hogy azt az üveget én éppen az asszonynak hoztam, kár lett volna eldugni előle. Én nem ihatok, de az ő betegségének jót tesz. Azért kell engem kiújságozni, hogy bort merek hozni a feleségemnek?

Kérdeztem most is, kisebbnek érzi-e magát csak azért, mert tanyai? Más ember nevetne rajta, és eldobná az újságot a fenébe, vagy azért őrizné meg, mert különben szép, színes riport. Két tévedés volt benne: a ló az ló, és nem gebe, a bort pedig az élesztővel nem lehet összetéveszteni.

- Lajos bácsi, kössünk alkut. Megmondom, elnézte a gebét, maga pedig a mezőhegyesi ménest küldi neki minden alkatrészével együtt.
 - Szóról szóra ezt üzenem neki. Gyerünk beljebb, ennyi erővel le is ülhetünk.
- Kár volt ilyen hamar kibékülnünk, mert mostantól kezdve egyetlen rossz szót nem hajlandó szólani. Itt minden úgy van jól, ahogy van. Szőlővel ültette körül a tanyát az állami gazdaság.
- Csak úgy terem a szőlő, ha elültetik.
 - Útban lehet magának.
 - Nekem ugyan nincs.
 - Jár a helikopter.
 - Szeretem is nézni.
 - Szórja a permetet.
 - Ha az van neki kiadva. Olyan finomat szór, mint a köd.
 - Maga pedig itt van alatta.
 - Elférek.
 - Ráesik a permet.

- Az ugyan nem! Olyan szabályozója van annak, csak megnyomja a gombot a pilóta, és eláll.
- Késve nyomja meg.
- Nem késik. Legföljebb a szél behozza.
- Tudja, milyen erős méreggel permeteznek?
- Ne ijesztgessen maga engemet.
- Van olyan, amiből egy szippantás is sok.
- Jelentéktelen.
- Nem fél a méregtől?
- Van én bennem elég méreg.
- Milyen?
- Tudja, mennyi nyugdíjat kapok?
- Nem tudom.
- De akarja tudni?
- Akarom.
- Olvassa el!
- Hétszázötvennyolc forint.
- Tudja, miért?
- Azért, mert megöregedett.
- De miért csak ennyi?
- Azért, mert későn lépett be a téeszbe.
- Ez is igaz. De hetvenéves voltam, amikor fizetni kezdték. Mit gondol, mit csináltam én egész életemben? Kubikosként bejártam Erdélyt, Pesttől a Balatonig építettem az utat. Öregségére mit tehet az ember, hazajön, és belép a téeszbe.
- Rosszul járt vele?
- Ha az ember mindig tudná, hogy leesik, leülne előtte. Ha tudtam volna, hogy nem adnak majd rendes nyugdíjat, az állami gazdaságba léptem volna be, nem a szövetkezetbe.
- Miért nem reklamál?
- Mert azt mondták, nem jár. Az ipari nekem nem jár.
- Ha igaz, amit mond, akkor lehet kérvényezni.
- Én aztán nem!
- Miért?
- Pénzt kérni? Ha fölfordulok, akkor se.
- Ne legyen olyan szégyenlős. Magát ott senki nem ismeri, nem is mondhatja, ejnye, ez az Ottlik mit akar.

A telepvezetőnek hivatalosan semmi köze nincsen hozzá, hacsak annyi nem, hogy mindig figyelmezteti előre, ha fölülről is jön a mérreg, de megígéri, hogy a belső mérget segít eloltani. Vigye be a munkakönyvet az irodára, összeülnek, akik legjobban értenek hozzá, és meg is írják a folyamodványt, ha érdemesnek látszik.

Lajos bácsi örül és hálálkodik. Azt mondja, az ilyen munkáért prémium jár. Pénzt akart adni.

Eltelt legalább fél év, megint találkoztam a kerület gazdasági vezetőjével. Kiderült, mégse ment be nyugdíjszaporítás ügyében. Miért? Ki tudja? Pénzt kérni az államtól?

SZIKÁNCSS

Hódmezővásárhelynek akkora a határa, egy egész járás elférne rajta. Tanyával van tele. Legalább annyiszor fölvetődött itt is, mint máshol: mi legyen a tanyákkal? Amikor még erősen fújták azt a hivatalos nótát, hogy a tanyát pedig meg kell szüntetni, mert korszerűtlen és szegyelelnivaló, akkor volt megyeszékhely Vásárhely. Az egész megyei apparátushoz ezek a tanyák voltak legközelebb, miattuk vakaródzott legjobban. Itt a sok festő, legtöbbje a tanyához is kötődik. Nem múlt el őszi tárlat, hogy szemükre ne vetették volna, miért fõstének gémeskutakat, amikor már hidroglóbusz is van, karámokat, réveteg öregembereket és rozzant tanyákat, amikor ez a város erősen iparosodik. Jobb szószólókra talán soha nem találtak a tanyák, beszédes követek a képek lettek, és kitartóan sóhajtották az elhagyatottság panaszát. Meg-megvette őket az a hivatal is, amelyik mindenáron meg akarta szüntetni ezt a világot, sőt a falára is kiakasztotta, mert bizonyítani akarta, hogy pártolja a művészetet. Galériák falán is polgárjogot nyert a tanya, amikor legjobban kongatták fölötte a lélekharangot. Nagy téma ez, jó lenne belevágni egyszer.

Köztes állapotnak öt tanyaközpontot jelöltek ki Vásárhelyen: Batidát, Kút völgyet, Ráróst, Erzsébetet és Szikáncsot. Szikáncs lett a legerősebb. Életerős lett. Ha elkezdené valaki falunak mondani, talán senki nem tiltakozna ellene.

Barátság hozott ide legtöbbször. Kerülgettem minden oldaláról. Ezer ága lehet, ha egymás mellé álltak a házak ott, ahol a sort azelőtt nem ismerték. Ennek a központnak kellett volna fölszip-pantania a környék tanyáit. Szép központ lett, de a tanyák is megmaradtak mellette. Az élet fityiszt mutatott az elképzelésnek.

Belecsöppentem a nyugdíjasok találkozójába 1980. augusztus 30-án. Tartottam tőle, nem jó helyre jövök. A mostani derékhad törekvései jobban érdekelnének, de hagytam rábeszélni magamat. Nem vehetek föl olyan arisztokratikus tempót, hogy ami éppen van, azt kihagyom, mert otthon egészen másként gondoltam. Beültem az ebédlőbe, hallgatónak.

Beütött a takarékoság itt is. Azelőtt a Béke-szálló nagytermében volt mindig az ebéd. Akkor még minden öreg hozhatott egy-egy kísért is magával, de az ilyen jótekonkodás előtt lehúzták a rolót. Sokan nem is jöttek el. Nem sértődésből talán, hanem azért, mert aki igazán öreg, ekkora munkába nem mer belevágni egyedül. Eljönni hazulról? Akármi érheti. Vagy azért nem jött el, mert egyedül kellett volna hagynia élete öreg párját. Egy tányér pörköltért. Így is tele van az ebédlő.

- Hogy vagy?

- Haladunk a korral.

Ilyenféle köszönések jönnek elő. Ha csak a kézfogásokat figyelném, és az arcokat nézném, akkor is azt kellene mondanom, nagy jótétemény az öregek napja. Lelki táplálék.

- Te még megvagy?

- Eszeget a fene, de ennyi még maradt belőlem.
- Te még megvagy?
- Mára még biztosan meg.

Mennyi tartás, és mennyi föloldódás! Ők azok, akik még megvannak az alapítók közül. Ma még biztosan megvannak. Ők azok, akik első nekifutásra alapítók se akartak lenni, mint ahogy megöregedni se akartak. Kitérni egyik elől se lehetett, ezt hozta a kor. A két teher közül az egyik jóra változott, jó szövetkezetben pedig érdemes alapítói státusban birkapörköltet enni. A másik teher? Jó fülű doktor egyetlen sóhajtásra az egész nemzedék minden nyavalyáját meghallgathatná. Ebben a korban az a legnagyobb baj, hogy minden porcikájáról tudja az ember, hol van. Némelyikről csak azt, hol volt.

Pedig ezek az emberek még mindig megtermelik, amit elfogyasztanak, sőt többet is. Móra korában úgy fogalmazták volna, hogy ez a korosztály még mindig nemzetfönntartó elem. Úgy kellett kiszabni a találkozó óráit, hogy el tudja végezni mindenki otthon a reggeli munkáját, és estére hajló délután már otthon lehessen, nehogy szétszedje a disznó az ólat.

„A szociális bizottság nevében sok szeretettel köszöntöm munkában megfáradt öregjeinket. Kedves elvtársak! Elmúlt egy év, és ismét összejöttünk, hogy találkozzunk egymással. Mindezekelőtt emlékezzünk azokra, akik nem lehetnek közöttünk. Egyperces néma fölállással adózzunk emléküknél.”

Nehéz perc lehet. Hány gondolhatta, hogy jövőre talán már érette is állnak egy percet!

„Kemény év van mögöttünk, most is az időjárás függvénye a mezőgazdaság. Baj nincsen azonban így se, mert a nyugdíjasok megteremtették az alapokat, megalapozták a szövetkezet jó hírnevét.”

Öt-hat perces csak a beszéd, nem röpköd el a szó az emberek feje fölött, és nem is csavarodik megemészthetetlen csomóba.

„Következő napirendi pont: a határszemle.”

Busszal viszik az embereket, nézzék meg, mivé javult a gazdaság. Kiürül az ebédlő, alig marad benne valaki. Az asszonyok is mennek. Filmezni kéne megint az arcokat: ünnepélyes várakozás röpköd rajtuk.

A bennmaradókhoz csatlakoztam. Addig beszélgethetünk, amíg a többiek visszajönnek. Visznek is mindjárt a legöregebb veteránhoz.

- Meséljek, fiam? A bolsevik eszméket tanultam én Oroszországban...

Gombnyomásra mondja az életét.

- Sokszor elmondta már?

- Ajajaj! De azért szívesen mondom. Testvér a testvér ellen harcolt, az volt a forradalom. Csapájev hadosztályába kerültem egyenest.

- Szikáncsról beszéljünk.

- Arról is lehet. Amiről akarod.

Átfordultam Virágh Mihályhoz. Az első lakók közül való, 1950 őszén költözött be. Tanyával együtt kapta a juttatott földet, negyvenkilencben megalakult a téesz, a tanyának jövője nincs, kapott az alkalmon, bejött inkább.

- Két téeszt kellett gyártani akkor. Az egyikben a kisparasztok voltak, a másikban az agrárproletárok. Utoljára, látja, sima lett minden. A Nincstelen Termelőszövetkezetben csak biciklije volt az elnöknek. Ha elromlott, vagy sár lett, gyalog ment. Akkor legalább szét tudott nézni.

- Minek indult Szikáncs?
- Amikor a karót leütötték, azt mondták, falu lesz. Térképet is mutattak, templom itt, tanácsháza ott, iskola amott. Meg is lett, csak a templom kimaradt belőle. Falu se lett, mert az önálló közigazgatás is kimaradt, de mi azért falunak mondjuk. A fiatalság majd gondol egyet, és várossá alakítja.
- Ki épített?
- Két típus volt. Az egyik tizenhétezerbe került, a kétszobás, az egyszobásat olcsóbban adták, tizenötezer-háromszázért. Egy mintára készült mind, maszek brigád csinálta, le is csukták, aki legjobban benne volt.
- Mit vétett?
- Akkor se nagyon tudtuk, ennyi idő után meg pláne nem. Körme közé ragadhatott a malter.
- Sorsoltak vagy választottak?
- Mindenki maga dönthette el, hogy kétablakosat kér vagy egyest. Olyan lett neki, amilyent akart.
- Miből készültek a házak?
- Leginkább vályogból. Volt, aki a tanyáját bontotta le, az beletette az építőanyagot. A mienkben egy sor téglá, egy sor vályog van. A kis falak téglából.
- Törlesztés?
- Tizenöt évre szólt a kötvény. Aki hamarabb fizetett, kedvezményt kapott.
- Számított, hogy ki lesz a szomszéd?
- Nemigen nézte akkor azt senki. Ez is szegény, az is szegény, mit válogattunk volna benne? Volt egy nagycsaládos özvegyasszony, nem tudott törleszteni, átvették tőle.
- Vele mi lett?
- Kinn maradt a tanyán, üres is volt a ház, azért vették át. Akkor csak az volt a fontos, hogy az alapja meglegyen a falunak, most már formálódik is. Átalakítják a házakat, fürdőszobát tesznek bele. Olyanok lesznek, mint a városiak.
- Villany?
- Ötvenkettőben azt is hoztak. Házanként ezerkétszázat kértek érte.
- Az állomás?
- Még a Ferenc Jóska idejében ide jött a vasút. Rosszindulat lehetett benne, mert ingoványos terület volt ez mindig. Gondolták, ha itt a vasút, legyen itt a falu is. A tanácsháza körül most is összeszalad a víz, ha esik.
- Azt mondja valaki, jobban meg kell ezt érteni, mert nem olyan egyszerű. Körülárkolták a falut, hogy elvezessék a vizet róla. Szépen is csinálták, szó nem érheti, csak éppen befelé hányták a földet. Biztosan azért, hogy annyiival is föltöltsék, de az lett belőle, hogy onnan nem tudott miatta elfolyni a víz, ahonnan legjobban kellett volna.
- Nem szóltak?
- Mindjárt szóltunk, de azt mondta a mérnök, nem ért maga ehhez, tatám.
- És?
- Rámondtam, kubikos voltam én, hogyne értenék. De nem is kell túl nagy ész ahhoz, hogy a víz útjába ne rakjunk semmit, ha el akarjuk vezetni.

- Erre a mérnök?

- Ja, maga kubikos? Akkor vegye tudomásul, más világ van most. Ehhez a kubikosész kevés. Feleformán elfuserált lett az egész. Menjen végig a főutcán, ha megázott. Esőben nem dolgoznak a traktorok, gyalog viszont a traktorosok nem tudnak járni, traktorral mennek inni. Úgy föl-vágják az utat, ha valaki beleesne, kiabálhatna segítségért.

- Iskola?

- Ötvenkettőben.

- Tanácsháza?

- Az is akkor, de az iskolát tavaly bővítették.

Tehették volna a falut az út másik oldalára is, mert az nem volt ingoványos. Virágh Mihály legyint rá egyet, és megmondja, ki mit csináljon az öreganyjával.

- Lehetett volna, de nem lehetett, mert a másik oldal az állami gazdaságé volt, onnan földet elvenni nem lehetett. A Kis Ferkó elkobzott földje pedig ezen az oldalon volt, mint kulákbirtok. Ferkó volt a hibás, miért nem a túlsó oldalon jussolt. Hiába volt a másik oldalon a kocsmá is meg a bolt is, akkor is az erősebb kutya győz. Ott voltam a gyűlésen, kimondták, az állami föld nem csáki szalmája, abból elvenni egy centit se lehet.

- Mi van a Kis Ferencsel?

- Ott van a háza az utca végén. Keresztben áll a Felszabadulás útján. Ha tovább akarják vinni az utcát, ki kell kerülni.

- Viszik tovább?

- Tudja a fene. Azóta már három terv is készült a falu fejlesztésére. Az az érdekes, hogy ilyen kicsi faluban se tudták egyenesre rajzolni az utcákat, pedig a vonalzót már föl-találták akkor. Egyik itt törik meg, a másik ott. Könnyebb volt azt mondani, nem ért maga ehhez, tatám.

- Posta?

- Az is ötvenkettőben.

- Ahány család bejött, annyi tanya elfogyott?

- Nem is volt föltétel, hogy bontsa le, aki itt vesz magának újat. Inkább csak mostanában kezdnek megszűnni.

- Járda?

- Téglából rakták először, de félig égetett téglák voltak, egykettőre tönkrementek. Ne hánytorgassuk azért föl azt se, mert nagyon-nagyon jó volt. Addig se kellett sárba járni. Bitument tettek rá később, egészen jó kis járda lett belőle. De ha maga észen van, ilyeneket le ne irkáljon.

- Milyeneket inkább?

- Azt, hogy leperkálták a termést.

- Mivel pörkölték le?

- Permeteznek repülővel, és az állomásról is befújja a szél a műtrágyát a kertekbe.

- Legalább ingyen van.

- Az igaz, de sok. Akármit teszünk a kertbe, elpusztul.

- Kérjenek kártérítést.

- Pénzt tudnának csak adni, de nekünk a munka is számít. Pénzből van annyi, amennyi vénésgünkre kell, de a kis gyümölcs, a zöldség, a krumpli nagyon hiányzik. Arra is gondoltunk már, ha a növénynek árt, árthat az nekünk is.

- Forduljanak a növényvédő állomáshoz, és kérjék, rendszabályozza meg, aki a kárt okozza.

- Maga még nagyon fiatal, ha hisz az ilyesmiben.

- Hogyne hinnék! Van környezetvédelmi törvényünk. Ne legyenek szívbajosak, vágjanak bele.

- Majd meglátjuk. Beszéljünk másról.

- Volt itt egy gyümölcsös, Németh László is írt róla.

- Nem emlékszem rá.

- A gyümölcsösre?

- A Németh Lászlóra. Almás az volt itt, negyven hold. Gyönyörű fák, rettenetesen szépen termettek. Az állami gazdaság rátette a kezét, és kihuzigálta.

- A szép fákat?

- Akkor már nem voltak szépek. Nem volt, aki értett volna hozzájuk, tönkrement mind. Gondoltak egyet, nem vergődnek almával, neki a lánctalpast. Állítólag azt mondta az igazgató, most kukorica kell az országnak, nem alma, de én ezt nem hallottam. A Bem téeszét is kiszedték, tévé elé is ráncigálták érte az elnököt, de attól egy fa se ment vissza a helyére. A Bodor Molnár Imre szilvása is itt volt, fele almás, fele szilvás. Lehet, hogy arról írt a maga embere. De sok jó pálinka lejött onnan!

- Avval mi lett?

- Annyi volt benne a gaz, nem termett semmit. Amit kínjában mégis adott, berakták a góréba és megfagyott.

- Almát, góréba?

- Nem esett ki belőle! Én azt tapasztaltam, a magasabb tudású emberek nem szeretik a fákat. Pedig úgy kellene szeretni, talán még jobban is, mint az asszonyt. Faszegények vagyunk, borzasztó állapotban van még most is az Alföld. Eresztik rá a repülőket, tönkremegy, kivágják. Milyen szépséges szép lenne pedig a mai mezőgazdaságban a fa. A régi paraszt, ha tehetné, a földjét is, házát is körülvette vele. Dicsekedett is: az a fás tanya a mienk. Most? Az a kopasz tanya a mienk. Nézzen szét Szegváron, Tataházán, szilvafa, meggyfa az utcán, amerre csak néz. Megfizetnének mi is, csak hoznák, és a műtrágyát ne fűjatnák rá a széllel. Nyárfákat ültettünk, ránőttek a villanyra, jött a vihar, szaggatta a vezetéket, ki kellett vágni. A DÁV azt mondta, nyesni kell a fákat. Az a sok öreg hogyan menjen föl a nyárfára, metszeni? Pedig de szép utcákat lehetne itt csinálni! A szőlő olyan szép a kerítésen belül, hogy minden reggel köszönni kell neki, az utca meg semmilyen.

Visszajöttek a határnézők, az elnök szól most hozzájuk. Röviden, szépen. Ez az elnök okos ember, muszáj majd beszélnem vele.

Azt mondja az öregeknek, látták a határt, és ez többet ér, mint száz beszéd. Vegyék elszámolásnak is. Megmutatták, mire használták az örökséget. A belvíz még most is gond, folyik a talajrendezés, de sok pénz kellene még hozzá. Százmillió ment el csatornákra, földutakra, kémiai talajjavításra, de volt esztendő, amikor harmincmillió értékűt ölt ki a belvíz. Igen jól termett a búza, ötvenöt mázsát, de több is lehetett volna, ha minden munkát jól végeznek.

Kicsúszott a száján a „volumen” szó. Azonnal kiigazította.

Fogy a munkaerő, jobban, mint ahogy gépesíteni tudnak. Huszonhat kilométer a Vörös Csillag határának az átmérője, de annyira eljutottak már, hogy a kinn dolgozóknak is tudnak meleg ebédet adni.

Kicsúszott a száján az „étkeztetést biztosítunk” is, de ezt is kiigazította.

Minden dolgozót kivisznek munkakezdésre és vissza is szállítják valamennyit. Nagy költség, mert drágul az olaj, de eddig még győzték.

Fölszólalt az öreg forradalmár. Hosszan beszélt, de nehezen lehetett érteni, mert föltámadt a zaj. Pedig lelkesen beszélt: „Amikor Lenin elvtárs Moszkvában tartott előadást, azt mondta - a fiatalokra mutat -, ezeké lesz a jövő. Ti is úgy neveljétek föl a fiatalokat, ahogy ti nevelve voltatok.”

Aki mellettem ül, azt mondja, mindig beszél az öreg, de nincsen annak már semmi értelme.

Addig járok az elnök Vajnai Ernő után, amíg időt nem szakít egy kis beszélgetésre. Azért esik meg nehezen, mert az öregek is beszélni akarnak vele, vagy legalább elvárják, hogy kézfogásra náluk is megálljon. Nem is sürgetem, csak integetek neki, hogy el ne tűnjön valahova. Amikor végzett, hívott az irodába. Beszélgethetünk.

- Szikáncs tanyaközpont, a szövetkezet központja viszont azon is kívül van. Tanyainak érzi magát?

- Városi vagyok, Vásárhelyen lakom.

- Amikor én tanítottam, boldog-boldogtalan a bejáró pedagógust szidta. Jó az, ha egy tanyai téesznek városi elnöke van?

- Nem hiszem, hogy bármelyikünknek is kára származna belőle.

- A városi más szemmel nézi a világot.

- Nagy a határ, akárhol lakom is, be kell járnom az egészet. Teljesen mindegy, honnan indulok el reggel, csak az a fontos, hogy mindig ott legyek, ahol leginkább lennem kell. Találkozunk egyszer korán reggel, és maradjon velem estig, amíg haza nem érek. Ha utána még eszébe jut a kérdés, nagyon szívesen válaszolok rá.

- Megfogott. Mellénk se állt oda senki, hogy megnézzze, mit teszünk a faluért a tanítás mellett is, noha a legnagyobb cselekedetünk maga a tanítás volt. Azt kérdezem inkább, mennyire lát előre Szikáncs jövőjébe?

- Amennyire erőnk engedi.

- Nem értem.

- Szikáncs azért előzte meg a többi tanyaközpontot, mert erős gazdaságra támaszkodik. Úgy fejlődik, ahogy a szövetkezet erősödik.

- Szikáncs támaszkodik a téeszre? Nem a téesz Szikáncsra?

- Most maga fogott meg engem. Csak akkor fejlődhetünk, ha a falu is fejlődik.

- Különben nem lesz munkaerő?

- Nem olyan egyszerű ez, mint a kétszerkettő. Ha hiányzik tíz traktoros, nem mondhatom, hogy hozok tízet valahonnan, vagy kiképezek tízet, és minden traktor szánt. Aki itt akar dolgozni, annak más szempontjai is vannak. Legyen jó lakása! Olyan, amilyen a városban lehetne, különben bemegy oda. Ha gyereke van, legyen óvoda is, mert ebben az országban minden gyereknek kell az óvoda. Ha óvodánk van, óvónő is kell bele. Postás, orvos, ápolónő, tanár, tanító - de ne tizedrangú legyen az se. Ennek mindnek lakás kell, amiért érdemes ide jönnie. És legyen olyan Szikáncs, hogy mind jól érezze magát benne, különben nem tud rendesen dolgozni.

- Messzire megyünk, azt hiszem.
- Teljesen a lényegnél vagyunk. Olyan alapvető szempontok ezek, aki nem veszi észre őket, az vak. Ha én jó téeszt akarok, erre mindre gondolnom kell, de nemcsak nekem, hanem mindenkinek, aki velem együtt akarja a jót. Olyan környezetet kell teremtenünk, ahol mindenki jól érezheti magát, aki rendesen dolgozik.
- Jó az elmélet, de egy téeszben hol vannak ehhez a lehetőségek?
- Kezdetben az volt, hogy meg kell szüntetni a tanyákat, létre kell hoznunk a tanyaközpontokat. Bátran gondolhatta akárki, ha csak egy arasszal lesz jobb a központ, mint a tanya, akkor már nyertünk. Most? Nekünk már azt kell mondanunk, legyen jobb Szikáncson, mint benn a városban, különben nem maradnak itt.
- Álom, álom, édes álom! Különb, mint a város? Telhetetlen vágyakkal nem érdemes előhozakodni.
- Fordulóban van a széljárás, ne felejtse el. A város akkorára nőtt, hogy ártalmi is kezdenek látszani. Már most is sokan szeretnék kertés házat, nyugodt környezetben. Akkor se tud illet adni a város, ha beleszakad az erőlködésbe, mert honnan venné? Aki illet akar, jöjjön Szikáncsra! Mi építettük föl az iskolát, hogy minden gyerek délelőtt tanulhasson, és napközibe is járhasson. A város iskolái zsúfoltak, itt tehát nyertünk.
- Víz, villany, gáz?
- Közműves utcánk van eladó.
- A téesznek?
- Olyan házhelyeket árulunk most, egy teljes utcát, ahol a víz és a villany már megvan.
- Honnan vették rá a pénzt?
- Van benne egy kis fifika is, de előre kell néznünk, ha előre akarunk menni. Jött a vízügyi igazgatóság, gátórházat akar építeni, adjunk hozzá helyet. Adunk, hogyne adnánk, mert a gátórból nekünk is hasznunk van. Itt jó lesz? Akkor hozzuk ki a villanyt is, a vizet is, mert anélkül nem megy el gátórnek se senki. Vezethetnénk a majorból is, mert az valamivel közelebb van, de azzal csak a vízügy járna jól, mi nem. Tegyük a gátór házat az új utca tengelyébe, hozzuk a vizet és a villanyt a faluból, és azonnal lesz az új utcában is, mert azon vezetjük keresztül.
- A gátórnek ilyen vékony cső is elég, mint az ujjam, az egész utcának viszont kevés.
- Minket bíztak meg, hogy vezessük ki a vizet. El is vállaltuk, de kikötöttük, csak akkor csináljuk meg, ha vastag lesz a cső. Ha így nem jó, csináltassák mással.
- Ha jól meggondoljuk, ez már zsarolás.
- Ha még jobban meggondoljuk, akkor viszont nem az.
- Kényszerhelyzetben egyszerűen diktálnak.
- Ő is nyer vele.
- Nem hiszem.
- Azért nem hiszi, mert nem gondolta végig. A gátór jól jár, ha nem kint kukorékol, távol a falutól, hanem ott lakik, ahol a többi ember. Igaz, az utca legvégén van a háza, de van szomszédja, ahová átmehet a gyereke játszani, és ő is átmehet beszélgetni. Ha elindul a boltba, nem kell gumicsizmában térdig sarat taposnia, hiszen betonjárdán sétálhat majd, vagy aszfaltúton autózhat. Nem biztos, hogy a csöndes barátok rokona a gátór, és kimondottan a magányt keresi. Nem zsaroltuk tehát a vízügyet, hanem összeegyeztettük érdekeinket.

- A házhelyeknél nyilván kikötik, csak azok kaphatják, akik a szövetkezetben dolgoznak.
- Ekkora számárságot nem szabad elkövetni! Értse meg, nekünk nem téeszkolóniára van szükségünk, ahonnan kézzel-lábbal menekül mindenki, hanem olyan falura, amelyben a téesztag is jól érzi magát.
- Gátson föltették a kérdést a tanácselnöknek: egy falut akar-e fejleszteni vagy hármat. Vásárhely miért nem mondja, elég baja van a várossal is, Szikáncsra nem tud áldozni egy fillért se?
- Azért nem mondja, mert számol. Segítünk is neki a számolásban.
- Megint fifikával?
- Józan realitással. Van egy fogalom minden fejlesztési számvetésben, az infrastruktúra. Ha a városban nyitnak új utcákat, a járulék - a bolt, az iskola, az óvoda, a bölcsőde, víz, villany, gáz - sokkal többbe kerül, mint itt.
- Azt akarja mondani, ez a téesz csupa jót tesz? Miután megfejté a vízügyet, bebizonyítja neki, hogy jót tett vele? Megfeji a várost is, és kiszámítja neki, hogy ő jár jobban?
- Ne hitetlenkedjen állandóan, hanem számoljon utána. Ha egyetlen hibát talál, azonnal kiigazítjuk.
- Batida? Erzsébet? Hozzájuk is köze van a Vörös Csillagnak, mégis lemaradnak. Pedig ott is szeretnének az emberek jó helyen lakni.
- Nem akarjuk elsorvasztani a másik kettőt se. Van is előrelépés, de nem tudjuk elérni például azt, hogy állami óvoda legyen Batidán. Tudja maga, mennyit kellett harcolnunk azért, hogy az üres tanácsházát adják át téeszóvoda céljaira? Mégis lett óvoda.
- Igazi?
- Gyermekmegőrző inkább. Nekünk az a fontos, hogy ne legyen kénytelen otthon maradni a szülő, ha dolgozni szeretne.
- A képesített óvónő se kerülne többbe.
- Az államnak kellene mondania, simuljunk egymáshoz egy kicsit.
- Mi lesz tehát Batidával?
- Közel van a városhoz, hétvégi kerteket mérünk. Be kell látnunk, az egészséges városi embernek kell a kinti világ.
- A téesz tehát jól fölfogott érdekeire hivatkozva segíti a tanyát. Máshol viszont azt hallani, el kell sorvasztani, mert útját állja a nagyüzemnek.
- A tanyának gyökere van, ezt soha nem szabad elfelejtenünk, és erősen kapaszkodik vele. Amelyik megszűnt, azt se a jelszó fújta el. Az pedig egyáltalán nem igaz, hogy a mi nagyüzemünk segíti.
- Sorozatban mondta rá a példákat.
- Ha emberileg nézem, most is azt mondom, minél előbb szűnjön meg a tanya. Erősebben mondom, mint a harminc évvel ezelőttiek mondták. El nem tudja képzelni, milyen lehetetlen helyzetbe kerültek ezen a vidéken a tanyaia. Ha esik az eső, nyakig ér a sár.
- Azelőtt is így volt.
- Csakhogy azelőtt ló is volt a legtöbb tanyában. Ha beteg lett valaki, befogták a lovat, és sárban is elmentek az orvoshoz. Ló most nincsen, az autó pedig nem tud sárat jární. Mi történik most a beteggel?

- Valóban: mi történik vele? Ki meri mondani?
- Nem. Ritkúlnak a tanyák, a szomszédba se tud átmenni, hogy segítséget kérjen. Fölborult az önellátás rendje is, sokkal jobban rá van utalva a városra, és sokkal nehezebben éri el.
- Emberileg néztük. Nézzük meg elnökileg is.
- Az lenne a legjobb, ha egybeesne a kettő, de nem esik egybe. A téesznek az a jó, ha nem kell külön buszokkal visszavinni mindennap az embereket oda, ahol azelőtt laktak.
- Ember, álljon meg! A képlet úgy szól, hogy a nagyüzem és a tanya nem fér össze, maga pedig azt mondja, ráfizet a téesz, ha nincsen tanya?
- Ráfizetünk, ha nincsen munkaerőnk. Én nem a tanyát védem, a tanyaközpontot pártolom inkább.
- Rárózt, Batidát, Erzsébetet?
- Azt mondom, nem elég kimondanunk, hogy ez tanyaközpont, hanem fejlesztenünk kell napról napra, különben saját gravitációja lehúzza. Szigorú érdekünk, hogy a mai ember várható holnapi igényeit is figyelembe vegyük, különben még ma tönkremegy a gazdaság.
- Jártam már erdővel és szőlővel bekerített tanyában. Bábolnának hosszú a keze, Szikáncsra is elér, és kukoricával keríti be. Alig lehet kinyitni a tanya ablakát, mert ott a kukorica.
- Voltam egyben, amikor éppen ott dolgozott a kombájn. Örvendezett az asszony: de jó, hogy levágták, legalább kilátunk tavaszig. Még a levegő is más.
- Hallottam egyszer a tévében, hogy belekeveredett egy gyerek valahol a kukoricásba, és úgy eltévedt benne, nem tudom, hányadik napon találták meg.
- Sajnos, nálunk is előfordult már. Kicsi volt, hároméves. Az volt a szerencsénk, nem öbölygött benne, ment egyenest. Sűrű a kukorica, éles a levele, nehéz is átmenni egyik sorból a másikba. El se tudjuk képzelni, milyen rémületeket élt át szegény, hányszor esett el, hányszor kelt föl, mennyit kiabált és mennyi ideig már kiabálni se tudott, amíg kivergődött a tábla túlsó szélére. Leült vagy lerogyott? Sírt. Akik éppen arra jártak, rátaláltak.
- Rágondolni is rossz, ha délután megy be, és ott éri az este.
- Nem lehet tagadni, a nagyüzem sokszor elképesztő helyzetek elé állítja a tanyaiakat.
- Segíteni kellene a beköltözést.
- Öreg generáció lakik kint, nincs már ereje újba belevágni.
- Öreg embernek ritkán van hároméves fia.
- Jó, van fiatal is, de nálunk a többség öreg.
- Tíz évvel ezelőtt is öreg volt?
- Ezt én nem mondtam.
- Akkor se segítette senki. Könnyű azt mondani, hogy nem tehetünk semmit, de kevesen mondják, hogy tehattunk volna. Szorítottuk a tanyát, ahol csak értük, a nagy szólamnak ez a része jutott csak el hozzájuk. Az, hogy segítenünk kell őket, erőt adni a változáshoz, talán el se hangzott.
- Azt hiszem, magának most igaza van.
- Ugorjunk vissza a közműves portákhoz. Mennyiért adják?
- Aki a szövetkezetben dolgozik, annak ingyen. Nem tudom még, hány évre kötünk szerződést az illetőkkel, föltehetően tízre.

- Eddig a szövetkezeté volt az a föld, ahol az új utca nyílik?
- Nem. Megvesszük az egész utcát.
- Lehet ennek pénzügyi akadálya is.
- Van is. Teljes áron megvesszük az OTP-től, és úgy adjuk tovább. Jogilag is átkozottul nehéz, és sok pénz kell hozzá.
- Segítség után kellene nézniök. A makai út másik oldalán ott van az állami gazdaság, Szikáncs egyik része neki dolgozik. Ha gondok vannak a munkaerővel, neki is lesznek. Az óvodánál mondta az előbb, jó lenne összesimulni az állammal. Legalább az állami gazdasággal miért nem simulnak össze?
- Mondhatom, nagyon jó a kapcsolatunk egymással, de erre a kérdésre nem tudok felelni. A tanyák fölszámolására kétfélmillió-négyszázezer forintot kapott az állami gazdaság. Megfizette a munkaerőt, hogy elhagyja a munkaterületet.
- Ha összefogtak volna az új utcában, vagy netán két utcát nyitnak?
- Neki is jobb lett volna, nekünk is, és talán az embereknek is. Hamarabb megtalálta volna Szikáncs a maga formáját.

Hirtelen el kellett mennie az öregek napjáról Sándor bácsinak. Ekkora szerencse nem éri minden esztendőben, valósággal rohant. Jött a pótkocsis traktor, és vagy most viszi el a trágyát az udvarból, vagy talán soha. Isten veled, öregek napja!

Kicsi kell a boldogsághoz. Most egy szekér trágya is elég, ha kifelé megy. Ezt az örömet meg kell néznem közelebbről is.

Már a második pótkocsit rakják. A traktoros eszméletlenül sokat beszél, könnyű kitalálni, fekete fuvarról van szó. Szombat délután van, „elemelte” a járgányt. Hivatalosan büntetést érdemelne, de jót tesz vele, csak meg ne büntessék! Minden udvarban tartanak jószágot, disznót, libát, pulykát, nyulat, ha a trágya ott marad, ez az újszülött kis falucska mindenesztől beleragad. Elég baja van a műtrágyával, legalább a valóditól szabadítsuk meg.

Az állami gazdaságé a traktor, kétszeres a törvénysértés, mert a nyugdíjas téjesztágot segíti. Mire ez az írás napvilágra jön, talán elévül a kétfélmillió büntetés. Azért se félek leírni, mert ahogy elnézem a traktort, árkon-bokron túl lesz már akkor.

Nem tudom, mi van velem, de evvel a száját megállás nélkül jártató traktorossal nem tudok szót váltani, pedig a leleménye megérné, hogy kikérdezzem. Sokat pislog, mindig gesztikulál, és állandóan bizonygatja, hogy nála jobb ember még nem ült traktor nyergében. Ha ő nem lenne, a világ se úgy forogna, ahogyan forog. Inkább a házigazdával volna jó szót értenem.

- Hová viszik?
- A vasút mellé.
- Megtrágyázzák a vasutat?
- Úgy is lehet mondani.
- Szegeden húsz forint mázsája. Fuvar nélkül, rakodás nélkül.
- Itt nem kell senkinek, pedig van legalább száz mázsa.
- Százszor húsz az kétezer. Van szövetkezet, amelyik szalmát ad cserébe.
- Nekünk az is jó lenne, de itt azt se adnak.
- Ekkora birtoknak igen sok trágyára lenne szüksége.

- Műtrágyára, leginkább.
- A kettő együtt sokkal jobb.
- Biztosan így van, de nem egészen. Műtrágyához van szóró, szervestrágyához nincsen.
- Van, ahol robbantják, úgy terítik szét.
- Ki győzi patronnal? De ha szóró lenne, akkor se vinnék el. Nem fér hozzá a markoló. Ki az a bolond, aki villával fölrakja?
- Most éppen hármat látok, de egy se bolond.
- Mert nekünk útban van.
- Ha ez a traktor nem a vasút mellé vinné, hanem a termőföldre, akkor nem raknák föl?
- Szíves-örömet.
- Hát akkor?
- A téesz másként számol. Mi lassan tudjuk megrakni, neki viszont az a jó, ha gyorsan járnak a traktorok. Ráfizetne akkor is, ha ingyen kapná a trágyát.

Elég is ennyi ahhoz, hogy megértsük, kívülről nézve minden másként látszik. A trágya kell a mezőgazdaságnak, mint embernek a kenyér. Egyszerű számítás elég, hogy belássuk, ne vegyük a műtrágyát fölösleges mennyiségben drága pénzen, ha ingyen van a másik, de ez a trágya csak akkor kerülhetne ki a termőföldre, ha Besenyiék álarcot húznának a fejükre, és megátalkodott terroristaként éjnek évadján kivinnék oda. A nyomukat pedig beszórnák erős paprikával, hogy nyomozó kutya se szimatolhassa ki, honnan hozták. Ha hamar szét is szórnák, akkor talán nem szedetnék össze velük. Én gondolok csak ilyen bolondságokat, ők nem érnek rá, mert hányják a trágyát. Indulna az utolsó rakomány, kérdezi a gazda, mivel tartozik.

- Amennyit magának megér, tatám! Már ne haragudjon, hogy tatámnak szólítom, de nekem ez a szokásom.
- Árat mondjon inkább.
- Amennyit magának megér.

Nagy harapófogó két pofája közé került most szegény öreg. Ha keveset ad, leég a bőr a képéről, ha sokat, magát tartja később bolondnak. Egy kicsit zötyköli a fejét, ingatja, talán végiggondolja, hogy sokat adni nem érdemes, mert illegálisan jött a traktor, keveset adni viszont éppen ezért nem szabad, hiszen a kockázatot is meg kell fizetni. Benyúl a bukszába, és kivesz belőle egy lila ötszázast. Hamar eltűnik a másik zsebben, látni lehet, el van találva a masiniszta gusztusa. Két forduló, háromszáz méterre, éppen ennyire jön ki a szombat délután. Nem egészen, mert ráadás is kell.

- Egy kis szőlő is jólesne a kis családomnak.

Ugrik az öreg, hogyne ugrana. Még el is szégyelli magát, hogy nem jutott eszébe. Aki a kis családját szereti, rossz ember nem lehet. Elindul a menet, becsukódik a kapu.

- Elhiheti, Dezsőkém, nagy kő esett le a szívemről.
- Elég bűdös kő, akárhonnán nézzük is. És drága. Két forduló, kétszáz mázsa, négyezer forint lenne, erre maga fizet. Gondolom, a rakodók se ingyen jöttek. Ott is ötszáz forint a tarifa?
- Hagyja a fenébe, az a fontos, hogy nincs itt.

Amikor hazafelé jövünk, látom, ott van még a pótkocsi a vasút mellett, traktorral együtt, csak a traktoros nincs ott. Nyitva a kocsmá, száz méterre esik innen. Azt hiszem, a kocsmáros tudná egyedül megmondani, mennyit is ér két rakomány két éves trágya.

Így lőn vége az öregek napjának. Megszegve a törvényt és a tisztességet, boldoggá tettek egy családot.

KETTŐS LÉTRÁK

Hagynám már a bekerített tanyákat, mert nyomasztó a gazdasági érdekebe burkolt kilátástalanságuk, és attól is tartok, amit írogatok, fogamatja úgyse lesz. Ezt azért még le kell írnom.

Tudom a dátumot is, 1969 augusztusában botlottam bele Kistelek és Csengele között a fekete-halmi kettős létrákba. Őszibarackja volt ott akkor az állami gazdaságnak körülbelül száz hektáron. Vadaktól és kóbor emberektől egyaránt védeni kell a drága pénzen telepített gyümölcsöst, minden évben termő értékével együtt, körülvették tehát drótkerítéssel. Ha mindenütt így védenék a fákat, nagy jót cselekednének. Csakhogy ahol tanya is van, semmi nem ennyire egyszerű. Tíz tanya is van belül, bekerítették mind a tízet.

A gazdaságnak érdeke, hogy gépeivel ki-be járhasson, hagyott tehát három nagy kaput, és megengedte, hogy azon járjanak a tanyaiak is. Ha most is számolnánk, azt mondanám, méltányosan nagylelkű a gazdaság, hiszen egyetlen nagy kapura mindössze 3,333333 család jut. Ekkora forgalmat egy kapunak bírnia kell. Egy városi tízemeletesben egyetlen kiskapura hatvan család esik. Ne szóljon tehát a tanyai egy szót se, a kapuval való ellátottsága igen jó. Pedig szól, mert az út ott megy el a tanya előtt, de ha ki akar lépni rá, fél kilométert kell kerülnie. Kérvényben folyamodtak az érdekeltek az illetékesekhez, hadd vághassanak kicsi kaput a kerítésen. Bezárnák maguk mögött mindig, nem lenne belőle semmi baj. Folyamodhattak, hasznuk nem lett belőle.

Találékony a tanyai elme, elővett négy akácdorongot, összeütött belőle két létrát. Az egyiket kívülről, a másikat belülről támasztotta neki a kerítésnek, aztán fölül is, középen is összekötötte hevederrel. Ne szaladjon egyik előre, a másik hátra, ha rálép valaki, és a kerítésre se támaszkodjon rá a tákolmány. A két létrából így lett egybeszerkesztett kettős létra. Elkezdte az egyik, jaj de jó, mondta rá a másik, és ő is összeütött egyet. A harmadik is. Négy fok fölfelé, négy fok lefelé, közben átlépve a tüskés drótot is, sokkal egyszerűbb, mint kerülni fél kilométert. Amikor rájuk akadtam, betöltötték már tizedik életévüket a létrák, de jól bírták magukat.

Megáll az ember az ész csodálatos szüleménye előtt, és elkezd gondolkodni. Ha barackot akarnék lopni, létrán átmászva is lopnék, az ajtótlan világnak tehát vagyonvédelmi haszna nincsen. Vannak viszont öregek is, betegek is a tanyákban. Kerülni nehéz nekik, létrára mászni is az. Télen ólmos eső is szokott esni, csúszós a létra foka, az se tesz jót az embernek.

Aki eddig eljut gondolatban, menjen is be, mert a dolgokat nem kitalálni kell, hanem megtapasztalni. Átmászok. Varga Jánosékat találok belül.

- Egyszer se esett le a létráról?

- Én még nem, de a feleségem már leesett.

Azért a feleség, mert ő szokott cipekedni. Elindult a panaszok áradata, amelynek az a lényege, hogy a 20. század második felében mégse lehetne így elzárni embereket. Sorolták, ki a beteg, ki az idős, ki készül szülni, ki cipeli nagy hasában nyolchónapos gyereket létrán föl és létrán le. Lefényképeztem Varga Jánost. Olyan ügyesen mászott, még a biciklit is át tudta lódítani a másik oldalra.

Közöltem a képet az újságban, rövidke írással. Indulat vezette a tollat, de nem azt írtam, hogy tessék azonnal megszüntetni ezt az áldatlan állapotot - soha nem dirigáltam még senkinek -, csak azt ajánlottam a kérvényeket elutasító embereknek, csináljanak maguknak egyet-egyét ők is a kiskertbe, hiszen szabadság nem védi a találmányt, és csak akkor másszanak át rajta, ha jobb dolguk nincsen. Ha tíz évig a látványát el tudják viselni, hagyják meg továbbra is, de ha megunnák, akkor ezeket is bontsák le, és tegyenek helyettük kiskaput.

Kezdő voltam a szakmában, és hívő. Azt gondoltam, lehet akkora súlya a szónak, hogy tíz családon is tud segíteni. Nem tudott. Előállt inkább az úthenger, és megnyomorgatta Varga Jánost: hogy mer ő újságíróval engedély nélkül a kerítés tetején szóba állni? Kinek van itt joga nyilatkozni?

Ezt is csak jóval később tudtam meg. Elmúlt az esztendő, sehonnan semmi választ nem kaptam. A következő évben megint láttam, létrák vannak, ajtók nincsenek. Átmásztam megint, és lényeges változást tapasztaltam: küldtek a fenébe. Azok, akik betegek, és azok is, akik nyolchónapos terhüket cipelik át nagy hassal a létrán. Köszönik szépen, nekik a tavalyi segítség is elég volt, boldogítsak most másokat.

Öt hónappal később megkértem a MEDOSZ megyei vezetőjét, segítsen. Hivatalosan is ügy lett a létrákból. Határidőt szabtak, és megígérték, tizenöt nap múlva(!) ellenőrizni fogják. Jegyzőkönyvvel igazolták is, hogy ellenőrizték. Február 14-én azt írták a jegyzőkönyvbe, hogy Volford Andrásék már nem a létrán közlekednek. Öregek ők már az ilyesmire, nehéz nekik fölfelé törekedni, inkább aluljárót építettek. Átbújnak a kerítés alatt. Nem tudom, a pesti aluljárók mikor kezdtek készülni, de gyanítom, nagyon nem maradhatott le a tanyai változat se. A különbség persze igen nagy. Ebben nem állva járnak az emberek, hanem hason csúsznak. Kötözni való bolond vagyok, hogy nem vettem észre. Mert nekem csak a létrán jár az eszem! Tari Ferenc, Donka István és Varga János tanyájából azonban még mindig létrán másznak, ezt írta a jegyzőkönyv. Házról házra jártak a szakszervezetiek, és alaposan kikérdeztek mindenkit. Hallották, egyszer egy kislány fejjel lefelé esett le a létra tetejéről. Nagy volt az öröm a családban, mert homokra esett. Eshetett volna a létra fokára is vagy a kerítés vasára.

Ennek a jegyzőkönyvnek már lett foganatja. Jól letolták a gazdaság kerületvezetőjét, hogy merte hivatalos személyként aláírni a gazdaság érdekeit súlyosan sértő jegyzőkönyvet. Vincze József, a szakszervezet munkavédelmi felügyelője megoldásként ezt ajánlotta: ha lezárta a gazdaság a területet, mert érdekei így kívánták, építsen a lakóknak máshova házat. Ha ezt nem teheti, vagy nem akarja megtenni, nyitasson kiskapukat, de ne a lakók költségén, és lehetőleg hamar.

Ebből se lett semmi. Maradtak a létrák, és megmaradt az aluljáró is. Múlt az idő, annyira már nem voltam kezdő a szakmában, hogy rá ne dupláztam volna még egy cikkel. Semmit nem értem el vele. Megint elmentem segítséget kérni. A rádió szegedi krónikása volt akkor Vass István Zoltán, megkértem, sóhajtsa bele az éterbe a tanyaiak panaszát. Elhangzott a sóhaj, már-már köhögés is volt benne. Csodálatos találmány a rádió! Két órán belül már válaszolt is az illetékes: sajtópört indít. Hogy lehet kikezdeni egy tisztességes gazdaságot ország-világ előtt?

Nem tudtam lépésről lépésre követni a fejleményeket, de a sajtópör elmaradt, a létrák eltűntek, és kerítésbe illő kis kapuk készültek. Egyik létrára se írták rá: élt tizenkét évet.

ÁRVÍZ UTÁN

Körös-körül a Körös körül leírhatatlan pusztítást lát, aki most jár arra, és a lábadozó élet jeleit. A folyó úgy meglapul a meder fenekén, vádolni se lehetne, hogy kinn járt, emberek ezreit riogatta, hadakat mozgósított és hajlékokból sárkupacokat csinált. Bár elének hozta akkor a televízió a pusztulás képeit, és az erőfeszítését is, annyi baj van a világban, egyik szorítja a másikat. Kezdjük felejtetni, akik messze estünk tőle.

Erőfeszítés most is van, az élet kezdi visszaszerezni kötelességeit. Egyik-másik magasabban fekvő táblán már megszántották a földet, hadd szellőzzön jobban, a másikon még csak most húz árkot keresztbe-hosszába a hernyótalpas, és víz fut a nyomában. A harmadikon tüzeket gyújtanak. Lángok legelik le szeptember végén azt, amit nyáron learatni nem lehetett. Víz után tűz.

Aszály képét idézi a *Toldi* sora: „Nincs egy árva fűszál a tors közt kelőben.” Most látom, víz után sincsen. Fák, füvek, bokrok, kukoricák, cirkok, napraforgók állva fulladtak meg, és zörgőssre száradtak.

A szentesi halászok ismerik ezt a szót: fafandzsa. A vízben álló fa szőrös-hajszálgyökeres derekát jelenti, ahová ívni járnak a halak. Doboztól a tarhosi körtöltésig szakállas fák szegélyezik az utakat és a tanyákat. Embermagasságban csík mindenütt, vízmértéket lehetne hitelesíteni hozzá. Kerítésen-kútágason is ott a jel: a víz itt volt 1980 nyarán.

Méhkaptár van az egyik árokparton. Az ár hozta, oldalára billentette, és itt hagyta. Árva méhek járnak bele. Messzire szállhatnak szegények, mert ameddig a szem ellát, szálával se találhatnak virágot.

Milyenek a tanyák? Földre ereszkedett a tetejük, sárból döngölt faluk elomlott a vízben. Nem a szoba ment a padlásra, amaz rogyant ide. Szekrény tartja a szelement. Az ereszről bika orrába való karika lóg le, és biciklibelső. Aki odatette, azt mondhatta, jó lesz még valamire. Ebben a tanyában nem hizlalnak több bikát, és nem ragasztanak több bicikligumit. Ahol a Körös kinn járt, talán egybe se. Itt pedig Körös volt az egész világ.

A kotlóstyúk borítója is fönnakadt valamin, és itt maradt. De szépen tudott vesszőből kötni, aki itt lakott! Az ágyak dunyhástól, az asztalok tányérostól a földbe vannak temetve. A székek is, a tűzhelyek is. Nincs az a tollas cigány, aki pénzt adna ezekért a dunyhákért, de talán olyan se, aki elvinné, ha ő kapja is a pénzt. Nincsen ablak, ahol be lehetne nézni, föl kell mászni a tetőre. A törött cserepek közül is csak a megszáradt iszap látszik. Nézem a tetőt. Aki a határban aludni szokott, arcára húzta mindig a kalapot. Kalap alatt alusznak az elbomlott tanyák.

Barta János az első ember, akit a romok között találunk. Még csak körülnézni jött, lehet-e majd tenni valamit. Apjáé volt a tanya. Még nem mert bemászni a tető alá. Az ajtó megindult kifelé, lódultában félúton megállt.

- Kisegítő gátör voltam, amikor jött a víz. Ott tanultam meg, hogyan lehet állva aludni, ha tovább nem bírja az ember. Én csak azt mondom, amíg Tarhos a földön lesz, áldhatja az Istent, hogy megmenekült. Dolgozott itt minden férfi végkimerülésig. Nincsen magának olyan fantáziája, hogy ezt el tudja képzelni.

Fodré János is föltekinteni jött csak, mi maradt a mama tanyájából. Ő mondja, amikor megtudták, hogy nincs menekvés, helikopter szállt a víz előtt, a tanácselnök és a rendőr minden tanyába bement, nem maradt-e ott valaki.

- A mama?

- Benn van minálunk. Sikerült bevinni még. A disznókat a munkásörök segítették kocsira rakni. Nem maradt más, csak egypár tyúk, amelyik elröpült a riadalomban. A másik tanyából már kételtűvel vitték el az állatokat.

Az egyik néhai udvarban elázott könyvek és málló újságok vannak csomóban. A víz leszedte az emulziót a családi fényképekről, az se nagyon látszik, férfi vagy nő arcának mását őrizték. Jótállási jegyet találok az egyik kupacban, a csepeli bicikligyár állította ki 1961. január 14-én. Mellette is van egy olvasható írás: „Zálogolási jegyzőkönyv. Fodor Gáborné, 1965. XI. 25...” Ennyi maradt. Nincs jótállás többet, és nem zálogol itt már senki semmit. De a bicikli megvan, azon érkezik a gazda.

- Jött értem az unokám este, elvitt busszal. Azt gondoltuk, ha tényleg baj lesz, reggel majd jövünk, és pakolunk. Itt van ez az óra, este tízkor állt meg a kaszli tetején. Akkor érte el a víz.

Egy hét múlva megint végigjártam az utat. Kezd föltámadni a természet, zsendül a fű, és nagyobbak a tüzek, mert szárad az avar. Földre ereszkedett háztetőn adogatja a cserepet a hetvenhét éves István István a vésztői embernek. A konyhaszekrény hason fekszik alatta.

- Hol lakik, Pista bácsi?
 - Vizesfán. Igen jó helyen. Üveggang, villany, kövesút mellett, rettenetesen jó hely.
 - Ára?
 - Harmincezerért megkaptuk.
 - Menteni mit tudtak?
 - Hajóval vittünk el egyet-mást, a vejem segített. Olyan nyugodt vidék volt ez, el nem akartuk hinni, hogy baj lehet. Mindent elvitt a víz, csak a rókát nem, ette volna meg a fene. Ami tyúk kint maradt, azt mind megfogta. Hová menne a tyúk a vízben? Kapaszkodik a fába, fölkecmereg a tetőre, a róka viszont oda úszik, ahol tyúkot lát.
 - Segély?
 - Kettő és fél ezret kaptunk, de talán adnak még valamit a jövő héten. Az a szerencsénk, hogy volt egy kis megtakarított pénzünk. A biztosítással van itt a legtöbb embernek baja. Fizettük hónapról hónapra, de kitörölhetjük a kötvénnyel az alfelünket, mert árvízre nem jó. Ott babrálnak ki mivelünk, ahol csak akarnak. Ha nem jó, miért nem mondták meg előre, hogy azon csak szenteltvizet vesznek, amit mi fizetünk, és eléneklik a tanya fölött a circumdédéruntot?
- Akaratlanul is folytatom magamban: gemitus mortis dolores inferni. Tanyát temetünk.
- A zsolozsma itt már nem segít, és az se, ha az eszünket jártatjuk. Olyat mond a masiniszta, ha én vezetném a kocsit, biztosan rálépnék a fékre:
- Sokaknak jól jött ez az árvíz.
 - Ne beszéljen örültséget!
 - Nem hiszi el? Hol él maga, ha nem veszi észre, mi van a tanyák körül?
 - Mi van?
 - Most legalább beszorítottak mindenkit a faluba. Ünnepeélyesen kijelentheti akárki, ezen a vidéken örökre megoldottuk a tanyaproblémát.
 - Átkozottul cinikus beszéd.
 - Nem az a lényeg, hogy cinikus vagy nem, hanem az a lényeg, hogy igaz vagy nem.
 - Nem igaz! Nem lehet igaz. Végigmehetne az országon, lejárhatná a lábát térdig, egy embert se találna, aki az árvízért felelős lenne.
 - Maga kérdezgetős ember, kérdezze meg a gátőrt.
 - Forduljon vissza, legyen szíves.
- Azt kérdeztem meg, aki szedte a cserepet István Pista bácsi kezéből.
- Jött a víz, vagy beeresztették?
 - Jött. De csak azért jött, mert nem eresztették be.
 - Komoly dolgokban ne vicceljünk!
 - Vicceljen magával a hóhér, nincs nekem kedvem viccelni. Ha beengedték volna följebb a szükség tárolóba, nem jött volna ki máshol.
 - Tudja vagy gondolja?
 - A víz nagy úr, sejteni lehet csak, nem tudni.
 - Én úgy tudom, beengedték a tárolóba.

- Be ám, de csak akkor, amikor itt már kilötyt.
- Megálljon, ennek még utánanézek.
- Isten áldja! De ne felejtse el, hogy meghalt az államtitkár.
- Csak nem azt akarja mondani, hogy ő a felelős?
- Élőről se mondanék rosszat, nem arról, aki szerencsétlenül járt, de mindent rá lehet fogni.

Voltam én már víz mellett, amikor kongatták a harangot. Amikor Szegedet akarta elnyelni a Tisza 1970-ben, támadt annyi rémhír, talán avval rekesztették el az útját. Nem indulok nyomozni ez után se, inkább a magam baján rágódom. Miért hiheti valaki, hogy lehet ember ebben az országban, aki árvíznek is képes lenne örülni, csak a tanyák tűnjenek el?

Dugóhúzóként fúrja beljebb magát a sok rossz gondolat. Öregek ezek a tanyák, halálra ítélték saját magukat. Sárból rakták mindet, látni lehet, még alapjuk se volt. Alá se talpalták téglával. De az egyik gondolat nem arra való, hogy függőnyt húzzon a másik elé. Nem javították meg? Sárból vert öreg házat javítani? Kinek? Nekünk kitart ez is - ezt mondhatta minden öreg. Akkor viszont miért nem csinálták addig, amíg nem voltak öregek? Mert nem lehetett. Ha harminc éven át megtiltunk valamit, ne csodáljuk, ha visszaüt. Nem engedték, hogy a maga erejéből, a maga pénzén magának való hajlékká alakítsa át valaki a történelem és a család örökségeként neki rendelt tanyát, nyúljunk be akkor az állam zsebébe, adjunk kölcsönt és segítyt a szerencsétlenek talpraállításához. Természetesen adunk, mert emberi kötelességünk. De a szerencsétlenséget megelőzni volna jobb.

Bogáncs a fejben. Kullancs ez már inkább, mert mindig beljebb szívja magát, és húzik a maga szemtelenségében. Se lát, se hall, csak gömbölyödik. Annyit emlegetjük a tanyai élet konzerválásának a veszélyét, ki se lehet mondani. Épül egy út? Jó, jó, sőt nagyon jó, de konzerváljuk vele a tanyát. Ne adj Isten, bolt nyílik valahol - Kissoron is, Síposmalomnál is nyílt egy nagyon oda való boltocská -, megint előjön: jó, de meg kellett volna fontolnunk, nem konzerváljuk-e vele a tanyát. Villany ment az iskolába? Bevezetik a tanyába, és a legjobb konzerválóerő az áram lesz. A széjjelmállott tanyák között az jut az eszembe, legjobban a tilalom konzervál. Nem engedünk építeni, tehát megmaradt a régi. A mozdulatlan, merevedett állapot kész konzerv. Ezeket a tanyákat végelgyöngülésig őrizte a rendelet, és elvitte a víz.

Szedjük ki a kullancsot! Ha annyit emlegetem, hogy két egyforma tanya nincsen, mint ahogy két ujjam se egyforma, tehát egyetlen törvénnyel nem kormányozható valamennyi, akkor világos, hogy ugyanazzal konzerválni se lehet mindet. Mondogattam az előbb már, hogy az élet törvénye átüti a papiros paragrafusát, ahogy a zsenge fű is fölgyúri az aszfaltot is; ezekből a tanyákból kifutott az életerő, azért dőltek össze. Itt nem váltottak át kertészkedésre. Gyümölcs sincsen, csak egypár szilvafa, egy dió, két körte a legnagyobb ház körül is, és otellóból lugas az eresz alatt. Lehet, hogy a mostani állattartási buzgalmak visszahozhatták volna beléjük az élet leheletét, de nem biztos. Nem hiszem, hogy ezek a tanyák megerősödtek volna, ha a víz nem is viszi el őket. Többnyire valóban öregek lakták ezt a vidéket.

Sok feje van ennek a kullancsnak. Ha egyiket kihúszom, akkor is meglakja a koponyámat. Mutató az elmélet a zsenge fűről meg az aszfaltról, illetve az öregedés természetes következményéről, ha csak ezekről a tanyákról beszélünk. Elősorolhatnék azonban olyanokat is, ahol egynapi járóföldre élő víz nincsen, és árvíz utoljára akkor volt, amikor a homokot a Duna lerakta. Tavaly még teljes gőzzel tiltottuk az öreg épület lábraállítását, idén pedig segítséget adunk hozzá. Belvíz jött, és fölázta. Aki lakta, tudta, hogy belvíz szokott lenni, azért akart másikat építeni. Szó se lehet róla!

Tarhoson, a tanácsnál Fábián Mihály is azt mondja, senki nem hitte el, hogy ezen a vidéken baj lehet. Úgy megerősítették a gátakat a hetvenes árvíz után, mindenhol kitörhet, de itt nem. Amikor futott be a gátőr, a Kovalovszky Pista, hogy meneküljön a falu, mert kirobbant a Körös, azt

mondták neki a tanácsnál: ne hülyéskedj, Pista! Veszély esetén mi különben is fogadók vagyunk, nem kitelepülők.

- Hamar észrevettük, nem viccel a Pista. Ami lehetetlen, árvíz idején az is lehetséges. Az a nagy szerencsénk, hogy a Fekete-Körös áradt csak. Ha vele tart a Fehér is, akkor Sarkad, Vésztő, Doboz, Tarhos le lenne törölve a térképről.

- A falu megmenekült, de a tanyái?

- Harminckét tanya dőlt össze a mi határunkban, de csak tizenkilencben laktak. Hogy velük mi lett? Sokan bementek Békésre. Onnan vált ki a falu 1955-ben, tehát hazamentek. Tizenöt lakás építésére folyik az előkészítés, hárman pedig tanyát vettek a tanya helyett. Öregek már, nem vágnak bele újba.

- Biztosítás?

- Négynek volt csak árvízre is érvényes kötvénye, most történik az elbírálás. Egyedül ők kaphatnak a nagy bajban teljes kártérítést.

- Segélyek?

- Értesítettek bennünket, hogy a SZOT jelentős összeget ad a megyének. Fölterjesztettük azok nevét, akik rászorulnak.

Itt van már a tanácselnök is, Herpai Sándor, föltehetjük a kérdést: bejött a Körös, vagy beeresztették?

- Nekünk az a bajunk, hogy nem eresztették be. Ha előtte kirobbantották volna a két tározó gátját, megúsztuk volna.

- Miért nem robbantották?

- Ezt mi nem tudjuk, csak sejtjük. Előtte való nap még a közerőt is leparancsolták a gátról. A rádió is bemondta, húsz centit apadt a Körözs, mindenki azt hitte, megszabadultunk.

- Nem értek ám mindent. Azt mondja, nem robbantották ki a töltést a vésztárolóknál, a gátör viszont azt mondta, kirobbant a Körös. Mi az, hogy kirobbant?

- Azt jelenti, hogy két perccel előtte még akárki megesküdött volna, hogy a gát jó és tökéletes. Szétvágódott, mintha robbantották volna.

- Mitől vágódott szét?

- A tetthelyen a régi Körözs medrét keresztezte a gát. Betöltötték a medret, rárakták a gátat, ugyanolyan alaposan megdolgozva, mint akárhol. Mióta aludt a régi Körözs? Nem tudnám megmondani. Most fölért. Ahogy a víz elkezdte áztatni, visszakövetelte a régi medrét. Földobta a gátat egy pillanat alatt, és jött, mint az örült. Állítólag még rőzsekötegek is voltak a töltés alatt.

- Mégis hitványul csinálták valamikor?

- Nem ismerem a vizes szabványokat. A fölületes munkát kimondani se merném, mert minden más példa azt mutatja, jól megcsinálták az alföldi folyók gátjait. Emberi szándék és emberi mulasztás nélküli természeti katasztrófa történt.

- És a rőzse?

- Ha benne volt, biztosan jó szándékkal tették bele. Gondolom, az iszapban nem járhattak a kubikosok talicskával, rőzseutat csinálhattak maguknak. Annyi biztos, a vízügyesek biztosra vették, hogy a gát megvéd bennünket. A falut körülvevő kisebb gátat, amit még a gróf építtetett a múlt század végén, le is akarták bontani. Mondtuk is a mérnöknek, aki legjobban erősködött pár évvel ezelőtt, most mit szól hozzá? Azt felelte, nekünk lett igazunk.

Megköszönjük a beszélgetést, megyünk tovább. Rosszderdőre menet olyan tanyát látunk, amelyik áll. Belement a víz, és ki is jött belőle. Ha kiszárad, lakni lehet megint. Csömpölyeges ház vázát is látom. Nem tudom, itt mi a neve, a csömpölyeg Szeged környékéről való szó. Lécből, vesszőből, napraforgószárból csinálták meg a ház halszálkás vázát, és kívül-belül betapasztották sárral. Ha jött a víz, fölmentek a padlásra. Mindig kimosta a sarat alóluk, de éppen sárból hagyta itt a legtöbbet. Betapasztották megint, élhettek benne tovább. Csekély igények a maguk módján védekeztek. Könyvekből tudom mindezt, a valóságban most látok ilyet először, de csak messziről. Nagy még a sár, nem lehet közelebb menni hozzá.

Hivatalosan engedélyezett tanyaközpont volt eddig Rosszderdő. Vannak benne igen régi házak is, és újak is. Rosszul mondom, az igen régiek addig voltak csak, amíg a víz ide nem jött. Olyan lesz a vályog, ha átázik, mint vízben a szappan. Hiába tennénk egymásra kettőt, szétcúszna. Egyszerűen kicsúsztak a falak a tető alól. Ahogy falvainkban látni lehet, melyik utca mikor épült, mert vannak sátortetős, nyeregtetős utcák, egyablakos, kétablakos és redőnyös házak, itt is ki lehet találni, hogy Rosszderdő jó házai a hetvenes évek közepéig épülhettek. Állnak a kúptetős házak, ablakredőnyük közepén a vízjel: itt járt a Körös. Még néptelen ez a majdnem falu is. Ahogy én a hivatalos észjárást ismerem, ide se engednek majd újat építeni.

Ha térképre nézünk, látjuk, közel vagyunk Szalontához. Akkor jut eszünkbe, amikor Toldi családjával akadunk össze. Juci néni asszonyneve Toldi Lászlóné. Háza csak volt szegénynek.

Ágnes asszony rendíthetetlen igyekezete szorult bele, büntudat nélkül. Amaz a lepedőjét akarta mindenáron tisztára mosni, ez a házát fölépíteni. Ballada kellene ide. Egyszer volt háza sarából már kibányászta bútorát. „Gyönyörű bútorom volt nekem, térítőim, szép függőnyeim mind el vannak rohadva.” Pördül egyet, súlyos szövetű ágyterítőt vesz elő abból a romhalmazból, ahonét teremtett lény rajta kívül értéket előhozni nem tudna. Talán brokát lehet. „Látják, kedveseim, milyen szép volt? Vigyáztam én mindenre, nem olyan asszony voltam, aki nem vigyázott volna arra, ami van. Két gyereket neveltem föl, jaj, csak meg ne mondják nekik, hogy itt találtak, mert szégyenlik magukat akkor. Egyedül neveltem, mert az uram elhagyott bennünket, meg kellett nekünk becsülni mindent.” Megint fordul, fekete ruhát vesz elő, magához illeszti a kupac tetején, mintha próbálná, hogyan állna, ha fölvenné. Romok tetején, talpig gyászban. „Ruhám is van nekem, látják, azt se herdáltam el. Húsz éve vettem, két tehén ára van benne.” Sarkig hasadt el a gumicsizma szára, madzaggal kötötte össze, ne leffenjen összevissza, amikor lép benne. Az is lehet, hogy valamelyik selejtezési rosszindulat hasította bicskával, hogy használni ne lehessen.

A hajdani kerítés szélénél néhány téglára tette föl a sparherd platniját. Tüzet rak alá, kis székre ereszkedik, és kavargatja szóltan magánya eledelét.

- Este?

- Itt a biciklim, megyek az unokatestvéremhez.

- Új ház?

- Írtam egyet Békésen, nem tudom, megkapom-e.

Ott, ahol az istálló fala találkozott a házéval, fészket rak magának Juci néni. Azért jut eszembe a fészek, mert sárból készül, meg azért is, mert állítólag a madarak is saját méreteikhez alakítják a belső világot. Ez is csak akkora, hogy Juci néni belefér.

- Legalább legyen valami, ahol meghúzhatom magamat, ha bejön a hideg.

Térden fölül ér már a fal. Igen egyszerűen csinálódik. Terít egy sor sarat, belenyomkodja az összetörött tetőcserép darabjait lapjára fordítva, és megint betakarja sárral. Kicsi ajtaja alig lesz nagyobb, mint fecske fészken a kijárat. Az ablak helye még nem látszik.

Kimondjam, ne mondjam? Dolgozik az életöszön. Akkor is, ha nem lenne szabad. Fél is Juci néni. Ha hivatalos helyen megtudják, elszuppolják innen.

- Mire jó ez, ha íratott házat?

- Nem tudni, lesz-e belőle valami, lakni pedig nekem is muszáj valahol.

Túlélte a veszedelmet. Épít, mert élni akar. Olyat épít, amilyent tud. Mert a jelentkezését ugyan elfogadták, de nem tudta senki megmondani neki, számíthat-e rá igazándiból. Egy ilyen ígéret kimondására egy árvíz nem elég.

Mániákus Juci néni. Nem bélyegként akarom rásütni, mert azon kapom magam, mániákus kezdek lenni én is. Az jut eszembe megint, olyan az élet, mint a Körös. Egyszer-egyszer megkeresi a régi medrét. Vizes mérnöktől hallottam egyszer, valamelyik ókori bölcsünket idézte. Az a lényege, hogy a vizek járása kiszámíthatatlanabb, mint a csillagoké. Így is áll a hasonlat a Körösre is és az életre is.

Elmúlik egy év, amatőr filmesek fesztiválján látom újra Juci nénit. Megkapta a házat, amit íratott. Nagyon örülök neki, és művészeti szempontok nélkül kezdem el dicsérni a filmet. Juci néni mégis panaszkodik. Erre mondhatná akárki, hát ezeknek az Isten jó szándéka se volna elég? Mit akarhat még? Olyan új háza van, amilyen eddig soha nem volt neki, és biztosan nem is lett volna, ha most meg nem kapja. Azt mondogatja a filmen, ami pénzhez hozzájuthat, azt fizetnie kell a törlesztésre. Az a baj, hogy azt a kintit nem engedik fölépíteni. Ahogy pereg a film, úgy adogatom alá a magam kérdéseit. Minek kellene neki még egy, ha az újat se győzi kifizetni? Válaszol nekem, aki a sötétben nem értem az ő világos panaszát. Azért, mert ha mindent befizet a házra, élni akkor is kell valamiből. A fecskéfészek-ház előtt mondja, itt legalább megtermelhette, ami a konyhára kellett.

Az emberi élet a vizek járásánál is bonyolultabb.

HALESZ

Ez meg micsoda név? Megyünk Haleszba. Lehet, hogy népek vándorló áradása hagyta ránk, és kunhalom alatt nyugszik a vidék keresztapja, a mai észjárás azonban másként tudja. Majd ha lesz, akkor lesz, ez a Halesz. Egyszer lesz, máskor nem lesz. Olyan, mint a Neszűrjhegy, az Átokháza: nevében a sorsa. Ami itt terem, bizonytalan, mint a kutya vacsorája. Csakhogy most az a sorsa Halesznak, hogy nem lesz több sorsa. Halesz nem lesz, Halesz csak volt. Lett belőle Kossuth dűlő.

Most gyönyörűség végignézni rajta. Százegy hektár, sima, mint az asztal. Valamikor akkora kupacokat hordott ide homokból a szél, maga is kénytelen volt kikerülni őket. Elgyalulták mindet, csak egyet hagytak meg, tanúnak. Sátortetős ház nem látszana ki alóla, akkora. Kerülgeti egy traktor, eltűnik mögötte, még a füstje se ér föl a tetejére. Hangját is elnyeli a homok. Azt mondják az itteni népek, ez a domb a csekélyek közül való. Elhordták volna ezt is, de a térképészek azt kiáltották, álljon meg a menet. Két lécből hitehagyott keresztfát ütöttek rá, tájékozási pont lett belőle. Nyolc család még mindig innen tájékozódik: ha ez itt van, akkor az én házam ott volt.

Mostani nagyapák valamelyik öregapja hasította ki ezt a területet Göbolyjárás tenyeréből. Tegyük bele szőlőt, ha lesz, lesz. Lett.

Boldog Kálmán nagyapja még juhász volt a baromjáráson. Fél perc alatt visszafordul az emlékezet hozzá.

- Volt az én nagynénémnek harminc hold homokja, gyereke meg egy se. Öregapámnak meg ezzel szemben öt családja volt, annak meg földje volt csak annyi, amennyit a forgószél rajta hagyott. Azt mondta a nagynéni, vénségire nem tud mit kezdeni a földdel, úgy igazságos tehát, ahová

gyereket adott az Isten, legyen ott a föld is. Rávágta Öregapám, nem ad érte egy sánta birkát se. Juhásznak minek a föld? Vett három pipát, odaadta a három fiának: ameddig engem láttok, ne dolgozzatok, csak pipáljatok! A belevaló dohányt meghozza a birka, attól ti ne féljete. Milyen a gyerek? Nem hallgat az apjára, elkezdi szántani a járást.

- Mit tettek bele?

- Kadarkát, kövidinkát.

- Most szántották föl, mit találtak benne?

- Kadarkát, kövidinkát.

- Mit rak bele a téesz?

- Saszlát, kövidinkát. Ebben a tartományban az a legjobb. Azért örül Boldog Kálmán, mert kiszedték ugyan az ő fáit is, de meghagyták a házát. A többinek se fa, se ház.

Reggeltől estig tudna beszélni a fáiról, amelyek csak voltak, de már nincsenek. Itatni jön éppen Kocsis Márton. Trágyát hord a százegy hektárra, szőlő alá. Amíg a lovak isznak, belibben a tanyába. Ő is iszik, de fröccsöt.

- Mit csinál a kocsis, ha elakad a szekér?

- Káromkodik akkorát, hogy a csillagos ég is rogyadozik lefelé.

- Ha a maga fáit szedték volna ki?

- Száz lóra nem tudnék akkorát káromkodni.

- Látta a Kálmán fáit?

- Olyanok voltak, fösteni se lehetett volna szebbet. Aki kitalálta, hogy ki kell húzatni őket, azt én odakötöttem volna egyhez, de jó szorosan.

- Szép szőlő lesz a helyén. Lesz hozzá szőlőkombájn, és terem föléje helikopter. Szép, nagyüzemi szőlő! Százszor szebb lesz, mert százegy hektár.

- Az mind csak lesz, ha lesz, ez meg viszont volt.

- Meglátja, csurog a must, folyik a bor.

- Ha lesz!

- Miért ne lenne? Maga hordja a trágyát, hatszáz mázsát minden hektárra, és azután jön a műtrágya. Ilyen kövér ez a föld még nem volt.

- A vak is azt mondaná erre, majd meglátjuk. Na, egészségére.

- Itt volt, amikor szedték ki a fákat?

- Itt.

- Látta Kálmánt?

- Úgy sírt, mint a szopós malac.

Minden fára maga kötötte a kötelet Boldog Kálmán. Ahogy a traktoros mondta, úgy csinálta. Rácsavarta, beakasztotta, a traktor nem is nyögött hozzá. De ha sajnálta, ha meg is siratta, miért ment oda? A bekerített tanyák népe is ültette a nyárfát, a szőlőt, a gyümölcsfát, veti a kukoricát, pedig tudja, hogy magát keríti be vele. Ahol olajkutakkal vették körül a tanyákat, elmentek olajosnak akkor is, ha tudták, hogy az olajmező is megeszti a tanyákat. Még csendes ellenállás sincs. Miből vannak ezek az emberek?

- Miért ment oda, Kálmán?

- Gondoltam, bent maradni úgyse tudnék, ne teljen hiába az idő, inkább segítek nekik. Ha ők azt a bizalmat kapták, hogy húzni kell kifelé, én eléjük nem állhatok. Legalább az én fáimért ne másnak fizessenek.

Megkérdeztem a feleségét is, hogyan viselte el Kálmán a megrázkódtatást.

- Sírt a szerencsétlen. Ököllet törülgette a szemét.

Lassan azért kiderül, nem magától ment ki kötelet kötözni. Jött a kihúzásvezető, mondta neki: Kálmán, ha ráérnél, gyere akkor. Erre nem mondhatta, hogy nem megy. Annak mondaná, aki szépen kéri? Arra öntse ki a mérgét, aki nem is tehet róla? Neki az a parancs, hogy ki kell húzni. Veszett volna össze a traktorossal? Az se vétett, még egy rossz szót se szólt. Ha az jött volna ide, aki kitalálta, annak biztosan megmondta volna, hogy nincsen igazság a földön, mert soha nem is volt, a szegény embernek pedig legfőképpen nem volt igaza. Annak azt is szemébe mondta volna, hogy nagy hősök vagytok, amikor rombolni kell, de amikor fordítottam a fák alá, nem jöttetek segíteni. Esküdözik, ezt biztosan megmondta volna.

Dehogyan mondta volna!

- Azért is kimentem, hátha megtudnék valamit. Összebújhatunk mi, mint a birkák, de abból nem lehet semmi haszon. Ellenben ha közéjük megyek, kitudhatom tőlük, mit lehet megmarasztalni.

Ment tehát Kálmán a saját fái közé fanyüvőnek. Azt se vette égi jelnek, hogy az egyik ráesett, és úgy kupán vágta, fordult vele egyet a világ. Úgy szedték össze, hogy nem volt észnél. Harmadnap is jöttek érdeklődni, mi van vele. Ment a hír úttalan utakon, hogy saját fája ütötte le a lábáról. Isten nem ver bottal, csak gyümölcsfával.

- A legelsőre emlékszik?

- Tisztán. Szól a masiniszta, na, kössünk rá. Jézus, segíts, rákötöttem. Ne firtassuk, mert nem lehet azt elmondani, hogyan kötöttem rá.

Mordult a traktor, megfeszült a köté, elordította magát Kálmán:

- Megálljunk, emberek!

Csak néztek a többiek.

- Még várjatok egy kicsit. Magyar emberben, ha bántja valami, van egy szokás: igyunk meg egy fröccsöt. Ha öröme van, akkor is: igyunk meg egy fröccsöt. Bántódások voltak, igen erősek, de csak igyunk meg egy fröccsöt, mielőtt elkezdenénk.

- Megitták az áldomást?

- Megültük a fák torát, amikor még lábon voltak. Hej, de meghagytam volna őket! Sokszor úgy vagyok vele, még most is várom, hátha föltámadnak.

Professzor Pista a Nagy Professzor kormányosa. Lánctalpas böhm gép a Professzor, de Pistát se vinné el a szél, olyan jó húsban van. Kiment a kocsis, ő jött be helyette fröccsöt inni. A barázdában alszik a szesztilalom, a fröccs meg itt van, fogja és megissza.

- Maga a fák hóhéra?

- Ha jobb nevet nem találtak rám, nekem az is jó.

- Sajnálta őket?

- Egy árva szemet se. Engem ezért fizetnek. Nem sokat, mert az ilyen munkán nincs forint, csak órabér van.

- A tanyákat is maga húzatta el?

- Azokat is. A tanyák hóhéra is én vagyok.

- Hogyan kell elhúzni egy tanyát?
 - Olyan egyszerű az, uram, meg ne sértsem vele, mintha magának lekennék egy pofont. Vagy maga nekem. A tanyának nincsen gyökere. Annyi se, mint egy csenevész almafának. Na, Isten éltesse, nem is olyan rossz bor ez. Az lenne csak a veszedelem, ha a tanyának is gyökere volna.
 - Szerszám?
 - Csak egy drótkötél. Ennyi az egész.
 - Mégiscsak hóhér, ha kötéllal dolgozik. Hová köti?
 - A fához.
 - Az akasztófához?
 - Jó humora van magának. Az eperfához.
 - Vissza az egész! Most nem fát húzatunk ki, hanem tanyát.
 - Maga tudja jobban, vagy én? Ott a nagy eperfa minden udvaron, ráköttem a drótot, meghúzatom, és kész.
 - Rajta van tehát a fa a kötélén...
 - Fordítva. A köté van a fán. Most még nem húzatom, hanem megkerülöm a tanyát. Jön utánam a drót, de a vége meg van kötve az eperfához. Érti már? Körülérek, fogja a köté a falat, kicsivel följobb a földtől, most húzd meg, Professzor! Mire hátranézek, tanya nincsen, csak por van akkora, mint az atom után. Ennyiből áll az egész.
 - Előtte be se néztünk?
 - Nyugodjon meg, én benéztem. Senki sincsen bent. Egészségére!
- Menne a fröccs után, de most is órabérben dolgozik, könnyű marasztalni. Kiszedte a fákat, összedöntötte a tanyákat, most szántogatja a földet olyan mélyen, ennyire lent eke vasa még nem járt.
- Nehéz?
 - Bírja a Nagy Professzor.
 - Baj semmi?
 - Van. Baj mindig van. A gyökerek.
 - Mik?
 - Első szóra sose érti? Mondom, a gyökerekkel mindig baj van. Ahol én szántok, csak a gyökerekkel van baj.
 - Értem. A fák gyökerével, és nem az emberi gyökerekkel.
 - Az embernek nincs gyökere.
 - Van, Pista, van, de nem látszik. Szántsunk tovább.
 - Ha telibe találom, nekimegy az eke, elvágja, meg se nyikkan, de ha nem találja el elsőre, akkor elkezdődik a kálvária.
 - Kinek a kálváriája? A magáé vagy a gyökereké?
 - Megyek, csak megyek, sima minden, egyszer csak se szó, se beszéd, mint a pille, röpül ki az eke. Nyolcvan centi föld fogja, de kiugrik. Tolathatok vissza, megint neki, megint kiveti. Ej, de gyönyörű játék! Így kínlódom tegnap is, jön az elnök. Százszor előjöhetne napjában, de nem jön, csak akkor, amikor táncot jár az eke. Előveszi a colostokot, és dugja a borozdába. Rám fordul:

hát ez mi? Ott a gyökér, azt nézze! Bányász vagyok én, vagy traktoros? Ha egy gyökér azt mondja a gépnek, hogy ugorjunk, akkor ugrik. Nem én ültettem be a gyökeret ugratónak!

- A ház földje?

- Puha, mint a vaj. Mintha ott se lenne. A színéről látszik legföljebb, hogy itt volt valami, de az se sokáig.

- Üst, tele pénzzel?

- Mindig lesem, hátha megtalálom. Létezhetetlen, hogy ekkora földben ne legyen valami. Ha pedig benne van, Professzor azt kihámozza belőle. Mindig elgondolom, most jön a nagy fazék, csupa arannyal. Hátranézek egyszer, ott van! Süti a nap, csillog. Hej, a Krisztusát, most légy ésnél, Pista! Meg ne lássák. Ugrok le, futok hátra, lapulok, mint a nyúl, aztán rúgok bele akkorát, a lábam majdnem beletörik.

- Mi volt?

- Gyökér. Az is csak gyökér. Pudvás volt, azért csillogott. Ennél nagyobb szerencsém nekem még nem volt. Nincsen itt semmi, csak a gyökér.

- Összerogyott a ház, mi lesz a vályoggal? A szőlő nem szereti.

- Szőlőnek nem jó, de útnak a legjobb. Kihordták a billencsek, a Professzor pedig bedobta a testét, és beletiporta az útba.

Hány ember sóhaján járnak most a trágyát hordó szekerek?

Síró Vencel háza is fölvette már a néhai nevet. Megkegyelmeztek neki, nem a traktor húzta el, markoló általi halálra változtatták az ítéletet. Nem egyszerre omlott össze, falatonként harapdálta a gép a falát. Ahogy a hernyó rágja a falevelet.

Mennek reggel az ítélet végrehajtói, cihelődnek, reggeliznek. Odafarol a billencs a markolóhoz, majdnem hozzádörgölődzik, mint egyik kutya a másikhoz, ha rájön a tavaszi csuklás. Na, essünk neki!

- Álljunk meg, emberek! Nézzünk be!

- Tegnap már benéztünk. Ha esze volt, az egér is elfutott belőle.

- Menjünk be mégis!

Öreg ember - ázott veréb - kucorodik a sarokban, és sír. Semmije nincs itt már, a földön igazított fészket magának maradék szalmából. Fázik, remeg, kék-zöld a szája.

- Hát maga?

- Ez még az enyém.

- Csak volt! Lebontjuk, Vencel bátyám.

- Ha ez a dolgok, csak bontsátok.

- Magát elszállítottuk, szép háza van, minek jött vissza? Ágyban alhatott volna.

- A ti dolgok a bontás, az enyém meg az, hogy hol alszom. Nyolcméteres lécek vannak a pallaton, oda legyen az eszetek.

Új tanyája csak neki új, különben öregebb, mint a század. Maga választotta, cserébe a sajátjáért.

- Első este, mire ágyba jutott, gondolom, fáradt volt. Nagyot aludt?

- Az ideg nem engedett.

Öt perce sincs, hogy egymás mellett ülünk, úgy buzog elő belőle mégis a panasz, mintha ötven éve ismernénk egymást. Nehéz volt az ő élete, evilági életében mindig nehéz. Sok házban lakott, mindig a máséban. Öregségére vett egy tanyát, megkoplalta, a gyomrán vette meg az árát. Azt mondta, innen nem megy el, csak akkor, ha viszik. Vitték is, de még élt. Mire az első szabad lélegzetet vette volna - így mondta -, kiöntötték, mint az ürgét. Most kezdje előlről az életet? Sajog a derék, ropog a csont, rogyadozik, botladozik, de azért csak kezdje. Egy élete van neki is, muszáj kezdenie.

- Jó nagy ez a tanya.

- A másikat látta volna! Tizennégy méteres főépület, előtte gang.

- Ez hosszabb.

- De gang nincsen. Ott kilenc méter hosszú istálló volt, piros cseréppel. Olyan kocsiszín, akibe két gumis kocsi befért.

- Van jószág az istállóhoz?

- Szegény embernek mije van?

- Gumis kocsi? Kettő?

- Egy sincs.

Nem kérdeztem meg, minek siratja akkor a nagy istállót, és miért fáj, hogy hiányzik a dupla szín. Azt se, minek a nagy tanya, ha egyedül van benne. Ha minden órában egy ajtót nyit meg, besötétedik, mire a végére ér. Úgy cseréltek, ha az nagy volt, nagy legyen ez is. Ezt is gondolhatnám, de nem erről van szó elsősorban. Gyökere van a tanyának, erős gyökere. Elhúzatni azért könnyű, mert nem a földbe, hanem az emberbe eresztette a gyökerét.

- Ott a sötétben is megtaláltam mindent, itt világosban is csak tapogatok.

- Ha nem tudott aludni éjjel, mit csinált?

- A szememet lehunyni se tudtam, de hogy mi történt, azt elmondani nem lehet. Pokolbul jött ördögöt is láttam. Beszéltem is vele, mert nem hagyott békén. Honnan a fészkes nyavalyából bújt elő, azt én nem tudom, de itt volt. A föld meg potyogott rám egész éjjel, fölülről. Amíg meg nem virradt, mindig bontották a fejem fölül a tetőt, és kézzel hányták rám a földet.

Amit a tetejetlen rossz házban várt egész éjjel, riadó álmában mindenestül rászakadt.

- Kiszüreteltek engem a magamébul. Kikutyáztak. Hová menjek panaszra? Nem tehet mást a szegény ember, az a legjobb, ha hallgat. Megállít a piacon valaki, kérdezi, mi van velem. Mi lenne? Jobban jártam, mint a többiek. Én jártam a legeslegjobban. Addig mondogattam nekik, magam is elhittem. Itt a nagy ház, nagy portával, mi bajom lehetne? Egy hete már, hogy teljesen meg vagyok nyugodva. Ha nem nyugszol bele, megesz az ideg. Azóta egyfolytában beteg vagyok, de ebbe is bele kell nyugodni, mert evvel jár az élet.

- Nyugdíj?

- Nem leszek én nyugdíjas soha.

- Hogyne lenne. A téesz után.

- Nem vagyok tag. De nem az a lényeg, hogy tag vagyok vagy nem vagyok tag, hanem az, hogy azt a szekeret taszítottam én is, mint a többi. Mindig szegény voltam, öt családot fölneveltem.

- Hová lettek a gyerekek?

- Elmentek.

- A téeszből miért maradt ki?

- Amikor bejött az agitáció, az én gyomromnak a kétharmadát már kivették az orvosok. Álljak oda közéjük, hogy itt vagyok, dolgozni nem tudok, de szeresetek azért, és tartsatok el, mert én is szeretlek benneteket? Lettem volna téesz koldusa?

- Miből él?

- Volt ezer négyszögölem, centire pontosan adtak helyette ezret. Csakhogy ott nekem százötven termő fám volt. Olyan őszibarack, visszanevetett az emberre. Fa itt is van, egész kis erdő, de se az akácfa, se az eperfa nem terem barackot. Ebből élj meg, Vencel!

- A hordócsináló adna pénzt az eperfáért, az akácot viszont megvennék cölöpnek.

- Pénzt érne ez mind, ha adnám. Adnám is, ha bírnám. Aki megvenné, nem szedi ki, én meg nem bírok vele.

- Felesben?

- Senki. A fát még csak-csak kivágnám, amíg agyon nem nyom valamelyik, de ott a gyökér, azt hogyan vegyem ki?

- Én elhívnám a láncfalpast.

- Nem jön az ide.

- Belefoglaltam volna az egyezségbe. Ha ott ki tudta szedni a fákat, itt se nehezebb.

- Nem éri meg neki. Messze van a tanya, ennyi fáért nem csörömpöl ide.

Ahogy bírja, maga szedegeti ki a fákat. Két keze csupa seb. Be kellene kötni, de ha beköti, dolgozni nem tud. Rakosgatja a régi ház gerendáit is, onnan ide, innen oda.

- Ezekből?

- Gangot csinállok.

Ez is egy gyökér. Ha az elsőben volt, legyen gang itt is. Belenézek a kútba: csak nem ebből iszik?

- Ha a kutya belenyalna, az is megveszne tőle. Lehetett ennek jó vize is, de nagyon régen merhették. Ki akartam pucolni, itt ez a rakás autógumi, mind benne volt. Ki lehetett az a gyöngeszű, aki kútba dobálta? Örökre tönkretette benne a vizet. Kiszedtem mindet, a vizet is kimertem, de a sarat nem tudtam kikaparni. Ahhoz én már öreg vagyok, meg nem is egy embernek való. Öreg ember ne menjen a kútba.

- Honnan iszik?

- Ott följebb, a bokroktól nem látszik, van egy szomszéd. Öreg az is, nyolcvan körül van, meg az asszony is annyi lehet. Elgyámolítják egymást. Oda járok vízért.

- Más ismerős?

- Senki. Otthon se jártam a szomszédba, itt annyit se. Két öreglegény tanyája volt átal velem, ők néha átjöttek. Ha a kutya ugatott, az öregebb mindjárt jött.

- Készülök hozzájuk is.

- Mondja meg nekik, jöjjenek el, nézzék meg, milyen jó helyen lakom. Mások is megnézték ezt a tanyát választáskor, de nem kellett nekik, pedig ez a legjobb. Sok fa van benne, én jártam a legjobban.

Legény Antal nagy edényben gyúrja a tésztát. Az edény nagy, a tészta kicsi. Két öregnek való, ebédre. Meglátszik az edény forgásán is, nagy a tésztagyúró tapasztalat. Célzok is rá, elneveti magát:

- Mindig a kisebbre marad a főzés.

- Mi lesz az ebéd?

- Krumplis galuska. Most az van soron.

Aki látta már agglegény házát, meg magára maradt özvegyét is, tudja, igen nagy a különbség. Az egyik mindig takarítja, a másik mindig hagyja. Ide akármikor eljöhetnének legénynézőbe a kényes menyecskék is. Söprű, lapát, mind a helyén, olyan a ház, mint a patika.

- Jobb itt?

- Farral álltunk mi a cseréhez, de nagyon. Meg is fenyegettek bennünket, hogy kidobálnak, ha el nem megyünk. Lassabban, emberek, lassabban! Ha van rá engedélyük, akkor megtehetik, de ha nincsen, akkor nem. Mit képzelnék ezek? Rákiabálnak a magamfajta szegény emberre, és azt hiszik, megijedek? Láttam én, hogy nagyon meg vannak szorulva, mert a mi házunk mögött volt a legmagasabb hegy. Mit kezdjenek a semlyéssel, ha hegy nincsen? Mivel töltsék föl? Egyik nap elmentek, a másikon megint jöttek. Mondom nekik, ha muszáj, muszáj, az ellen apelláta nincsen, de tavaszig egy lépést se teszek. Öreg bátyámmal nekimenni a télnek? Azt mondja az illető, őneki ilyeneket én ne beszéljek. Miért ne beszéljek? Az a világ elmúlt, hogy meg ne mondhasa a magát az ember. A törvényt én nem rontom azzal, ha mondom. A télnek neki nem verhetnek, az biztos. Megint azt mondja, kidobáltat mindenestől. Csak lassabban! Ha van rá rendelet! Ha nincsen, akkor én maradok, és ha én maradok, a bátyám is itt marad, meg a domb is. Na, atyafi, most mutassa meg a kidobálós rendeletet! Azt mondja, majd lesz az is. Fahitú ember ellen mindig lesz rendelet.

- Mégse várta meg a tavaszt.

- Legjobban attól félttem, hogy hideg lesz a tél. Ha akkor jön rájuk a kergetési baj, amikor legjobban hordja a havat, akkor én mit csinálok?

- A költözködés?

- Megajánlották, hogy segítenek, de nem lett belőle semmi. Mentem a szomszédokhoz: adtok-e fogatot? Adtak.

- Az utolsó este?

- Megyek haza, mondom a Ferinek, törje ki őket a nyavalya, ha el kell menni, akkor el kell menni, ezen mi változtatni nem tudunk.

- Vacsora?

- Talán semmi.

- Alvás?

- Mindig az járt az eszemben, holnap pakolunk.

Minden régi szomszéd úgy tudja, utolsó este Legényék elővették a fonatos üveget, és sok bort megittak. Összeborult a két öreg, és sírt, amíg sírni tudott. Látta őket valaki? Tudják, hogy így volt. Hiába kérdezem most is, hogyan hagyták el a házat, a kisebbik öreg nem szól rá semmit. Azt ellenben pontosan tudja ő is, mi történt a szomszéddal.

- A Vencel? Úgy megsajnálтам, mint az ágról szakadt madarat. Meglett ember hogyan tud annyira sírni? Találkoztam vele csütörtökön a piacon, azt mondta, jól van, megszokta. Mindent meg lehet szokni, csak az akasztást nem.

Két keze feje neki is csupa seb. Amikor lemossa róla a tésztát, akkor látszik.

- A tuskó meg a gyökér az oka. Kihúzták a fákat tövestül, azt mondták, az a mienk, csak takarítsuk el. Annyi erővel a mi oldalunkra is húzhatták volna, de ilyen fontos munkát nem lehet úgy végezni, hogy valakinek is jó legyen, elcibálták inkább a túlsó oldalra. Majd elmegy érte, akinek

kell. Akkora kis fák voltak csak, mondtam, ketten megfogjuk, és fölrajuk a szekérre. Eljárt fölöttünk az idő, ketten vagyunk, de egyet se teszünk ki.

- Enyhe a tél, favágásra a legjobb.
- Az idő jó, csak a fa nem jó. Bitang a gyökere. Belevágom a fejszét, kirúgja. Beleverem, nem hasad. Éket ütök mellé, kiröpül. A jó gyökér nem viseli el a fejszét. Kihúzni könnyű, mert traktor ellen nincs orvosság, de amíg él, visszabeszél. Látja a kezemet? Legtöbb bajom nekem a gyökerekkel van.
- Megszokták már az új helyet?
- Úgy, mint Vencel. Rámondjuk.
- Nagyobb tanyát kaptak, jól jártak.
- Nem méterre megy a jóság. Ez köves, a mienk meg földes volt.
- Jobb a köves.
- Nem igaz! Ha leszálok éjjel az ágyról, megyek ki pisálni, mindig érzem, hogy hideg.
- Papucs kellene.
- A másik melegebb volt.

Mérő József mindent tud. Minden panasz az ő fülébe fűródott először, és minden panasz ellenére neki kellett szemtől szembe kimondania, hogy el kell menni, a fákat ki kell húzni, és a tanyákat össze kell dönteni.

- Jobb megoldást nem találtak?
- Úgy kell a nagy tábla a szövetkezetnek, mint a falat kenyér. Jönnek a nagy gépek, ha tanyákat kerülgetünk velük, ráfizetünk. Kívülálló el se tudja képzelni, mi van itt. Százhetven holdért nyolcvanszor tárgyaltunk Haleszban. Több mint ötszáz földrészlet, ez volt Halesz. Ezerháromszáz méter a hossza, hétszázhatvan a szélessége. Háromszázötven szőlő vagy gyümölcsös volt benne.
- Mindhez kötődött valaki.
- Traktorral könnyű simára gyalulni a földet, de ha valaki azt is a fejébe veszi, hogy mindenkinek békességet akar szerezni, abba bele lehet bolondulni. Pedig erről se mondhatunk le. Határozottan, de nem erőszakkal! Kérve, de nem fenyegetve.
- Ha minden maradt volna a régiben?
- Előbb-utóbb akkor is összenőtt volna az ötszáz parcella, mert többségét behozták a tagok a szövetkezetbe. Szőlő és gyümölcs volt benne, visszahagytuk családi művelésre. Mi lehet a szétszórt szőlő sorsa? Ha megöregszik, kifordítjuk. Kezdek már kétholdas, négyholdas táblák kialakulni, de mit kezdhet velük a gazdaság? Egyet-kettőt osszerántottunk, de középen megmaradt egy csík. Lehet, hogy nem is tagja a szövetkezetnek, aki műveli, de bejáró utat nekünk kell hagyni. Meddig kerülgessük?
- Az embereket is kifordították, nem csak az öreg szőlőt.
- Minden lépésünk elevenbe vágott. Könnyű mérni a földet, ha üres. Könnyű a fákat is kihúzni, ha ezer gyökerük van, akkor is, de az ember gyökere erősebb, mint az akácé. Nem lehet kifordítani.
- Mondta-e valaki első szóra, hogy megy?
- Olyan ember ezen a földön még nem termett.

- Másodikra?

- Még erősebben tiltakozott. Ha valaki ott élte le hatvan-nyolcvan évét, ott rendezte be az életét, és ott akart magának békességet öregségére, annak a csontját hasogatták, amikor azt mondták neki, álljon odébb. Most is azt mondom, a fákat ki lehet nyűni, a tanyákat össze lehet rogyasztani, de az embernek embernek kell maradnia. Aki csinálja, annak is, és akivel csinálja, annak is. Ha utána azt mondják, nem jártak rosszul a cserével, akkor az adott lehetőségek között jól végeztük a munkánkat. Ha azt halljuk, jobb az új ház, mint a régi, csak óvatosan merjük rányitni a fülünket. Hátha rossz szél hozza a hangot. Hátha megroppant egy kemény derék. Ha mégis mondják, nagyobb az örömünk. Higgye el, nagyon kegyetlen munka.

- Miből van a maga vonalzója?

- Fából.

- És erősebb, mint az a fa, amelyből vétetett? Ahová leteszi, ott fák pusztulnak.

- Ebbe én így még nem gondoltam bele.

- A Boldog Kálmán?

- Csöndes ember, nagyon humánusan kérte, hadd maradjon.

Nem szóbotlás, nem szívja vissza, de én megbotlok benne. Lehet humánusan kérni? Nem ezt mondták régen alázatos kérésnek?

- Nagyon humánusan kérte, nekünk mégis föladta a leckét. Megyek beszélgetni másodszor is, harmadszor is, kérdezem, mi lenne a tanya ára. Cserébe ilyet nem tudunk adni, ezt meg kell venni. Sarkára áll a felesége is, és azt mondja, szó se lehet róla. Kérést terjesztett elő, hadd legyen a háztáji is a tanya mellett. Gyors fölmérést eszközöltem, megállapítottam, ha ötven méter széles maradna, akkor kijutna a határútra az egy hold és ezer öl. Az ezer öl személyi tulajdon, a tanya melléklete, az egy hold pedig a háztáji. Vezetőség elé terjesztettem, a vezetőség is azt mondta, maradjon, ha lehet.

- Erre mondják a többiek, nincs igazság a földön. Akinek van, azt mindenki sajnálja, akinek nincsen, azt „kiszüretelik” a házából. A szegény ember feje fölül elviszi a forgószél a tetőt, a másik meg addig forog, amíg kifürdi magának, hogy maradhasson.

- Ezt meg tudtuk oldani, azért maradt. A többit nem tudtuk megoldani. Idomváltozást kellett csak végrehajtanom, harminc fokkal elfordítottuk a téglalapot, hogy kihúzhassuk a határútra. Aki maga előtt panaszkodott, azért nincsen igaza, mert annak semmi haszna nem származott volna belőle, ha Kálmánt is kirakjuk.

- Az idomváltozás is sok fájába került Kálmánnak.

- Kártalanítottuk őt is. Adósa nem maradtunk senkinek.

- Mari néni?

- Ott voltunk csak meglőve igazán. Idős asszonyka, és a ház nem volt az övé. Csak haszonélvezettel bírt egy majdnem életveszélyes épületben. Mit adjak helyette? Szőrén szőrt? Egy másik életveszélyes épületet? Hasonló jogállását? Lehetetlen. Ha jobbat adok, nem ő jár jobban vele, hanem a tulajdonos. Ahhoz nekünk semmi közünk nincsen, de Mari néninek se nagyon. Száz vezetőség szava is kevés lett volna ide, két ember két szóval megegyezett. Egyik tagunknak volt egy üres tanyája, följánlotta, öröklakást ad benne. Mi csak néztünk: ilyen is van? Minden ellenszolgáltatás nélkül?

- Síró Vencel?

- Nehéz ügy. Nem megy, az Istennek se megy. Utolsónak maradt.

- Miből él?
- Elkerülte a téeszt, napszámba jár. Sokat gondol, keveset cselekszik. Kétszer is elment megnézni az újat, mire elfogadta. Egyszer csak jön, hogy meggondolta magát, elmegy a lányához. Alkut kötöttünk a pénzre, elmúlt egy hét, jön vissza, hogy nem tud szót érteni a családjával.
- A feje fölül bontották el a tanyát.
- Egy héttel előbb aláírt mindent. Erőszak nélkül. Lassan, de aláírta. Úgy szólt a szerződés, hogy aláírás napján hatályba lép.
- Mint a statárium.
- De előtte sok idő volt. Kérte a fuvar, mi adtuk, de nem volt hajlandó elmenni. Megvárta, amíg a tetőt is lebontották. Elhívta a sógorát is, a fal aljából szedték ki a téglát. Egyezségünk szerint az már nem illette volna meg, de ráhagytuk, hadd szedje. Legalább kevesebb dolgunk lesz az értékesítéssel. Sokszor mondta, nehéz elmenni innen.
- Mégis messzire ment. Hátat fordított a világnak?
- Ne keressük mindennek az okát. Nekem azt mondta, gyerekkorában sokat lakott azon a vidéken, sok embert ismer, talán még tudna gyökeret eresztetni.
- Nagyon egyedül van.
- Alig költözött el, egy hétre rá azt mondja, van beljebb is egy üres tanya, az sokkal jobb lenne. Ha előbb választotta volna, és az is megvehető, megvettük volna. Sok bonyodalmat okozott szegény öreg. Üres volt a mostani tanyája is, lakói elhaltak, de maradt benne ágy, szekrény, varrógép. Kértük az örökösöket, vigyék el. Majd visszük, majd visszük. Beköltözött Vencel bátyánk, akkor már jöttek az utódok, de rájuk mordult: itt minden az enyém. A varrógép is. Menjetek, pöröljete a téesszel.
- A két Legény?
- Az volt a legsimább ügyem. Amikor megtudták, hogy arra a dombra szükségünk van, nem azt mondom, hogy első szóra, de hamar beleegyeztek. Ők választották a másik tanyát, kedvükre való, közel van, nincs panaszuk. Éppen délelőtt volt itt a Ferenc bátyám, azt mondta, nincsen semmi baj.
- Nekem nem így mondták.
- Én megértem őket. Az volt a legnagyobb panaszuk, hogy most csináltattak tokos ajtót. Két kezükkel rakták be. Most kell elmenni, amikor készen van az új ajtó? Nekik új ajtajuk van, nekünk új programunk. Döntse el maga, melyik a fontosabb? Az a tanya, amit kinéztek maguknak, tizenkilenc tulajdonos nevén volt. Hogyan lehet ennyi emberrel megegyezni, ha mind látja, hogy sürges az idő? Egyáltalán, kivel egyezkedjünk? Le kellett egyszerűsíteni a képletet, hogy dülőre juthassunk. Ez is megvolt, jött az újabb baj. Ez a tanya nem is ott van, ahol a térképen lennie kellene. Gondoltuk, ha már egyáltalán nem lesz, a térképészek nem kötekedhetnek velünk.
- Azért jöttem, mert ami itt történt, az a homoki tanyák többségénél jóslat lehet. Jön a nagy tábla, mert nem lesz, aki a kicsit megkapálja, a nagy tábla viszont nem viseli el a tanyát. Maga sok ember életébe beleszólt, mondja meg igaz hittel, így csinálná ezután is?
- Amikor belevágtunk, csak azt tudtuk, más út nincs. Ma már azt is tudjuk, hogy igen nehéz. Halasztani lehet, de elkerülni nem. Aki viszont mindig halaszt, lekési a saját vonatját. Azt is tudjuk, erre a munkára idő kell. Négy hónap igen kevés. Idő kell ehhez, és jóakarát. Mind a két oldalról jó akarát.
- Pör?

- Az is van. Csak egy, de igen cifra. Itt ez a sok szerencsétlen ember, házából, földjéből vertük ki mindet, mégis belenyugodott. Egy battonyai szabó viszont bepörölt bennünket.

- Hol van ide Battonya?

- Háza nem is volt, csak szőlője. Ajánlottunk neki szebbet, jobbat, nem és nem. Állítsunk vissza mindent úgy, ahogy volt. Most, amikor már készen vagyunk. A százegy hektár kellős közepén hagyjunk meg ezerkétszáznegyven négyszögölet, kijáró úttal? Ragaszkodik hozzá. Ha a tűhöz, cérnához, ollóhoz ragaszkodna, azt megérteném, de hogy Battonyán nem mindegy, egy kicsivel arrébb vagy errébb művelik-e meg a földjét, azt nem értem meg. Most ott tartunk, hogy majd ő megmutatja.

Elmúlt öt esztendő, terem a szőlő a Kossuth dülőben. Mutogatni lehetne, mit tud a nagyüzem, ha akarja. A gyereksereg, amelyik ide jár szüretelni, nem is tudja, hogy buckák voltak itt, a buckák között házak, és a házakban emberek. Aki a munkát irányítja, az se tudja. Visszanézek Halesz múzeumába, Boldog Kálmán tanyájába. Babot ültet a háztájiba vagy krumplit? Szemem és szám egyszerre marad tátva. Kiszedték a fáit? Ültetett helyettük fákat.

- Kálmán bácsi, öreg már, csak a baj lesz velük.

- Azért ültettem, mert öreg vagyok. Még egyszer meg akartam mutatni, hogy tudok szép fákat nevelni. Aki erre elmegy, hadd mondja, szépek a Kálmán fái.

Most hatvanéves. Öreg óra ketyeg a falon. Amikor a szülei megesküdtek, 1903-ban, akkor vették árverésen. Már akkor is régi volt. Egy perc nem sok, annyit se téveszt. Az asszony néha belenyúl lúdtollal a petróleumba, megkenegeti, ennyi simogatásra van csak szüksége.

- Bánja, hogy itt maradt?

- Egy csöppet se.

- Bekerítették szőlővel.

- Hasznom van belőle. Nézze meg a bejárómat, jobbra ott a téeszszőlő, balról meg a háztáji. Jön a permetező, két oldalra szórja a levet, szőlőt raktam én is az út mellé, hadd permetezze meg azt is.

- A faluban mégis jobb lenne.

- Nem hiszem. Kihozták azóta a műutat, mi bajom lehetne? Azt se felejtse el, hogy nem befelé vitte a téesz az embereket, hanem szétszórta a tanyákba. Nem a tanyavilágot akarja már megszüntetni, csak helyet csinál magának. Pedig most könnyen beszippanthatta volna az embereket a faluba.

- Haragszik rá?

- Mondom, hogy hasznom van belőle, miért haragudnék? Szedik a csemegeszőlőt, este behozzák énhozzám, hogy vigyázzak rá. Ha hideg van, az asszony főzi a teát az embereknek. Engem még ki akartak innen rakni, időközben rájöttek, ekkora szőlőt nem lehet gazda nélkül hagyni. Ugyanekkorát telepítettek a Wolfnál is, ott már előre kijelölték, melyik tanyának muszáj megmaradni. Csináltathatnak oda bódét a szerszámoknak, tehetnek rá ezer lakatot, akkor is leverik. Ha ember lakik benne, egészen más. Amióta terem a szőlő, este-reggel kutyával megkerülöm, nehogy ellopják. Még hűségpénzt is kapok a szövetkezettől, amiért akkor nem hallgattam rá. Nem szabad mindig mindenbe beugrani az első szóra.

- Akkor se jó a hely. Permetezik a szőlőt, ártalmas.

- Ha almás lett volna, semmi pénzért nem maradtam volna, mert azt méreggel permetezik. A szőlőre nem tehetnek mérget, mert akkor nem lesz jó a bora.

- Ennek viszont a nagya se igaz, Kálmán bácsi. Lehet, hogy nem okoz se fejfájást, se gyomor-fájást a gombaölő szer, de az emberre azért mérgező.
- Nem hiszem el.
- Akkor számoljunk. Most hatvanéves, a fák most kezdenek teremni. Öregszik, nehezebben mozog, a barack meg annyi lesz, nem győzi szedni.
- Tajtélig ér most a barack ára, nem szabad kihagyni. Ez térül meg leghamarabb.
- Mégél anélkül is. Mit akar vele?
- Arra gondoltam, hátha teremne még annyit, hogy építhetek egy házat a faluban.

A HÁZHELYEK

Egykori félmaréknyi falvak megduplázódnak, háromszorozódnak, néha tízszeresükre nőnek az Alföld egyik-másik tanyás körzetében tizenöt-húsz év alatt. Aki az igazat akarja mondani, nem mondhatja, hogy a tanya mozdulatlan, és minden igyekezet lepörgött róla, ami meg akarta szüntetni. Az az időszak, amibe alkalmam volt bepillantani, nekem bizonyíték: ennyi jóra való mozgás talán soha nem volt a tanyák körül, mint mostanában van. Ebben a húsz évben fedezte föl a kint élő ember, hogy jussa van egy jobb életre neki is, és a jussa mellé a lehetőségei is kinyíltak. Változtathatja a sorsán. Nem tagadhatom le határtalan örömet, amikor a befelé áradók sokaságát látom.

A lehetőség azonban olyan csomópont, amelyből több út is ágazik. Egyikük jó messzire költözik, a másik csak a falu legszélére, a harmadik kinn marad, de bejár dolgozni, a negyediknek továbbra is a tanya marad kenyere és lakása, de egészen más körülmények között. Nem vagyok egyedül a gondolattal, de okos döntést sokan csak az első két változatban látnak. Az elköltözést dicsőítik, a maradásban pedig maradiságot látnak. Nem tartok velük, mert szememmel látom, hogy a mai igények szerint átforgatott tanya lakóhelyet és gazdaságot egyszerre korszerűsít.

Hallottam ilyen kifakadásokat is már: amikor arról volt szó, hogy szüntessük meg a tanyát, sunyított a paraszt, és meg se mozdult. Most kezdjük azt mondani, ne siessük el a dolgot, mert kedves nekünk, ha exportképes húst, gyümölcsöt és zöldséget is kapunk a tanyáról, erre viszont ész nélkül költözik befelé. A tanyai ember mindig mást akar, mint a kormány?

Az a húsz év, amit átmorzsoltak az ujjaim között, többféle fölfogást is teremtett. Először volt a leradírozási szándék, aztán jött a türelem időszaka. Lényeges váltás következett ezután: támogassuk teljes tisztességgel azt, aki be akar költözni, de gondoskodjunk tőlünk telhetően a kint maradókról is. A hetvenes évek legelején jött ez az új hullám, és az évtized végére kezdett átalakulni másik hallgatóságos igyekezetté: jobban járunk, ha nem buzdítjuk befelé az embereket. Észreveszi a hullámváltozásokat az öregátokházi atyánkfia is, és így fordítja a maga nyelvére:

- Hideg vízből a meleg vízbe lógatik az embert.

Domaszék, Mórahalom, Zákányszék, Rúzs, Szatymaz, Üllés, Balástya, Tázlár, föl egészen Soltig, vagy még tovább is, mintha osztódással szaporodna, úgy növekszik. Honnan veszi az erőt? Leginkább a tanyákról.

Üllés messze van ahhoz, hogy Szeged szívó vagy taszító hatását a maga javára megcsapolhatná, mégis a magzat fejlődéséhez tudom csak hasonlítani. A szedercsíra állapotból igen hamar lesz kezes-lábas utód. Aki ide épít, azt egyedül csak Üllés vonzza. Földgáz van alatta, és a közművesítés itt villanyt, vizet, utat, járdát és vezetékes gázt is jelent. Üzletei elsőrangúak, piaca élénk, a buszok közlekedése példás.

Megkértem Tóth Istvánt, a község vébétitkárát, számoljon velem. Olvassa a hiteles adatokat: 1970-ben 631 tanyájuk volt, 1980-ban már csak 586. Tíz év alatt elapadt 45. A falu belseje azonban megduplázódott, tíz év alatt 258 új lakásra kértek használatbavételi engedélyt. Úgy nőtt a falu, hogy a tanya alig fogyott. Az új lakók között vannak ugyan idegenek is, de a többség tanyai. Hát ez hogy lehet? Be is jön meg nem is? Osztódnak a tanyai családok, apóstól-anyóstól külön mennek a fiatalok. Lehet, hogy jönnek utánuk majd az öregek is, ha megöregszenek, de kint maradnak, amíg erővel bírják. Azt mondják, nem megyünk púpnak a gyerek hátára, van annak elég baja. Majd ha bejönnek, megint építenek.

A beszélgetésünk alaptétele: az új házhoz házhely kell. Van?

- Most van, összesen hetven.

- Azelőtt?

- Utoljára 1975-ben osztottunk, akkor is csak harmincötöt. Rögtön tudtuk, hogy nem lesz elég, megrendeltük azonnal, hogy mérjék ki a többit is. Másfél év múlva szállították a munkapapírokat, torlódásra hivatkozva, akkor viszont már pénzünk nem volt rá.

- Nem az OTP veszi meg?

- Ő csak eladja, a pénzt nekünk kell letennünk. Miután tálcán visszük neki, megnézi, mérlegeli, hogy foglalkozzon-e vele.

- Másfél év tehát kevés arra, hogy a rendíthetetlen elhatározásból házhely legyen.

- Ne siess, ez még csak az eleje. Jóváhagyott fejlesztési terveink vannak ugyan, de felülvizsgálták a rendezési tervet. Kiderült, van egy elhagyott olajkút a körzetben, aminek a védő sávja beleér a teleknek szánt területbe. Szigorúak az előírások, kétszázötven méteres sugarú kört jelölnek ki. Átmérőben számolva ötszáz méter. Majdnem a mai falu átmérője. Régi a kút, termelnek fölötte krumplit, kukoricát, búzát, de akkor is kút, és szabályok vonatkoznak rá. Elaludt vulkánra se lehet építeni, a kutat is meg kell vizsgáltatni előbb. A szegedi tervezők útján kérelmet küldtünk a Nehézipari Minisztériumba, vegyék le nullára a védősávot. Eltelt négy hónap, semmi. Megsürgette az országgyűlési képviselőnk, meg is jött a válasz: nem hozzájuk tartozik, forduljunk az építési minisztériumhoz. Négy hónap kevés volt hozzá, hogy ezt az egyszerű választ elküldjék. Ment a levél amoda, megint négy hónap, megint kiderül, hozzájuk se tartozik, mert leadták a hatáskört a megyének. Mentünk a megyéhez, elkezdődött az újabb négy hónap. A hatáskör ugyan itt van, de ki kell kérni a bányaművelési felügyelőség szakvéleményét is. Nem folytatom, hetvenhatban elkezdtük, és hetvenkilencben meg is kaptuk a házhelyeket. Erre az évre talán elég is lesz. Tanultunk a példából, most már annyit készítünk elő, hogy legalább öt évig kitartson.

- A házhely ára?

- Négyzetméterenként ötven forint, körülbelül ötvenezer.

- Öt évvel ezelőtt?

- Valamivel kisebbet mértünk akkor, az került huszonötezerbe.

- Tíz év alatt megduplázódott a falu, és öt év alatt duplájára nőtt a házhelyek ára. Elvégre a várakozást is meg kell fizetnie valakinek?

- Ebbe én így még soha nem gondoltam bele, de ez az igazság. Kedvezményesen akartuk adni a fiatal házasoknak, a nagycsaládosoknak és a gyermekeiket egyedül nevelőknek, de törvénytelennek minősítették az eljárást.

- A városban vannak ilyen kedvezmények.

- A város egészen más.

Meg kell állnunk egy kicsit, és más pályán is meg kell futtatnunk az eszünk kerekét. Mondjuk, elhatározta Tanyás Vendel öt évvel ezelőtt, hogy házat épít a faluba, és bele is költözik. Vegyük úgy, hogy akkor volt ötvenöt éves. Akkor megvehette volna a portát huszonötezerért, ha kapta volna, most tegye le az ötvenet. Időközben hatvanéves lett, és az a pénz, amit félretett, legfőljebb téglára, malterra elég, de az se biztos. Lassan jár, kopik a kitarása, tompul a szimata, elviszik az orra elől a vasbeton gerendát, a szarufát és a dupla ajtót. Öt évvel ezelőtt még jobban bírta a munkát, segített volna mások építkezésén, hogy neki is segítsenek, de hatvanéves embert már kevesebben hívnak, ennél fogva ő is kevesebb segítőre számíthat. Mire házhely, terv, anyag, minden összegyűlik, majdnem odavan megint öt esztendő, elkezdi taposni hatvanötödik évét. Elkezd orvoshoz járni, ebben a korban betont keverni, maltert hordani, gerendákat taszigálni kalákában is nehéz. Volt ideje gondolkodni, arra az elhatározásra jut, hogy hatvanöt éves ember ne építsen már, mert nem tudja, kinek épít. Mennyi van még hátra az életből? Öt év? Az is szép ajándék lenne ebben a nagy rohanásban. Addig talán készen is lenne vele, de csak azért kínlódjon, hogy új házából vigyék ki a temetőbe? Ha eddig kibírta, kibírja ezután is.

Motyogás ez csak, de én komolyan veszem, hogy papirosok tologatásával élete végéig oda lehet ragasztani valakit a tanyához akkor is, ha nagyon szabadulni akar tőle.

Eszembe jutott valami. Hátha lehetne gyorsabban is portát mérni. Hallottam valahol, odaad a szövetkezet mondjuk száz házhelyet a tanácsnak, és azt mondja, ötvenért nem kér pénzt, de kiköti, hogy olyan tanyainak adják, aki az elhagyott tanya helyét cserébe adja. Kósza hír, nem tudok utánajárni, de szokatlanul okos a lépés. Meg lehet spórolni vele ötvenezer forintot, a régi ház használható anyagát be lehet építeni az újba, fuvart is kaphat az illető a szövetkezettől. Jól jár a téesz is, mert igen hamar szánthatja a helyét.

Dolgom van éppen a szomszéd faluban, megkérdezem az ottani elnököt, mit szól hozzá. Régi a panasz, hogy a sok tanya miatt nem lehet nagy táblán gazdálkodni, itt a lehetőség, hogy változtassanak rajta.

- Adnád a házhelyet?
- Ha bolond lennék.
- Nyernél, vele.
- Nem jól számolsz. Annyi nagy táblát én mindig tudok csinálni, amennyire az erőm futja.
- A helyedben én följánlanám. Pénzedbe nem kerül.
- Mondom, hogy nem értesz te hozzá. Azt a tanyát, amelyik meg akar szűnni, én akkor is megkapom, ha a kezemet se mozdítom érte. Minek erőlködjek?
- Aki időt nyer, mindent nyer.
- Öt év múlva? Tíz év múlva? Nem mindegy? Ha meghal az illető, a téeszre marad. Ha el akarja adni, a vétó a mi kezünkben van.
- Beszéljünk őszintén. Ha bevonod a megszűnő tanya helyét a nagy táblába, nem kell kerülgetned.
- Ki kellene szednünk a nagy fákat láncaltpassal, de nincsen láncaltapasunk. Tuskókiemelőnk sincs, azt is vennünk kellene. Tíz-tizenkét romos tanyáért vegyek drága gépeket?
- Vágtak ki már fát fűrészszel és fejszével is.
- Most nem találsz rá embert.
- Nagy halom pénzzel támogat az állam, ha belevágsz,
- Nem vágok bele. Most jelent meg a támogatási formula, nem éri meg. Támogatás csak akkor van, ha hetvenféle tervet mellékelek a pályázathoz. Én nem tudok tervet rajzolni, noha anélkül is

le tudnám bontani a tanyát, el kell mennem tehát a tervezőhöz. Még nem tudom, hogy megkapom-e a támogatást vagy nem, mert csak pályázó vagyok, de a terveket ki kell fizetnem. Kerete van a megyei tanácsnak, ha jól végiggondolja, kevés pénzért sok tanyát akar lebontatni, tehát keveset ad egyre. Tegyük föl, szerencsém van, megkapom a támogatást, mondjuk nyolc-tízezer forintot. Beteg az a tervező, aki a papírokért nem kér legalább ennyit. Nem biztos tehát, hogy engem támogatnak, lehet, hogy a tervezőket. Olvasd el a rendeletet, meglátod, hetvenhétféle melléklet kell hozzá. Külön kis hivatalt kellene szerveznem, hogy rajz, költségvetés, földhivatali igazolás, földhivatali felülvizsgálat, az építési hatóság engedélye, a növényvédő és agrokémiai állomás hozzájárulása mind meglegyen. Erre jössz te a hóbortos ötleteddel, hogy cseréljünk földet. Fizetnek neked, hogy ennyire agitálsz?

- Te hogyan csinálnád?

- Kimondanám, adok tízezer forintot, ha le van bontva, és a helye föl van szántva.

- Akkor lenne lánctalpasod meg tuskókiemelőd?

- Akkor se lenne.

- Kérj kölcsön, és fizesd meg az árát.

- Óránként kilencszáz forint az Sz 100-as. Mire átdöcög egyik tanyából a másikba, oda a haszon.

- Csere tehát nem lesz?

- A tanyáinak se fizetődne ki. Nálunk olcsó a porta, nem több tizenötezer forintnál. Senki nem cserélné, mert félne, zaklatják, hogy siessen a bontással.

Két dolog lehetséges. Vagy eget verően rossz az ötlet, vagy nem is igaz, hogy annyira útjában van a tanya a nagyüzemnek.

Elmentem még egy faluba, ott is kérdeztem az elnököt. Csereföldet semmiképpen nem adnak, az a tanács dolga, hogy házhely legyen. Ellenben megvesznek minden tanyát, amit venni lehet. Akár meghalt a lakója, akár elköltözött. Árumegállító joguk van, őket kikerülni nem lehet. Azt is megveszik, amelyiknek száznyolcvanezer az ára, meg azt is, amelyiknek csak tízezer. A rosszat lebontják, ha már nem érdemes vergődni vele, a jót pedig meghagyják szolgálati lakásnak. Nem tagadják, szívesebben veszik a jót. Ők se akarják tehát megszüntetni a tanyavilágot, csak a befolyásukat szeretnék kiterjeszteni rá.

A végén még kiderül, hatalmi harc ez csak, semmi más. Annyi biztos, egész fönnálló életében nem fordítottak annyi hivatalos gondot a tanyára, mint most, múltó napjaiban, ha a téesz előírás szerint akarná beolvasztani területébe. Tartok tőle, lesz majd egyszer tanyabontó központi hivatalunk is, sok fiókéntézménnyel, ahol megtervezik, ütemezik és hivatalosan addig halasztják a munkát, amíg a lánctalpasnak is jó lesz. A hivatal természetesen nem bont, létrehoz egy vállalatot, lehet, hogy Tanyakiszerelő Vállalat - rövidítve TAKISZER - lesz a neve. De tanya-támogató ember - nem hivatal, csak ember - nem lesz.

ELLENTMONDÁS

Gátsor óta forog a fejemben, hogyan büntethet meg a tanács sorozatban annyi embert, ha egyébként nem ért egyet a büntetéssel. Nincs kedvem visszamenni Ásotthalomra, megkérdezem inkább a mórakalmi elnököt.

- Ha bejönne hozzád nyolcvan ember, és elmondaná a panaszát, akár akarod, akár nem, a demokrácia és a szocialista törvényesség elvei szerint figyelembe kellene vened, hiszen ők választottak meg téged.

- Mondjuk inkább úgy, észre kellene vennem, hogy közigénnyről van szó. A tanyaiaik többsége építeni akar.
- És te, mint demokratikusan megválasztott elnök, úgy fogadod a közigény megnyilatkozását, hogy megbünteted őket?
- Szerencsétlen a helyzet, de szóról szóra így van.
- Mentséged?
- Minket rendeletek kormányoznak.
- Jelezted fölfelé, hogy baj van?
- Hol élsz te? Amikor bejött a progresszív adó, fölvetette a párttitkárunk, hogy belátható következményei lesznek: vissza fog esni a háztáji termelés, és ennek az ország látja kárát. Tudod, mit mondtak neki?
- Beszéltem vele, elmondta nekem is: mi az, elvtársak? Együtt sírunk a paraszttal?
- Hogyan állhattam volna elő ezek után, hogy vizsgáljuk meg egy országos rendelet valóságos hatását, különös tekintettel a szocialista demokráciára?
- Pedig a választóid kívánhatják, állj elő, és beszélj az érdekükben.
- Akkor gyere ide, légy szíves, és cseréljünk helyet. A választó kérhet, de fölülről utasítanak. A választónak én csak azt mondhatom, lássa be, nem tehetek semmit, és kérhetem további jóindulatát, hogy legközelebb is szavazzon rám. A törvény az törvény, mese nincsen, végre kell hajtani.
- Féltreértetél. Arra gondoltam csak, hogy szólnod kellett volna a közigénnyről, nem arra, hogy szegd meg a törvényt. Hogyan jött a rendelet a büntetésekre?
- Először új műszaki ügyintéző jött. Fölült a tanács lovaskocsijára, és bejárt minden dűlőutat. Ahol új falat, új tetőt látott, fölírta. Senkinek nem szólt, hogy álljanak meg, emberek, ne építsenek, csak fölírta. Egyik augusztusban, talán 74-ben, jött egy körlevél, mérjük föl, milyen lakáskorszerűsítések történtek. Senki nem gondolta, mire megy a játék, újabb fölmérés, eggyel több, ráadásul fejlődésünket dokumentálja, elküldték a lovaskocsin szerkesztett listát. Jött a másik körlevél: jegyzőkönyv kell. Most már bementem, megkérdeztem, mi lesz ebből? Mi lenne? Meg lesznek bírságolva. Elképzelheted, milyen melegem lett hirtelen. Valaki megcsinálta a tetőt, hogy az eső rá ne essen, én meg büntessem meg? Mindenképpen meg kellett szitálni a listát. Csakhogy a megye azt mondta, nyolcvankettővel el kell számolnunk, mert annyit jelentettünk először. Mire hazaértem, az adminisztráció már százhusznál tartott. Marad itt egyáltalán valaki, aki nem kap büntetést? Nézem a listát, benne van Kiri Ferenc is. Az én eszem abban a szent pillanatban megállt. Az áramszolgáltató vállalat szocialista brigádjának a tagja, tíz gyereke van. Úgy épült a háza, hogy az anyagot a tanács és a vállalat adta össze, a brigád meg fölhúzta. Büntessem meg azért, mert nem kergette el vasvillával a segítőköt? Hová tette volna a tíz gyereket, szerencsétlen? Adta volna lelenche? Zavarta volna világgá azokat is?
- Miért nem bent építettétek föl a házat? Többbe itt se került volna.
- Azért, mert a tíz gyereknek enni is kell, nemcsak lakni. A tanya körül sok minden megterem, és nem is látszik annyira a szegénység.
- Tehát szitáltál.
- Ez se olyan egyszerű. Tőlem nem azt kérdezték, hogy kit van kedvem megbüntetni, hanem elővették a listát, hogy kit muszáj.
- Mit csináltak?

- Ne beszéljünk erről. Ha kíváncsi vagy rá, menj tanyáról tanyára, és kérdezz ott.
- Sokan számolnak mostanában, számoljunk mi is. Mórahalom nagyközség. Lakói?
- A nyolcvanas népszámlálás szerint hatezer. Tanyán él kétezer-négyszázharmincnégy ember, ezerrel kevesebb, mint 1970-ben.
- Ha ezt a gyorsaságot állandónak tekintjük, akkor is lesz még húsz év múlva is tanyátok.
- Nem matematika ez, gyermek! Húsz év alatt sok minden beleszólhat ebbe. Jön egy újabb adó, valamilyen új háztáji rendelet, és halomra dőlnek a tervek. Elképzelhetetlenül érzékeny a tanya a változásokra.
- Disznó?
- Egy év alatt tízezer-ötszázhatvanhárom hízósertést adott át ez a falu. Számítsd ki, mennyi pénz kellett volna hozzá, ha nagyüzemben hizlaltak volna ennyit.
- Adj támpontot.
- Az állami gazdaság ásothalmi telepe ötvenmillióba került 1970-ben. Hatezer hízót ad évente. A mienk több, és az állam zsebéből nem kellett hozzá egyetlen fillér se. Nem azt mondom ám, hogy nincs szükség a nagyüzemi telepekre, mert sokszor a kettő együtt is kevés, de ha kell a háztáji, akkor legalább ne bántsuk érte az embereket.
- Igen nagy szükségünk van rá.
- Hízómarhából négyszázötvenötöt adtunk át egy év alatt. Számolj megint, mekkora istálló kellene ide.
- Megint adj támpontot.
- Nem tudok, nem ismerem az árakat. Tejből huszonkétezer hektolitert szállítottak el ebből a faluból. De bent a faluban nemigen van marha. Amit fölírtál, mind tanyáról jött. Itt vagyunk bezárva a kelepcebe. Kell a disznó, kell a hízott bika, a tej is kell. Jobb kezünkkel osztjuk érte az áldást, és akkorát köszönünk, amekkorát csak tudunk, ballal pedig verjük őket. Hogy mernek a maguk sorsán javítani, amikor itt csak marháról, disznóról és tejről lehet szó?
- Régóta nem értek semmit.
- Azt azért még tedd hozzá, hogy olyan helyekről jön be ez mind, amit a nagyüzem nem is tud használni. Kinyitják a csarnokajtót, és bejön rajta a tej. Ennél nagyobb erőfeszítés ide nem is kell.

A nagy számoktól mindig félek, mert nem tudok mit kezdeni velük. Megmaradtam azon az együgyű fokon, hogy az igazságtalanság akkor is bánt, ha csak egy embert talál el. Hasonló számokat és hasonló következtetéseket más falvakban is találtam. Mindig arra gondoltam, ha minden tanyás község tanácselnöke ugyanezekkel a számokkal alátámasztva jelezte volna, hogy sok minden nincs rendben a tanyák megítélése körül, lehetetlen, hogy figyelembe ne vették volna. Miért csak fölülről lefelé közvetít a tanács, és miért nem alulról fölfelé is?

Van még egy témám Mórahalmon, jól meg kell néznem. Azt hallottam, egyik esztendőben megszorult a termelőszövetkezet, eladott tehát egy csomó tanyát a benne lakóknak. Jól jött neki a pénz, megúsza az évet mérleghiány nélkül. Valahol utánanézték, vissza kellett csinálni mindent. Közös területből magáncélra nem lehet eladni semmit, így hallottam akkor. Csakhogy a kerék nehezen fordul vissza. Ahogy megvették az emberek a házakat, azonnal elkezdtek javítani. Amikor vissza kellett volna adni, sokkal többet ért mindegyik. Miből adja vissza a pénzt a szövetkezet, ha neki sincsen? Miből adjon többet, az új érték szerint? Szép kis bonyodalom.

Módra István és felesége a kukoricát hányja a góréba. Jól megnéz: mit akarok én még mindig a tanyával? Ez az ügy még mindig nem zárult le?

- Nem hivatalos ember vagyok.
 - Látom, hogy forog a toll a kezében, azt mondja meg, mit akar? A végén aláírhatja velünk?
 - Nem olyan írogatás ez.
 - Muszáj írni?
 - Ez a kenyérem, az eszem pedig rövid. Ha föl nem írom, téveszthetnek később.
 - De csak az igazat írja!
 - Amit mond, mindig csak azt.
 - Elhamarkodta a téesz a dolgot. Nem járta ki minden útját a tanyának, a pénz pedig nagyon kellett neki. Marhákat vett rajta, úgy tudom.
 - Mennyiért vették meg a tanyát?
 - Egy summában nyolcvanötezer forintért. Részlet egy fillér se. Sürgettek, siessünk határozni, mert három vevő is van a sarkunkban. Annak adják, aki előbb fizet. Meg voltunk szorulva rettenetesen. Ha most elszalasztjuk, rendes házunk talán soha nem lesz. Kifizettük, egyszer csak halljuk, hogy visszakapjuk a pénzt.
 - Egy summában?
 - Dehogy! Három részletben csurgatta vissza a szövetkezet.
 - Maguk miért nem sürgették, hogy három téesz is van a sarkában, siessen fizetni?
 - Úgy kellett visszakönyörögnöm.
 - Jól jártak. A pénzt is visszakapták, és a tanya is a maguké maradt.
 - Az a mi szerencsénk, hogy közbejött az OTP. Megnézte, fölbecsülte és kifizették.
 - Mennyit?
 - Negyvenezret.
 - Az előbb nyolcvanötről volt szó.
 - Jó kupec volt a téesz, a duplájánál is többet számolt a tagjainak.
 - A negyvenezret egy összegben fizették ki?
 - Ki hogyan akarta.
 - Most mennyit ér a tanya?
 - El nem adnám semennyiért se, de kétszázezret biztosan megér. Itt, ahol van.
 - Ennyire elszámolta magát az OTP?
 - Tetőt is, padlót is csináltattunk azóta, az istállóra cserepet raktunk, bevezettük a villanyt, építettünk nyári konyhát, darálót és fészert is, és ólat a tyúkoknak.
- Módra István most hatvanéves, kérdezem tehát a nyugdíjról. Úgy tudja, hatvanöt év előtt nem jár. Nem hiszi, amikor mondom, oda jutottunk már a fokozatos csökkentéssel, hogy hatvantól mindenkinek esedékes. Elvörösödik a feje, nagy bajban van. Nyolc évet dolgozott a téeszben, aztán nem ment többet.
- Kevés a nyolc év.
 - A jószágot is be kéne számítani, a disznót is, a tejet is.
 - Be is számítják, ha a kötelező munkanapot ledolgozza valaki, de aki a tájára se megy a szövetkezetnek, annál semmit nem számolnak be.

- Akkor pedig nagy bajok lesznek.

Lesznek, de Pista bácsi húzza a rövidebbet. Miért húzta föl az orrát, amikor a saját szövetkezete negyvenötezerrel többet számolt? Nem ment többet dolgozni, örökölt nyolc holdat, azt művelte. Baj lesz a nyugdíjjal.

- Miért nem érdeklődött?

- Nem járunk sehová.

Gondolatban körbeszaladom a környéket. Ameddig a szem ellát, sőt ameddig az eszem elhord, minden iskolát bezártak. Hová is mehetne? Ha eljárhatna előadásra, filmre, mint azelőtt, valahol csak meghallotta volna, hogy tíz év alatt nyugdíj nem jár. A szellemi hajszálcsovésség számai eltörtek, semmiféle fölvilágosító szó nem jött ide.

Csápenszki István azt mondta, a téesszervezéskor a tanyai iskolákat tekintette a legfőbb támpontnak. Ott szót lehetett érteni az emberekkel. Ahogy a szervezés befejeződött, tovább nem volt fontos szót érteni? Azután kellett volna igazán sok előadást tartani, mert az igazi változások csak utána jöttek. Meg kell néznem a bezárt tanyai iskolákat.

ELALUDT LÁMPÁSOK

Tanítták az iskolákban, hogyan kötötte meg az ember a futóhomokot. Hozott bele akácfát, nyárfát, erdőt, eperfát, gyümölcsfát és szőlőt. Rászorította a szelet, hogy úgy tegyen, mint a gát-futó: mire nekiszaladna igazán, át kell ugrania az eléje rakott akadályt. Ha meg nem is állítja a fa, a homokot nem viheti magával, mert az ereje gyöngül. És a gyökér nemcsak megkapaszkodik a homokban, magához is köti.

Akármilyen banális a hasonlat, elsütöm mégis. Az emberi fejekben is meg kellett kötni valahogy a sivatagot, és termőre kellett fordítani. Iskolákat ültettek a tanyák közé.

Elöttem édestestvérként áll egymás mellett a faültetés és az iskolatelepítés. Nem törődtek bele az emberek, hogy elvetik a gabonát, és egy szélvihar arrébb viszi, és nem nyugodtak bele abba se, hogy értékes koponyák maradjanak parlagon.

Nem akarok pörújrafölvételt, de nem is kerülhetem meg, hogy legalább szóba ne hozzam. Alkalmanként szokás fintorogva értékelni a tanyai iskolák hajdani szaporodását, mert hamis ideológiák terjesztésére hozták létre őket. Azért, hogy az antiszociális és reakciós államgépezet számára idomítsanak emberek. Nem tartom komoly vállalkozásnak most belebonyolódni ebbe, mert úgyse tudnám mérni, hogy a számolás és olvasás tudományát mennyire árnyékolta be a Magyarország föltámadásába és az egész Magyarország mennyországiságába vetett hit, de ha a tanyai iskolaépítés buzgalma megkérdőjelezzük, akkor ugyanakkora erővel vádolható akár a székesfővárosi iskolarendszer kiépítése is. Abban ugyanazt az ideológiát hirdették, mégse fordul meg senkinek a fejében, hogy egy gimnázium centenáriumát meg ne ünnepeljük a televízió nyilvánossága előtt is. Sajnálom, ha bizonygatnom kellene, az írástudatlanságnál mennyivel ér többet az olvasni tudás számtannal, mértannal, földrajzzal, a fizika alapjaival és történelemmel is kiegészítve. Igaz, benne volt Trianon is, de Negyvennyolc is. Itt tanulták az „Itt élned, halnod kell” vallással fölerő hazafiságát is. Ha iskoláról van szó, énbennem Csokonai jövődöleése a somogyi iskoláról ide is áthallatszik. Első értékelési szempontnak ezt tartom, és az iskolákat nyitó tanítókat többre becsülöm, mint az iskolákat bezáró hivatalnokokat. Megbízhatatlanul elfogult vagyok a tanyai iskolák mellett, se tagadni, se álcázni nem akarom ezt a rossz tulajdonságomat. Azért ért eddig legtöbb támadás, mert védtem őket.

Fölnőtt fejjel, egyetememet végzett tanárként ismertem meg sok tanyai tanítót. Riszálhattam volna magamat, nézhettem volna őket akár fölülről lefelé is, ha képes lennék fölsőbbbségi aljasságokra. Ha megmaradt volna gyerekkorom versírói csorgadozása, himnuszt írnék most róluk. Osztályozhatnám őket képességeik szerint. Ahogy a vízvezeték-szerelő meg tudja állapítani a másik vízvezeték-szerelőről, hogy mestere vagy hóhéra a szakmájának, a gyanúsítás szintjén én is megtehetném ugyanezt. Rangjarejtett professzor ritkán adódik közöttük, de sok olyat ismerek, akivel tételes tanokból se mernék versenyre kelni. Ami viszont a hivatás vállalását és megtartását illeti, sok nagy hírnév pedagógus mellé odaállítanám őket. Tudom, baklövés, hogy a hivatást különválasztom a tudástól, noha a pedagógusi mesterségekben ez a kettő össze van hegesztve. Bálint Sándor mondta egyszer Kiskutyanyak felé kutyagolva, az iskola előtt: ha most választhatnék, most is vagy a professzorságot vagy a tanyai tanítóságot választanám legszívesebben. Szeged szellemi óriása volt Bálint Sándor, szerénységbe csomagolva. Miféle rokonságot találhatott a két pálya között?

Tanyai betegséggként annyiszor emlegetik a szellemi sötétséget, ha nem vigyázunk, könnyen megszokhatjuk, és el is hihetjük, hogy van. Lenne is sötétség valóban, ha sötétkergetőnek nem lenne ott az iskola, és nem világítana benne a tanító. Irigyelni lehet azért a fönn tartás nélküli bizalomért, ami legtöbbször körülveszi. Fölösleges irigyelni mégis, mert egyedül neki van rá jussa. Az alapját is maga vetette meg. Lámpás a vaksötétben.

Ha a tanya távol esik a világtól, távol van a tanítója is. Csakhogy a tanyai ember nem érzi távolinak, mert beleszületett. Neki legfőljebb a világ van messze. A tanyai tanító viszont igen sokszor máshonnan jön. Tudományt a városban szívott magába, és észcsiszoló társakra is ott talált. A mennyországból pottyant vissza a földre avval a paranccsal, hogy világítson. Nehéz küldetés. Legnagyobb veszedelme a betokosodás, az elszürkülés, a társtalanságból fakadó meghasonlás. Akibe belefészkelte magát ez a kór, nehezen megy ki belőle.

A jelenkori emberáldozatok sorába teszem a tanyai tanítót. Gazdagabb lehetne ő maga, járhatna-kelhetne a világban, és életrevalóságot adhatna gyermekeinek. Álmatlan éjszakáin sokszor gondolhatta: elfutni innen, amíg futni lehet! És mire megvirradt, visszaszállt bele a régi elhatározás.

Szüleinket akkor kezdjük megérteni igazán, amikor mi is szülők leszünk. Tanítóm, tanárom útmutatása is akkor fényesedett ki előttem, amikor tanítani kezdtem. Tanyai tapasztalatom eredeti szakmámban csak annyi van, hogy helyettesítettem Késő Vince iskolájában Mérgesen. Mit lehet megtudni helyettesítés közben? Kollégánk eszének minden fordulata szinte kitapintható. Van annak már több mint húsz éve, de mostani fölfogásom is innen táplálkozik.

Áldassék a tanyai tanítója!

MINDEN ÉVBEN DON QUIJOTE

Kovács Álmos a Wesselényi iskolában tanít Zsombón. Csak a zsilipet kell fölhúzni, bölcsesség és keserűség összekeveredve árad belőle.

- Egész eddigi életemben nekem mindig azt mondták, életterlen vagyok. Aki itt se tud meggazdagodni, nem való erre a világra. A tanyai tanító kertészkedhet, barackozhat, disznót is hizlalhat, és ez mind hozza a pénzt. El tudnám mondani én is a gyarapodás litániáját, de gyarapodni nem tudtam. Úgy vagyok vele, mint a borral. Bordalt talán tudnék írni, egy ültő helyemben kettőt is, de a bort meginni nem tudnám. Mindenkinek igaza van, életterlen vagyok.

A köpött barack legendája erről a vidékről indult. Valami idekódorgott ember evett egy-két őszi-barackot, elköpte a magját. Sarkával nyomta-e bele a homokba, vagy eke fordította bele, azt már nem tudni, de fa lett belőle. Ejha! - mondták rá a népek az átokverte homokon. Ez az eltévedt szegény fa szeret bennünket? Még gyümölcsöt is ad? Tovább ültették a magját, szemet hoztak rá, és kivirult a vidék. Távoli országokban receptre is fölírták a nevét, a faluéval együtt. Sági István tanító vergődött vele először, vagy a Frankok, azt legfőljebb Kamenszky Béla bácsi tudná megmondani, ha élne. Gazdasági iskolát szervezett, hogy tudjanak bánni a gyümölccsel. Amikor ő meghalt, már autón ment a temetésére a hálás utókor. Akkor autó? Nagyobb szó volt, mint most az ötös a lottón. Hosszú sor állt mégis a temető előtt.

Jól emlékszem, járt itt egy pesti újságíró. Akkor láthatott közélről először tanyát, mert nagyon csodálkozott. Végigkérdezte a listát. Hányan járatnak újságot? Fölírta. Hány rádió van? Minden házban. Rábotlott a nyelve: hát autója van-e valakinek? Akik körülállták, mindnek volt. Az életterlen tanító ott állt a kör közepén, neki csak gyereke van.

Tanító úrnak szólítják, pedig Kiváló tanár címmel is kitüntették már. Maholnap három évtizede, hogy tanárként szolgál.

- Miért nem tanárnak hívnak?
- Aki tanít, az tanító. Nem így mondja a magyar nyelv?
- Akkor miért lettél tanár?
- Amit elérhet az ember, fogja meg két kézzel.

Más a földi javakra érti ugyanezt, ő a tudományra. Beszélünk öt percig, bizonyítani akar valamit, ugrik a Zrínyi-kötetért, belelapoz, idéz. Megint mondunk valamit, másik könyvre mutat bizonyítéknak. Jehova tanúi között járva láttam, tudta a biblia, most éppen hol kell kinyílnia. Minden mondatra szinte a bibliát idézték. Jehova tanúi ismerhetik úgy a bibliát, ahogy a tanító-tanár ismeri a maga könyveit.

- Már az elején eltévedtél. Miért mentél matematikára, fizikára, ha Zrínyivel társalogsz, és filozófusokat idézgetsz?

- Minek tanulgassam iskolában, amit anélkül is tudhatok? Szerezsek róla írást, mert az a könnyebb? Akkor azt gondoltam, ha jól akarom tanítani a fizikát, előbb meg kell tanulnom. Itt mindent kell tanítanunk, de csak jól szabad. Bizonyítani is akartam, hogy érzésem ugyan nincsen hozzá, de meg tudom tanulni.

- Ki előtt bizonyítottál?

- Nagy az én számonkérő bíróságom. Magam előtt.

Visszakanyarodunk az őszibarackhoz. Én erőltetem. Ha barackot ültetett volna, élne, mint Marci Hevesen.

- Mindig tanító akartam lenni. Tanyai tanító.

- Az is maradhattál volna. Ha csak a kertetet ültetted volna tele, meg az illetményföldedet, minden évben kigurult volna belőle egy autó.

- A tisztességes ember előtt én akkor is leveszem a kalapomat, ha csoda történik vele, és megszerezni tud valamit. Ritkán fordul elő, de megesik az ilyen is. De ha én fél lábbal paraszt vagyok, a másik féllel meg tanító, akkor vagy a kertemet veri föl a gaz, vagy az iskolámat. Én az iskolához szegődtem, gyomot nem tűrhetek meg benne.

- Mi köt a tanyához?

- Városlakónak születtem, oda is megyek vissza, ha letelik a szolgálat. Hegyek között indult a pályám, Alsórónán, Rónaszéken, de a hegyek megfeküdtek a lelkemet. Jó a hegy egy-két hétig, de négy évig? Vagy egy életen át?

Alföldi tanyán tanít negyvennégy óta. Áthelyezési kérelmet egyszer se adott be, meg se próbálta, hogy szülővárosában taníthasson.

- Meg akartam váltani a szegény népet. Amikor én kezdtem, még élt bennünk ilyen ambíció. A falukutatók írásain nőttem fel, embertelen elmaradásról, porolni való nyomorról olvastam. Nekem más választásom nem volt, a tanító arra való, hogy fölemelje népét. Adjon ésszt és tudást a fölemelkedéshez.

- És az észhez irodát. Mert aki iskolát végzett, nem marad meg a kapanyélnél.

- Az irodásra azt mondták, úr lett belőle. Mi nem irodában penészedő, nagyot hajlongó, fölülről lefelé taposó, fajtáját megtagadó, urat játszó értelmiségit akartunk az eszesebbjéből, hanem egyenlőséget. Én most is azt mondom, amikor látom, hogy munkája vagy inkább helyezkedése szerint megint rétegződik a társadalom, hogy igazi egyenlőség csak egyformán művelt emberek között lehet.

- Családi gyökerei vannak ennek a fölfogásnak?

- Apám hivatalnok volt, azt szerette volna, ha én is az leszek. Azt mondta, nincs ki a négy kereke annak, aki városi létére tanyára akar menni.

- Ki tartotta benned a lelket?

- Ketten tanítottunk a feleségemmel. Ketten, de egy fölfogás szerint.

- Milyen iskolát álmodtatok az egyenlőséghez?
- Szakiskolát, ami érettségit ad, de a földnél marad, aki elvégzi. És minden dolgát maga intézi, mert tudja intézni.
- Úgy is eljutott volna az autóig?
- Biztosan el. Az ész nem ellensége a földi javaknak. Talán hamarabb is eljutott volna, és talán tovább is.
- Benn a városban nehéz megkülönböztetni a piacos autót a tanácselnökétől. Az öltözetük is egyforma. Közel vagyunk az egyenlőséghez?
- Igen messze. A paraszt még mindig nem mer bemenni oda, ahová a tanácselnök. A legkisebb hivatalnokot is maga fölöttinek érzi, és meghajol előtte. Eszes, tehát elles mindent. Elvisz egy darab vasat a kovácshoz, hogy itt vágja le, és ott tegyen rá menetet, hazaviszi, és szerkeszt belőle motoros kapát vagy permetezőgépet. Kifogja a lovat a gumikerekű kocsi elől, mert kifogatták vele adóval és tilalmakkal, de rajta nem fogtak ki, mert motort szerkesztett az ülés alá, és kormányt markol a gyeplő helyett. Jobban dolgozik vele, mint a lóval. Ésszel él a nap huszonnégy órájában, de közgyűlésen nem mer föl szólalni, csak ha nagyon mérges. Akkor már biztosra lehet venni, valakire ráborítja az asztalt. Miért nem szól rendesen? Azt hiszi, nincs szótehetsége hozzá. Végigül az elnökségi asztalt a városból jött főnökök, azok előtt nem mer megszólalni. Mit is mondjon nekik? Ezért mondom, egyenlőség csak művelt emberek között van. Lehet deklarálni a jogot az egyenlőségre, de fejben kell azt megteremteni.

Erre tette föl életét a tanító. Láttam egyszer az iskolában, még a petróleumlámpás időben. Akkor még könyveket hordott a művelődési autó, és előadókat. Kirakták a padokra a kétpolcos ládákat, készen volt a könyvtár. Egy este százötvenen vittek könyvet, két hétre valót. Csakhogy itt minden kötet átment a tanító kezén is. Felét visszatette a polcra, és mást vett le helyette. A pillanatemberek könyvei mehetek vissza. Neked inkább ezt ajánlom, mondta az apává-anyává nőtt tanítványainak. Mindenki hallgatott rá. Ezt az egyet nem tudta utánacsínálni a vándorkönyvtáros: lélekre szabni a kínálatot. Kapott viszont listát, mit hozzon legközelebb.

Két lámpás égett akkor az iskolában, egyiknél a könyves ember adminisztrált, a másiknál a tanító dolgozott. Beszélt mindenkivel, és tele volt jó tanáccsal.

Hány vegyértéke van egy tanítónak? - ezt számolgattam akkor. Ahány embert magához tud kötni. Nem hatalommal, csak sokdioptriás szemüvegével, és három szóval: neked ezt ajánlom.

- Tanítási elveid?
- A nevelés a legfontosabb. Kezdetben sok szabadságot engedtem meg magamnak, jóval többet tettem bele a tananyagba, mint amennyit az akkori kincstári módszer megkövetelt vagy elviselt.
- Túlterhelte a diákokat?
- Taposómalommal lehet túlterhelni, élménnyel nem. Akkoriban se tanterv, se tanmenet nem volt, mi, ketten a feleségemmel szigeteket csináltunk az iskolából. Tanítottuk a művészettörténetet is. Tanyán! Tekerős gramofonról Juhász Gyula verseit hallgattuk a gyerekekkel.
- Nehéz stúdium ekkora gyerekeknek.
- Áhítattal hallgatták. Akkor még több volt a fogékonyság bennük. Most a legszebb verset odaadnák egy tévébeli rossz krimiért.
- Meg is értették? A képeket, a szobrokat és Juhász Gyulát?
- Különben nem csináltuk volna.
- Mást jelent Juhász Gyula a kisiskolásnak, és mást a felnőttnek.

- Igaz, de a jó vers mindig nyomot hagy az emberben. Akit rá lehet szoktatni az olvasásra, az majd elolvassa újra.

Könnyű innen átlépni a saját könyvtárra. A tanító-tanár mit olvas el újra meg újra?

- A *Don Quijoté*-t. Minden évben, nyári szünetben.

- Arisztotelészre, Spinozára vagy Einsteinre gondoltam.

- Minden évben mást fedezek föl benne, de magamat mindig beleérezem.

- A pedagógus szélmalmait?

- A pedagógusét, de nem a pedagógiáét. Bemegyek az osztályba, ott az én kezemben van minden nevelési eszköz. Ha a kovács nem tud ráverni az üllőre, akkor menjen el más pályára. Ha a pedagógus nem tudja emberré kalapálni a gyereket, akkor ne siránkozzon, hogy ilyen a világ, és rossz a gyerek, hanem adja vissza a diplomáját.

- Minden gyerek sikerült?

- Tanár, óvónő, orvos, mérnök, mindenféle van köztük, de olyan is, aki egészen a lacibetyárságig vitte.

- Ilyenkor szokta mondani a tanár, pedig mindegyikért egyformán harcoltam.

- Nem szeretem, ha ezt mondják. Harcoltam azért, hogy legyen irka, kréta, ceruza, szén a kályhába, és vigye el már végre a MÉH azt a sok ócskavasat, amit két éve összegyűjtetett velünk, mert baleset lehet belőle. A rozsdás kasza, a répadaráló meg a csorbult eke nem való az iskola árnyékába. De a pedagógus, amikor tanít, nem harcol, hanem dolgozik. Ha bírja, végig egy életen.

- Elved tehát a nevelés. De mire?

- Önállóságra, gondolkodásra és emberségre. A mi iskolánkban már akkor volt önkormányzat, amikor a politikában az egyoldalú szigor és fenyegetés uralkodott. Volt iskolaújság is, kézzel írva. Minden gyerek írt bele.

- Tanyán?

- Iskolában! Ez a fontos, nem az, hol van az iskola.

- Csináljunk számvetést! Képes a pedagógia és a pedagógus arra, hogy fölemelje az embereket?

- Hatalmas lehetőség van a kezünkben, de egyedül nem tudjuk betölteni hivatásunkat. Igen sokszor magunkra hagynak bennünket. Nem a célok megszabásában, mert avval a világot el tudnánk látni, annyi van, hanem a megvalósításban. Csináljuk, ahogy tudjuk. A pedagógus a társadalomnak dolgozik minden szavával, minden intésével, de maga sokszor kerül a társadalom peremére.

- Ezt hogyan kell érteni?

- Gondolod, hogy másként annyian elhagyták volna ezt a pályát? A legszebb pályát! Férfi már alig van, nő is csak akkor jön, ha jobbat nem talál.

- Oka? A fizetés?

- Benne a fizetés is meg a csekély társadalmi megbecsülés.

- Példád is van rá?

- Ha az esztergályosnak odaadnak egy darab vasat, nem mondják neki, hogy megfenyítik, ha rosszul esztergálja. Én kapom a hivatalos leveleket, mindig ilyen záradékkal: „Fegyelmi felelősség mellett...” Rám merik bízni a jövő generációt, de abban nem bíznak, hogy az igazat írom be a jelentésbe? Tőlem félnek, hogy lakkozom? Vagy attól félnek, hogy nem lakkozom eléggé, és úgy írom le, ahogy van? Bizalom nélkül nem lehet nevelni. Létezni se lehet. Nekem bíznom kell a

gyerekben, erre épül minden munkám, közben mindig azt érzem, hogy engem gyanúsítanak. Fegyelmi felelősség mellett. A jelentést senki meg nem nézi, mert látni lehet rajta, hogy nem használatra való, és teljesen fölösleges, de a tüskét belém szúrják, és bennem is hagyják. Jön a másik levél, még beljebb verik. Aki írja, soha nem volt pedagógus?

- Ez a szél hajtja minden évben a szélmalmodat?

- Ez is.

Tele van könyvvvel a ház. Az egyik polcon nagy palack, gyógyvíz van benne. Észreveszi, hogy kérdezni akarom, megelőz.

- Pályánk bére. Mást nem ihatom.

- Mennyi vasat gyűjtöttetek?

- Igen sokat, de nem jól kérdezed. Mennyit ástunk el? Biztosan drágább a fuvar, mint amennyit ér, azért nem jönnek érte. Tíz éve kiírták az újságba is, hogy elsők lettünk, és röplabdát nyertünk, de se labda, se háló nem jött érte.

- Tízéves sérelem! Más már régen elfelejtette. Nem a gyógyvíz teszi?

- Miért nem fordítva kérdezed? Nem a tíz-, húsz- vagy harmincéves nyavalyák fekszik meg úgy a gyomromat, hogy gyógyvízzel kell öblögetnem?

- Közel a nyugdíj. Mit vársz tőle?

- Színházat, hangversenyt. Vissza a városba! Bejártunk azelőtt is, vonattal, ha jó előadás volt. Éjfélkor érkeztünk vissza, de már nem bírjuk.

Az éjszaka másik fele arra kellett, hogy az állomásról eljussanak a Wesselényi iskoláig.

- Van már házatok?

- Az a baj, hogy nincsen. Bosszú az élhetetlen emberen. Régen megtermelhettem volna két ház árát is, de ha maradt egy-két forintom a sok gyerek mellett, a könyvesboltnak adtam.

- Építési kölcsön?

- Nekem nincs időm építkezni. Most egy ajtóért szaladjak, mert most azt lehet kapni, most meg két ablakért? Nem is értek hozzá. A legügyefogyottabb kereskedő úgy becsapna, hogy észre se venném. És ki tanít addig helyettem? Azt se értem, ha építésre kaphatok kölcsönt, pályám végén vásárlásra miért nem kaphatok? Nem kell nekem palota, soha nem vágytam rá, csak annyi, hogy elférjünk benne. Adósom az élet színházzal, könyvesbolttal, hangversennyel, azt szeretném bevasalni rajta. Tudod, honnan fúj a szél? Akibe beleivódott, hogy a tanyai tanítót minden levél végén meg lehet fenyegetni, és aki meg is fenyegeti, az nyilván nem szól semmit az érdekében. Mi lesz vele, ha kiadják neki az obsitot? Az már nem az ő gondja, mert nem az ő állományába tartozik.

- A szokványkérdés: ha újrakezdenéd?

- Elmennék tanítónak, aztán tanár lennék, és eljönnék ide, ahol tanítottam. Szébb pályát tudsz mondani? Tanító voltam.

- Megint tanító, és nem tanár.

- Nem a rang kell nekem, hanem a logika. Legszívesebben azt mondanám, iskolamester.

Az alsó tagozatban most szerelik a magnetofont. Az iskolamester azt mondja, ő már nem változtat a módszerein a felsőben, ámbár elismeri, sok haszon származhat a technikából. Ha áhítattal hallgatták Juhász Gyulát hanglemezeről, talán elfogadják ezt is.

Nála is nyolckor kezdődik a tanítás reggel, mint máshol, de az iskola fél órával hamarabb. Első a torna.

- Én is avval kezdem a napot, sokszor a gyerekekkel együtt. Sportmániás nem vagyok, az üdvös testgyakorlásnak vagyok a híve. Benn a teremben soha, mert nem egészséges. Veszedelmes is az olajos padló. Megcsúszik a gyerek, meglódul, beüti a fejét, azt nem szabad csinálni. Tele tüdővel a friss levegőn, az igen! Utána számtan jön, vagy fizika. Mindig gondolkodtató föladatok. Szak-
kör is csak kezdés előtt lehet, máskor nincs rá idő. A tantermet tanítás után azonnal át kell adni az alsósoknak, mert ha mi elhúzzuk az időt, este ők sötétben mehetnek csak haza.

- Helyesírás?

- Mindennap. Ráfér a tanyai gyerekre. Tollbamondás, válogatott nevekkal. Földrajzi névnek is kell lennie a példában. A nyelvtani elemzés se maradhat el. Vagy költői idézetet mondok, vagy a gyerek mond összetett mondatot.

- Utána?

- Nyolc óra, csöngetünk, kezdődik a nap.

SZINKÓPA, MAGNÓVAL

Ahonnét gyerekricsajt várunk, fáj ott a csönd. Az iskola padjaiban gyerekek kellene lennie, ha üres, nézni is rossz. Akkora a kapitánysági iskola tanterme Balástyán, hogy a gyermekáldásos régi világban hetvenen-nyolcvan is járhattak bele. Tizennégy hosszú padjában negyvenketten férnének most, de csak tízen vannak. Üres padok - mint a kabát üres ujjá, ha levágták valakinek a karját. Megborzad, aki ránéz. Mielőtt messzire vinné hasonlatainkat a látvány, álljunk eléje józan gondolattal. Ez az iskola azért csöndes, mert tanyai. Egy darabig még ilyen, aztán megszűnik. Szívódnak befelé a gyerekek a faluba, a nagyobb iskolába, mert annak nagyobb ablaka nyílik a világra.

És addig? Van olyan iskola is, ahol az egyik félórán azt mutatja meg a tanítónő, hogyan rajzolunk pontot és vesszőcskét, a másikban pedig az atomokat magyarázza. Visszafelé léptünk, jó nagy lépéssel.

Tanyára ez is jó? Dehogy jó! Nem igaz, hogy a tanyai ember nem akarja taníttatni fiát-lányát. Sorolhatnám, hányan hordják naponta óvodába gyerekeket öt-tíz kilométerekre, hogy az iskolába se hátránnyal induljon majd. Mikor fordult meg a szél? Nem egyszerre, de teljesen. Egyik-másik családban most fordul, mert most lett akkora a gyerek. Mi hajtja őket? Az is elhangzik, hogy tanulj, fiam, légy okosabb apádnál, meg az is, ne ríjon le rólad, hogy tanyáról jöttél.

Mostani eszünkkel el se nagyon tudjuk gondolni, hogyan boldogul ötven év múlva, aki csak morzsánságként szedegeti most a tudományt. Ki tudja, mi lesz akkor? Az iskolának mégis föl kell készítenie rá a mostani gyereket. Kemény fejét olyan rugalmasra akarja gyúrni, hogy új ismeretek is tapadhassanak majd bele.

Milyen a tanyai gyűrás? Úgynevezett közvetlen órája van annak az osztálynak, amelyikkel a tanító éppen közvetlenül foglalkozik. A többinek leckét ad addig, nekik csöndes vagy önálló órájuk van. A legnagyobb kérdőjelet az önálló óra rajzolja föl. Kitűnő észcsiszoló, az igaz, és az önállóság senkinek meg nem árt, ha bírja. Azért jó a magnetofon, hogy a nagy kérdőjelet kisebbre aszalja. Negyedik éve, hogy ketten tanítanak a kapitánysági iskolában: Horváth Andrásné és a magnetofon.

Megfeleződött a terem, egyik felében beszél a fülhallgató, a másikban nem. Átül ide a hat elsős - régóta nem volt ennyi egyszerre, vagy az egyetlen másodikos, máskor az egy szem harmadikos,

alkalmanként a két negyedikes, fülére akasztja a kagylót, fogja a ceruzát, és dolgozik. Most az elsősökön a sor, velük tartok én is. A második hét ötödik önálló órájának az anyaga a viszonyítás. Viszonyítok én is.

Órajáték hangjával indul a szalag. Otromba csöngő helyett kedves kezdés, és kedves a folytatás is: - Szeretettel köszöntelek benneteket. Szerettek-e iskolába járni?

A kérdés nem úgy hangzik, hogy válasz nélkül lehetne hagyni. Élő és meleg, a második hete iskolás elsősök hangosan éneklnek hozzá az igent. Ha kérdezett a magnetofonos tanító néni, felelni kell rá.

- Örülök, hogy taníthatlak benneteket. Jól figyeljétek, vegyétek elő a munkalapot. Megtaláltátok?

- Igen!

- Rajzoltatok annyi golyót a karikába, ahány pálcikát láttok alatta.

Csönd van, mindenki dolgozik.

- Készen vagytok?

- Igen!

- Számoljátok meg, mennyit rajzoltatok!

- Egy, kettő.

- Kettő, ugye? Ügyesek voltatok. És a másikba?

Azt is hangosan számolják.

- Négyet? Annyi kereke van a kocsinak is.

Megint vár a Hang, időt kell hagyni az örömnél, hogy a kocsinak is négy kereke van. A nagy fölfedezéshez mindig idő kell.

- Figyeljétek meg, hol több, hol kevesebb a golyó. Tegyetek a két karika közé viszonyító jelet. Merre néz a hegyes vége?

Csönd van, ezt nem lehet elhamarkodni. Olyan is van, aki a másik papírját lesi, hátha lát használhatót rajta. Föl is írom magamnak, hogy sérelem érte a pedagógiát. A Hang föladott valamit, nem oldották meg, mégis tovább mennek. Pedig segíteni akar, sugallja, merre nézzen a viszonyító jel, de nem mozdulnak a ceruzák.

Lazítom a munkafegyelmet, fél fülemről félrecsúsztatom a hallgatót, hogy a másik három osztály négy gyerekének a munkáját is figyelhessem. Számol a második, ír a harmadik, és hangos órája van a negyedeknek. Ára van az ilyen kikapcsolódásnak, mert elszalasztom, hogyan kerül be számtan- és mértanórába buzdításképpen a fözelékevés és a tejivás. Pedig jó, hogy benne van, azt látom, mert vidulnak a gyerekek, mint az előbb a kocsikeréken.

Most a magnetofon is lazít egyet a munkafegyelmen, mesélni kezd. Verses mese a törpéről. Jó érzékkel tette, aki ezt a mesét ide tette. Valóban kell a pihentető, mert feszültség van itt bőven. Egy hullámos vonal alá egy rövidebb, föléje egy hosszabb hullámos vonalat kell húzniok. Beharapja a szája szélét Bálint Györgyike, és nem tudja, honnan kezdje. Megfordítja a papirost, és visszafelé húzza. De csak egyet, mert az is nagy munka, és közben elfelejtette a fölsőt. Jön a kérdés megint: - Sikerült? - Most se felel rá senki. Nagy fölfedezés nekem: a magnetofonos tanító néninek se lehet hazudni. Kedves hangjával belénk táplálja az őszinteséget. Hanem amikor a rajzolt házak közül kell kiválasztaniok a legnagyobbat, és zászlóval illik azt megjelölni, akkor nincsen szájharapdálás. Minden gyerek házat szeret rajzolni, és arra zászlót, nem pedig viszonyító jelet.

Hozzá is gondolom, hogy ezt a jelet most nem jól találták ki. A viszonyítás szót a hat gyerek közül egy se ismeri. Itt nem viszonyítanak, hanem hasonlítanak. Tűnődöm óra végéig, lehetne-e a neve hasonlító jel, de fölöslegesen töröm a fejemet, mert óra végén jön az igazi tanító néni, és kérdez, mintha mindent látott és mindent hallott volna. Rögtön belekérdez a legnehezebbe:

- Merre néz a csibe csőre?

Ez az! Most kapcsol mindenki, ugrik vissza a föladatahoz, és megrajzolja a csibe csőre képében a viszonyító jelet. Mégsem mindenki, mert egyiknek a táblához is ki kell mennie, de ott se boldogul vele. Segítségnek mellé áll az egész osztály.

Idejövet az aggályokról olvastam, és a rájuk adott okos feleletekről. Nekem nem támadtak aggályaim, vagy ha igen, itt, az iskolában eloszlottak. Ha a tanítónő odadobná a gyerekeket a magnónak, kínlódjon velük, ahogy tud, akkor az emeletes aggályra is föltehetnék a zászlót. De nem dobja oda.

A legszebb gépi hang se pótolhatja az igazit, de segítheti. Ültem másik órán is, fülelem kagylóval, tudom azt is, hogyan tanította meg a magnetofon, mi fán terem a szinkópa, de aggályra akkor se tanított meg, amikor látván láttam, hogy néhány gyerek kiesett a kerékvágásból. Megtanultam az első órán, hogy nekem most viszonyítanom kell. Melyik jobb? Az eleven tanítónő vagy a magnetofonos? Merre mutat a csibe csőre? Az eleven felé. De melyik jobb: a csendes óra, amikor néha nem kizökken, de bele se rázódik a gyerek a kerékvágásba, vagy a magnetofonos? Most Gizi néni vagy Erzsike néni szalagra rögzített hangja felé fordul a csibe. Mindig ez a jobb? Bűn lenne minden órát magnóra kapcsolni. Akkor jobb, ha többet tud adni. Mindenféle pedagógiának és módszertannak ez a lényege.

Kecskeméten van a magnetofonos segédletek központja, onnan kapják a szalagokat a tanyai iskolák. Biztosan megvan a Bács-Kiskun megyeieknek is a maguk gondja vele, hiszen állandó és pontos munkát követel a hálózat, és sok iskolában szól a magnetofon, de Csongrád megye sok tanyai iskolájában sokkal nagyobb a gond. Négy év után csupán három iskola nevelőjét küldték el tanfolyamra. Horváth Andrásné azt mondja, jött egyszer tapasztalatcserére húsz igazgató, megnézték, és drágának találták.

Nincs bátorságom húsz igazgatóval távollétükben tengelyt akasztani, főleg akkor nem, ha a bukzába se látok bele, de az az érzésem, ha nem húszasával jönne, és beülnének a gyerek mellé, fülükön a hallgatóval, és megfigyelnék, hogyan szól a szinkópa magnóval, másképpen számolnának. Balástyán kettőezerért vették a magnetofont, a fülhallgatók darabját pedig hatszázért, de amit nyertek vele, azt számítógép se tudná kiszámítani. Ha igazán viszonyítani akarunk, akkor arra néz a csibe csőre.

- Sok előnye közül azt tartom a legnagyobbnak - mondja Horváth Andrásné -, hogy többen tanítunk egyszerre. Minden magnós nevelő más, egyénisége a szalagról is érződik, tehát hatni tud.

- Ilyen módszerrel át tudjuk menteni a tanyai iskolát a holnapba?

- Nem ez a cél. Nagyon szeretek itt tanítani, sőt az oktatás legnagyobb lehetőségének a kiscsoportot tartom, de egy lépést se tennék azért, hogy ez az iskola fennmaradjon. A fejlődés megállíthatatlan, megszűnnek a tanyai iskolák. Addig is kötelességünk azonban úgy oktatni, hogy a sokat emlegetett hátrányos helyzet hamarabb szűnjön meg. A szülőktől minden segítséget megkapok, mindent elkövetnek, hogy gyermekük lépést tartson az iskolával.

- És a tanító hátránya?

- Egyre ritkábban érzem magam hátrányban. Nehéz a munka, nem is mutatós, de szép. Harmincöt éve vagyok a pályán, ezt vállaltam. Szép harmincöt év volt.

Egy gondolatot mindenképpen tovább kell vinnünk, hogy később elővehessük. A balástyai tanítónő az oktatás legjobb lehetőségének a kiscsoportot tartja. A falusi iskolákban viszont annyi a gyerek, alig férnek.

VILMASZÁLLÁS

Szatymaz határában van a vilmaszállási iskola. Tepsitábla van most rajta, akkora, egy iskolának való lepény megsülhetne benne. Táblán az írás: „Tanyai kultúrcentrum.”

Végre egy olyan iskola, amelyik megszűnt ugyan, de megmaradt a szellemi kincsek tárházának. A tepsi szövegéből, ha lefordítom, ilyesmi olvasható ki, de ha meg is rágom az eredeti szöveget, nem tudom lenyelni. Kultúr szavunk nincsen, aki beéri vele, annak a nyelve sántít. A centrum se magyar, aki kiíratta ide, annak a magyar nyelv hétköztetes szótára is kevés. Egy új központnak, még ha tanyai is, legalább centrumnak kell lennie. Művelődési központ nem lehet, mert az egészen más intézet neve: a kultúrát terjesztő megszállottak székhelyének a legnagyobbikát jelenti. Lefordították a művelődésit kultúrra, a központot centrumra, mindjárt egészen más lett. Lehetne a táblán ez is: „A kultúra tanyája”. Szépen is hangzik, igaz is, de pórias, vidéki. Most legalább, ha erre autózik a sok külföldi, azonnal látja, nálunk ilyen is van. Hadd tudja meg azt is, mi milyen jól tudunk idegenül, ha a saját kultúránkról van szó.

Kár lenne rágódunk rajta, van annyi kifecamodott cégtáblánk a SZEBISZ-től a CSOMEGÁ-ig, azokkal se vergődik senki, pedig nyelvi környezetünket rondítják. A kultúra táblája azonban a kultúra hirdetője is, én nem tettem volna föl. Házi használatra szívesebben mondom Gyömbér István iskolájának.

- Te is szegedi vagy. Hogyan lettél tanyai tanár?

- Nehezen.

- Ehhez is protekció kellett?

- Mégpedig nagy. A szegedi kenderben dolgoztak a szüleim. Elvégeztem a hat elemi, a polgári, és felsőipari iskolába akartam menni. Oda egy év gyakorlat kellett, mentem én is a kenderbe gépeket megismerni. Milyen világ volt ott? Majdnem élőhalottak voltak, akik ott dolgoztak. Innen akartam én gyerekfejjel messzire jutni. Repülő akartam lenni. Kilencszázan jelentkezünk az ipari iskolába, de tudni lehetett, csak hetvenet vesznek föl. Na, én ebbe biztosan nem esem bele, elkezdtem tanulni a gimnázium anyagát. Mit ad Isten, fölvettek, és negyvenhétben el is végeztem. Nagyonbna számított, mint a középiskola, de érettségit nem adott. Letettem mellé a gépipari középiskolai érettségit.

- Mi lehetett volna belőled?

- Osztálytársaim zöme mérnök. Én beiratkoztam az egyetemre, földrajzot és történelmet hallgattam négy félévig. Apámat kikészítette a kendergyár, kereső kellett, de én tanulni akartam. Gyerünk a tanítóképzőbe, érettségivel ott egy év alatt képesítést lehet szerezni. Lehet, ha a minisztérium engedi. Miért ne engedné? Nagy az én szerencsém, apám zenedébe is járatott három évig, hegedűn cincogtam. Akkor még nem hittem volna, hogy ennek is hasznát veszem. Csakhogy a miniszter egymás után négyszer elutasított.

- Oka?

- Indoklás nincs. Jó emlékü Katona Miklós, a képző igazgatója megengedte, föltételesen járhatok az órákra, hogy időt ne veszítsek. Már tanítottam is, de beiratkozva még nem voltam. Hallom egyszer, késő ősszel, hogy kisgazdabál lesz a Tisza-szállóban, és a miniszter nyitja meg. Anyja is a Boros József utcában lakott, meg mi is, biztosan hazaugrik, vártam a házuk előtt. Délről vártam, de csak estefelé jött, zöld kocsival. Futás! Mire odaértem, bement. Sokáig vártam, amikor jött lefelé, gyorsan elébe álltam: „Miniszter úr, bocsásson meg, nagyon szeretnék tanítani. Itt a kérvényem.” - Meg se állt. Adjam a kérvényt a titkárnőjének. Januárban jött a válasz, amikor fél év már elment: elutasítom.

- Vége a képezdének?

- Hívat magához Katona Miklós: kérem, holnap mennem kell a minisztériumba, ha gondolja, most a szünetben írjon egy kérvényt, én fogom személyesen elvinni. Még egy kérvény? Újabb izgalom. Bejön az igazgató lélektanóra: fiam, sikerült! Az évet már beiratkozott tanulóként fejezhettem be.
- Állás?
- Mórahalom, szőlőhegyi iskola. A falutól nyolc kilométerre, a szomszéd iskolától hatra. Nyugalom szempontjából ideális hely, szívesen megvenném most is a fiamnak.
- Ha szeretted, miért hagytad ott?
- Még nem mondhatom meg.
- Mikor volt?
- 1950-ben. Három évet tanítottam ott.
- Harminc év! Hány bűn elévült azóta!
- Nem volt bűnöm.
- Akkor miért nem mondod meg?
- Azért, mert az el nem követett bűnök nem évülnek el.
- Káosz, nem értem.
- Nem baj. Csak tanítani akartam, semmi olyat el nem vállaltam, ami meggyőződésemmel ellenkezett.
- Ha most visszanézel?
- Ezerszeresen magamnak adok igazat.
- Zaklattak?
- Nem beszélek róla. Ne is kérdezd.
- Jó, csak magadról beszélj.
- Életemben egy pohár bort meg nem ittam, egy szál cigarettát el nem szívtam. Úgy készültem a pedagóguspályára, ha egy szót kimondok, én legyek az első, aki betartja.
- A tanítás?
- Szakma.
- Nevelni?
- Művészet. A legszebb művészet, mert eleven emberből kell igazi embert faragni. Iszonyatos felelősség.
- Számolgotok magamban. Két éve szűnt meg az iskolád, tehát huszonnyolc évet tanítottál benne.
- Egyetlen napot nem mulasztottam, egyszer se kellett helyettesíteni.
- Szívgyógyszer?
- Hat év óta. Akkor rosszul lettem, szóban végrendelkeztem is.
- A baj?
- Orvos se tudja megmondani.
- Pedig nyugodt élete van tanyán a tanítónak.

- Leírták ezt már előttem, de nem árt, ha te is leírod még egyszer: a nemzet használatában hamarabb kopnak az emberek.
- Összesen hány diplomád van?
- Mondtam már, anyagi kényszer vitt rá, hogy félbeszakítsam az egyetemet, és különbözetivel tanító legyek. Tanári képesítést szereztem később a főiskolán, még később a műszaki tanári oklevelet is, és újra beiratkoztam az egyetemre. A négy félévet már nem számították be, előről kellett kezdenem, de befejeztem.
- Tanítás közben melyik diploma van érvényben?
- Egyszerre mind. Készültem az általános iskola tankönyvéből, minden órára mellé tettem a középiskolás anyagot, és hozzáolvastam a főiskola és az egyetem jegyzeteit is.
- Szegény, szerencsétlen, tanyai diákok!
- Ne sajnálkozz, nem terheltem meg őket. Csak arra szoktattam rá tanítványaimat, amit megtanulnak, azt ne körülbelül, hanem hajszálpontosan tudják, és megmagyarázni is képesek legyenek.
- Háztaji?
- Se növénytermesztéssel, se állattenyésztéssel nem foglalkozom, csak tanítok. Sokszor reggeltől estig egyfolytában. Ipari tanulók, középiskolások ha bent nem értenek valamit, most is hozzám jönnek. Elkezdünk számolni, se vége, se hossza. Futball, asztalitenisz mindig van, egy időben turuloztunk is, és a bokszkesztyűk most is ott lógnak a szekrény ajtaján.
- Mire vitték tanítványaid?
- Öt mérnök. Fűz Ferenc, Báló Bertalan, Ábrahám Ferenc, Rovó István, Kreininger János. Egy főgyógyyszerész: Kovács István.
- Érettségi?
- Lehetetlen összeszámolni. Akiről láttam, hogy bírja, mindig elintéztam, hogy fölvegyék.
- Protekcióval?
- Soha nem kértem mást, csak azt, hogy beszélgessenek velük tovább, mint ahogy szokták.
- A fiad?
- Erdészetre akartam adni, de nem vették föl.
- Neki nem tudta elintézni?
- Saját gyereket nem ajánlhattam külön. Amikor megjött a papiros, hogy nem vették föl, be mentem az igazgatóhoz. Megkérdezték, mit akarok. Szeretném megnézni a dolgozatot. Azt a gyereket én készítettem föl, tudnom kell, mit írt. Azt nem lehet, mert be van zárva a páncélszekrénybe. Minden páncélszekrénynek kulcsa van, ki is lehet azt nyitni. Ezt nem lehet, mert az igazgató nincsen itthon. Az se baj, egy ekkora iskolában legalább két igazgatóhelyettes van, legyen szíves, hívja ide az egyiket, vagy vezessen hozzá. Hát így, hát úgy, máig se tudom, miért nem vették föl a fiamat. Ha én egy jegyet leírok, vagy szóban minősítek valakit, holtomig vállalom érte a felelősséget. Sajnálom, hogy a pedagógusok egymás között se tudnak őszinték lenni. Ha énhozzám bejön valaki, legyen az a társadalmi ranglétra akármelyik fokán, az a legtermészetesebb, hogy kedvesen fogadom. De egy tanyai tanító a városi iskolában? Könnyebb hétpecsétetes titkot csinálni valamiből. Sokszor ki tudnék repedni a méregtől, de nem mondhatok rosszat benti kollégáimra, hiszen nem is beszéltem velük.
- Mi lett a gyerekkel?

- Most érettségizik a gimnáziumban. Pedagógus akar lenni. Nem engedtem vakon beleugrani, kíváncsi voltam, szabad-e gyerekek közé engedni. A kezem alatt tanított tíz-tizenöt órát. Nem hiszem, hogy lesz valaha szigorúbb bírálója, mint az apja volt.

- Megszűnt az iskolád. Sajnálod?

- Minisztériumi főosztályvezető tartott előadást egyszer Kisteleken a tanyai pedagógusoknak. Elég röviden és határozottan kimondta, törődjünk bele, ha fájdalmas is nekünk, hogy idejét múlta intézmény a tanyai iskola. Fölálltam azonnal, és hozzászóltam: igen fölületes és elhamarkodott véleményt hallottunk, sajnáljuk, hogy fölülről jött. Lehet, hogy többet tudnak adni a benti iskolák, de nevelés szempontjából nem vehetik föl a versenyt a tanyaival. Hadd maradjon meg nekem az az érzésem, ha egy iskolát bezárnak, mintha virágot törnének le otromba kezek. Természetesen nem adtak igazat, mert igen erősen dolgozott bennük a lendület, hogy meg kell szüntetni. Azóta mást se hallok bent, ahol napközis vagyok, csak azt, hogy nevelésközpontúvá kell tenni az iskolát. Amikor én mondtam ugyanazt, nem hitték el. Sőt elrontották, ami az volt.

- A szülők?

- Ellenezték a körzetesítést. Mondtam nekik, jó helyen vagyunk, könnyű bejárni, a szakrendszerű oktatás mindenképpen előnyös. Hallgattak rám, simán ment az átállás. Megmondtam nekik, ne féljenek, én is velük megyek, nem lehet baj.

(Megint eszembe jut egy párhuzam. A bekerített tanyákról szólva említettem, hogy a tanya lakója ültette a fákat, pedig tudta, hogy magát keríti be vele. Haleszban Boldog Kálmán maga kötötte a fákra a kötelet, pedig szerette volna, ha meghagyták volna a fáit. A tanyai tanító is maga agitált az iskola megszüntetése érdekében, pedig úgy fájt neki, mintha virágot törtek volna le otromba kezek. A tanyára hozott ítéletet mindig tanyaiaik hajtják végre?)

- Ha te ennyi diplomával napközis vagy, akkor a többi tanárnak nyilván még több van.

- Kicsinek tartod a napközi értékét? Ott lehet a legtöbbet segíteni. Olyan vagyok, mint a foltozó varga. Ahol hézagot találok, befoltozom.

- Szépen mondod, de másfelé beszélsz. Aki új csizmát is tudna csinálni, nem szívesen vállalja a foltozást. És az újat úgy is meg lehet csinálni, hogy ne kelljen mindjárt foltozni.

- Ne erőltesd, nem tudok mást mondani. Jól érzem magam ebben a beosztásban. Beteg a szívem, úgy kell élnem, hogy megéljek. Mindig délutános vagyok, és ez nekem nagyon jó. Reggel zsúfoltak a buszok, engem idegesít. És ha én idegesen megyek be az osztályba, annyi hatásom még van, hogy tőlem lesz ideges minden gyerek. Ez az, amit nem szabad csinálni. Délben kényelmesen bemegyek, és felelősséggel dolgozom. Ennél többet nem is kívánhatok magam megnyugtatóra.

- A fizetés?

- Lényegesen kevesebb, de a munka is kisebb.

- Kinn a tábla. Hogyan lett belőle tanyai kultúrcentrum?

- Ne nekem ródd föl. Ilyen fontos munkát, hogy mi legyen a táblára írva, természetesen nem bíznak rá tanyai pedagógusra. Fontos ügyek fölsőbb szinten dőlnek el.

- A történet?

- Láttam a többi iskola sorsát, sajnáltam volna, ha pocokfészek lett volna ebből is. Vagyont nem gyűjtöttem, öregségünkre is laknunk kell valahol, kértem tehát, hadd vegyem meg. Részletre gondoltam. Vizes az épület, rossz a padló, huszonnyolc év alatt semmit nem javítottak rajta, méltányossági szempont se nagyon kell, hogy túl drágán ne adják. Mi ellaknánk a feleségemmel ezután is a lakásban, a tantermet pedig, az előszobával együtt, apránként, ahogy bíránk, átalakítanánk a gyerekeknek. Mire végezne, földél lenne a feje fölötte. Mentem a tanácsra, jó, adjak be folyamodványt, indokoljam meg. Beadtam, az igazgató támogatta, a tanács hozzájárult,

küldték tovább. Bent vagyok egyszer Szegeden, jövök ki a moziból, összetalálkozom a járási vezetővel. Kérdezi, miért akarom megvenni az iskolát. Ha ott van a kezében a papiros, olvasd el. Azért akarom megvenni, ami bele van írva. Azt mondja, élő szóval akarja hallani. Él az a szó is, amit leírok, de kérdezz, ha kíváncsi valamire. Mit akarok a tanteremmel csinálni? Amíg egészségem engedi, azt szeretném, ha hetenként legalább egyszer filmet vetíthetnék benne. A könyvtárat is szeretném kezelni ezután is. Ami mozgolódás van a sportban, jó lenne, ha az is maradhatna. Szegedről is járnak hozzánk pingpongozni, az asztal is kellene ezután is. A falitáblát mindenképpen hagyjátok meg, mert ingyen segíteném a rászorulókat, mint eddig. Jól is esik nekem odaállni a táblához. Na, látod, éppen ezért nem adjuk el neked az iskolát. Rossz az épület, amit te csinálni akarsz benne, arra nem jó. Megjavítjuk, átalakítjuk, kulturált körülmények között csinálhatod ugyanazt.

- Főnyeremény! Gondolom, örültél.

- Áldás és pofon egyszerre.

- Mi ebben a pofon?

- Előbb az áldást vegyük. Bízna bennem, áldoznak az épületre.

- Teljes bizalom.

- Nagy baj, ha az én eszem másként jár? Öregszem, beteg vagyok, kellene egy biztos hely, amire mondhatom, ez az enyém, innen nem tehetnek ki.

- Nem is akar kitenni senki.

- Ne felejtse el, én hegedültem, tudom, hogy két hang között mi a különbség. Ha jön hozzám valaki akár sportra, akár filmre, könyvtárba vagy korrepetálásra, tudom, hogy hozzám jött, és nekem kell segítenem. Ami erőm van, beleadom. De ha előírják, hogy most ez a szerv veszi igénybe, most pedig az, egyszer erre készüljek, máskor arra, akkor én azonnal megszűntem az embereknek vonzó lenni. Kiszolgálója leszek egy intézménynek, ha tetszik, ha nem.

- Meglátod, jóra fordul.

- Te nem érzed, mekkora terhet raktak rám?

- Nem is érzem, nem is értem. Semmi más nem történt, csak megteremtették szívesen vállalt munkád föltételeit.

- Ha az egészből ennyi következtetést vontál csak le, kár volt itt töltened fél napot.

- Békülünk. Nem bíró vagyok, csak kíváncsi.

- Járd végig a művelődés palotáit, konganak az ürességtől.

- Régóta járom. Olyan is van közöttük, amelyiket legszívesebben kiadnám laskagomba-termesztésre.

- Helyben vagyunk! Miért nem azokban akarnak először kulturális életet szervezni?

- Mert nincs hozzá Gyömbérük.

- Értem és köszönöm. Sokszor voltál itt, ha nyitva tartottad a szemedet, mindig láthattál valamit. Nem akar ez dicsekvés lenni, csak megkérdem, elhiszed-e, hogy többnyire miattam járnak ide az emberek?

- Elhiszem. Nemcsak a pedagógiához kell egyéniség, de a népműveléshez is. Erős, alkotó egyéniség.

- Egy húron játszunk, fél hang különbség nincsen közöttünk. Ha a népművelő eljártssza a maga becsületét, ha bebizonyítja, hogy sok mindenhez nem ért, az emberekhez pedig különösen nem, akkor a bolond se megy be a házába. Itt kezdődik az én bajom.
- Mi?
- Telik az idő. Öt év múlva biztosan nem bírom úgy a munkát, mint most. Hat év múlva még kevesebbet, hét év múlva tovább csökken a hasznom. Ahogy az én erőm fogy, ennek a háznak a haszna is úgy fogy.
- Okos embernek számolnia kell vele. Ide nem jöhet más, hogy majd átveszi és folytatja, itt minden mozdulat hozzád kötődik.
- De akkor öt év múlva kiderül, hogy kár volt beleölni háromszázötvenezer forintot!
- Sok fejbe öntesz te addig világosságot. Megéri.
- Megint szépet mondtál, de a nyomást nem veszed le rólam.
- Ne vergődjünk vele, nem tudhatjuk, mi lesz velünk öt év múlva. Ahogy vigyázni tudsz az egészségedre, bízni lehet benne, sokáig élsz. Munka nélkül viszont te meg nem élhetsz, tehát sokáig dolgozol kedved szerint.
- Más baj is van.
- Nagy?
- A „tanyai kultúrcentrumra” ráköltötték a sok pénzt, pedig az ide járó kőműves, ács, lakatos, vízszelő és nem tudom még hányféle ipari tanulóval összefogva, társadalmi munkában megcsinálhattunk volna mindent. Új cserépléceket is tettek föl, újrarakták a cserepet is.
- Csak örülhetsz neki. Legalább fölötted se esik be az eső.
- Látom rajtad, akármennyit is beszélünk, te se érted.
- Eddig minden szavad világos.
- Jól figyelj rám! A lakásra nem költenek többet, csak parkettáztatni akarja a tanács.
- Látod, avval is jól jársz.
- A parkettás azt mondja, ilyen vizes padlóra nem szabad parkettát rakni.
- Pedzem már.
- Én nem segítséget kértem, csak azt, hogy megvehessem saját pénzemen, és rendbe hozhassam öregségünkre, szintén a saját pénzünkön. Ezt nem lehet, mert más érdekek mást kívánnak, maradjak benne tehát a vizes, egészségtelen, hetvenöt éves lakásban. A tanácsnak nincs több pénze rá, én meg nem csináltathatom, mert nem az enyém.
- Magyarra fordítva: olyan jól dolgoztál, hogy benne kell maradnod a vizes lakásban.
- Tehát világos, amit mondtam? Elhiszed, hogy más is megértette volna?
- Biztosra veszem.
- Én is. Ez a hiba.
- Az, hogy értelmes emberek döntöttek benne?
- Az a hiba, hogy moziból kijövet az értelmes ember hajlandó megkérdezni, mit akarok én, de nem hajlandó megbeszélni velem, hogy ők mit akarnak. Hogyan szólhatna bele Gyömbér István abba, amit fönt kitalálnak? Egy tanyai pedagógus? Nem is lehet engedni, hogy beleszóljon, mert ott lakik, tehát elfogult. Ha két fogaskerék egymás mellett forog, pedig kapaszkodniuk kellene egymásba, adhatod a gázt, nem megy a kocsí. Egész tanyaügyünkben ez a legnagyobb baj, a fogaskerék.

RIPORTFILM AZ ISKOLÁKRÓL

A televízió szegedi stúdiója félórás riportot mutatott be 1979-ben a szegedi járás megszűnt tanyai iskoláiról. *Elaludt lámpások* a film címe. Gárdonyi óta a tanító, az iskola a lámpás, a címet magyarázni talán senkinek nem kell. Engem kértek a forgatókönyvre, és csetlő-botló riporterként a mikrofont is én tartottam. Szerzői jogot tehát nem sértek vele, ha ide írom a film szövegét. Csakhogy a filmnek csupán egyik lába a szöveg, kép nélkül vagy sántít, vagy lépni se tud. Néha utalnom kell a képre is.

A köröséri iskola mellett boszorkányt találtak az újságírók 1969-ben. Nem is boszorkányt, hanem boszorkányüldözést. Belefutott a hír a televízióba is: zaklattak egy szerencsétlen asszonyt, mert állítólag boszorkány. Eltelt tíz év, biztos, hogy az iskola környékén ilyen otrombaság többet nem fordulhat elő. Ennyit mentünk volna előbbre? Dehogy! Bezárták a tanyai iskolát. Akármi történik, nem az iskola környékén lesz az.

Ahová a legjobban kellett volna a fölvilágosító, okos szó, még a lehetőségét is elvettük. Ha egy kertész kivágja a fát, amikor látja, hogy hernyó van a levelén, csak ő tehet ehhez foghatót. Ilyen fölkiáltással indul a film.

Hivatalosan úgy mondják, elnéptelenednek a tanyai iskolák, azért szűnnek meg. Környékük azonban nem néptelenedett el, legföljebb gyerekből van kevés.

Bemutattuk elárvult pusztulásában Üllésen a Galambosi iskolát. Villanyt is vezettek bele, amikor óriási nagy felbuzdulással mindenki segíteni akarta a tanyai iskolákat, aztán megszűnt. Minden pusztulás belemarkol az emberbe, de a környéken gazdagodó tanyák vannak. Az élet virul, csak az iskola omlik. Elmondta a szöveget, itt tanították, hogyan kell az i-re pontot tenni, itt magyarázták meg, hogy kicsike atomokból áll a nagy világ, és itt, a homoktenger közepén próbálta elképzelni sok gyerek, milyen lehet az igazi tenger. Itt tanított Fontos Sándor, és festette vászonra az ősziarackost tavasszal, nyáron, ősszel és télen. Belevágtuk a festett képeket, és rájuk úsztattuk a tönkrement fák mai képét. Nyüzszítő az ellentét.

Rúzsán, a Lapos dűlőn, az iskola mellett kergette a birkáit Daka József. Megkérdeztük:

- Amikor ez az iskola dolgozott még, járt benne?
- Hú, sokszor! A tanítóval mi jóban voltunk.
- Amikor mozit játszottak, eljött?
- El, el.
- Ha most játszanának?
- Elgyünnék én. Hát! Most éppen ráérek.
- Akármikor játszanának?
- Akármikor.
- Akármit játszanának?
- Hát, ugye, én nem értök hozzá, hogy mit játsszanak.
- Ha előadással jönne valaki?

Daka József azt felelte, avval is jöhetne.

Visszaugrottunk Körösérre, az ottani iskola mellé, beszélgettünk Rutai Mátyással és feleségével.

- Matyi bácsi! Úgy hallottuk, építette is ezt az iskolát. Mikor?
- Huszonnyolcban.

- Miből?
- Téglából.
- Ha most le kéne bontani?
- Hát, én nem tudom.

Látszik, meglepte a kérdés.

- Mire lenne jó használni ezt az iskolát?
- Oktatásra.
- De gyerekek már nincsenek.
- Hát, nincsenek. Előadásra inkább.
- Öregeknek?
- Hát! Öregeknek is.
- Laknak itt fiatalok?
- Csak!

A felesége kiegészíti, hogy körül vagyunk véve velük.

- Olga néni! Eljönne előadást hallgatni?
- Ó, nagyon. Itt van közel, miért ne!
- Mit hallgatna? Mit kéne, hogy hozzanak ide? Milyen előadást?
- Mit hozzanak ide? Azt már tudják, hogy mi kő itten, a tanyán.
- Azt hiszi, mindenki tudja, hogy mi köllene Rutai Mátyáséknak a köröséri iskola mellett?
- Nem nekünk, hanem az összes népeknek.
- Sokan laknak itt?
- Hát! Laknak sokan.
- Fiatalok, öregek?
- Öregek, fiatalok. Vannak öregök is, de többnyire fiatal. Az is eljönne, akinek autója van, és az is, akinek nincsen.

Új iskola következik. Rúzsán vagyunk, a falu közepén. Nézni is jó. Amit a gyerek érdekében a mai iskola adni tud, itt megtalálható.

- Tartsa föl a kezét, aki tanyáról jár be. Majdnem mindenki? Te mivel jársz be?
- Biciklivel.
- Mióta?
- Elsős korom óta.
- Milyen biciklid van?
- Női.
- De jól fut?
- Igen.
- És ha megázol?

- Akkor megszárítkozom.

Nevetik a többiek, mert nehezen tudta eldönteni, mit lehet ilyen idétlen kérdésre felelni. Azt talán csak mi gondoltuk hozzá, hogy nem lehet jó a gyerekeknek, ha rajta szárad meg a ruha.

- Hiányoztál már eső miatt?

- Nem. Egyszer se.

Arrébb lép a kamera.

- Sánta Gizella is tanyáról jár be. Honnan?

- A Ruki II. iskola mellől.

- Milyen messze laksz a régi iskolától?

- Körülbelül két kilométerre.

- A mostanitól?

- Hat-hét kilométerre.

- Te még emlékezhetsz rá jól, csak délelőtt lehetett oda menni?

- Nem. Az alsósok egyik héten délelőtt, a másikon délután jártak.

- Főlnöttek soha?

- De igen. Voltak este mozielőadások, vagy volt, amikor este az állatorvos kint volt, előadást tartott. És voltak a kiszeseknek ilyen kiszes bulik.

- Táncos?

- Igen.

Kiugrottunk a szülőkhöz is. Gizi édesanyja is elmondta, mikor mire volt érdemes bemenni az iskolába.

- Mostanában merre?

- Hát... mostanában... semerre se.

- Szomszédba, farsangolni?

(A farsangolás itt szomszédolást, beszélgetős időtöltést jelent.)

- Arra se érünk rá. A jószággal eltelik az idő, és van munka kinn a földben is.

- Üllés van ide legközelebb. Moziba Üllésre?

- Nem, soha nem is voltunk ottan.

- Rúzsába?

- Nem.

- Előadásra?

- Messze van, nem is tudunk hogy menni. A gyereket is vinni, mög hát nem tudnánk mindnyájan elmenni.

- Ha idejönne valaki, ha kinyitná az iskola ajtaját, ha előadást tartana... Ha kitalálna valami olyasmit, ami magukat érdekli?

- Ide közelebb van, ide már csak elmennénk. Ha olyan érdekesebb vóna, rászorítanánk azt az időt.

- Mi lenne érdekes?

- Akár mozi, akár valami érdekesebb előadás, mondjuk, amit az állatorvos tartott, vagy máskor a gyermekpszichológus vagy micsoda volt kinn Szegedről, azt is mögnéztük. Ha ilyen volna, mögnéznénk.

- A gyereknevelésről azóta se beszélt senki?

- Nem, sönki, sose azóta. Csak akkor egyszer volt, de azt tudom, az olyan hasznos vót, hogy rettenetes. Olyan sokat tanultunk.

Visszakanyarodtunk Lapos dűlőbe, ahol az előbb Daka Jánossal beszélünk birkaórzás közben. Most Pap János tanácselnököt, Sárközy Zoltán iskolaigazgatót és Rakonczi János igazgatóhelyettest kértük meg a magára maradt iskola udvarán, segítsen áttekinteni Rúza tanyavilágának mostani gondjait.

- Mekkora is ez a tanyavilág?

- Községünk átmérője tizennyolc kilométer, lakóinak száma belterületen körülbelül nyolcszázötven-kilencszáz, a külterületen pedig kétezer-ötszáz ember él.

- Művelődési lehetőségeik?

- A belterületen van egy kétszázötven személyes művelődési ház, és a külterületen található nyolc, illetve hat becsukott külterületi iskola.

Magyarán: az a hat külterületi iskola, ami be van csukva, művelődési lehetőséggé semmi. És más sincs helyette.

- Tanyáról szólva gyakran csak az öregekről beszélünk. Valóban csak az öregek gondjairól van szó?

- Ha csak az öregek problémája volna, akkor is foglalkoznunk kellene ezekkel a dolgokkal, de él itt a tanyavilágban nagyon sok fiatal is. Tanulóink több mint hetvenöt százalékának a neve mellé oda van írva: Rúza, Tanya - öttől egészen ezerig.

- Voltunk az új központi iskolában. Korszerűnek találtuk, modernnek. Ott tanul a gyerek, egészen nyolc éven át, de napközben ha hazajön, hová jön haza?

- Ahonnan eljött az iskolába: tanyára. Olyan tanyára, ahol a környezete továbbra se tudja inspirálni, a korszerű, a modern eszközökről szinte meg kell feledkeznie, hiszen szülei nem látták, nem hallották azokat a filmeket, előadásokat, amikhez jó lenne otthon egy kis segítséget adniok.

- Ide jönne segítségnek a közművelés a maga apparátusával, ha jönne. Úgy tudom, tanár úr valamikor mozit játszott a tanyai iskolákban.

- A külterületi iskoláknál volt ilyen gócpont, kulturális központ, amellett, hogy ott folyt a mindennapos oktatás. Több nevelő dolgozott, élt ott, amellett esténként összejöttek a környékbeli lakók is. Minden iskolánál szerveztünk könyvtárat is, népművelési ügyvezetővel.

- Bezárt tanyai iskolákat említett az előbb a tanácselnök, ez a lehetőség tehát megszűnt. Nincs mozi, nincs hely, ahol összejöhetnének az emberek.

- Sajnos, ez így van.

- Mi lesz a sorsa a megszűnt iskoláknak?

- Öregcsorván egyelőre a fölösleges bútorokat és eszközöket raktározzuk, hogy vissza tudjuk hozni, ha szükség lesz rájuk. A Ruki II. közigazgatási múzeum raktáraként fog a megyetanács rendelkezésére állni.

- Négy út csomópontjában van az az iskola, központnak tekinthetnénk. Sokan laknak ott. Az aktamúzeumi raktárnak kisugárzó hatása nincsen. Erre az iskolára, ahol most vagyunk, milyen jövő vár?

- Van olyan elképzelés, hogy esetleg lebontanánk, vagy közművelődési célt szolgál, talán öregek napközi otthona is lehetne, de szociális otthon bővítésénél is fel lehet használni az építési anyagot.
- Valamikor három-négy népművelési ügyvezető működött Rúzsán.
- Jelenleg nincsen népművelési ügyvezetőnk.
- Tehát nyitott iskolánk sincs, és emberünk sincs, aki a kultúrának apostola lenne. Miért nincs?
- A becsukott iskola is gondot okoz. Száz forintunk van a költségvetésben erre a célra. Nemigen található ember, aki ennyi pénzért 10-15 kilométert vándorolna belterületről.

(Havi száz forint!)

Egy iskolával arrébb járunk, a Ruki I.-ben. Ott tanított, onnan is ment nyugdíjba, de még ott lakik Egri Zoltán.

- Most mire használják az iskolát?
- A tantermet leginkább a termelőszövetkezet használja.
- Mire?
- Időközönként tárol benne, különösen tavasszal, vetőburgonyát. Betakarításkor vetőmagot szoktak áthozni, vagy takarmányt, amit raktárba kell zární. Amíg azt ki nem takarítják, ott van.
- Egy kis szekrényt láttam a folyosón, könyvek vannak benne. Nyilván egy kicsike könyvtár. Olvasnak is az emberek?
- A felnőttek között fokozatosan csökken a kereslet a könyv iránt.
- Ha megkérné valaki tanító urat, hogy szervezzen ismét előadásokat, vállalná?
- Kérem, én készséggel. Nem zárkózom el előle.
- Közönség is lenne?
- Én bízik hozzá. Amikor volt egy-egy színdarab - 961-ben, 63-ban, 64-ben -, megismételtük négyszer is. Volt közönség, még kint, a padkán is ültek.

Változik a kép, mise van Domaszéken, közönséges tanyai házban.

„...és áldott a te méhednek gyümölcse, Jézus. Asszonyunk, Szűz Mária, Istennek szent anyja, imádkozzál érettünk...”

A következő kép a tanya udvarán mutatja a papot, de már miseruha nélkül.

- Szokatlan helyen, tanyán találkoztunk Varga Ferenc plébános úrral.
- Itt, a mellettünk lévő Csala iskolában volt előzőleg a szentmise, az iskolák megszűntével azonban gondoskodnunk kellett arról, hogy a környék miseigényét valahol kielégítsük. Egy nagyon kedves és hívő ember, Kiri Balázs, lehetővé tette, hogy az ő tanyáján mondjuk a szentmisét.
- Mindig elnéptelenedő iskolákról hallunk. Azért szűntek meg, mint mondják, mert a környéken nincsenek emberek. Ha misén vannak, akkor nyilván laknak az iskola környékén.
- Az iskola környékén is vannak emberek. Igaz, hogy az elnéptelenedés valóban igazság, mert csökken a létszám gyerekekben is és itt lakó felnőttekben is.
- Hányféle földadata volt régen a tanyai iskolának?
- Megvolt az iskola küldetése a gyerekekkel kapcsolatban, délután pedig ügyes-bajos dolgaikkal keresték föl a helybeli tanyai emberek. Ügyirat miatt vagy tanácsot kérni. Az esti órákban pedig kulturális rendezvényeket tartottak. Az lehetett szőlő- vagy gyümölcsstermesztési tanfolyam vagy más. Jómagam is szereztem egyszer egy mikroszkópot, hogy megnézhessek az emberek, mennyi

élőlény van egy csepp sárban. Az iskola itt volt közöttük, és a pedagógus is, aki mindig rendelkezésükre állott.

A vágó jóvoltából ismét Rúzsán vagyunk, és folytatjuk a beszélgetést Lapos dűlőn, az iskola udvarán.

- Sajnos, az egész szegedi járás híres arról, hogy sok benne az öngyilkos. Úgy hallottam, Rúzsán is...
- Volt egy osztály, mire nyolcadikosok lettek a gyerekek, szüleik közül hat lett öngyilkos. A változás a mi községünkben a hatvanas évek elejére tehető, és a néhány éves szövetkezeti munka után fölborult a családok régi, tradicionális felépítettsége, ahol a kalapos ember a gazda volt. Ő volt az úr, a parancsoló, az asszony és a gyerekek mind rája hallgattak. Ez a változás, a családon belüli őrlődés valahogy nem tudta megnyugtatni ezeket a megöregedett vagy megfásult, vagy idegileg kifáradt embereket. Talán ez vihette abba a válságba őket, hogy először ittak, azután veszekedtek. Rettenetes brutalitások közepette éltek ezek a családok. Többnyire a férfi volt a szenvedő alany, és utána a család. Talán ez magyarázza, hogy öngyilkosságra vetemedtek.
- Nagy változások idején valami kapaszkodót mégiscsak adhat a népművelés. Az, ami itt most éppen megszűnt.
- Feltétlenül, mert az, hogy az ő családi miliójuk megváltozott, nem kellett volna mindenképpen kilátástalanságba torkollnia és tragédiához vezetnie. Ehhez a felismeréshez nem jutottak el a szerencsétlen családok.

Rúzsán tehát nincsen népművelési ügyvezető, mert száz forintot áldozhatna csak rá havonta a tanács, ennyiért pedig nem jár ki a faluból senki tíz-tizenöt kilométerre. Kiskunmajsán van ügyvezető, nem jár ki, hanem tanyán lakik.

- Soós János parasztember volt. Átjött Üllésről a majsai határba, a kigyósi iskolába, képesítés nélküli nevelőnek. Közben megszűnt az iskola, hazament parasztnak, de itt maradt népművelőnek. Mit lehet kezdeni egy elhagyott iskolával?

- Erre a célra nagyon megfelel, mivelhogy elég nagy tanyavilág tartozik ide, és az emberek szívesen eljönnek akármilyen előadást megnézni, mert a közelben nincsen kultúrközpont, ahová eljárának.

- Hetenként hányszor nyitja ki az ajtót?

- Egyszer. Ezek az emberek korábban egyáltalán nem jártak szórakozóhelyre, ezért egy napot rászánnak, hogy eljöjjenek. Vasárnap, amikor nem dolgoznak.

- Milyen programmal várja őket?

- Ismeretterjesztő előadásokat tartunk, a vándormozi filmet hoz, de szoktunk olyan összetett műsorokat is tartani, amikor népzenei műsorral kiállítás vagy író-olvasó találkozót kapcsolunk össze.

- Hányan jönnek?

- A legkisebb létszám kilenc-tíz, a legnagyobb százharminc-száznegyven fő volt ezen a kis helyen. Tiszteletdíjért végzem a munkámat, havonta ötszáz forintért.

(A tanyaközpontokról szóló fejezetben találkoztunk már Soós Jánossal, de nem ebben az iskolában. Halmozza az állásokat, egyszerre két helyen is népművelési ügyvezető.)

- Az épület fönntartása, az üzemeltetés költségei mennyit visznek el?

- Ebben az esetben a kérdés igen furcsán jön ki, mert azóta, hogy egy-másfél éve elkezdjük, erre szinte nem került pénz. A főnököm sokszor botránkozik is miatta, vagy sajnálkozik, hogy korábban, amíg iskola volt, a fenntartásra volt pénz, jelenleg pedig nincs. Három évig senki nem használta ezt az iskolát, üresen állt, addig is rongálódott.

A következő helyszín Zákányszék határában van. Nem iskola, de a kultúrát szolgálja. Községes tanya, csak kerítése nincsen.

- Ha valaha megszerkesztenék a magyar népművelés képeskönyvét, azt hiszem, ez a zákányszéki tanya keretes helyet kapna benne, és vastag betűvel szednék az aláírást is. Frank Szilveszterné ennek a tanyának a... bocsánat, de nem tudom, mije. Van művelődésház-igazgatónk, van művelődésközpont-igazgatónk, de művelődési tanya igazgatójával még nem találkoztam. Minek szólíthatom?

- Ezek szerint akkor én népművelési segéd vagyok.

- Végzettsége szerint?

- Végzettségem, az nincsen. A szakköri népművészeti vizsgám, az megvan.

- Mintha arra hagyatkoznánk néha, hogy talán nem is kell művelődnie a tanyai embernek, illetve úgyse jönne el, ha hívnák. Az ön tapasztalata?

- Azt hiszem, a jelenlegi ábra mutatja, hogy mennyire kell, és használják az emberek.

Rogyásig tömve a terem. Hosszú fapadokon ülnek.

- Kié ez a tanya?

- Egy magánember lakása. Azért kaptuk meg, hogy népművelés céljára használjuk.

- Pénzért?

- Nem fizetünk érte semmit.

- Akkor mi a jó benne - neki?

- Neki? Több lakása van, ha üresen maradna, tönkremenne. A szövetkezet jóvoltából kaptunk a takarításra anyagiakat, és amit még kellett, azt elvégeztük rajta.

- Hol lakik?

- Egészen közel, a szomszédban.

- Miért vállalta ezt a munkát?

- Véletlen csöppentem bele. Amikor megalakult a szövetkezet, Tóth Szilveszterné, a tanácselnök kezdeményezésére összejöttünk itt ennél a nem messzi háznál, Kószóéknál, öten, asszonyok. Akkor avval indultunk, hogy mögalakítottuk a nőbizottságot. Az utána való napokban vettük az útírányt lefelé is, főfelé is, összegyűjtöttük az asszonyokat, így indultunk el 1961 őszén.

Idős nénire vált át a kamera.

- Szabó néni, a maguk házához a művelődési ház közelebb van, mint ez a tanya. Miért jobb ide jönni, mint oda menni?

- Azért jobb ide jönni, mert mink voltunk az alapító tagok, és akkor még nem volt máshol, még a faluban se ilyen mozgósítás. Ilyen asszonymozgósítás. Aztán szépen ideszoktunk. Azért is jó ide jönni, mert itt mindenki dolgozó parasztasszony, egyszerű ruhában elgyüvünk. Otthon bizony mink állatokkal foglalkozunk, nem nagyon adódik idő és lehetőség arra, hogy kicsípjük magunkat, hanem ránk vesszük az otthoni ruhát, az is megfelel a célnak.

Egy férfihoz fordul a riporter.

- Asszonyok kezdeményezték, asszonyok csinálták, de ahogy látom, férfiak is járnak ide.

- Én Szeged környékéről, Szentmihálytelekről jöttem ide. Pontosabban, ahogy ez a hetvenes év halad, avval haladok én is ezzel a környezettel. Nagyon szeretem az összejöveleteket, hasznos tanácsadások is vannak itt a mezőgazdasági munkával, a gyümölcsössel, a jószág tartással kap-

csolatban. Jó filmeket is adnak. Talán még annyit, hogy szeretöm a szövetházat, ahol dolgozok, és ugyanúgy ezt a homokföldet is, amit a feketeföldi ember szinte lenéz. Itt is mögtermelöm azt a mindönnömű portékát, és nem cserélnék hatvanhat feketeföldi emberrel se.

Frankné mondja tovább.

- Tanyai emberek nagyon örülnek annak, amikor ide kigyűnnek, és vetítenek nekünk olyan dia-filmeket, amit külföldről hoznak, mert az állatok miatt mi nem nagyon juthatunk el külföldre. Idehaza szoktunk egy-két-három napos kirándulásokra menni, de külföldre még nem jutunk el, mert nem tudjuk kire hagyni az állatokat.

- Mozi?

- Mozit is szoktunk nézni itt benn is, vagy pedig a szövetháztól szoktunk buszt kapni csoportosan, és bent a belterületen szoktuk nézni a nagymozit is. Színházba is szoktunk járni, évente legalább háromszor-négyszer.

- Mennyi a fizetség ezért a munkáért?

- Neköm a legnagyobb, hogy látom magam körül ezt a sok asszonyt, akik nagy szeretettel és bizalommal vannak, úgy érzöm, irántam is. Ezt a kis közösséget egyformán szeretjük, és egyformán csináljuk. A fizetségöm? Most már egy kicsit annyiban változott, hogy a szövetház jóvoltából a szakköri munkáért kapok havonta négyszáz forintot.

- Bózsó István a zákányszéki Egyetértés Szakszövetház elnöke. Mennyit költ a szövetház erre a tanyára?

- Ez a tanya a szövetházatnak közvetlenül nem sokba kerül. Az itt lévő nőbizottság tagjai általában társadalmi munkában látják el, azonban közvetetten tíz-tizenötezer forintot költünk különböző címeken. Azonban kulturális célokra még sokkal többet próbálunk fölhasználni.

- Ha egy gazdálkodó szövetházat tíz-tizenötezer forintot kiad valamire, akkor előre számolgatja, mennyit fíadzik az a pénz. Amit a kultúrára adnak, hol térül meg?

- Amit mi a kultúrára adunk ki pénzt, azt lehet mondani, szinte teljesen megtérül, 100, 500, 600 százalékkal is, hiszen ennek politikai jelentősége is van. A rendelkezéseket, a szövetházati törvényeket TIT-előadások keretében tudjuk mögbeszélgetni. Itt tudjuk mozgósítani esetleg az embereket társadalmi munkára, ami nagyon nagy jelentőségű a szövetházatnak. És a kulturális térön, ha az emberek műveltebbek, sokkal jobban szót tudunk érteni mindön vonatkozásban.

A riporter zárószavai:

- Amit eddig láttunk, mind egy kérdést mondat ki velünk: mit lehet itt tenni? Hallottuk az egyik véleményt, nincs elég pénzünk, azért nem tudjuk kinyitni a bezárt iskolákat. Zákányszék tanyája és Kígyós iskolája a példa rá, nem kell hozzá sok pénz. A másik ellenérv az, hogy nincs pedagógus a tanyai iskolában, nincs, aki hirdetné a kultúrát. Bizonyítékot találtunk rá, a tanyavilág eleven életével kitermeli erre is a megfelelő embert. Ha mindezek fényében idézzük vissza az elaludt lámpásokat, csak egy válaszunk lehet. Azért építették a tanyai iskolákat, hogy embereket szolgáljanak, hogy embereknek világítsanak. Ne felejtjük a számot, negyvennégyezer ember, csak a szegedi járásban, tanyán. És 1972 óta megszűnt Csongrád megyében százhuszonnyolc iskola. Úgy tűnik, elsieltük egy kicsit.

(A filmet 1979. szeptember 18-án, kedden délután 5-kor mutatta be a televízió. Szerkesztő Fülöp János, rendező Erdőss Pál, operatőr Rozsnyai Aladár.)

LAKAT AZ ISKOLÁN

Állj meg a Csorgó mellett! Ha a város felé nézel, a Dáli ugart látod. Ha megfordulsz, előtted a Dáli tanyák. Romló tanyák. Jövőjüket hónapokkal, legfőljebb néhány évvel mérhetjük. Az idő mondja fölöttük az ítéletet, nem az erőszak. Nem is tiltakozik ellene senki. Aki még itt lakik, a városba - Makóra - készülődik, vagy a temetőbe. A fiatalabbja elment már szerencsét találni.

Nagyanyó, nagyapó meg a két unoka lakik az első házban. Nekem az első csak, mert ide jöttem először. Nagy munkában van nagyanyó, égre-földre takarít. Kutyaoltás lesz holnap. Nem a kutyaóknak szól a tisztesség, de ha rossz idő találna lenni, az eboltás irodája födelet kíván, akkor ide jönnek be a népek. Ne mondják, hogy hova jöttek. Azért én még ne siessek, holnapig még van idő, csak beszéljünk nyugodtan.

- Az iskoláról lenne szó.

- Nem baj, arról is beszélhetünk. Nem is iskola az már, hanem kultúr. Nem nagy, csak tanyai kultúr. Televízió van benne, biliárd, lemezjátszó, magnetofon, minden héten mozi. Hozza az autót, kinyitom neki a sorompót, mehet a gáton. Ha esik? Esőben nem járhat a töltésen, akkor segítünk neki. Megfogjuk a filmet meg a sört, és kézben visszük. Nyolcszáz-kilencszáz méter, nem a világ.

- Sör is?

- Nehezen jutnánk másképpen hozzá, kihozza azt is az autót. Nem sokat, dorbézolásra tízszer annyi is kevés lenne. Annyit csak, hogy mindenkinek jusson egy üveggel. Ha rossz a film, sörrrel jobban lecsúszik.

- Maradnak vagy költöznek?

- Ki így, ki úgy. Itt lakik még a Kiss Ferenc, a Bóka Sándor, a Joó Imréék, a Bandula Jánosék, Füstös Péterék, Dékány Sándorék, Varga Imréék, Kiss Jánosék, Szeges Mihályék, a Kádár István, és szavazás szempontjából ide jön a Böngyik is meg a Süket is. Mi maradunk. Egyelőre! Nincs tehetségünk hozzá, hogy házat vegyünk. A csinált út mentiben nem háborgatja a téesz az embereket, maradhatunk. Már beljebb se piszkálja, mert a hízó neki is hízik, és a tehén is tejel neki is.

- A mozi?

- Nagyon okos volt, aki kitalálta. Van, amikor huszonöt is eljönnek. Hogy mi volt legutoljára? Ha megkergetnének, akkor se tudnám megmondani. Pedig ott voltam, biztos, hogy ott voltam. Azt se tudnám megmondani, hogy szerdán mi lesz. Ami a sorban következik, az lesz. Várjon csak! Az lesz, hogy Jön! Jön! Jön!

Az előzetes kezdődik így mindig, és utána következik a film címe, de elfelejtődött.

- Azelőtt?

- Vacsora is volt régebben, de már nincsen. Birka, mindig birka volt, huszonöt forint, de ennyiből birkát kiállítani már nem lehet. Az élő birka is benne van annyiban. Vagy a birka drágul, vagy a forint „javul”, de vacsora mostanában nincsen.

- Előadás?

- Az is van. Szavazáskor is meg tanácsi beszámolókon is. Eljött az emberorvos, az is tartott beszámolót, itt volt az állatorvos, az is mondott beszámolót. Az ilyesmi nagyon érdekli az embereket, többen jönnek, mint moziba. A tanácstagi beszámolókon is sokan vannak, mert akkor mindent meg lehet beszélni. Az állattartást is, a fűkaszáást is.

Legfőljebb a népművelő időzzön el annál a gondolatnál, hogy itt nem előadást tartanak, hanem beszámolót. Egybefolynak a fogalmak? Bózsó István is azt mondta Zákányszéken, TIT-előadások keretében beszélnek meg a rendelkezéseket, nyilván itt sem tudományos fűkaszáásról van szó,

inkább csak arról, ha valami van, akkor TIT-rendezvényként könyvelik el, hogy a közreműködőt valahogy fizetni tudják. Gyanítom, azért is mondanak beszámolót az előadások helyett, mert aki ma valami komolyat mondani akar, elkezdi tömni számokkal és statisztikával a hallgatóit akkor is, ha a lépfenéről beszél, meg akkor is, ha pénzmapocok tenyésztésére buzdít. Azt vegyük inkább észre most, hogy többen jönnek, ha hozzájuk szólnak, mint amikor csak mozi van.

A két kis unoka tekintete egyszerre bújik el, ha rájuk nézek. Ketten is elférnek a nekem készített, kötény sarkával letörölt és kispárnával melegített hokedlin. Sanyikával elmondhatja a nagyanyai büszkeség, hogy hamarosan iskolába megy, be, Makóra, a kollégiumba. Addig nincs is semmi baja a világgal, csak az, hogy a mandulája nem szereti a torkát. Ennél jobb helyet ugyan nem adhatna neki, megbecsülhetné magát, a vége az lesz, hogy orvos kezére adja, de most megborzone tőle, hogy kórházban hozzák helyre, amit a természet elrontott. Amíg erről beszélünk, csöppke kis Angéla tetőtől talpig nevet. Kezdünk barátkozni? Ha csak ránézek, nevet. Pisszentek neki, nevet. Ha megsimogatom, bújik a tenyerembe, és ottfelejt a fejét. Akkor nevet csak igazán! Hamar kitalálom, ennek a gyereknek nincs apja. Nagyanyja észreveszi a nagy barátkozást, mindjárt közbe is avatkozik: mondd meg a bácsinak...!

- Mondd meg a bácsinak, kicsi vérem, mit tett veled a te apád?

Most is nevet, mintha madarat mutatnának neki.

- Letagadott.

Nem értem még, de nem merem újra kérdezni. Malomkőnek nincs akkora súlya, mint a gyermeki szónak, ha szüleit vádolja. Nagyanyja dupla csövű puskájából azonban eldurran a másik kérdés is, hátha nem találta az első.

- Kicsoda?

- Az én apukám engem letagadott.

Most is nevet. Ahogy a lovat megtanítják, hányat kapáljon, ha kérdezik, úgy felel ő is. Idomított beszéd, hadd tudja meg idejében, hogy a világ tanyáról nézve is bonyolult. Nagyanyó elmondja, hogy elváltak a fiatalok, de a vagyonelosztás még nincsen meg, és az első gyereket elvállalja az apa, de a másodikat nem. Halasról hívott meg valakit a tárgyalásra - állítólag házassági hirdetésből nézte ki a címét, de erre rá kellene kérdeznem, mert a házassági hirdetések Halasról is jelíggel jönnek, nem címmel -, és azt bizonygatta, hogy ő a gyerek apja. Meg is egyeztek szépen, de fuccsba ment minden, mert a bíró megkérdezte: ismeri ezt az asszonyt? Azt mondta rá a halasi, egyszer se látta. Erre vége is lett a tárgyalásnak.

Hagyjuk a bíróságot, lehet annak elég baja ilyenkor, és hagyjuk a fiatalokat is. Annyi biztos, ha Angéla annyit tud csak az apjáról, hogy őt letagadta, és fülig szalad a szája, amikor kimondja, akkor ez előtt a ház előtt még sokáig nem csuknám be a tanyai iskolát. Inkább sok jó előadót hoznék bele a sör mellé. Olyan is, aki a gyereki lélek buckáiról tudna mondani valamit nagymának.

Nagyapót kérdezem csak, mit tenne, ha valaki végleg be akarná csukni ezt az iskolát is. Nincsen róla szó, hogy most mindjárt becsukják, de ha lenne.

- Fölszólalna?

- Én? Egyedül? Kicsi vagyok én ahhoz. Ha akarják, megszüntetik, ha akarják, meghagyják.

- Ha nagyon megkérdeznék?

- Akkor talán fölszólalnék.

Tulipános kiskapuja van az iskolának. Elöl is egy, hátul is egy, ámbár a tanyai iskolánál nehéz eldönteni, melyik vége az eleje, ha két oldalról is lehet belejárni. Zöldre füstötték a lécszárát, piros a tulipán feje. Nyitva a kapu, de szél nem lóbálja, mert a fű körülötte. A legszebb dolog az benne, hogy van. Hogy még van. Nagy becsülete lehet ennek az iskolának, ha szépnek maradt kapuját még nem emelte le senki. Ki merne kezét emelni saját iskolájára? De az is lehet, csak azért nem vitték el, mert mindenki ráismerne.

Két cédulás hirdetményt ragasztottak az ablakba. A városi tanács élelmiszergazdasági, ipari és kereskedelmi osztálya adja hírül, hogy az utak és árvízvédelmi töltések fűtermő területeit kaszálásra ingyen adják a szarvasmarhatartóknak. A másik azt mondja, haszonbérbe adnak mezőgazdaságilag hasznos földeket.

Pumpálós kút van az iskola udvarán, a harmadik nyomásra már adja a vizet. Gondolom, a csatorna szintje alá nyúlik a csöve, azért jó, és azért hordják innen a környékbeli.

Vizet és kultúrát.

A szomszédban kis asszonyka van itthon, apró gyermekével. Szívesen szól.

- Ez a klub, az az őszinteség, minden szerdán mozifilmet vetít. Az az őszinteség, hogy én itthon vagyok a gyerek miatt, és vannak libáink is. Én még ástam, az az őszinteség, az árkot, amikor a villanyt hozták. Akkor voltam nyolcadikos. Úgy volna jó, az az őszinteség, ha továbbra is iskola volna, mert itt lakunk mi is a szomszédba, a nagyobbik fiam mégis bent jár iskolába a városban. Most elsős. De nem maradhatott meg iskolának, mert kevés a gyerek. Nem is tudom, mi lesz a tanyákból, senki nem akar tanyán lakni. Pedig amikor én jártam, az az őszinteség, hatvan-valahányan voltunk. Alsó is, felső is volt. Az öregek maradtak hátul, a fiatalok mind mennek befelé.

- A benti iskola?

- Hétfőn visszük a gyereket, hétre benn kell vele lennünk. Ha hosszú hetes, akkor szombaton délután jön haza, ha rövid hetes, akkor pénteken. Nem tehettem mást, be kellett adnom, mert a palotai busz is négy kilométerre van ide, meg a rákosi úti is. Biciklivel nem hordhatom, mert itt van a kicsi is. Augusztusban fölveszem a munkát, ősztől végképp nem tudnék mit kezdeni vele. Nehéz szegénykémnek, az az őszinteség, persze hogy nehéz. Kicsi még, csak elsős, és mindent neki kell csinálni egyedül. Mosakodni is, öltözködni is. Az a jó, hogy itt tanított a Puskás tanár bácsi, és ismeri. A gyerek akkor volt hároméves, de mindig átjárt, van bizalma hozzá. Nekünk is, mert ismerjük. Ha beteg, a gátörnek jár telefon, és az uram gátör, csak kiszólnak rajta, és mehetünk érte. Szerdán mindig mehetünk látogatni, kimenőre is kihozhatjuk. Ott a rétesbolt, beviszem mindig, megesszük egy-két rétest, megiszik hozzá egy üveg kólát, addig is együtt vagyunk. Más nem nagyon kell, mert mindene megvan a kollégiumban. Hozhatom haza a szennyest is, ha váltani kell, de be is adhatja mosatni. Úgy találták ki azt az iskolát, hogy jó legyen.

Nem kerestem új kérdéseket, elővettem a régieket.

- A szomszéd iskola?

- Én csak moziba megyek, ha megyek. Nálunk van villany, a gátörnek az is jár, amíg el nem romlott a televízió, itthon nézhettük, minek mentünk volna máshová? Ahogy elromlott, nem csináltattuk meg. Kicsi a gyerek, korán lefekszünk.

- Előadás?

- Volt itt már a tanácselnök is, és a nőgyógyász is volt. Ha beszámoló van, mindig elmegyünk. Ha a város fejlődéséről beszélnek, azt is meghallgatjuk, mert mindenki készül befelé. Egy év alatt négy-öt előadás biztosan van. Nyáron, ugye, nincsen, mert akkor dolog van. A moziba akkor is eljönnek, legjobban a sör kedvéért. Beszélték már azt is, hogy a klub megszűnik, azt is mond-

ják, hogy eladják az iskolát, de sok mindent beszélnek az emberek, nem lehet elhinni mindet. Állítólag maszeknak nem is adhatják el.

- Ha adhatnák, megvenné?
- Dehogyan venném!
- Pedig jó iskola.
- Jónak jó, de nem jó semmire.
- Mi az a semmi?
- A tehen nem tud fölmenni a lépcsőn.

Akkorát nevettem most, mint az előbb kicsi Angéla. Annyit kerülgettem már a tanyai iskolákat, azon se csodálkoznék, ha valamelyikben leltárba vennének, de homlokon csókoltam volna örömben a tehenet, ha ez a szempont csak egyszer is eszembe jutott volna. Ha a tehen föl tudna menni a tudományok épített lépcsőjén, mindjárt többet érne. A régi iskolaépítők nem gondoltak rá, minden lehet tehát az iskolákból, de istálló nem.

- Fölszólalna, ha el akarnák adni?
- Ha egyedül vagyunk, akkor nem szólnék semmit.
- Megbeszélhetnék előre.
- Akkor se. Annak idején az én uram volt az első, hogy maradjon, de elmennek a jó szomszédok, nem szólnánk már semmit.

Nem jó ilyen helyen gátörnek lenni. Mindenki készül elmenni, ő meg marad.

Traktor veti a kukoricát. Azét, aki nézi. Két forduló között mindig beszélgethetünk.

- A szomszédokat kereste? Hazamentek a városra, mert jugó vendégeik vannak. Az asszony kezeli az iskola kulcsát, takarít is, szíveségből. Van úgy, hogy tovább beszélgetünk, a megbízhatónak odaadja a kulcsot, hogy zárja be az ajtót, de legtöbbször megvárja az utolsót is. Ha ők elmennek, nem is tudom, kire lehet rábízni. Ki vállalja?

Annyira más nekem ez a vidék, nehezen tájékozodom benne. Pedig csak annyi a különbség, hogy ez az úgynevezett feketeföldi tanya, én meg inkább a homokot járom. Csakhogy ennek az egy különbségnek ijafia annyi van, számba se lehet venni. Az ember alakítja a vidéket, a vidék meg az embert. Megütötte azonban a fületem, hogy aki a városba megy, itt is hazamegy. A homoki tanyákon is ezt mondják, ha Szegedet emlegetik. Bizonyíték ez is, hogy úgy rajzottak ki a tanyaiak a városból. Nem is olyan régen, ha a hazakötő szálak még nem koptak el.

- Ha eladnák az iskolát, megvenné?
- Minek?
- Akárminek. Drága?
- Nem tudom. Volt rá egy vevő, nem tudom, mennyiért.
- Fölszólalna, ha megint árulnák?
- Szólalna a kórság!
- Hová menne akkor beszélgetni?
- Ezt ne írja meg, de lecsirkefogózott engem valaki. Azt gondoltam éppen, bemegyek, föl-jelentem.
- Hagyja rá! Amit egyszer kimondták, senki bírósága le nem mossa.

- De énnekem akkor se mondja senki, hogy piszkos csirkefogó!

Ebben teljesen egyetértünk, így aztán gondolhatom tovább a magamét. Múlik az idő, vakarhatja a fejét a bíróság. Aki legtovább marad, a végén egymást marja. Ahogy fogynak a tanyák, úgy lesz több baja a bíróságnak? Én azt mondom, minél több iskolát zárunk be, annál többen járnak bíróságra. Nem mindig a maguk akaratából. Persze, ezt csak gondolom, bizonyítani is kellene. Analógiákkal tudok bizonyítani. Minél butább egy ember, annál nehezebben igazodik bele a világba. A csirkefogót ugyan nem most találták ki, legfőljebb azelőtt kocsilóccsal fizettek érte. Elfogyott a kocsilócs, maradt a bíróság. Ahhoz képest ez már lovagias tett. Egy kicsi lépés előre.

A postást várja egy néni. Megszólítsuk, ne szólítsuk? Sokkal beszéltem már, aki fél napig várja jeges szélben, beteg öregén a nyugdíjat, a posta új találmányánál, a kézbesítési támpontonál - nyakatekeretlen szóval postaládánál. Ne álljunk meg! De ha már itt vagyunk, és olyan kevesen maradtak itt, miért éppen őt hagynánk ki? A fekete földön igen hirtelen fogynak a tanyák. Álljunk meg mégis!

- Mikor volt az iskolában?

- Igen régen. Nekünk televíziónk is van, mert a villanyt ide vezették a teheneknek az istállóba, onnan mi is kaphattunk, így aztán moziba én csak akkor megyek, ha nagyon jó filmet vetítenek.

- Holnap elmegy?

- El.

- Mit játszanak?

- Nem tudom.

- De biztos, hogy jó lesz?

- Talán.

- Messze van ide az iskola.

- Nem baj, jön az autó, nagyon jó gyerek a Sanyi, mindig megáll, megkérdezi, megyek vagy nem megyek. Ha akarom, el is visz, és vissza is hoz.

- Hányszor ment el?

- Talán kétszer.

- Vacsorára se szokott?

- Nem szeretem a birkát. Öregasszony vagyok, nem is szeretek mászkálni. Nem is idevalósi vagyok, nem is nagyon ismerem az embereket.

- Mióta lakik itt?

- Tizenhat éve.

Ahhoz elég hosszú idő, hogy nem ismeri az embereket.

- Fölszólalna iskolaügyben?

- Föl.

- Végre! Van egy ember, aki szólna.

- Meg is mondanám, ha hagynák, hogy kell az iskola.

- Kelleni kell, csak éppen nem megy oda.

- Nem is nekem kell, hanem a tanyai népnek. Mi marad neki, ha ezt is eljártsszák előle? Ne felejtse el, fiam, az a törvény, hogy mindig az tegye be az ajtót, aki utoljára marad.

- Értem ám.

- Amíg ember lesz itt, addig iskola is legyen.

- Mert ha iskola nincsen, akkor sötétség van. De maga feléje se megy.

- Mondtam, nem rólam van szó, hanem a tanyai emberekről. Én nem megyek, mert itt van a televízió. Nem olyan jaj de jó filmeket mutat az se, de az iskolaiak még annál is gyöngébbek. Hagyjam itt a jobbat? Tudja, miért csinálják ezt?

- Nem tudom, csak azt tudom, százszor elkopik a film, mire tanyára kerül. Se lát, se hall, aki nézi.

- Le akarják szoktatni róla az embereket, aztán bebizonyítják szépen, hogy nincs rá igény, meg lehet szüntetni. Ha énrám bíznák, én ide a legjobbakat hoznám. Aki elgyalogol érte öt-hat kilométert, az megérdemli. A városi válogathat, ebbe a moziba én nem megyek, mert nem tetszik a film, ott a másik, inkább oda veszek jegyet. Mit mondjon, aki itt lakik? Káromkodik legföljebb, de arra is rájön, hogy fölösleges, mert azt se hallja meg senki. Ha rossz a film, én nem megyek.

- A holnapi tehát jó lesz?

- Azt beszélük.

Megint meg kell állnom. Ez az asszony se magának kéri, hanem amazoknak. Messziről nézi ő is a tanyaiakat, mint a magunkfajta jótét lélek. A szegény nép érdekében akármikor hajlandó lenne még fölszólalni is. Azoknak kell hagyni valamit, mert azokra ráfér, de nekem nincsen rá szükségem, mert én nem is vagyok tanyai, nem is vagyok olyan sötét, és nekem televízióm is van. De miért nem szól az, akinek kellene? Annak mindegy?

Azért is éri a pénzét ez az asszony, mert lélekben édestestvére a Tarhosra vivő sofőrnek. Az azt mondta, sokan örülnek a víznek, mert beszoríthatták a tanyai népet, ez meg azt mondja, csak azért hozzák a százesztendős, agyonkoptatott filmeket, hogy azt a kis művelődési jó szándékot is kiirtsák az emberekből, ami még bennük maradt. Folytassuk tovább.

- Mi lesz a tanyával?

- Nagyon útjában vagyunk a kolhoznak, alig várja, hogy elmenjünk. Első szóra megvinné, mert valósággal benne vagyunk az istálló szájában, de én azt mondom neki, egy kis házat szeretnék érte a városban. Sokallja. A vége az lesz, hogy megegyezünk valahogy, de nem szívesen.

- Mi lesz vele?

- Nekimennek, széjjelrontják.

- Megnézi?

- Elsírnám magamat.

- Gyerünk vissza az iskolához!

- Azt is beszélük, újságírók vagy valami művészek jönnek ide. Csöndben dolgozhatnak, nyáron szép a vidék, de télen akkor is kell a tanyának az iskola. Aki utoljára marad, az csukja be az ajtót.

Fájós lábú öregember áll a kertben, és az utat nézi. Görbül alatta a bot. Aki rátámaszkodik, most tölti a nyolcvanát, iskolaügyben mit mondhatna?

- Abban én még egyszer se voltam.

- Gyerekkorában?

- Emebbe jártam, ez volt közelebb.

- Mi lett vele?
 - Megszűnt.
 - Aztán?
 - Beleköltözött a szerves trágya.
 - Hogyan?
 - Nem a trágya, hanem a trágyát igazító hivatal. De ne erről írjon maga, hanem arról, hogy túl az iskolán van egy fahíd a csatornán. Mozog, ha kocsi megy át rajta. Csinálni kellene, de nem csinálja meg senki. Ezt írja meg, ne az iskolát.
 - Se a trágyát?
 - Maga nem paraszt, nem tudja, mennyire kell a trágya. Abban viszont magának van igaza, hogy a szegény iskola jobb sorsot érdemelt volna.
- Most néz föl először az iskola felé, de fordulnia kell, hogy nézhessen. A botot föl kell emelnie, hogy fordulhasson. Ahhoz viszont lefelé kell néznie, hol van vakondtúrás, nehogy beleszaladjon a bot. Tehát lefelé kell néznie, hogy fölnézhessen.
- Többet szolgált az az iskola, mint száz év. Nyugdíjba ment, vége. Valaki azt gondolta, annak már a trágya is jó.
 - Hagyta volna eladni?
 - Nem is kérdeztek, jussom sincsen hozzá, hogy szóljak. Csak azért, mert én is jártam bele? Hátaztán!
 - Onnan mindenki elköltözött?
 - Többen vannak, mint itt. Ennek úgy fordult a szerencse, hogy megmaradt, annak meg úgy, hogy nem maradt. Nem az számít itt, hogy hányan laknak mellette. Maguk honnan jöttek?
 - Szegedről.
 - Máskor is jönnek?
 - Nem hiszem.
 - Csak azért, mert azt mondták, valamilyen írószövetség akar itt nyáron működni. Hátha maguk oda húznak.
- Tisztességen csorba ne essék, megkérdeztem még:
- Melyik a jobb? Ha az írószövetség jön, vagy ha a szerves trágya?
 - Ne kérdezzessen engem, öreg vagyok én már erre. Meg van írva az iskolák sorsa, ellene maga nem tehet semmit.

MÉZESKALÁCS

Lényegbevágó hibát szándékozom most elkövetni, előre megfontolt szándékkal. Eddig minden átemelő szerkezetet elkerültem, a tanyáról mindig a tanyaiakat kérdeztem. A tanyai gyerekek kollégiumáról a tanyai gyerekeket kellene most is megfaggatnom. Úgy kellene tennem, ahogy az anekdota szerint Veres Péter apánk kérdezte a vele egy rangban lévő közkatonát honvédelmi miniszter korában. Úgy körülvették a fényes vállú tisztek, alig látszott ki közülük, mégis leült a lépcsőre: „Édes fiam, mit ettél? Mikor kaptál tisztát? Mikor voltál otthon? Hát édesanyád?”

Nem jó lenne belőle, ha így tennék én is. Kérdeztem ugyan, azt mondta, nagyon jól érzi magát, mert pingpongozni is lehet, az ebéd pedig kiváltképpen jó. A tegnapit nem ette meg, mert meg nem eszi a spenótot, a tegnapelőttire pedig nem emlékszik. Ha tovább faggatom, kiderül, bab-levest szeret enni füstölt csülökkel, de úgy, ahogy az anyja főzi. Hatalmas lövés: hazavágyik a gyerek! De maga mondta, hogy szeret itt lenni. Értsem a szót, vagy értelmezzem?

Az is kiderül, azért hagyja ott sok gyerek az ebédet, mert valamelyik finnyás azt mondja, az is bolond, aki a tökfőzeléket szereti. Ki akar ebben a korban bolondnak látszani? Kamaszoknál előfordul, hogy az apa térdig járja a lábát, hogy gyöngélméjüvé nyilvánítsák a fiát, de ennek is előzménye van: nagykést vágott a barátja hasába, mert unatkozott. Itt van értelme, mert sok évet lehet nyerni vele, de egy tányér főzelékért nem szabad kockáztatni. A másik azt találja ki, hogy izzad a krumplitól a lába, és kiveri a salétrom a hátát. Minden gyereknek rögtön elkezd izzadni a lába.

A mi időnkben azt mondták erre, majd megeszi, ha éhes lesz. Csakhogy nem lesz éhes, mert jövet-menet útba esik a cukrászda. Jól érzi magát a kollégiumban, mert krémest ehet a cukrászdában. Bonyolult áttételek ezek. Semmit nem ér, hogy nyolc évet nyeltem le kollégistaként. Ami akkor volt, az most nem érvényes. És én elsős gimnazistaként kezdtem. Micsoda különbség!

Kérdezni tehát kérdeztem a gyerekeket, de nem írom le, amit mondtak. Beszélgetek inkább a szülőkkel is. Leghamarabb az édesanya szólal meg, amíg el nem sírja magát, ha méhének idegenbe szakadt gyümölcsét juttatom eszébe. „Jó neki, mert mi soha meg nem tudtuk volna adni neki azt a lehetőséget, hogy benti iskolában tanulhasson.” Azért viszont nem jó, mert lefekvéskor az édesanyjának is könny szalad a szemébe. Mit csinálhat gyönyörű magzata? Mindig fájni szokott a torka, hideg a szél, most fáj-e neki? A gyerek lelke is hazafelé csipog lefekvéskor, és elnedvesedik a hazulról hozott kispárna. Ez köti most az anyjához, ezen álmodja hazajáró képeit. Hideg fej kellene ide, hogy a vitathatatlan célszerűség és az elvitatni tilos kötődés szálai össze ne gubancolódjanak, de nekem nincsen hideg fejem.

Pedagógusokkal beszélgetek inkább. Nem azért, mert az ő szavuk előttem szentírás, hanem azért, mert velük több oldalról vitathatom ugyanazt. Szándékom most sem a döntés, csak a gondolat ide-oda mozdtítása.

Tanyai tanítónő az első. Föltehetően az is marad, mert iskoláját nem fenyegeti a körzetesítés veszélye.

- A kollégium?
- Elhibázott lépés. Az alsó tagozatosokra gondolok.
- Mondjam az előnyeit?
- Ne. Tudom. Majd inkább én mondom a hátrányait.
- Tartok tőle, az én érveim súlyosabbak.
- Ne darabra mérjük. Egy rosszat nem lehet kiegyensúlyozni egy jóval. Egy pohár mérget egy pohár tokajival. Szupertömör fémek is vannak, és azok igen nehezek.
- Érvei szupertömörök?
- Csak egy van. Elszakadnak az érzelmi szálak.
- Máshol is kopnak.
- Itt szakadnak, nem kopnak! Ami egyszer elszakadt, nem lehet összekötni.
- A következmény?
- Tengő-lengő, sehová nem tartozó gyerek, és magára maradt, tartalmatlan életű szülő.

- Nem mindig igaz, amit mond. Az iskola is nevelhet érzelmekre.
- Tud is, kötelessége is. De azok más érzelmek.
- A szülő megbecsülésére is nevel.
- Én is nevelem, de hazaengedem, hogy becsülhesse a szüleit. Szakítsa le az almát, és magyarázza meg neki, hogy ott fönn lenni sokkal jobb. Ami egyszer elszakadt...
- Mikor volt utoljára kollégiumban?
- Két éve.
- Mit látott?
- Zsúfoltságot.
- Átmeneti állapot.
- A kollégiumnak átmeneti, de a gyereknek nem az. Aki zsúfoltságban nevelkedik benne, minden átka belegyökeresedik.
- Értse meg, nem győzik anyagiakkal.
- Ha nincs pénzem kocsira, veszek két év múlva, vagy öt évvel később. Megsínylem? Semmi bajom nem lesz tőle. A gyerek azonban nem olyan, hogy két év múlva is jó neki, amire most van szüksége. A pelenkára se mondhatom, nem baj, kicsikém, most nincsen, de két év múlva lesz, és akkor majd duplán kapsz. Játsszani akar? Rohanni? Fölfedezni a világot? Mondjam neki, most ülj be a sarokba, mert most sokan vagyunk, és majd szaladhatsz nagypapa korodban? Nézze meg azt, aki valamilyen betegség miatt csak egy évet hagy ki az iskolában. Elméletileg semmi baj nincsen, folytatja jövőre, és lehet belőle akár professzor is, de a kihagyás miatt nyomorultnak érezheti magát akár haláláig, mert minden hatás késve éri. Csak a gyerekkora nem volt olyan, mint a többinek? A gyerekkorból életfa nő. Ha a gyökere nem jó, milyen lesz a fa? Kötelességünk igazodni a gyerek biológiai és szellemi éréséhez. Egyik se tűri a halasztásos átmeneti állapotot.
- Még mit látott?
- Abban a kollégiumban alig van képesített nevelő.
- Ez is kényszerhelyzet lehet. Én olyat láttam, amelyik válogatottan jó nevelőtanárokkal dolgozhat.
- Elhiszem. Lehet jó is a kollégium. Amit én láttam, nem az volt.
- A szülők többsége is képesítés nélkül nevel.
- Ha maga komolyan gondolja, amit most mond, akkor nincsen több beszélőnk. A tehén megszoptatja borját, pedig azt se tudja, miből lesz a tej, és a belek működését se ismeri. Kezdje el mesterségesen táplálni, azonnal laboratórium kell, hogy meg ne ártsa az eledel. A laboratóriumba pedig nem favágók, hanem válogatottan okos emberek kelljenek. A kollégium nem természetes képződmény, hanem nevelési laboratórium. Pontosan kell dolgoznia.
- Ellenszenv nem dolgozik magában?
- De. A kollégium igazgatója azelőtt ennek a tanyai iskolának volt az igazgatója.
- Nagyszerű fogás. Tanyai pedagógusra bízták a tanyai gyerekeket, akinek legalább fogalma van róla, milyen a tanya, és milyen benne a gyerek.
- Látom, örül. Én nem. Maga elveket mond, én arcokat látok.
- Milyen az arc?

- Élő paragrafus. Minden benne van a fejében, csak az emberség hiányzik.
- Példát mondjon!
- Eltörött a gyerekem karja. Másfél éves volt akkor. Mit tehet a szülő ilyenkor? Rohan az orvoshoz. Nem engedett el.
- Nem hiszem.
- Az a legkönnyebb. Maga nem hisz, én meg tudom.
- Mit mondott?
- Kartársnő, én magát mint ember, megértem, de mint igazgató, nem engedhetem el. Tessék bemenni és megtartani az órát!
- Nem igaz!
- Hajszálla így volt.
- Hazudott. Mint ember nem értette meg.
- Most egyetértek magával.
- Erre maga?
- Hogyhogy én? Mentem tanítani.
- És a gyerek?
- Órabérbe fogadtam egy asszonyt, vigye kórházba, és tanítás után mentem utána.
- Szíves elnézését kérem, de maga előtt se hajtom meg a fejemet.
- Pedig tudhatja, ha tanított, hogy belénk van gyökereztetve az alázatosság.
- Ha nem a magáé a gyerek?
- Akkor munkaköri kötelességem azonnal orvoshoz vinni.
- Menjünk vissza a kollégiumhoz. Maga nem szereti, pedig a gondolat, amely létrehozta, tisztelni való. Mit tenne a helyébe? Megszűntek a tanyai iskolák, a gyerekek tanulnia kell. Tud jobb megoldást?
- Várhatok a válasszal?
- Igen.
- Nem akarok jósolni, amit mondok, arra bizonyítékom nincs, mert még nem lehet. Csak sejtelem: ahány kollégiumot fölépítünk tanyai gyerekeknek, legalább annyi szociális otthont kell építenünk később a szüleiknek.
- Ez is meredek párhuzam.
- Lehet, hogy nem kell építenünk, mert ugyanaz a kollégium jó lesz tanyai öregek otthonának is. A lényeg azonban lényeg marad: a gyerek nem jön vissza, kapcsolata szakadozik szüleivel. Ha szavakkal tudja is, hogy apja-anyja mennyit dolgozott érte, átérezni nem tudja. Lelke legfenekéig hatol azonban a fölismerés, hogy az ő szülei szellemileg elmaradottabbak nála, és azoknál is, akikkel naponta találkozik. Az értelem tovább távolítja majd az érzelmeket.
- Kemény, amit mond, és nem biztos, hogy igaz. Nem lesz minden gyerekből hitehagyott.
- Én is bízom benne, hogy mind nem lesz az. De ha csak fele lesz, negyede, ha százból csak tíz, akkor örül? Most miért van annyi magára maradt öreg? Mert elmentek a gyerekek. Tud maga sakkozni?

- Lépegetek.
- Megtámadták a királyt. Maga sakkot kapott.
- Kilépek, elébe lépek vagy ütök.
- Miért nem mondja, nincsen semmi baj? Van tizenhat figurája, és csak egyiket támadják. Ha tizenöt érv szól a tanyai kollégium mellett, és csak egy támadja, akkor is sakk! És ha benne a pedagógia kapja a sakkot, az már matt. Új játékot kellene kezdeni, mert ezt folytatni nem lehet.
- A föloldás?
- A tanyai emberek gondját tanyán kell megoldani.
- Szépen hangzik, akár kőbe is véshtetnénk, de valóban kevés a gyerek.
- Én a bejárás mellett szavaznék, ha megkérdezne valaki. Nálunk is megszűnt a felső tagozat, maradt az alsó. Az üresen maradt termekbe óvodát szerveztünk.
- Tanyára?
- Busszal hozzák a gyerekeket, vagy autóval Üllésről is, Zsanáról is. A közelebb lakók legtöbbször biciklin. Ha van óvoda, lesz iskolás is.
- A felsősöknek mégiscsak a kollégium marad.
- Az itteniek nem vállalják, bejárnak inkább Mérgesre vagy Üllésre, autóbusszal. Elhiszi, hogy ez a jobb?
- Több érve, remélem, nincsen.
- Egyet még nem mondtunk ki. Maga beadta volna csöpp gyerekét?
- Nem tudom, nem vagyok tanyai. Azt hiszem, nem.
- Ez a lényeg! Én mindig elsősöket tanítottam, azt hittem, ennek a korosztálynak a lelkiületéről mindent tudok. Amikor a saját lányom került oda, egy sor dolgot egészen másként kezdtem látni. És akkor vettem észre, mekkora változást hoz a gyerek életébe az iskola akkor is, ha mellette van az anyja.
- A végső tanulság?
- Könnyen beszélünk, a tanulságokat hamar le tudjuk vonni, de megvalósítani lehetetlen. Hetvenhét fórumon kipróbálnak minden gyógyszert, mielőtt patikába viszik. Az iskolában beszélünk is róla, hogy a régiek között olyan is volt, aki magán próbálta ki először az orvosságot. A társadalmi orvosságot miért lombikból mérjük azonnal az embereknek? Kikutatjuk, hogy ez a betegség, ez a gyógyszer, és nem vizsgáljuk a mellékhatásokat? Az allergiát se? A beteg tűrőképességét se? És az adagokat úgy mérjük, ahogy éppen gondoljuk?

Mézeskalácsos ház épült Szegeden a tanyai diákoknak. Külső fala olyan, mintha mézeskaláccsal rakták volna ki. Sokáig néztem kívülről. Minden érvet felsorakoztattam mellette még az utcán. A mesében nem lehet jobb íze a mézeskalácsnak, mint amilyen jó ízek bennem összegyűltek. A városnak van néhány nagyon erős iskolája. Ha ide hozzuk be a tehetséges gyerekeket, olyan tarisznyát akaszthatunk a nyakukba, amelyik soha ki nem ürül. Áldozatnak is szép ez a ház. Kezdtünk benne járni a gazdasági nehézségekben, amikor építeni kezdték, mégis elkészült. Igaz, a pedagógia nem szereti az áldozat szót hallani. Ha adunk valamit a gyerekeknek, a lehető leg-tökéletesebbet adjuk, különben visszafelé sült el a puska. Ha sokat költöttünk az épületre, ne rontsuk el gyöngé pedagógussal. Az is annyiba kerül, mint a jó.

Néhány nevelőt ismerek benne, nincsenek kételyeim. Az igazgatóval egy egyetemre jártunk, legmegátalkodottabb kérdéseimet is föladhatom, harag nem lesz belőle. Se a kérdés, se a felelet nem szépül meg útközben. Többen vagyunk most együtt, az őszinteség ragadós portéka, a többiek se cifrázzák ki a szavukat.

- Egyszer azt hallani, hogy tanyai gyerekeké ez a kollégium, máskor meg azt, hogy a tehetségeseké. Melyik az igaz?
- Mindegyik. Kétszázhatvan gyerekünk van, körülbelül egyharmada tanyai.
- Fogynak benne a tanyaiak, vagy többen lesznek?
- Ahogy költöznek be a szülők a falvakba, egyre több középiskolást is beengedhetünk, mert van helyünk. Határozat írja elő 1977-től, hogy fizikai dolgozók tehetséges gyerekeinek adjunk otthont, és olyan értelmiségiek fiai-leányai is jöhetnek, akik szoros kapcsolatban vannak fizikai dolgozókkal.
- Meghirdetitek, hogy tehetséges gyerekek ide gyertek, kinyitjátok a kaput, és özönlének befelé?
- Tanyáról tanyára járunk, és agitálunk. Ötvennégy tanyában voltam a nyáron.
- Az ötvennégyből hány jött be?
- Körülbelül a fele. Ha gyönge az eredménye, nem is vesszük fel, mert nem tud felzárkózni a városi iskolák követelményeihez. Az is siralmas, ha látjuk, a kinti kitűnő hogyan változik át közepesre, kettesre vagy egyesre.
- Ilyen is van?
- Néha megkérdezik az iskolában, hát ez hogyan került ide?
- Mennyit számíthatunk szoktatási időre?
- Az első fél év biztosan rámeleg, hogy lelkiileg akklimatizálódjanak. Ahhoz, hogy a városi gyerekek színvonalát megközelítsék, több év kell. Hogy teljesen elérjék? Olyan talán nincs is. A városi olvas, mi alig tudjuk megszerettetni gyerekeinkkel az olvasást. Mozgásigényük viszont akkora van, nem tudjuk kielégíteni. Estig a focipályán lenne némelyik, és egyszer se jut eszébe, hogy tanulni kéne.
- Tehát szokatlan a hely, azért lesz a jelesből közepes.
- Olyan is van, aki eredetileg sem érdemelte meg a jelest.
- Gyönge a tanyai pedagógus?
- Szakmán belül vagyunk, erről is beszélhetünk.
- Beszéljünk!
- Nehéz. Vannak gyengék is és jók is. Te is tudod, minden osztályzat egyben viszonyítás is. A jeles azt jelenti, hogy abban az iskolában a legjobbak közül való. Itt összetalálkozik a sok legjobb, és kiderül, nagy a különbség köztük. Négyhatal jön be az egyik, és meg se szólal. Le a kalappal az előtt, aki tanyán marad, és ott tanít, de neki is tudnia kellene eredményt fölmutatni.
- Tehát szépít?
- Szépít.
- Földbe verő élmény lehet bejönni jelessel, a világ meghódításának a vágyával, és elviselni a kettest.
- Volt olyan szülőnk is, aki azonnal hazavitte a gyereket.
- Pedig tudta, hogy jobb iskolába került.

- Nyolcadikosoknál fordult elő. Azt mondta a szülő, hiába tanul itt többet, középiskolába az osztályzat szerint veszik fel. Félre ne értsük, a szegedi iskolák se mind egyformák. Az egyik szakfelügyelő végigcsinált egy igen kemény felmérést, hogy megtudja, mennyit ér a jeles az egyik iskolában és mennyit a másikban.
- Egzakt tudományok művelői is vallják, amilyen a mérleg, olyan a mérés.
- A mi mesterségünkben sokszorosan igaz. Az is lehet, hogy a maximumot adja az iskola, de az otthoni körülmények nehezítik a tanulást.
- Eszerint tehát jót cselekszünk, ha sok tanyai kollégiumot hozunk létre. Minél hamarabb, annál jobb.
- Ezt le ne írd, mert nem igaz.
- Mi az igaz?
- Nem jó, ha a kicsi gyereket kiemeljük a családi környezetből.
- Akkor miért agitáltál ötvennégy tanyában?
- Van olyan gyerekünk, akinek tűrhetetlenek az otthoni körülményei. Ha nem segítünk, újratermeljük a lelki nyomort és a szellemi sivárságot.
- Parcellázzunk!
- Létszámunknak körülbelül egyharmada súlyos szociális környezetből jött. A másik harmad kimondottan tehetséges. Otthon nem tanulhatna zenét, nem járhatna rajzolni, képességei tehát befulladásra válnának. És körülbelül egyharmadra tehető azoknak a száma, akik nehezen zárkóznak fel.
- Példa előttetek a Cseresnyés kollégium?
- Az egyharmadra vonatkozhat, de itt vannak olyanok is, akik kést dobálnak az ajtóba. Igénytelen körülmények közül indultak, nagy teher nekik a város, és igen nehéz a felzárkóztatás.
- Légy szíves, szavazz: bejárás vagy kollégium?
- Szállóige lett már, hogy a közepes családi környezet jobb, mint a legkiválóbb intézet.
- Mennyibe kerül nálatok egy gyerek?
- Ötmilliót kellene elosztanunk kétszázhatvannal.
- Osztunk. Kicsi híján húszezer forint. Azt gondoltam, ha összetennénk tíz gyereknek a húsz-húszezer forintját, fönn tudnánk tartani belőle egy kisbuszt. Eljuthatna úgy is a legjobb iskolába, és a családból se szakadna ki.
- Ne ragadjunk itt le, mert a számok csalnak. Figyelembe kellene vennünk, milyen messzire kell hordani a gyereket, van-e ott út, milyen drága a benzin, és ki tudja még, mi mindent.
- De azt is, hogy közben a kisbusz még ezer dologra fölhasználható. Vihetné például a tanyai gondozónőt az öregekhez.
- Ehhez mi nem tudunk hozzászólni, máshol kellene tisztáznod.
- Belém ragadt egy kérdés, mint a kódítettű, elhoztam nektek. Elképzelhető-e, hogy annyi szociális otthon kell majd a tanyai öregeknek, ahány tanyai kollégiumot építünk?
- Csúnya volt tőled, hogy ide hoztad. Otrombaság. Szeretetre nevelünk mi is.
- Visszatalál a gyerek a szüleihez?
- Törekszünk rá, hogy ne kelljen visszatalálnia. Hogy el se távolodjon tőlük.

- Ha nem hinnék benne, hogy valóban erre törekszetek, más kollégiumba mentem volna, de nem tagadhatjuk le, aki ide bejön, soha többet nem lesz tanyai. Hány éves a legkisebb?
- Nyolc.
- Fészkéből kivetett madár. Kijárja a nyolcat, megy tovább a középiskolába.
- Akkor is itt lakik majd.
- Hatalmas idő, szülőktől távol. Több, mint amennyit együtt töltöttek.
- Nagyon sötéten látsz.
- Tudom én, nézhetnék a másik oldalt is, és szidolozni se kéne, mégis ragyogna.
- Miért nem olyanokat kérdezel? A színtiszta igazság is szép lenne.
- Engem ezek a kérdések kínoznak, segítsetek tisztán látni.
- A teljes világossághoz a másik oldal is kell.
- Azt hiszem, a szép oldalát tisztán látom, azért kell még egy kicsit itt maradnunk. Ha köd van, próbáljuk meg azt oszlatni. Ott hagytuk abba, hogy bejön a nyolcéves gyerek, és nem talál vissza.
- Nincs igazad! Minden héten hazamegy, és akár mindennap bejöhet a szülő is. Mindig azt mondjuk, szülői értekezleteken is, ápoljuk a kapcsolatokat, mert tragédia lenne, ha kopnának. Szíven ütöttél azzal, hogy a szülők majdani elmagányosodásának is okai lehetünk mi is.
- Szinte tény, hogy nem megy vissza tanyára a gyerek, ha végez.
- Ne is menjen! Laktál te tanyán?
- Nem.
- Akkor ne beszélj! Én tanyán születtem, nekem ne akarj rózsás képeket festeni róla. Eljutottam ahhoz a gondolathoz, ha egyszer eszem naponta, akkor is elmegyek. Tudod te, mit kínlódtam én az egyetemen? Nem tudhatod, fölöttem jártál. A diák mindig az előtte lévőket nézi.
- Szüleid?
- Szeretem őket most is, bár hosszú évekig nagyszüleim neveltek.
- Menekültél a tanyáról, és most dolgozik benned a tisztesség, hogy másokat is segíts menekülni. Ma szebben szoktuk mondani: elvagyódtál.
- Ahogy akarod, úgy mondd.
- A tanyai kislány elvagyódott a tanyáról. De elvagyódik ám a vezérigazgató gyereke is, a hatszobás lakásból is. Az elvagyódás nem tanyai előjog, tehát érvnek se jó. Ilyen szempontok alapján kollégiumba kell vinnünk az összes elvagyódót. Majdnem mindenkit, aki fiatal.
- Nem éltél ott, nem tudhatod.
- Azért nyúzlak vele, mert kíváncsi vagyok. Amikor te tanyai voltál, akkor még lesöpörték a padlást. A tanyai élményed: üres padlás, üres kamra.
- Igaz.
- De a faluban is lesöpörték a padlást, és a falusi is megfogadta, ha egyszer eszik napjában, akkor is elmegy. A nyomasztó élmények se tanyai privilégiumok.
- Akkor se tudsz visszaagítani a tanyapártiak közé.
- Nem is akarlak, mert én se vagyok tanyapárti, csak szeretnék tisztán látni. Kiderült, te is harmincéves emlékekkel érvelsz. Ismered a mostani tanyát? Ennek a vidéknek a tanyáját?

- Sokban jártam, és sok szülővel van kapcsolatunk.
 - Prima! Nem mondtad ki, hogy ismered, mert tudod, sokféle a tanya, sokféle ész kellene hozzá, hogy igazán szólhassunk róla. Kérdezhetek tovább?
 - Félrevittek bennünket az indulatok, elkezdtünk magunkról beszélni.
 - Nem baj az, ha nyakig benne vagyunk az indulatban. Fűzzük tovább az életedet. Tanyán laktál, menekültél. Tanár lettél, aztán igazgató a kollégiumban. Élethivatásod, hogy segítsd a hasonló sorból jövőket. Adnám a Kossuth-díjat, olyan szép tartás ez, de azért válaszolj még. Ha mindig elhozod a javát, és nem adsz vissza semmit, mi marad ott?
 - Nem értelek.
 - Válogatsz. A tiszta búzát elhozod, az ocsút ott hagyod.
 - Lehet.
 - Csakhogy most az ocsút is embernek mondják, csak nem zseni, hanem talán közepes vagy éppen alávaló.
 - Eddig értem, figyellek.
 - A sok közepes vagy a sok alávaló nagyszerű fejekkel elkeverve nem veszélyes. Eddig a tanyának megvolt a maga szellemi egyensúlya is. Előállt valaki, elkezdett új dolgokat művelni, a többiek figyelték és követték. Kit követnek majd, ha nem megy vissza, akinek egy csöpp esze is van? Marad a suba a subával, buta a butával? Tanító már alig akad köztük, később majd az egészséges ész is hiányzik? Ha tanyai voltál, nem aggaszt ez a jövőendő?
 - Ennyire én még nem gondoltam végig. Meglep, amit mondasz, de nem keserít el. Azt hiszem, sok volt tanyaiban sikerült megőriznünk a kötelességet, hogy segítenünk kell az otthon maradókat. Te mondtad, ha én nem lennék tanyai származék, talán most se tanyaiakat istápolnék. Azt hiszed, később nem lesznek ilyen emberek?
 - Biztosan lesznek, és azok is elismerést érdemelnek majd. Csakhogy a szű még mindig perceg a fejemben. Ha most elzárnánk a Tiszát, és lajttal kezdenénk áthordani a vizet a gáton, hogy azért továbbra is folyhasson valami, akkor cselekednének a te fölfogásodhoz hasonlót.
 - Bolond hasonlataid vannak.
- Nem tudtuk befejezni a gondolatot, mert előállt a Trabant, és három tanárnő együtt indult családot látogatni a tanyai diákok otthonból a tanyai diák otthonába. Zuhog ugyan az eső, de nem tántorodnak el a tervüktől. Megkérem őket, vigyenek el engem is.
- Ő az, aki nem akar megszólalni.
- Gátsorig ismerem az utat, mehetünk bátran, ott majd érdeklődünk. Érdeklődnénk is, ha lenne kitől. Zuhogó esőben senki nem jár az úton. Csak menjünk. Isten áldása a Trabant, megy, mint a parancsolat. Biztosan jó helyen járunk, mert ott van a sorozat-postaláda, amire Szóttalan Katica fölhívta a tanárnők figyelmét. Vissza az egész, nem postaláda, hanem kinn felejtett vetőgép. De hamar ránk esteledett! Megfordulunk, és benn is vagyunk abban az udvarban, ahová jönni akartunk. Itt derült ki igazán, hogy addig voltunk eltévedve, amíg el se indultunk. Azt hallotta a három tanárnő, a kutjának jobb dolga van itthon, mint Katicának. Nyilván hazulról hozta szorongásait. Ahogy a küszöböt átléptük, mindjárt sejtettük, csöndes lángon élő emberek közé jöttünk. Anyjától biztosan nem örökölte a szótlanságot, apja is nyílt, ha kérdezik. Igaz, amit most tanulnak a gyerekek, az nekik már professzori magaslát. Hárman kérdegetik, miért hallgathat Katica. Anyja mondja:
- Azt gondolom én, azért nem beszél, mert nem tudja eltalálni, mit beszéljen.

Én úgy értettem, Átokháza szélétől annyira messze van a kollégium, legjobban hallgatással lehet mérni a távolságot.

- Ha hazajön, mit beszél?
- A kollégiumról? Rosszat nem, az biztos. Azt mondja, jó ott. Nem annyira jó, de azért jó.
- Nem akarna visszajönni az itteni iskolába?
- Nem jönne vissza, mert azt mondja, tanulni ott jó.
- A kosztról mit mond?
- Van, amikor nem jó, de legtöbbször jó.
- Valamire csak panaszkodott!
- Első héten megverte valaki a szobatársai közül.
- Nem létezik! Tudnánk róla.
- Azóta nem volt baj, de akkor bántották.

Bent viszont úgy tudják, két melák bátyja veri, ha hazajön. Álljon elő tehát a legidősebb testvér!

- Miért bántjátok?
- Annyira nem bántjuk.

Fölnőtt ésszel elképzelni se tudjuk, mi mindenre számíthatott a kislány, amikor készülődött befelé, de biztosra vehető, hogy verésre nem számított. Léket kapott tőle a lelke? Ámbár lehet, hogy azért bántották, mert vele nem lehet beszélni. Vagy azért, mert az ő lelki egyensúlyuk is félrebillent. Egyik hallgat az új helyen, a másik odacsap.

- Miért kaparja az arcát?
- Itthon is azt csinálja. Vagy a lábáról szedi le a bőrt.
- Apja, anyja szokta-e megverni?
- Még csak nem is kiabálunk vele. Aki a csendes szót nem érti meg, avval nem érdemes hangosan beszélni.
- Olvasni szokott?
- Azt aztán különösen nem szereti.
- Nehezen olvas.
- A p meg a b betűt keveri össze.
- Vegyenek neki könyvet. Mesét, kötelező olvasmányokat és babát.
- Nagy lány ő már a babához.
- Azt mondja, neki soha nem volt babája. A bentieknek mindnek van. Ruhát varrnak neki, öltöztetik, vetkőztetik, elaltatják. Mind babával alszik el, vagy a macijával.
- Eszünkbe se jutott volna. Mekkora legyen a baba?
- Nem számít, csak legyen.

Megkockáztatom, közbeszólók: hadd választana Kati.

- Hogyne! A legnagyobbat és a legdrágábbat választaná. Az itteni tanítónő azt mondta, makacs-ság van benne.
- Inkább félelem. Mit szeret?

- A palacsintát.
- Tejet, főzeléket?
- Azt mondja, nem veszi be a gyomra.

Avval búcsúznak a tanárnők, sok mindent másként látnak. Ne féljen apuka és anyuka, nem lesz semmi baj. Tavaly is volt egy kislány, sokáig nem beszélt az se, mégis megszokta. Most inkább bent akar maradni szombaton is, vasárnap is, úgy megszerette a kollégiumot. Valószínű, hogy pszichológus segítségét kéri Katihoz.

A kocsiiban az is fölhozatik latolgatás közben, talán azért veretett meg Katica, mert a pizsama alatt magán hagyja éjszaka is a bugyiját. Van olyan gyerek, amelyik azt hiszi, neki kell legjobban örködni a többi fölött, és odacsap. Az is lehet, nem is volt pizsamája Katicának, csak hálóinge, azt pedig nem szokta meg, hogy közönség előtt vetkőzzön.

Kislány soha nem voltam, és kollégiumba is jóval később kerültem, de arra most is emlékszem, fürdés és lefekvés körül mekkora parázson pirították, aki szégyenlős volt, és kisebb. Kicsi Katicának éppen elege lehet. Nehéz megszokni egy új világot.

Nekünk most a hazavivő út az új világ, és többféle baj adja elő magát szégyenkezés nélkül. Másik úton jövünk, mindig egyenest, ahogy eligazítottak bennünket, amíg elágazáshoz nem érünk. Úgy fut össze két út, négyen se tudjuk eldönteni, melyik az egyenes. A rosszat választottuk, megszenvedtünk érte. A Trabant nem húz, ha húsz kilométernél egy pöccintésre följebb ugrik az órája, elkezdünk reménykedni, hátha a javulás útját járja. Nagy baj lehet, de a kocsihoz egyikünk se ért, és esik az eső. Az is nagy baj, hogy a három tanárnő közül kettőt már várnak otthon. Csak azt tudnánk, hol járunk most!

A gödrök még nagyobbak, és a víz is több bennük. Uram-teremtőm, hogy járhatnak be iskolába a gyerekek? Egyik tanyáról indult kollégám szava szerint minden közgyűlés előtt minden dülöutat elegyengetnek. Ha rossz az út, nem mennek be az emberek közgyűlésre, ha pedig nem mennek be, nem tudnak szavazni a fizetések megemeléséről. Nyakunkon az este, de világosan látszik, ezen a tájon nem volt és nem is lesz mostanában közgyűlés.

Caplatnak az emberek is, szembe velünk. Van, aki ebben az ocsmány időben is fönn ül a biciklin. Jól ismerheti az ösvényt. Az autós első szava, hogy a bicikli nincs kivilágítva. Nem is lehet, mert sárban-vízben nem lehet dinamót hajtani. Annyit szidjuk, aki lámpa nélkül megy ki az útra, és csak ritkán gondolunk rá, ha lenne lámpája, akkor se sokra menne vele. Annyit érne neki, mint meztelen embernek a fecskéfarkú csokornyakkendő. Tanácselnökkel, téceszelnökkel lenne jó visszajönni ide egyszer, esőben. Kicsi igyekezettel ezek az utak járhatóvá tehetők. Amelyik gép fölívágtatja őket, egyetlen tolólappal fölszerelve egyengetni is tud.

Már a betonon járunk, a kocsi még mindig csak ballag. Jól megnézzük a kilométeres táblákat, nehogy elfelejtsük, melyiken estünk már túl. Nagy idő megy el Mórahalmon, mire szerelőt találunk. Külön história, sok izgalommal, de nem írom le. Kicsit igazít a bizgettyűn a szerelő, mehetünk. Lehet, hogy ilyen kicsi igazítás kellene tanyáink sok ügyéhez is, mint a tanyajárásba belefulladt Trabanthoz kellett? Talán Katica jól járt evvel az úttal, és nem az ördögnek tartoztunk vele.

Akármennyire mutató is a hasonlat a Tiszáról, jó vastag gátjáról és a víznek lajttal való áthordásáról, rosszul van kitalálva. Haldokló folyót lehetne csak elzárni így, az eleven ábúgygyanna a gáton. Amíg él a tanya, nem lehet elszívni belőle az életet. Mégis hasonlítható a kitanult fejek áradata a Tiszához és minden folyóhoz: egyik se megy vissza a forrásához. A folyók is kiapadnak, ha megáll a körforgás a természetben, fejbéli aszály támadhat a tanyákon is, ha a kombinálni képes elméket elszívjuk onnan.

Minél jobban közeledik a nevelés az állami gondozáshoz, annál jobban igazodik következményeihez is. Nem tudom, statisztikailag igaz-e, amit a hír beszél: állítólag hamarabb elválnak az elvált szülők gyermekei, és az állami gondozottak újabb állami gondozottakat szülnek. Ahogy múlik fölöttünk az idő, úgy hagyatkozunk egyre többet apánk szavára, anyánk intésére. Őket utánozzuk gerincünk tartásában és öszvér-makaességünkben is. Tőlük tanuljuk el, hogyan kell családi fészket rakni, ők tanítanak bennünket betegségek és csapások elviselésére, és azt is tőlük tudjuk meg, hogyan kell tisztességgel meghalunk, ha eljön majd a mi időnk is. Akkor tudom, hogy természetes tartozéka vagyok az életnek, ha kapaszkodni tudok őseimbe, és belém is kapaszkodnak utódaim. Ahogy a gerincbe soha nem tesz a legjobb orvos se műcsigolyát, ha az eredeti jó, a családi kapcsolatokat se lenne szabad mesterséges kötésekkel helyettesíteni, amíg az eredeti jó. Ha viszont baj van, akkor kötelező. Átfordítva a bölcselkedést, én csak akkor csinálnék apró gyerekeknek kollégiumot, ha jobb megoldást nem találnék. Akkor viszont mindenképpen.

A CSERBENHAGYOTT ISKOLA

Elsőhajtottam egyszer: mi lesz most belőled, tanyák iskolája? Raktár, magtár, bomló gyümölcs biztos háza? Láttam, hogyan lesz egyikből közönséges pocokfészek, a másiktól krumplicsírázató, a harmadiktól bálába kötözött papirosok ki-be lökődős lomtára, de azt gondolni se mertem, hogy vénségére a tímárságot tanulja ki valamelyik. Aki látott már bőrkikészítő üzemet, az tudja csak elképzelni, ami most következik. Ha majd odaérek a sorral, senki ne gondolja, hogy megszaladt a tollam. Inkább azt, hogy többet látna, aki itt lenne.

Szabad nekem elsíratnom egy iskolát? Amíg élt, nem is jártam bele. A szervestrágya-kiszerező hivatalt emlegettem az előbb, és most látom, ahhoz az iskolához kegyes volt a sors. Rondák a pokol bugyrai.

Gyanakodva néz bennünket az üzemvezető. Jót akarunk írni, vagy rosszat? Még nem tudjuk, mert nem is láttunk semmit. Akkor előbb tisztázzuk, van-e engedélyünk. Itt el is akadunk mindjárt. Ahol nem szívesen fogadnak bennünket, oda nem is érdemes bemenni, gyerünk haza! Ha viszont elmegyünk, ki nézi meg helyettünk a Kraller iskolát? Abban maradunk, akinek szüksége van az engedélyre, kérje meg az. Mi nem is akarunk az elnökkel beszélni. Talán rendőri felügyelet alatt áll az üzemvezető, és nem ura magának?

- Termelési adatok kellenek?

- Semmi.

- Tervek?

- Csak az, ami fejben van.

- Meg is akarják írni?

- Meglátjuk.

- Fölhívom az elnököt.

Elhárult minden akadály, elnöki rendelkezés nem gátolja a tájékoztatásra vonatkozó erősebb rendelkezéseket, dolgozhatunk kedvünkre.

- Hányféle bőrrel dolgoznak?

- Juh, hörcsög, nutria, nyúl, pézsma.

- Itt is nyúzzák?

- Dehogy! Beszózva hozzák, itt csak kikészítjük. Fejleszteni is szeretnénk, konfekcióval is bővülünk, ha sikerül.
 - Mi a jó abban, hogy tanyára jön egy szegedi szövetkezet bőrös-üzeme?
 - Csak addig tartja furcsának, amíg nem látja közelebbről. Környezetvédelem is van a világon, Szegeden nem látnak szívesen bennünket.
 - Környezet itt is van, ezt nem kell védeni?
 - Egészen más! Volt egy szabad iskola, megvettük, átalakítottuk.
 - Az átalakítás lehet javítás is, de rontás is.
 - Ha az iskolát nézzük, azt jól elrontottuk. Ebben tanítani már soha az életben nem lehet. Ha a mi munkánkat vesszük, lényegesen megjavult, mert azelőtt egyetlen bőrt nem lehetett kikészíteni benne, most pedig lehet.
 - A munkaerő?
 - Reggel háromnegyed hatkor indul Szegedről a huszonegy személyes busz, tizennégy emberrel. Amire ideér, megtelik. Összesen nyolcvanhárman vagyunk. Volt itt szabad munkaerő, arra támaszkodtunk.
- Rendetlenül ugrálnak az én fejemben a gondolatok. Lám, ebben az iskolában még akkor is tudják, ha bőrösök ütöttek benne tanyát, hogy a családnak létérdeke a hazajárás, vettek tehát egy buszt. A pedagógia ne tudná ugyanezt?
- Ebéd?
 - A vendéglőből hozunk üzemi kosztot. Sajnos, ebédlőnk még nincsen, de pár hónap múlva az is lesz.
 - Mióta nincsen?
 - Hetvennégyben kezdtünk.
 - Tehát hat évig ebben az üzemben nem volt ebédlő.
 - Mi annak örülünk, hogy lesz.
- Beszól egy néni az irodába: tojás nem érdekli? Máris helyreállt a cserekereskedelem. A tanyai tojás bevándorol a városba, kijön helyette a munkaalkalom, és a tanyán soha nem tapasztalt bizalmatlanság: van engedélye?
- A faluból jár ki dolgozni Csányi Lászlóné. Biciklin hamarabb kiér, mint a városi ember a lakótelepről a belvárosba.
- Azelőtt?
 - Az iskolánál takarítottam.
 - Iskolából iskolába. Melyik jobb?
 - Elég jól fizetnek. Háromezer körül.
 - A munka?
 - A birkabőrt alakítom, a széleit nyeselem. Azelőtt a szabászaton voltam.
 - Lecsúszott?
 - Mindig oda kell menni, ahol munka van.
 - Ha ez elfogy, visszamegy szabni?

- Nem hiszem.

- Összekülönböztek?

- Nagyon jól megvagyunk mi egymással, veszekedés nem volt közöttünk.

Börcsök László első napját tölti itt. Foglalatba szorított pengével nyesi ő is a birka bőrét, ha szakadást talál rajta.

- Kicsi korától fogva bőrös akart lenni?

- Azt se tudtam, mi ez.

- Iskola?

- Most érettségiztem, júniusban. Kaptam is munkát, SZTK-ügyintéző lettem, de rázós munka, nem nekem való.

- Akkor határozta el, hogy bőrnyeső lesz?

- Irodai munkára akartam jönni.

- Hogyan fogadták?

- Körülvezettek az üzemben.

- Ez tetszett legjobban?

- Nem az számít, kinek mi tetszik. Egy hónap a próbaidő, addig a gyártás minden fázisán átmegyek.

- Első benyomás?

- Korai még erről beszélni. Reggel kezdtem, és még dél sincs.

Vessen most keresztet magára, aki velem akar jönni. Bemegyünk az iskolába.

Útravalóm van, Mocsár Gábor szava. Láttá valahol, hogy pálinkafőzőt csináltak az iskolából, és fölháborodott. Azt mondta, az iskola szent hely, ha így kifordítják, a templomból csinálnak istállót. Melyik lehet nagyobb istálló? A pálinkafőző vagy a bőrcserző?

De jó, hogy nem szandálban jöttem! Vastag talpú cipőm fölött fölgyűröm a nadrág szárát, és mindig oda lépek, ahol vékonyabb a lé. Itt hagyták cserben az iskolát a szó legszorosabb értelmében.

Akkora fakádak hasalnak a földön, egy szakasz katona egyszerre fürödhetne akármelyikben. A szélmalom vitorláját ha egy kicsit átszerkesztenék, hogy a kombájn forgó lapátjaihoz hasonlítson inkább, akkor kapnánk olyan alkalmatosságot, ami a kádakat kevergeti.

Büdös egy műhely.

Behozzák a birka sózott bőrét csimbókokkal, mire kiviszik, már csak szárítani kell, géppel simára harapdáltatni, kicsit nyesni, szabni, és készülhet belőle a hófehér irhabunda.

Állok a tócsa közepén, és kótyagos fejjel azt próbálom kitalálni, hol lehetett a tábla. Idézném vissza a gyereksereget, mondanék nekik szép verseket, de gyöngé az agyam, ekkora teknők közé nem tudja behozni a régi képeket. Pedig ebben a teremben is viaskodott minden évben Toldi a farkasokkal. Ki hitte volna, hogy a bárányok bőre teszi tönkre? Még a farkasbőrt se tudnám elképzelni a bárányok közé. Akit még egyszer se hagyott cserben a fantáziája, jöjjön ide, egy perc alatt kilúgozódik a fejéből minden gondolat. Ha hófehér madarakat röpönt föl, azok is belepotyognak a kádakba. Biztos, hogy iskola volt ez valamikor?

Ábrahám Ferenc azt mondja, egészen biztos, mert ide járt ő is, és ide jár most is. Azelőtt csak a tanító tehette meg, hogy élete végéig iskolát járt, most mindenkivel előfordulhat.

- Letérdeltünk mindennap, és imádkoztunk benne: „Hiszek egy Istenben, hiszek egy hazában, hiszek Magyarország feltámadásában.”

- Szeretett ide járni?

- Itt laktunk a következő tanyában. A legvadabb télben is át tudtunk futni mezítláb, egy pöndölben, hogyne szerettem volna.

- Mit változott?

- Hódfarkú cserép volt akkor a tetőn, most másikat raktak. Ez a három nyárfa éppen ilyen volt akkor is, mint most. A jegenyefa nem úgy öregszik, mint az ember.

- Hol volt a tanterem?

- Ahonnan most jött ki. Az is megváltozott, de nagyon. Senki se gondolta volna, hogy bőrgyártó lesz belőle. László István volt a tanító, innen ment nyugdíjba, és meg is halt.

Ahogy felejttem a cserző szagát, ahogy kopadozik bennem a bundagyár ázalag képe, úgy adogatom mégis a voksomat a Kraller iskolára. Munka is kell az embereknek, és itt dolgozni lehet. Nyolcvanhárom ember itt találkozik mindennap. Népek keverednek benne, városi, falusi és tanyai ember egymáshoz verődve koptatja az előítéletek sarkait. Orvos is jár ide, és közvetlenül hívható a női klinika. Itt legalább telefon van a klinikához.

Csak a szentségtörést nem tudom feledni.

Mondogattam az előbb, hogy kiszívja a fantáziát a fejből az iskolai cserzőműhely. Sérteni senkit nem akarok, de azt hiszem, akinek csak eddig terjedt a fantáziája... - nem mondom tovább, mert mégis sértés lesz belőle. Mennyi minden lehetne egy épületből úgy is, hogy hosszú tisztességét öreg korára se veszítené el!

Hazafelé menet beugrottam Szabó Vilmoshoz, a művelődési ház igazgatójához. Munkája révén nagyra tartom, és fontos tisztáznivalóm van vele.

- Ha rendezel valamit, hány tanyai emberhez szólsz?

- Ezt kérdezte a tanács egyik embere is, amikor vizsgálatot végzett.

- Mit feleltél neki?

- A tanács hagyja jóvá a munkaköri leírást, tudhatná, hogy a tanyákról szó sincs benne. Ellenben kértem, hagyjanak meg minél több tanyai népművelési ügyvezetőt, különben ránk szakad a sötétség. Akkor még több iskolában lakott pedagógus, bár már nem ott tanított. Egyetlenegy maradt csak, a nagyszéksői iskolánál. Ott tanyai klubot is csináltak, berendezést kaptak székekkel és teleszkópos asztalokkal.

- Van közötök egymáshoz?

- Ha az utcán találkozunk, jól beszélgetünk. Szervezeti kapcsolatunk nincsen.

- Hol van tehát a népművelés határa?

- A szélső háznál. A belterület közvetlen határán.

- Be nem jön senki?

- Lakodalomba legföljebb. Készítettünk egy felmérést, brigádokat is kérdeztünk, elérhető-e számukra a mi házunk? Van-e egyáltalán szabad idejük?

- Elkeseredtél? Lehet, hogy már ránk is szakadt a sötétség?

- Egyre inkább nem kedveznek a feltételek a kultúrának. Amíg a tanító ott volt, ez a tény egymában is sokat jelentett. A község átadhatta volna a megbízatást másnak is, de nem tette. Akkor még könyvtár is volt, most az sincsen.

- Sehol?

- A Szörmében van és Nagyszéksóson. A madarásztói iskolánál június 13-án szűnt meg, amikor az iskola meghalt. A művelődés szempontjából ennyire elgyámoltalanodva talán soha nem volt a tanyavilág, mint most.

Szépen mondta: a tanyai iskola meghalt. Nem gyászolja senki.

- Nem félsz, hogy bőjtje lesz?

- Nincs is rá remény, hogy feltámadjon.

- A művelődési autó?

- Nem jár.

- Amikor még csak egy volt az egész megyében - Vásárhelyről indult, Néveri Béla vezette, és sokszor vele mentem én is -, akkor még járt. Jóval több most a művelődési autónk.

- Nem jár.

- Van egyáltalán valaki, aki ismeri az igényeket? Vagy az igénytelenséget?

- Ne igényekről beszéljünk, mert ha megkérdezel száz embert, lehet, hogy azt mondja mind a száz, neki nem hiányzik. Ekkor kellene legnagyobbat üvölni, mert ennél jobban nem lehet ki-mondani, mekkora a baj. A szükségletet kellene ismerni.

- Ismered?

- A nők klubja jelzi itt bent, mi kellene odakint. Előadás a rákról, nőknek. Ne az az orvos tartsa, amelyik goromba, az se jöjjön, amelyik nem sokat mond, olyan inkább, aki figyelembe tudja venni a tanyai ember szemérmességét.

- Honnan tudják a bentiek, mi kellene a kintieknek?

- A szüleikről van szó.

- Ennek a falunak önálló TIT-szervezete van, könnyen szervezhetek előadásokat.

- Negyven darab százforintos előadást tarthatunk egy évben. Kit lehet ennyiért megkérni? A benzin többbe kerül.

Kísért a negyvenes szám megint, és a száz forint. Aki csak ennyit áldoz érte, mondhat akármilyen jól fésült szövegeket népünk fölemelkedéséről, nem sokra megyünk vele.

- Meg kéne próbálni mégis. Vannak még megszállottai a népművelésnek.

Eszembe jut az az eset, amikor zuhogó esőben lovaskocsival mentünk Körösérre előadást tartani. Négyen áztunk: a kocsis, a ló, Börcsök Szilveszter, aki szintén nagyszerű munkása volt a népművelésnek, és én. Kétszer is találkoztunk a művelődési autóval. Megyei emberek voltak benne. Érdeklődésüket legfőljebb szeszfokolóval lehetett volna mérni. Be is jöttek az iskolába, és ott is hagytak bennünket.

- Tudom, hogy vannak megszállottai. Most is mondta valaki, csak szóljunk, szívesen jön. Lehetne is ebből még mozgalmat is csinálni, de kivettük a magját a tanyának: nincs, aki szervezze.

- Te, például. Nem erre való a művelődési ház?

- Az én munkám nagyobbik fele a gazdálkodás. A dekázás. Ezt se fizethetjük, azt se, akkor se, ha pénzünk van rá. Lakodalomban nem fűthetünk, mert nekünk többbe kerül a fűtőolaj. Hozza magával a násznép, ha nem akar fázni. Vedd le a nyakamról a gazdálkodást, oldd el a köteléket, és megyek veled a tanyák közé én is.
- Alsótanya volt ez a vidék régen. Játsszunk a szavakkal: igen alsó lesz megint a tanya. Elvadul.
- Régebben voltak tanyai esték. Sokszor felbuzdultunk, hogy folytatni kéne. Benne is van mindenki, a hivatalos emberek is: majd visszük a vetítőt, vagy csak a diavetítőt, mert azzal is lehet beszélgetést kezdeni, de mire indulni kéne, kiderül, se idő, se energia nincs rá. Annyira meg vannak terhelve az emberek. Pedig biztos vagyok benne, diadal lenne, ha elkezdenénk.
- A nagyszéksósi klub?
- Örömmel fogadta mindenki.
- Mekkoraival?
- Naggyal. Nagyon jó, hogy adtak rá százezer forintot, egy év múlva úgyis megszűnik, vihetünk be mindent az iskolába.
- Nem bíztak benne, hogy jó lesz?
- Vitosné mondta egy megyei értékelésen, hogy kint volt egyszer, és megnézte. Filmet vetítettek, de olyan rossz volt, nem lehetett érteni belőle egy szót se. Elkecseregetett, hogy a legjobb szándék is vakvágányra jut. Tudunk adni százezer forintot központi keretből, de jó filmet nem tudunk vinni. Mert azt valakinek előtte meg kellett volna néznie.
- A tanyaszínház? Úgy tudom, te voltál a szervezője.
- A szegedi kisopera-társulat csinálta, igen nagy sikerrel. Átlagosan számolva háromszázan néztek meg minden előadást.
- Jól számoltál? Háromszáz? Kőszínházban nincsenek annyian.
- Láttam embert, aki az elején kinyitotta a száját, és úgy is felejtette végig. Ilyet még nem hallottak. Tetszett a cím is: „A jó útra tért részeges, avagy az ördögi házasság”.
- Hol volt az előadás?
- Ásotthalmon, Mórahalmon, Zsombón, Bordányban, Zákányszéken, Csengelén, Rúzsán, Üllésen, Forráskúton, Ötömösön, Pusztamérgesen.
- De hol? Tanyán?
- Értelek már. Csak a neve volt tanyaszínház. Falvakban játszott.
- Ne röstellj. Ha háromszázan hallgatják, jó, ha van. Hogy nem tanyára mennek? Nézd meg azt a vándorboltot, amit kizárólag a tanyai körzetek kereskedelmi ellátásának a javítására szerkesztettek autóbuszról, és be is harangoztak az újságban. A szegedi piacon árulja a kiflit. Az lenne a legnagyobb tanyánk? Volt már aprócska társulat, amelyik valóban a tanyai népnek dolgozott, és vándorbolt is volt, amelyik nem átalította kivinni a tanyára a kenyeret. Most a nevüket vették kölcsön, elhagyván a lényegét, de nem ártanak vele. Rákapcsolt a rádió is, a televízió is, írtak róla az újságok. Legalább a levegőben benne van, hogy segíteni kell a tanyát.
- Nagyon kellene.

HIÁNYJEL

Nagy fejezetnek kellene itt állnia a hiányjel helyén. Bizonyítanom kellene, hogy az életerős tanyai központok a maguk igyekezetével be tudnak kapcsolódni az ország szellemi vérkeringésébe. Az olvasókörökről van szó. Arról, ami nincsen.

Százesztendős múltjuk parancsolóan követelné, hogy beszéljünk róluk. Azért nem tehetem, mert a múltról írni nem az én föladatom. Bár a szellemi élet forradalmi központjai is voltak ezen a vidéken, gyarapították és továbbadták a haladó gondolatokat, szabályozták a közösségi életet, rendelet szüntette meg őket 1949-ben.

Ha viszont ennyi ideje nincsenek olvasókörök a tanyavilágban, akkor a hiányjelet is fölösleges kiírnom. Ameddig én visszanyúlok időben, legfőljebb rogyadozó nyomait találom itt-ott. A rekviemet se nekem kell elmondanom, de rágódnom kell mégis elmúlásukon, mert hiányuk fájdalmas, eltűnésük szívbe markolóan tanulságos. Hajdú Géza *Vásárhelyi egyletek és könyvtárak* című tanulmányában (a Somogyi Könyvtár adta ki Szegeden 1977-ben) így zárja egyik fejezetét:

A szervezeti formák, a legjobb működési módszerek keresése máig tartó és be nem fejezett folyamat. A tévedést bevallani nem szégyen, nem okulni belőle azonban ma, amikor a megoldás esélyei sokkal jobbak, újabb súlyos hiba lenne.

Sajnos, ezt is mondhatjuk már múlt időben: súlyos hiba volt, hogy nem okultunk belőle. Nem tanultunk, sőt ráfejtünk az olvasókörök megszüntetésére. A tanyai iskolák eredendően adott népművelési tevékenységére miniszteri rendelet nélkül, de előre megfontolt szándékkal tettük rá a lakatot. Annyi embere talán soha nem volt a népművelésnek, mint akkor, mégse védte állásait. Máig nem tudom megfejtani, miért nem tette. Talán azért, mert a korszerű népművelés korszerű embere nem merte fölvállalni, amit a másik oldalon eleve korszerűtlennek minősítettek?

Vissza kell idéznem a rúzsai beszélgetést. A faluban lakó nyolcszázötven embernek kétszázötven személyes művelődési házat építettek. Ha egy falu ilyen áldozatra képes indulása első évtizedeiben, csak elismerést érdemelhet. De a kétezer-ötszáz embernek nem maradt semmi. Pedig csak hagyni kellett volna azt, ami megvolt.

Idéznem kell még egy bekezdést Hajdú Gézától:

A mából szemlélve többen hajlamosak arra, hogy a körök és egyletek kulturális tevékenységét vállrándítással intézzék el, pedig - talán sikerült bizonyítanunk - emlékezésre, ápolásra méltó hagyományaink közé tartoznak. Erre int Eötvös József máig érvényes szép mondata: „A felkelő nap is a hegyek tetejét aranyozza meg először, a teljes nappal azonban csak akkor következik be, ha a nap sugara már a völgyek mélyéről is elúzi a sötétséget.”

Politikai bizalmatlanság oszlatta föl a különböző egyesületeket, közöttük a tanyai olvasóköröket. Visszafelé nézve sokszor másként látszik a világ, gondolhatjuk, a forradalmi föllendülést eljegyező súlyos időszak éppen a politizáló szokásokat nem viselhette el bennük. Mostani tapasztalatainkkal és történelmi rálátásunkkal bátran kimondhatjuk, ha alkalmanként mellépolitizált is valamelyik olvasókör, nagy vád nem érheti, mert sokan vannak, akikben a politikai áramlatok nem isteni kinyilatkoztatásként fogamzanak meg. Az éréshez érlelő idő kell. Meggyőződésünk, hogy tisztességes körülmények között éppen a politikai tisztulás fórumai lehettek volna. Gondolatrostáló viták színterévé válhattak volna a hamu alatt is izzó Viharsarokban. Ha mind összefogott volna, és erős akarattal egyszerre tévedett volna, akkor se érhetne volna el az akkori politikai jégkorszak rombolásait. Ha minden hamis próféta ide menekült volna, akkor se. Csakhogy az eleven szellemi központok leghamarabb a hamis prófétákat vetik ki magukból. Elsiették elődeink, a kivetésre se hagytak időt. A higgadt kutatás föladata, hogy megmérje a veszteségeket, mi csak a párhuzam kedvéért emlegetjük. Azt akarjuk kimondani félreérthetetlenül, hogy jóval az emlegetett politikai jégkorszak után is politikai tévedés elsorvasztani a tanyai iskolák népművelési tevékenységét akkor, amikor a hivatalos politika régóta vallja, hogy a kórus

akkor szól szépen, ha több szólam összecseng benne. Sajnos, még az egyszólamúság előtt is becsuktuk az ajtót.

Ekkora tévedésnek keresnünk kell az okát, mert felfogásbeli láncolatok nélkül elkövetni nem lehet. Idejét múlta a tanya, az a korszerű ember, aki nem foglalkozik vele. Ki nem akar ma korszerű lenni? Azt hiszem, a tévedés egyik gyökere ez. Csakhogy a korszerűség pózában senki nem háríthatja el magáról a felelősséget. Ha az orvos azt mondaná, mától fogva unja a sok nyavalyás beteget, és csak a mutatós, egészséges emberekkel akar foglalkozni, ő tévedne talán akkorát, amekkorát a népművelés tévedett.

Legalább ilyen erős és éltető nedveket szív el a tévedés másik gyökere is. Ahová a déli harangszó is két órákor jut el, ott még megél, sőt virágozhat is az a szemlélet, ami a hivatalos politikából régen kikopott már. Teremtő találkozásokat, összetartó kapcsolatokat iktatnak ki szemléletbeli kövületek a társadalomból úgy, hogy nem adnak helyette jobbat. Sőt semmit nem adnak. Elbámészkodtunk a nap aranyos sugarain, és nem vettük észre, hogy völgyek is vannak még.

Aki jól ismeri a mai népművelés gyakorlatát, szemem közé vághatja, hogy meghamisítom a valóságot, hiszen statisztikával bizonyítható, hogy alakulnak és megszűnnek, később néha föltámadnak a tanyai klubok. Való igaz, hogy a zákányszéki fapados népművelés vagy a kigyósiak szép példája nincsen társak nélkül. Örülünk kell neki, mert minden jó klub kapaszkodót jelent. Észre kell azonban vennünk, hogy fél napi-egynapi járóföldre találjuk őket egymástól. A tanyák, ha ritkulnak is, nem esnek ennyire távol egymástól. A szép példákat tartsuk meg további biztatónak is, de a szemünket ne kössük be velük.

Anyagi okok is vannak. Abból indult ki a hivatali apparátus, hogy áthelyeződtek a tanyai élet erővonalai, követnie kell ezt a népművelésnek is. Ne az iskola legyen a központ, hanem legyen minden szövetkezeti majorban egy terem legalább, amely a kultúrát szolgálja, és költségeit fizesse a szövetkezet. Kilenc évig voltam a népművelés belső embere, minden akkori ellenkező híresztelés ellenére bátran állítom, hogy tudtuk követni az átrendeződést. A téesszervezés után tömegek fordítottak hátat a mezőgazdaságnak, megalkotva az ipar hirtelen fejlesztésének tartaléksapatát. Azok a tanyaiak, akik kikerülték a szövetkezetet, művelődni se mentek oda. De azok se siettek, akik ott maradtak. Reggelenként a brigádvezetők úgy könyörögték vagy parancsolták össze a munkaerőt. Mondhatnánk azt is, hogy minden reggel újrászervezték a termelőszövetkezetet. Este azért sem ment oda senki, nehogy szem előtt legyen.

Miből táplálkozott ilyen körülmények között a népművelés önámító statisztikája? Ha a művelődési házakban találtak egy kicsike termet, aminek az ajtajára ki lehetett írni, hogy sötétkamra, minden statisztikában fotószakkörként szerepelt akkor is, ha penész ette szét a nagyítógép harmonikáját, vasát pedig a rozsdá. Ugyanez a gyakorlat jelentette klubként azt az alkalmanként szabadon hagyott majorbéli szobát is, ami elméletileg valóban lehetett volna fészke a népművelésnek.

A szellemi hiányjeleket nem elég fölrajzolnunk, értelmeznünk is kell azokat. Következmények nélkül talán egy sincsen. Majd eljönnek az orvosok és a pszichológusok, és utólag megállapítják, hogy az a töméntelen bizonytalansági tényező, ami a tanyákon összesűrűsödött, iszákossághoz, öngyilkossághoz vezet, vagy jobbik esetben neuraszténiához. Jönnek majd a rendőrök, és kimutatják, a megmunkálatlan fejek hajlamosabbak a bűnözésre. Jönnek majd a szociológusok, és számba veszik, miért terjednek jobban a szekták ott, ahol elfűjtük a lámpásokat. Ne azt mondjuk majd, hogy ilyen a tanya, mégiscsak meg kellett volna időben szüntetni, hanem vegyük észre, hogy más jelek jönnek elő, ahol hiányjeleket hagyunk magunk után.

Nem jóslatok ezek, nem is kell a jövőre várnunk, hogy beteljesüljenek. Szavahihető emberek dolgoz igyekezetével gyűjtött statisztikákban láttam, mennyivel isznak többen tanyán, mint a városban. Nem elmesélések alapján készült a statisztika, a szegedi kijózanító állomás adatai vannak benne. Pedig ide a tanyai ember csak akkor jut be, ha nagyon iszik. Elvonókúra, börtönajtó? A társadalmi bajok megoldása nem az ő föladatuk.

KÉT PAP

Tanyák között kevés a templom. Régebben több volt, de falu telepedett köréjük. Tanyai plébánossal csak kettővel találkoztam, az egyik azonban csak volt tanyai.

Zselevszky György Belső-Kígyós papja volt, ezer ember lelki gondjai tartoztak hozzá. Megkértem, jöjjön vissza régi körzetébe, és vezessen el néhány ismerőiséhez. A fogadtatásból akartam következtetni, milyen kapcsolata lehetett tanyai híveivel. Vallásos alázatot sehol nem tapasztaltam, a középük való ember fönntartás nélküli becsülését mindenütt. Nem hiszem, hogy csak azért, mert világi kísérettel jött.

- Szeretett itt lenni?

- Barátaim mindig lelkendezőnek tartottak, mert sokszor mondogattam: a fölséges pusztá! Ha most eszembe jut Kígyós, most is ezzel jut eszembe. A fölséges pusztá. Nyugalom, csend, emberség.

- Tápé jobb?

- Innen Tápéra kerültem, de nem hiszem, hogy előbbre jutottam volna. Ne úgy értse, hogy panaszkodom, jól érzem ott magam, becsülnek is az emberek, azt hiszem, de szívesen gondolkodom vissza ide, és örülök, ha visszalátogathatok.

- Sok véleményyt hallottam már tanyaiakról. A plébánosuk mit mond róluk?

- Talpraesett, ügyes, bölcsesség dolgában nem alábbvaló, mint a falusi. Indítékai és következtetései néha mások.

- Hite? Hitélete?

- Vallásosságában öntudatosabb, köztük néhány komoly, mondhatnám úgy is, hogy szentéletű ember is van. Volt olyan is, aki templomba ugyan nem járt el, de meggyőződéses hívő volt.

- Hittan?

- Hallottam utólag, az egyik így küldte a feleségét: eredj, te veszekedj a tanítóval, írasd be a gyereket hittanra. Azt is csak hallomásból tudom, intette az igazgatóhelyettes a szülőket, legalább a nagyobbakat ne írássák be. Bement a Feri bácsi: „Nézze, tanár úr, ebbe maga ne avatkozzon bele, mert a gyereknevelést a bornyúneveléstől én is meg tudom különböztetni.” Egy másikat megválasztották tanácstagnak, másnap viszont beíratta a gyereket hittanra. Megkérdezték, hogyan tudja ezt a kettőt összeegyeztetni. Rávágta: akkor húzzanak ki!

- A hittanból?

- A tanácstagságból.

- Ahogy elment, megszűnt a plébánia.

- Megnyílt a tanyai kollégium, befellegzett a tanyaközpontnak. Sokan elköltöztek innen, csökkent a létszám. Amikor a templomot felépítették, nem gondolta senki, hogy nem lesz falu Kígyósból. Most biztosra vehető, hogy nem lesz.

Varga Ferenc, a domaszéki plébános azért maradt tanyai, mert a falut nem a templom köré telepítették.

Elmondom, hogyan ismerkedtem meg vele.

Biciklivel jártam a határt. Leveszem a lábamat a pedálról a zöldfási templom előtt, mert nagy plakát van az ajtajára kiszégezve: „Adj vért!” Véralós plakátot templomajtón eddig egyszer se láttam, ezt a lapot meg kell néznem.

Közel a plébánia, megtámasztom a biciklit, megyek befelé. Dél van, meghúzták a harangot. Rosszkor jöttem. Ha valaki komolyan veszi a harangszót, neki kötelessége. Fordulnék vissza, de ha egyszer elkezd bizonytalankodni az ember, visszafordulni is nehéz. Ha lát az ablakból, mit szól? Azt se tudom, mennyit illene várnom. Nem is nagyon érek rá, meg azt se tudom, mikor jövök ide megint. Véremet talán nem veszi, ha benyitok. Fiatalember jön velem szembe, mondom neki, a plébános urat keresem, beszélni szeretnék vele. Azt mondja, most nem lehet, mert ebédel. Jól gondoltam, mégse lett volna szabad bejönnöm. De ha már bent vagyok! Isten bizony, nem kívánom el a falatot előle, de legalább hadd köszönjek neki! Vastag hangon kiszól valaki a másik szobából: - Jöjjön be! - Kente a zsíros kenyeret. Első szava, még a köszönés előtt:

- Kenjek magának is?
- Köszönöm, de nem kenyérért jöttem, csak a plakát miatt.
- Milyen plakát miatt?
- Ami a templom ajtaján van.
- Mi baja van vele?
- Szokatlan.
- Meg lehet azt szokni.

Nem úsztam meg zsíros kenyér nélkül. Addig szabódtam, hogy rám szólt:

- Te nem dunántúli vagy?

Ez is szokatlan, de visszategeztem.

- Ha én az vagyok, akkor te is.
- Szépön mondod a szögedit, de kiérzik alóla a hazai is.

Ő Zamárdiból keveredett ide. Mire sorba szedtük összes hazai szavunkat a zsomportól a grábláig, túl voltunk az ebéden.

- Te mindenkivel tegeződsz?

- Csak a férfiakkal.

- Hogyan lehet tegeződve gyónni? Letérdel valaki, és elkezd mondani, ide figyelj, atyám, ez meg ez történt?

- Ezen még nem akadtunk fönn egyszer se.

Valahogy így történt tíz-egynéhány esztendővel ezelőtt. Most beállítottam hozzá, hogy apróra ki-kérdezzem.

- Ismered a tanyát?
- Csak azt, amelyikkel kapcsolatban van. Inkább úgy mondanám, elég sokat tudok róla.
- A dunántúli nem fut utána, hogy tanyai lehessen.
- Én se futottam. Oda helyeztek.
- Hová?
- Dombegyházra.
- Ott milyenek az emberek?
- Szívósak. Rettenetesen meggürcölnek az életért. Fekete föld, kötött, kemény és sáros. Nehéz élet.

- Később?
- Amikor Makóra helyeztek, elhatároztam, most már úri káplán lesz belőlem, és lakkcipőben járok. Eladtam a csizmámat és a biciklimet is. Őt tanyai iskolám volt, ha leesett az eső, egyikbe-másikba be se lehetett menni. Ide, lakkcipő?
- Nem is mentél?
- Dehogynem! Lóháton.
- Én már a csizmánál elakadtam az előbb. Betyárt, pandúrt, huszárt, rendőrt el tudok képzelni lovon, de a káplán még soha nem jutott eszembe.
- Föl is tört a nyereg. Két évig lovon jártam hittant tanítani. Később Kiszombor következett, kicsike tanyai szolgálattal. Aztán Kistelek, tele tanyával.
- Domaszék?
- Tizenhét éve itt vagyok. Azért tettek ide, mert a Varga állítólag szereti a tanyát. Az elődöm azzal búcsúzott el, majd meglátja, kibírom-e a három évet, mint ő. Ahogy látod, kibírtam.
- Sok mindent kibír az ember.
- Szeretem. Ha olyan fiatalos erőm lenne, mint tizenhét évvel ezelőtt, semmi baj nem lenne.
- Mit szeretsz benne?
- Betelne a füzeted, ha mindet elmondanám.
- Ne kímélj. Milyen a tanyai ember?
- Irigylem a bölcsességét.
- Te holtig tanulsz, nyilván bölcsőbb vagy.
- Azt a bölcsességét irigylem, amivel rá tud figyelni minden lényeges dologra. Azt szoktam mondani, kiveszi a tehénből a borjút.
- Ez hogy jön ide?
- A Hoduba Jóska bácsi a minta rá. Szerencsétlen ellés előtt állt a szomszéd tehene, kihívta az állatorvost. Megnézte, kimondta, segítség itt nincsen, el fog pusztulni a tehén is meg a borjú is. Ez a szép tehén? Ha itt már semmi nem segít, elhívjuk a Jóska bácsit. Megnézte ő is, és azt mondta, megmarad a tehén is, borjú is. Fölgyúrte az inge ujját, belenyúlt, megfordította, és kivette belőle.
- A következmény?
- Bepörölte az állatorvos.
- Nem igaz!
- Nem tudta elviselni, hogy megmaradt a tehén. Hogy mer belenyúlni diploma nélkül? Kérdezi a bíró az állatkuruzslót, mit kapott érte. Azt mondja Józsi bácsi, valamit kapott, nem tudja, mit, de nem azért csinálta, hanem azért, mert a tehénnek nem szabad megdögleni, ha nem muszáj.
- Tehát ilyen a tanyai ember?
- Nem mindegyik, de sokban megvan az igyekezet, hogy minden lehető megtanuljon. Itt van az egyháztanács elnöke, fiatal, el kéne menned hozzá, hogy meglásd, milyen gépeket szerkeszt össze. Kuruzsló az is, csak nem a tehenekkel, hanem a gépekkel foglalkozik. Majdnem a szemére ment szegénynek a fóliázás.
- A fólia nem ártalmas a szemre.

- Megszerkesztette a kazánt, hogy fűteni lehessen a zöldségesfólia alá. Ha azt egyszer valaki megírná közvetlen közletről, mekkora erőfeszítéssel, gürccel honosodott meg nálunk a zöldségtermelés új módja, erre az emberre új fejezetet szentelhetne. Valahogy eldugult az egyik kazán, megpiszkálta, bele a forró gőz az arcába. Hidd el nekem, a bőrt lehúzzák magukról, hogy előbbre jussanak. Ember úgy nem tud parancsolni magának, ahogy itt hajtják magukat.

- Sokat ismersz?

- Az orvos biztosan ismer annyit, mint én, vagy talán többet is, a tanácsnál a Tombác Géza is tudja számról mindet, de ők nem járnak annyit kint, mint én. Házszentelésnél például tanyáról tanyára megyünk. Csak annyit mondunk: gyüttünk. Elsőpéntekeken is járok.

- Sokat időzöl?

- Ha ég a talaj a talpam alatt, akkor se mondhatom, hogy sietek. Kint aztán rákapcsolunk, hogy behozzuk valamit az időből.

- A tanyai mise? Szerepeltél a filmben is.

- Amíg iskolák voltak, ott miséztünk. Most négy helyen tartunk iskolapótló misét.

- Nem hiányzik a templomi hangulat?

- Látod, ez érdekes. Van kápolnánk is a faluban, de sokan vannak, akik nem szívesen mennek oda, pedig közel van, mert az nem templom. A tanya se templom, de éppen az a jó benne, hogy nem az. Hiányzik a templomi merevség, meg lehet szólítani mindenkit a nevének. Ha példát mondok a szentbeszédben, ismerik, kiről van szó. Negatív példát soha nem mondok ismerősről, azt csak úgy említem, hogy valahol megtörtént, de a jónál nem titkolózom.

- Elvész az ünnepélyesség.

- Jön helyébe az emberközelség. Képzeld el a különbséget: dörögnék a szószékről egy órán át, vagy beszélgetek mise közben a híveimmel. Nem szeretem a szószéket, érintésnyi közelségből melegebb a beszéd.

- Gyóntatószék sincsen.

- Konyhában, pitvarban állva gyóntatunk. Ne gondold, hogy csökken az értéke.

- Haldoklóhoz sokszor hívnak?

- Ahogy tőlem telik, biztatom őket. Erőt szeretnék önteni beléjük.

- Mivel?

- Hogy élni akarjanak, ne meghalni.

- Miért nem túlvilági nyugodalmat ígérsz?

- Még Kisteleken voltam, Feketehalmon öregedett meg Kormányos Pál. Délután még beszéltem vele, este bejelentette, hogy meghal. Kérte a tiszta ruhát, fölvette, lefeküdt és meghalt.

- Ártott magának?

- Fölhívtam telefonon a Varga Bélát, az orvost, megkérdeztem, mi történt vele. Mi baja volt? Azt mondta, semmi, csak meg akart halni.

- Nagy mítosz van a halál körül, elhinni is nehéz, amit mondasz, pedig én is hallottam hasonlókat Kisteleken, a Perczel iskola környékén. Az öreg Rabi mondta, hogy az ő apja is rendelkezett. Mondta a fiának, eljött az idő, ő most meghal. Készítse el a ruhát, és mindjárt adja rá, amikor becsukta a szemét, mert akkor még könnyű öltöztetni. Készítse elő a borotvát, pamacsot, borotválja is meg, és csak utána menjen bejelenteni a halálesetet.

- Ezért biztatok mindenkit, hogy élni akarjon, ne meghalni.

- Ha sokat ismersz, válaszolj. Igaz, hogy a pénzes ember hitványodik?
- Tanyán erősebb a törvény, ott nehezebb elhagyni a tisztességet. Aki beköltözik, hamarabb elvesztheti emberi formáját. Hígabb lesz.
- Vallását tekintve?
- Emberségről beszélek. Aki azelőtt reggeltől estig dolgozott, most megesik vele, hogy reggel beül a presszóba, és délig ki se mozdul belőle. Rengeteg családi gond is származik a hígulásból. Csúszik a lábuk alól a talaj, azt hiszik, nekik viselkedniük kell, ha már falusiak lettek.
- Tanyán vagy, messziről nézed a falut.
- Mondtam már, előbb kellett volna a templomot fölépíteni, a presszó ráért volna.
- A tanyairól sokszor mondják, hogy magányos. A tanyai pap nem az?
- Nem ismeri a tanyát, aki ezt mondja. Nem lehet magányos, mert az egész környék figyel, és ő is figyel mindenkit. Tudják róla, mikor fekszik, mikor kel, mikor füstöl a kémény, mikor bög a tehén. Téged a lépcsőházban nem tartanak úgy számon, ahogy az egyik tanyai ügyel a másakra. Ha baj van, becsületből is illik segíteni, ezért is kell figyelni a szomszédot.
- A magányt és az öngyilkosságot egyszerre szokták emlegetni.
- Erre nehéz felelnem.
- Meghalt valaki, nem vették észre.
- Házzszentelésnél találtunk egy halottat. Már ott voltak a nyomozók. Aki értesítette őket, azt mondta, föltűnt neki, hogy nem látja. Rá van kényszerítve a tanyai ember, hogy mindenre figyeljen. Ami legközelebb van hozzá, arra a legjobban.
- Bűnözők?
- Betörni is nehéz a tanyába, akkor is, ha senki nincs otthon. Mindenki megjegyzi, mikor járt arra idegen. Két cigánygyerek bement nemrég egy házba, elvitt tízezer forintot. Meglett a pénz is, és a két gyerek is.
- Másféle bűnök?
- Megesik, hogy személyi sérelem miatt fölkapja valaki a gyalázkát, a nádvágó kaszát, és megmetélik egymást, de ritkán van ilyen. Amíg megvan a tanya egészséges vérkeringése, addig gonosz ember nem nagyon marad meg benne.
- Szépre föstöd a tanyát.
- Tizenhét év alatt tőlünk se loptak el semmit, pedig a telefon miatt akkor is nyitva van a folyosó, ha nem vagyunk itthon.
- Hogy is van ez a telefon?
- Szülés esetén jött valaki: nincs telefonunk? Most kellene a legnagyobb segítség, és mentőt se tudunk hívni. A kanyar után, ahol most növényvédő szereket árulnak, téeszközpont volt, de megszűnt. Az a telefon lenne jó nekünk. Kérdeztem a postát, jött is az üzenet, hogy lehet, de sok ezer forint az ára. Annyi pénzünk nekünk nincsen. Visszaüzentem, hogy kellene, nem is nekünk, hanem a környéknek, de olyan olcsón, amilyen olcsón csak lehet. Újraszámoltak a postán. Kértem a tanács támogatását is. Nem pénzzel, csak elvi állásfoglalással, nehogy azt mondhasa valaki, az egyházat akarjuk ezzel is erősíteni. Meg is kaptuk. Úgy jött ki a lépés, hogy elsőnek éppen a postamester anyjához kellett kihívunk a mentőt.
- Hogy állsz most a vöröskereszttel?
- Hivatalos megbízás alapján véradási felelős vagyok. Le is toltak nemrég, mert utolsók vagyunk.

- Nem tudsz hatni az emberekre?
- Kivédtem, hogy értelmezési problémák vannak. A falu nagyobbik fele Szegeden dolgozik, az üzemi véradások alkalmával oda is tartja a karját. Nem kérhetjük, hogy másnap itthon is adjon vért.
- Emlékszem a plakátodra.
- Éjjel-nappal írtuk, még a temetőbe is tettünk.
- Oda minek?
- Ilyesmit írtunk rá: „Apád, anyád nyugszik itt. Lehet, hogy nem került volna ide, ha időben vért kapott volna. Te adhatsz, segíts tehát.” A tanácsházára is vittünk. Itt minden ügyedet elintézik, de vért nem tudnak adni, ha baj ér valakit. Minden agitációs képességünket bevetettük, jöttek a véradó állomásról összesen tizenhárman. Nem sikerült elérnünk, hogy legalább mindenkihez jusson egy véradó, csak tizenhárman jöttek el.
- Föladtad?
- Lépést kell váltanunk, át kell térnünk a mérgesiek módszerére. Ott brigádok jelentkeznek. Ha mi is megszervezzük így, egy brigádot kitehet az egyháztanács is, a téveszközpont is, a traktorosok is külön szervezhetők, a tanács dolgozói is. Lehetetlen, hogy ne sikerülne.
- Sok olyat csinálsz, amit nem tanítottak a szemináriumban.
- Azt hiszed, most elkezdem magyarázni? Régen rossz lenne.
- Kinek?
- Neked is.
- Nekem miért?
- Mert el akarod hitetni a világgal, hogy nem érted, ami pedig igen egyszerű. Emlékeztetek Bálint Sándor bácsi próféciaival fölérő réges-régi kijelentésére. Ő mondta egyszer, most végre eljön az a rendszer, amelynek a vezetői nem uralják az országot, hanem szolgálják a nemzetet. Ha ő hitt ebben, akkor nekünk kötelességünk tenni érte. Szolgáltatnunk kell a nemzetet mindennel, ami tőlünk telik.
- Szégyellem papnak mondani, hogy maradjunk az őszinte szónál, inkább ne válaszolj, ha nehezedre esik: te és a politika?
- Én szégyellném, ha nem tudnék rá felelni. Itt volt igazgató Zöldfáson a Gálig Laci bácsi. Nagyon ráijesztettek szegényre ötvenhatban, suhanc kölkök be-berendelték Dorozsmára. Nem csináltak vele semmit, csak körbeállták: na, tatám, hogy esett a séta? Elmehet haza, jöjjön holnap. Nagyon panaszkodott, amikor találkoztunk.
- Szakmád a vigasztalás.
- Vigasztalni csak meggyőződéssel lehet. Azt mondtam neki, zavaros a must, de mindig letisztult, mire iható bor lesz belőle.
- Tisztult?
- Emberedik a világ. A biztonság érzése lett erősebb. Nem is gondolunk már rá, mikor nyit ránk egy bőrkabátos. Azelőtt? Ha megkértek, menjek be a rendőrségre, remegett a gyomrom belülről.
- Mi dolgod volt velük?
- Dombegyházon volt ez még, búcsújárókat vezettem. Kaptam a papirost, hogy megbüntettek ezer forintért. Hatalmas pénz volt ez akkor, ha mindenemet eladtam volna, akkor se tudtam volna kifizetni. Tiltott összejövetel szervezéséért szabták ki rám a büntetést. Beletettem egy másik

borítékba a határozatot, ráírtam, hogy visszautasítom, és visszaküldtem. Behívtak, első fokú tárgyalást tartottak, és még hivatalosabban szabták ki rám ugyanazt. Mondom nekik, rendben van, leülöm. Nézték egy nagyot, mit kezdenének ők egy pappal a fogdában? Föloszlott az ítélőszék, küldtek ki mindenkit, csak engem tart vissza, aki az ítéletet kimondta. Mégis benn tartanak? Azt súgja, fellebbezzek akár az Atyaúrstenig is. Én oda másként szoktam fellebbezni, arra nekünk liturgiánk van, de a miniszterig eljutottam azért, minden közbeeső állomást megjárva. Addig mindenhol megerősítették a büntetést, ott meg kimondták, az a paragrafus nem erre vonatkozik.

- Az egyház és az állam kapcsolata?

- Ne a nagy dolgokat firtassuk, ahhoz mi kicsik vagyunk. Maradjunk olyan egyszerűeknél, hogy benne van a köztudatban, nem lehet az emberekkel packázni. Akárhányszor belegondolok, mindig oda jutok, ezt a szekeret szívem szerint tolom én is. Hallgatom a Kádár-beszédet, és azt gondolom, ha ezt mind át mernétek venni itteniek meg ottaniak, még egyszerűbb lenne a világ.

- Mit vettél ki belőle?

- Amit a Sándor bácsi mondott, a szolgálatot.

MENEKÜLŐK

Az öngyilkosságot és a szekták föltámadását egymás után említeni egyet jelent a józan ész megkísértésével. Pedig van közös vonás bennük: menekül az is, aki magát pusztítja el - itt úgy mondják, erőszakkal megy az Isten nyakára -, és menekül az is, aki vallását változtatja. Az lenne a jó, ha legalább tudnánk, ki mi elől menekül.

Mindkét témát messzire félretehetném, mert egyik sem kimondottan tanyai specialitás. De mindegyik létezik tanyán is, tehát foglalkoznom kell vele. A tanyai ember menekülése föltehetően a tanyával függ össze. Szerintem a tanyai élet bizonytalansági tényezőivel.

Az akasztott ember

Előre vakaródtam, most nehéz dolgom lesz. Ha valaki nekimegy kocsijával a fának, vagy vulkán tör föl a talpa alatt, könnyű azt interjúra fogni. A világnagyságot is meg a hiú embert is. Az egyik tud mit mondani, a másik pedig úgy tesz, mintha tudna. Elvetemült gyilkossal is lehet beszélgetni, de én hogyan fogjak hozzá? Menjek be, köszönjek, és mondjam meg, azt akarom megírni, miért tekerte a nyakára a kötelet? Fogná a vasvillát, én meg elfutnék. Pedig beszélnem kell avval az emberrel, akit háromszor vágta le a kötélről.

Megyek, nincsen otthon. Felesége és lánya biztat, várjak, jön nemsokára. Hordja a szénát, térül-fordul, itt lesz. Nem akarom behúzni semmiféle csőbe, de nem mondom meg előre, mit akarok.

Jön az egylovas kocsi, rajta az én emberem.

- Kell-e a segítség?

- Jó lenne, ha volna!

- Itt van.

- Maga? Kicsoda maga? Nem érek rá, hordanom kell a szénát.

- Azért ajánlkoztam.

- Félben a kazal, jöhet az eső, a lovat is kölcsönkértem, nem érek rá beszélgetni.
- Fölteszünk még egy villát, és mehetünk.
- Villa éppen akad, de ha csak kocsikázni akar - nem baj, akkor is jöhet.

Letakarítottuk hamar a kocsit, fordultunk, és mentünk a rétre. Időről, piacról, mostani népekről jót beszélgettünk. Bele-belegondoltam, ha háromszoros gyilkos ülne mellettem, megaludna bennem a vér. Aki magára támadt, mennyivel más? Jámbor az arca, Káin-bélyeg nem látszik rajta.

Kiérünk, gondoltam, én adogatom a szénát. Azt mondja, nehéz az énnekem, majd ő adja, inkább fölön igazítsam el, ha nem rühellem a munkát. Ilyen embert én még nem láttam. Idegenre bízni a szekérrakást? Meg se kérdezi, csináltam-e már életemben, csak adogatja fölfelé a petrencéket. Olyan szép szarvakat hajtogatok, amilyen tölem telik. Várom, mikor szól, gyere öcsém, cseréljünk helyet. Semmit nem mond, csak küldözgeti föl a szénát. Lehet, hogy átmentem a vizsgán?

- Rakjunk még!
- Nehéz a lónak. Azért, hogy másé, még nehéz neki.
- Jöhet az eső, tegyünk föl még kettőt.
- A böcsület az első, nem az eső.

Nyomórúd itt nincsen, kötéllal kötözünk. Fölmászik, kis fészket huppant magának az első részen, és indít. Nem ostorral, csak szóval: na, ballagjunk! Mindig hátrales, megvagyok-e még. Jó-e a helyem? Ha döccenünk, félek-e?

Az is megijedhet, aki nem fél. Kinn vagyunk a műúton, kerülgetnek bennünket az autók. Jön utánunk egy bolgár kamion, akkora, ha eltátaná a száját, szénástól-lovastól lódulnánk bele, mint Jónás a cetbe. Előzne, de szembe is jön egy csuklós. Vészféket nem lehetne jobban meghúzni, mint ahogy a mi szénás szekerünk megáll.

- Hó!

Hajszálon múlt, hogy belénk nem futott a bolgár. Ugrik ki a masiniszta, és handabandázik. Biztosan káromkodik, és azt mondogathatja, ilyen ökörfejjel nem szabad lovat hajtani. Felel is rá a gazda, de csak csöndben:

- A fene essen bele ebbe a sok autóba!

Ostorheggyel biccenti a kamionosnak, menjen Isten hírével, aztán lecsúszik a szénáról, lapátnagy tenyerével akkorát csap a kölcsönlő hasa alá, hogy a gerincén is összerándul a bőre. Bögöly szívta a más lova vérét, azért kellett ráhoznunk a szívbajt egyszerre két autósra. Így viselkedik egy öngyilkos?

A ló visszacsavart fejével beleszuszog az izzadt ing gallérjába, és csinál olyat is, amit röhögésnek értelmez az ember.

- Ne-te-ne!

Megsimogatja, megigazítja a szerszámot, végigsöpri tenyerével a másik oldalát is, fölgebeszkedik megint, beül a fészkébe, és - ballagjunk!

Hazaérünk, asszony és lánya egyszerre integet. Csak csöndben, mert megfialt az anyakoca. Megint vészfék, megint csúszik a kocsiról, csak gyorsabban, és rohan az ólhoz. Mire elkapom az arcát, salamoni fényesség ömlik el rajta. Megszámolja, megvan-e mind. Húz oda engem is, nézem meg a világ csudáját: kilenc szép malac. Malaccal van most tele a világ. Röhög a koca, beszél a gyerekeinek, ő meg hallgatja áhítattal. Ez tudna kezét emelni saját magára? Elszalasztottam az alkalmat, a réten kellett volna kérdeznem. Most gyötörjem meg öröme kellős közepén? Nem áll rá a szám. Menjek haza, és írjam le, láttam egy embert, beszéltem is vele, de nem men-

tünk egymással semmire? Igaz, hogy itt a kölcsönlő, igaz, hogy eső is lehet, az is igaz, hogy a széna teljesen elfelejtődik. Könyökölök én is, nézem a malacokat. Megkérem mégis, mondja meg, ha akarja.

- Ennél nagyobb bolondot nem tud kérdezni? Sokan mentek erőszakkal az Isten nyakára, kérdezze azokat. Én csak elindultam, de megfordultam.

- Nem mehetek utánuk.

Lecsusszanunk a kazal tövébe. Fészkelődik, vakaródzik, de nem látszik rajta, hogy bántaná a kérdés. Azt nem tudja, hogyan fogjon hozzá.

- Volt itt egy ember, de az olyan volt, kocsmába talán be se tette a lábát. Eszes is volt, dolgos is volt. Bement a vásárba, eladta a disznókat. Akkora summa pénzt kapott, dagadozott tőle a zsebje. Most az egyszer, életében először, megállt a csárda előtt. Be is ment. Húzták a cimborák, még igyunk, na, igyunk még. Kerek egy százassal lett laposabb a farzseb, így beszélnek. Ennyi pénz földhöz nem vághatta, bánata ha volt is, nem most volt az, mert jó vásárt csinált, mégis halott volt, mire rátaláltak. Na, most okosabb lett?

- Nem sokkal.

- A másik meg mindig ivott, és hajszára oda jutott az is. A kötélre. A sógorasszonyomnak se lehetett sok baja a világgal, kívülről nézve nem is látszott rajta semmi, mégis én hoztam le a pallásról. Még dült belőle a pálinka szaga, de a szíve már nem vert. Odébb, a járáson, egy asszonynak három emberfia halt meg egymás után. Az egyik még eljutott az orvoshoz, de úgy jött vissza, hogy élt ötvenegy évet. Ha a három nem fért össze, akkor leginkább megmaradhatott volna a harmadik, mert őt már senki nem háborgatta. Vagy olyan baj van itt, amire nincs orvosság, vagy nem tudom, hogy milyen.

- Maga?

Most jön belőle igazán nehezen a szó.

- Ha én el tudnám mondani, amire maga kíváncsi, akkor nagyon örülne maga annak?

- Megköszönném.

- Tartsa a köszönetét másra.

- Kevesli az árat?

Vége elneveti magát.

- Mondanám én, de nem tudom. Mert ha én azt tudtam volna, hogy miért teszem, akkor se tudnék magának semmit se mondani.

- Akkor miért nem?

- Mert ha annyira észön löttem vóna, akkor nem is csináltam vóna mög. Ha pedig mög nem csinálom, akkor nincs miről beszélni.

- De megcsinálta!

- Azt tudom csak, hogy harmadjára a szomszéd vágott le, de azt se emlékezetből tudom, csak hallomásból. Amikor a kisdoktornő ott ült az ágyam szélén, és magyarázta a családnak, hogy erről aztán egy szót se beszéljenek velem, akkor hallottam.

- A szomszéd?

- Mindennap találkozunk, de erről még nem esett szó közöttünk. Pedig de meg tudnám köszönni neki, mert ennél jobbat csak a szülőanyám cselekedett velem, amikor a világra hozott.

Gyatra az ember, ez a szerencséje. A háromszoros öngyilkosjelölt se tudja visszaidézni malac-fialás után, és talán sohase, milyen állapot az, amikor elszakad valami pókháló a fejben. Mázsás bánat? Elsötétült világ? Elborult elme vagy a szikra sercenéséig tartó rövidzárlat? Hogy lehetne ezt megmondani? Bele van építve annyi keresztrejtvény az emberbe, meg se tudjuk fejteni mindet.

Izsák

Harmatos lelkünket sokszor elrémiszti a bibliai idők nagylelkűsége. Ha óhajtotta Isten Ábrahám fiát, neki kellett adnia. Nem úgy, hogy itt van, atyám, neveld te tovább, van itt a ház körül éppen elég, azokat se győzőm etetni, hanem fölládozva. Hiába jött közbe az Úr angyala, és mondta, hagyd el, ne bánts a fiút, jó lesz nekünk a kos is. Ábrahám körül mégse tisztul a levegő. Meg tudta volna tenni?

Az áldozati oltárt ma nem így csinálják. Talán nem is oltár, csak mi látjuk annak. Jehova tanúja a család minden tagja Zákányszék határában. Az apa, akiről Ábrahám jutott az eszembe, ezt mondja:

- Büszke vagyok rá, hogy a fiamat besorozták. Négy éve biztos, de beszélük, hogy talán hat is lehet belőle, mert nem fog fegyvert. A mi fiunk a másik világban szabadul ki, legalább vigyázzanak rá addig, hogy az élet alkalmai el ne csábíthassák.

- Melyik másik világban?

- Ami ezután jön.

Kegyetlen ez az apa? Örül a börtönnek? Én csak katona voltam, rab még nem, de az is fölé egy örökkévalósággal. Megkérdem a fiút, azt mondja, nem kegyetlen. Ő se vállal közösséget a mai világgal, se a kapitalizmussal, se a szocializmussal, de még a vad népekkel se. Mi az a hat év, ha jobb jön utána? A beutaló cédula, ami a börtönbe szól, helyjegy a boldog világba menő gyorsvonaton, csak mi nem vesszük észre. Egyre többen tudják, mert téríteni mennek tanyáról tanyára.

Megyek én is. Amíg nem ismertem őket, kockázatos vállalkozásnak tartottam. Tévedtem, mindenhol szívesen fogadtak. Akkor is, ha megtudták, ki vagyok. Azt hitték talán - másoktól hallottam ezt -, nekikrontok majd az újságban, rájuk viszem a hatalmat, elkezdik üldözni őket, és evvel cselekszem a jót. Mert akit üldöznek, az jól jár. Helyjegyet váltanak neki. Semmiféle üldöztetés nem kenyerem, aki ezt hihette, csalódott bennem.

Megtudtam tőlük, hogy Pokol nincsen, az itt van a földön, és benne vagyunk nyakig. Szentek sincsenek, csodák sincsenek, a papok nem számítanak, gyónni nem kell, mert a bűnt nem meggyónni, hanem elhagyni kell, és Szűz Mária is csak egy teremtmény. Különbösen is rászólt Krisztus a kánai menyegzőn. Noé bárkája még nyitva van, de csak idén augusztusig (1969), és pótelmentkezés nincsen.

A bárkát némelyek jelképesen értelmezik, és az új hiten élők közösségét értik rajta, de van, aki avval riogatja a szomszédját, hogy kapaszkodnál te majd a bárka farába, amikor a világ vége közeledik, de mi lerúgunk onnan. Valódi bárka lesz tehát, belül a jókkal.

A bibliából hajszálpontosan kiszámították, hogy ennek a világnak 1975-ben vége lesz. A megjósolt jelek igen-igen ide vágnak hozzánk, mert magunkat szeretők lettünk, kérkedők, szüleink iránt engedetlenek, pénzsóvárok, árulók, vakmerők vagyunk, és inkább a gyönyöröknek, mint Istennek a kedvelői lettünk.

- Hogyan lesz a kiválasztás?

- Ha az oklatan ember tudott csinálni olyan vegyszert, ami az igaz növényt kiválasztja a gatzól, akkor a tökéletes Mindenható is elboldogul velünk.

- Ha ennyire közel a világvége, miért építkeznek annyian?

- Mert jön az a nap. Az új hit tanúi, akik egyedül megmaradnak, sokáig nem építhetnek, mert nem lesz idejük rá. Azt a rengeteg rossz embert el kell temetnie valakinek. És a föltámadóknak is kell a lakás, akik nem is haltak meg, csak alusznak, mert Jehova tanítványaiként éltek. A csupasz földre támadnának föl?

Van, aki azért veszi biztosra az egészet, mert Amerikából jött az új hit, azoknak pedig még az úrutazás is sikerült, de a többiek szerint gyöngé észjárású az ilyen, mert a bibliában nyoma sincsen.

- Miért nézzünk mi tévét? Háborús film? Ne öl! Szerelmes film? Ne paráználkodjál! A mozi ugyanaz. A rádió nagyon jó, mert időjárást mond. Könyv van, a biblia. Amikor voltak az árleszállítások, kértünk egyet postán, de nem küldtek. Regény nincs, nem is kell. Másféle tanulságos könyvek kellene. Ilyen a KRESZ, a gépek leírása, mert ezek rosszra nem tanítanak.

Kívülállótól úgy hallom, hetvenen lehetnek. Mások szerint legalább kétszázan. Akad, aki a fele falut oda sorolja.

Bemegyek egy tanyába, gazdája nem hívó.

- Kicsoda maga? Mit akar?

Nem tudom, mi szállt belém, cselt vetek neki:

- Térítő vagyok, az ígét hoztam.

- Akkor mars ki! Vagy eleresztem a kutyát.

Nagy alakítás lehetett, mert sok időbe telt, amíg legalább a talicska szarvára leülhettünk. Délig beszélgettünk, de közben is pislogott, hátha térítő vagyok mégis. Azt mondja, amikor a szomszéd nősült, az asszony már billenőre állt, így az ember is oda húz. Pedig fiatal és traktoros. Igaz, azok is fiatalok, akik térítenek. Tud olyanról is, de csak egyről, aki beiratkozott, aztán ki is törülközött.

Elmentem hozzájuk is, megkérdezni, mi a térítés titka.

- Mindenki félti az életét. Az emberiség eddig csak becsapta a világot, most is fegyvercsörge-dezés zaja hallatszik. Ha mindenki olyan lenne, mint mi, akkor egy fegyver se sülné el. Büszke vagyok rá, hogy a fiamat besorozták. Ő már a másik világban szabadul ki.

- És ha mi is találkozánk hetvenöt után?

- Mi örülnénk neki legjobban, mert akkor maga is Jehova tanúja. Nem értem őket. Sajnálom őket. Áldozatok.

Megjelenet róluk ez a kis riportféle az újságban, választ is kaptam rá.

Kedves Horváth elvtárs!

Ha ezen soraim önnek szabad vagy elfoglalt idejét nem tennék izgatottá, vagy ha igen, kérem, legyen megbocsájto irántam. De szeretném soraimmal visszaemlékeztetni arra a boldog délutánra, amelyet el tetszett tölteni abból a célból, hogy riportot gyűjtsön Jehova tanúinak az állásfoglalásáról. Számomra igen kedves volt a jelenlétük. Hallva a humoros beszédet és a paraszti élethez való alkalmazkodást, amelyek biztatók voltak a szavaink kifejezésére abból a célból, hogy céljainknak megfelelőek vagyunk, teljes legyen. Ez csak 1 százalékban teljesült részünkre. Ezt igazolja a sajtó hasábjára feltüntetett cikkje is. Nem kritizálni akarom riportját vagy hibapontot kiemelni, csak annyit, hogy nem úgy tetszett

lefordítani beszélgetésünket, mint ahogy történt is. Éppen ezért szeretném visszaemlékeztetni egypár gondolattal vagy kérdéssel.

Kérdéseim között szerepelne elsőnek az, hogy jól meg tetszett érteni a beszélgetésünket, hogy min alapult? Ismétlem, hogy nem kritizálni kívánom a gyűjteményét. Úgy gondolom, hogy Jehova tanúi állásfoglalásáról beszélünk. Az pedig nem más, mint a Jézus által megszövegezett tiszta ima, ami a világegyetem teremtőjéhez fordulva, teljes hittel kérve, hogy valósítsa meg az ő országát itt a földön. Az évben nem lesz háború, nem lesz irigység nemzet és faj között, és nem lesznek betörések, nem lesz halál sem stb.

Úgy gondolom, erről beszélgettünk, így tetszik emlékezni? Ez figyelmet keltene sok olvasója elméjében, de így a riportjában nagy érdekesség nem rejlik, mert sokan azt sem tudják, ki volt Ábrahám, miért volt kegyetlen, ha egyáltalán az volt. Pl. Azok, akik nem értékelik a bibliát, nem is világos előttük a téma.

Hogy ezen keresztül kegyetlen apa érzést állapított meg bennem, az külön egy megjegyzés, de én nem hiszem. Miből tetszett megállapítani? Én úgy érzem, hogy Jehova Isten tanúja vagyok, és önöknek is az ő szándékáról beszéltem, hogy mit fog tenni a közeljövőben. Tudniillik, hogy Jehova tanúja vagyok, teljesen kizár minden kegyetlenséget. Ez a szó, hogy Jehova tanúja, tudniillik Jehova tanúi felebarátszeretők, és nem a talicska szarván beszélgetnek kedves vendégjükkal, és nem kergetnek senkit kutya megszaggatással, és senkinek se mondják, hogy mars ki a hajlékból. Remélem, tetszett tapasztalni. Mit tetszik véleményezni, felebaráti szeretet az ilyen? Vagy kegyetlenség? Az ilyen állapotokat sorolja azok közé, akiket kiemelt a cikkében. Hogy milyen az átlag emberiség, tapasztalta? Csak ezt nagy betűkkel kellett volna a cikkében kiemelni.

Ne hagyja ígéretét soká, gyűjtsön riportot arról, hogy az ember hogyan mentheti meg életét örökre, és hogyan szabadulhat meg az emberiség a borzalmas katasztrófától, ami röviden bekövetkezik. Amitől az egész emberiség fél és retteg. Vagy mit hoz az Isten országa? Ki lesz abban az uralkodó? Vajon az emberek? Nem. Vagy mit jelent az egész emberiség számára, ha elismerik, hogy Jehova Isten királysága rövidesen megvalósul itt a földön is? Ha mindezekről szeretne meggyőződni, és szeretné életét békében és boldogan, fiatalon örökké élni, akkor szívesen állok rendelkezésére bibliai ismerettemmel, hogy ön is boldog legyen.

Üdvözlettel.

Ha felkeres még, kérem, hogy több időt tessen fordítani az itt tartózkodásra. Téma, az lesz bőven.

Hallgattam a hívó szóra, elmentem még egyszer. Munkából jött be az ember feleséggestül, de most is kedvesen fogadott. Beszélgetés közben, engedélyükkel bekapcsoltam a magnetofont.

„Ezek mind eljövendő dolgok, amik az ember életében meg fognak történni. Nézzük a tanújelét, mik történnek? Nyilván, mert foglalkoznak vele az állam férfiai. Igaz? No de nem is ez a kérdés, magukat, ugye, a vég érdekli. Minket, Jehova tanúit pedig az érdekli, hogy embertársainknak elmondjuk, hogy ezt a véget, ezt a pusztulást elkerülhessük. Azzal a föltétellel, hogy engedelmeskedjünk Isten felhívó parancsának, mikor feltárjuk az emberek előtt, hogy Istennek gondja van az emberekre, és felszólításban részesíti az emberiséget most, az utolsó századunkban is. Ha megtérnek, az ember örök időn keresztül fog élni.

Miben különbözik Jehova Isten a katolikusok istenétől? Sokkal különbözik, nagyon sokkal. Mert a katolikusoknak faragott isteneik vannak, bálványaik, azokat imádják, azoktól várják az áldást. Mi nem ismerjük az Istent, mert ő szellem, nem hús-vér ember, s láthatatlan az emberi szem számára. Istennek nincs teste, Isten lélek. Ha lélekről beszélünk, akkor a testről is beszélünk, mert

csak az embernek van lelke. Mikor Isten az embert megteremtette, azt mondta, az ember nem él még, hanem lehelte az orrába az élet leheletét. Tehát testre volt szükség, hogy életet kapjon.

Tehát ha lélekről beszélünk, akkor testről is beszélünk, s ha a testről beszélünk, akkor annyi, mintha az emberekről beszélnénk. A katolikus vallásban a szellemet valami rossznak tüntetik fel. Foglalkozik is vele a biblia, hogy vannak jó szellemek, de vannak rossz szellemek is. Így vannak rossz lelkű emberek, és vannak jó lelkű emberek. De hogy mi ezt megmondjuk magának s a biblia ezt igazolja, hogy ezek valójában nem isteni eredetűek, s ezt be is igazolom. A katolikusok melyik istent imádják? Mi, Jehova tanúi pedig azt az istent nem imádjuk. Amit az Isten adott az embernek, azt a törvényt ő nem változtatja meg, s nem is változtatta meg, és az Isten ezeket az ígéretet mondván: én vagyok az úr, a te Istened, aki kihoztalak téged Egyiptom földjéről, a szolgálat hazájából. Ne legyen néked isteneid énelöttem. Ne csinálj magadnak faragott képet, semmi hasonlót, amelyek az égben, a vizekben, vagy amelyek a föld alatt vannak. És ne is tiszteld azokat, mert én, az Úr, a te Istened vagyok, de megbüntetem az atyák vétkeit fiaikban harmad- és negyedíziglen is. De irgalmasságot cselekszem mindazokkal, akik engem szeretnek. Ez volt az első parancs. Tehát Jehova Isten, amikor elkezdett teremteni, az angyalokat teremtette meg legelőször. A legelső angyal Jézus Krisztus volt. Az angyalokat teremtette meg először, és csak utána az embereket. Az Isten kiadta az angyaloknak parancsba, hogy az emberekre, akiket a földre teremtett, azok fölött gondot viseljenek. Az Isten kiválasztott egy angyalt, s ez az angyal azt szerette volna, ha nem az Isten uralkodik, hanem ő. Ezért, amikor az Isten az első emberpárt megteremtette, ez az angyal elhatározta, hogy nem az Isten parancsait továbbítja az emberpárnak - a tiltott fa gyümölcséből nem szabad enniük, de bármilyen más fáról igen -, tehát hazudik, s azt mondja nekik, hogy csak nyugodtan egyetek a tiltott fáról, s olyanok lesztek, mint az Isten. Ezzel majd az ő szava teljeseedik be, s neki hódolnak majd igazán.

Nem így teljeseedett be, mert az Isten azt mondta, hogy ha esztek róla, meghaltok, s mivel csak-ugyan ettek róla, meg is haltak. Ebből az angyalból lett tehát az ördög, mert az Isten nem akarta az embereket félrevezetni, ő gondoskodni akart rólunk. Az az ördög 1914-ig bejáratos volt a Mennybe, s nem volt korlátozva a hatalma. 1914-ben - mert ettől az időtől számítjuk - történt, hogy Jézus feltámadott harmadnapra, és felszállt a Mennyekbe. Az Isten jobbjára mellett foglalt helyet, amíg az Isten őt királlyá nem választotta 1914-ben. Ekkor az ördög le lett dobva a föld alá a Mennyekből, ami azt jelentette, hogy tovább nem járhatott be a Mennyekbe ez a gonosz szellem. Jézus Krisztus a helyére állt a Mennyekben mint király. Az ördögnek ezentúl csak a földön volt hatalma.

1914-ben ez az ördög azért robbantotta ki az első világháborút, azzal a gondolattal, hogy az összes emberiséget kiirtja. Az az ördög hozta létre Babilonban az összes hamis vallásokat, s nem csodálkozunk rajta, hogy már több mint kétezer vallás van, ami mind Istent imádja, de nem a jó Istent, hanem a gonosz ördögöt, aki istennek adta ki magát, s aki a legtöbb bajt hozza az emberiségre, nem pedig Jehova Istent imádják, aki minden rossztól meg akar bennünket szabadítani, s le akarja hozni az országát a Mennyekből. Tehát azért kérjük Istent, hogy hozza le az ő országát, hogy törölje el a földről ezt a gonoszságot, és minden úgy legyen ezután majd, mint fenn a Mennyekben.

Ennyi bűncselekmény, erkölcstelenség, gyilkosság, rablás, részegeskedés, ami napjainkban van, soha nem volt még a földön. Mivel Isten olyan csodálatos áldást adott ránk, azért kívánja, hogy teljesítsük az ő akaratát s parancsait. Szeressük Istent, felebarátainkat, ne öljünk, ne paráználkodjunk. Amikor az első emberpár vétkezett a földön, akkor maga a teremő Isten azt mondta, hogy meg kell halniok, és meg is haltak. És látja, ez napjainkig meg is valósult, mert az emberek meghalnak. De mivel Isten az embert csak nagyon szerette, fiát, Jézust elküldte ide. Mint egy olyan megváltó eszközt, aki az emberiség közül, akik feltárt szemekkel tekintenek arra az ön-feláldozó készsége, amit Jézus tett az emberiségért, azok életet nyerhessenek abban az országban, amelyet kérnek az emberek 1900 óta, hogy jöjjön el az Isten országa.

Nem ebben az országban fogunk örökké élni, hanem Isten országában, ami itt a földön fog megvalósulni, 1975 után. Mivel Isten fia, Jézus Krisztus megváltott bennünket attól az ítélettől, vagy majd csak megvált bennünket 1975 után, hogy nem kell meghalni. Ez az új világ királya, aki békét fog teremteni azoknak az embereknek a számára, akik most felfigyelnek a biblia eljövendülésére.

Felmerülhet a kérdés elménkben, hogyan fog békét teremteni? Ez egy kicsit ínycsiklandozó egyes nemzetek számára, de mindegy, a biblia ezt határozza meg, és látjuk is, hiszen az államférfiak azon töprengenek, és azt kívánják megvalósítani, amit ez az új világ királya, maga Jézus Krisztus meg fog tenni, akár jólesik a nemzetnek, akár nem. A következőképpen olvasom, hogyan fog ez majd békét teremteni, illetve békességet hozni az emberek között. Sok népek felett ítéletet tesz, megfedd erős nemzeteket nagy messze földig, a fegyverekből kapákat kovácsol, a dárdákból sarlókat, nép népre fegyvert nem emel, és hadakozást nem tanulnak. Az lenne a leghelyesebb, ha a kaszákat és kapákat is eltüntetné, mert volt olyan háború, ahol az volt fegyver.

Az Isten, amikor az embert megteremtette, azon nyomban megteremtette az ujjainkat. Adott értelmet külön kis végtagjainknak, amikkel picike kis tárgyat megfogunk, az elménkkel kieszeljük, és arrébb tesszük. Jehova Isten az embernek ezt mind azért adta, mert tudta, hogy az ember munka nélkül nem lehet, mivel földből vétetett és a földhöz van kötve az ember. Az ember munkájának örvend. Hogy az ember pedig dolgozhasson, táplálékra van szüksége, a táplálékért viszont dolgozni kell. Ahhoz, hogy dolgozhasson, szükség van egy olyan munkás szerszámra, ami az embernek könnyebbé teszi a munka elvégzését, gyilkos szerszámoknak csinálják. Tehát az Isten fia, a mindenható Jézus Krisztus ezektől az állapotoktól akarja megszabadítani az emberiséget.

Aki nem lesz hajlandó engedelmeskedni, megfeddi. Nemcsak egy-egy nemzetet vagy uralkodót, vagy csak a világnak egy részét, hanem a földkerekségen létező összes népet. Nem kivételez senkivel, hanem a nemzeteket egybeveszi.

Sajnos, vannak embertársaink, akik manapság síkraszállnak azért, hogy az emberek a majomtól származnak. Nézzük csak meg, hogy mindenben az isteni megvalósulás komolyságát látjuk. A majomnak is majomfiai vannak, s hiába vannak olyan írástudó tudós embereink, akik átformálják az írást, a gondolatokat bármilyenre, de nem tudják megtanítani a majmot kaszát kalapálni, kaszát fenni, mert összedarabolja a mancsait. De nem tudják megtanítani a fiait írni-olvasni, és kiállni egy néptömeg elé, és egy határozott beszédet elmondani a mi pártunk ügyeiről, de egy embernek a leszármazottával ezt meg tudják csinálni. Sajnos, a katolikus vallású emberek között léteznek azok, akik azt állítják, hogy a majmoktól származunk. Ha tovább nézzük az isteni elrendelésnek a komoly megvalósulását, nézzük meg, a lónak nincsen számfia, a disznónak nincsen farkasfia. A szelíd állatnak csak szelíd fia lehet, a vadnak csak vad. Nézzék, ha leborítok én erre a kőre egy szakajtót, én gondolkozhatok tizenöt évig is mellette, hogy jöjjön létre egy magnó alatta, biztos nem fog létrejönni. Igaz? De ha én rendelkezek olyan anyagi javakkal, hogy én beállítom az embereket, hogy nekem fúrjatok le ebbe a földbe, és hozzatok létre nekem innen vasat meg hozzá való eszközöket, majd a gyáron keresztül kifinomítom, akkor hol találom meg a tudományt? Ott találom-e meg a tudományt, aki létrehozta nekem az anyagot, hogy én azt megvalósítsam? Elhiszem, hogy van tudomány, hogy ha a mai tudósaink a semmiből valamit létrehoznak. De a valamiből létrehozni valamit, ez nem tudomány. Ez csak az emberi fejlődésnek a további előbbrevitelét jelenti.

Mondok egy példát. Ha maga katolikus pap, és minden hónapban ötszáz forintot kap, adnak magának ingyen lakást, ruhát, televíziót, rádiót, mindent, a napi étkezésről gondoskodnak a hívek, mondjuk, a hét egyik napján, vasárnap maga kiáll a szószékre, és beszél ott egy óra hosszat, s majd a jó szándékú emberek közül az egyik egy forintot, a másik tízet, a harmadik ötven forintot dob. Elmúlik a beszéd, az emberek szétszélednek, maga összeszedi a pénzt, megolvassa, és szépen zsebre teszi. Ebből az összegből különböző egyéni javait fedezi s azokét, akik a hivatásával együtt haladnak. Meg tudna így élni? Hát így sokan megélnék. Ezt látjuk mi itt a kis Magyar-

országunkban is. Ha a bibliát veszem alapul, azt mondta Jézus, hogy az ember csak akkor méltó a maga bérére, ha megdolgozik érte. A mi törvényünk, társadalmunk, úgy látszik, ettől eltér.

Jézus azt mondta ezelőtt ezerkilencszáz évvel, hogy majd nemzet nemzet ellen támad, ország ország ellen, sőt mi több, azt mondta, hogy az utolsó napnak végét, tehát a dolgok befejezését, az utolsó napokat helyesebben mondva az emberek magaviselkedése is jellemzi. Gondoljunk csak vissza, nem mondok sokat, tizenöt évre visszamenőleg is, az emberek voltak ilyenek, mint most? Az előbb megállapodtunk abban, hogy önök is elismerik azt, hogy a mi államférfiaink, a karhatalmisták mindig egy olyan újabb eseményekkel foglalkoznak naponta, amely...

(Szalagcsere)

...bujálkodók, tisztátalanok, bálványimádók, varázslók, ellenségeskedők, versengők, gyűlölködők, haragosok, patvarkodások, visszavonások, pártütések, irigység, gyilkosság, részegség, tobzódás, ezekhez hasonló, melyekről előre mondtam nektek, hogy amíg ilyeneket cselekedtek, Isten országának lakói nem lesztek. Ahogy tetszik látni, minden úgy teljesedik be, ahogyan azt Jézus megmondta. Az utolsó időknek a jelei, hogy amikor az emberek magukat szeretők, pénz-sóvárgók, kérkedők, hálátlanok, tisztátalanok, mértéktelenek, kegyetlenek, árulók, vakmerők, felfuvalkodnak - most ezt lehet tapasztalni egy éven keresztül. Van-e valami bizonyítéka arról, hogy az emberek tizenöt évvel ezelőtt ilyenek voltak? Voltak-e huligánok tizenöt évvel ezelőtt?

1914 óta, a bibliai jóvendölések szerint az utolsó időkben élünk. 1914 óta olvasott valahol arról, hogy béke van a földön? Igazolni tudom a bibliából, hogy mikor volt utoljára béke. Mert amit mondok, azt igazolni is tudom, s meg vagyok róla győződve, hogy az a biztos. Béke az Édenben volt, de mivel ott elkövették a bűnesetet, mindjárt nem lett béke, és ezért volt szükség Jehova Istenre és az ő egyszülött fiára, Jézus Krisztusra, hogy őt elküldje, és bennünket attól az áldatlan állapottól, amit az engedetlenség szült, visszaváltson. Ez pedig rövid időn belül meg fog valósulni, mert az édeni állapot rövid időn belül meglesz. És oda nem juthatnak be mindenféle emberek, csak aki Jehova Istent elismeri mint egyeduralkodót, aki fölött senki nem uralkodik, s ezeket a kormányzatokat, akik jelenleg vannak, rövid időn belül el fogja törölni, és csak azok számára lesz béke, akik követik az igazságot. Mert mit mondhatunk mi a miénknek, amit nem Jehova Istentől kapunk? Mi az, amit mink állítottunk elő? Mert ha azt állítjuk, hogy mink, hát mi az egészségünket is tőle kaptuk.

Talán mondhatnánk egy olyan pontot, ami bizonyítéku szolgálhat, kiindulópontul. Tehát miért mondja mindenki azt, hogy időszámításunkat Krisztus születése óta számítjuk? Miért nem egy másik valamilyen nagyon híres ember születésétől számítjuk az időt?

Jézus, amikor a tanítványokkal az Olajfák hegyén volt, azt kérdezték tőle a tanítványai: mondd meg, micsoda jele lesz a te eljövetelednek és a világ végének? Nem véletlen szó az, ha ma a Jehova tanúi beszélnek egy végről. Ha 1930 évvel ezelőtt Jézusnak a hűséges tizenkét apostolát érdekelték, hogy mi lesz a végnek a jele és a befejezése, akkor, kérem, bennünket a 20. században ne érdekelne, hogy mi lesz a vég? Ezt én egy maradi embernek nézem. Jézus azt mondta, meg fogjátok látni, de vigyázzatok, hogy valaki el ne hitessen titeket. Mert sokan jönnek az én nevemben, akik azt mondják, én vagyok a Krisztus.

Honnan tudják, hogy a Jehova tanúi nem azok közé tartoznak, akik azt mondják, hogy sokan jönnek? Először is: nincs béke a földön, ezt akarom igazolni, s nem is volt 1914 óta. Miért? Azt mondta Jézus: hallanotok kell majd háborúról, háborúknak híreiről, meglátjátok, és meg ne rémüljete. Mindezeknek meg kell lenniök, nemzet támad nemzet ellen, ország ország ellen, ezt követik éhségek, döghalálok, földindulások mindenfelé. Figyelmeztetés, ezt mondta Jézus, s ez még csak a sok nyomorúság kezdete. Tudnak-e a nagy tudósok valamit tenni a földrengések vagy más elemi csapások ellen? Ha mi, Jehova tanúi tiszteletben tartjuk a törvényt, nem vagyunk

törvénytírók, engedelmeskedünk a fölsőbb hatalmasságoknak, a fiam büntetését tölti, mert nem vonult be katonának. Három és fél évet kapott. Ha meglátogatjuk, csak közömbös dolgokról beszélünk. Nem akarok neki ott szigorított büntetést, segíteni meg úgysem tudnék rajta. Jézus azt mondta, hogy helytartóság és bíróság elé állítanak benneteket énértem és az igazságért. Hát nem valósul meg Jehova tanúin? Nevetséges, de sajnós, meg van valószínűsítve. A mi mostani pártunk és kormányunk rendelete szerint. Mi engedelmeskedünk neki, mert mi, Jehova tanúi nem tiporjuk a törvényt. Elítélnék bennünket? Hát ítéljenek el!

De hát miért akarja Magyarország annyira a békét, ha engem lecsuknak azért, mert a felebarátom ellen nem fogok gyilkos fegyvert? A mi pártunk, a kormányunk az ENSZ-főtitkár határozata ellen dolgozik abból a célból, hogy a békeszerető embereket, amiért gyilkos fegyvereket nem fognak embertársaikra, becsukják. Hát ez az igazság, mert az igazságszerető emberek a börtönben vannak. A rablók, a gyilkosok, a betörők szabadon vannak. De ez már nem sokáig tart. Én is nemsokára börtönben fogok kikötni. Nem is érezném jól magam, ha nem tudnám, hogy majd becsuknak. Hiszen csak azoknak lesz megváltás, akik börtönben vannak.

(Közbeszólók: nem lop, nem csal, nem gyilkol, miért kerülne börtönbe?!)

Mert ez így igazságos. Istenfélő ember van a világ minden táján. A vég bekövetkeztekor nem fog mindenki elpusztulni, csak a rossz emberek. A jók megmaradnak. A biblia igazolja, hogy amely nép és ország, tehát nem tesz kivételt, nekem nem szolgál, mondja Jehova, elpusztul és elvész mindenestől. Ez egy olyan nyílt és határozott kijelentés, hogy ehhez semmi kétség sem fűződhet. Tehát ez nem vonatkozik csak a magyar népre, vagy éppen a szovjet népre, nem. Ez mindenkire vonatkozik. Amely nép és ország Istennek nem szolgál az mindenestől elvész, elpusztul. Az apostol meg is mondja számunkra, hogy a biblia hogyan lett megírva és ki által. Tudván azt, hogy az írásban egyetlen szó se támad a próféta magyarázatából, mert sohasem emberek akaratából származik a prófétai szó, hanem a Szentlélektől szólottak, Istennek szent emberei. Ezzel igazoltam a biblia hitelességét és írásmódját.

A jövődőlésnek megfelelően látom a beteljesülését. Ha egyszer már ezer évvel ezelőtt megállapították azt, hogy a Föld forog a Nap körül, nem pedig a Nap a Föld körül, akkor én ezt nem változtatom meg, mert akkor a világ tudósait állítanám falhoz. Bibliai tudásom alapján leszögezem, hogy húsz év múlva nem lesz törött lábú ember, nem lesznek tele az elmeegógyintézetek s a kórházak különféle gyógyíthatatlan betegekkel, mert az Isten eltöröl minden könnyet a mi szemeinkről. A halál nem lesz többé, sem a gyász, sem a kiáltás, még fájdalmak se lesznek, mert ez a gonoszság elmúlik.

(De mikor múlik el?)

Mint megmondotta Máté evangéliuma 24. és 33. versében, hogy bizony mondom nektek, hogy ez a nemzetség nem múlik el, míg mindezek meg nem lesznek. Most nézzük csak meg, mi a nemzetségnek az életideje. Majd a 90. zsoltárnál fogom fölolvasni.

(Hányszor van egy héten a kezükben a biblia?)

Inkább azt kérdezze, hogy egy nap hányszor van a kezükben. Még azt sem tudnánk pontosan megmondani. Folytatom tehát. A mi esztendeinknek napjai hetven esztendő vagy legfeljebb nyolcvan esztendő, de nagyobb részük nyomorúság, fáradtság, amely gyorsan tovatűnik, mintha repülne. Vannak áldásban részesülő emberek, akik száz évig is élhetnek, de mi csak nézzük az átlagot, mert bennünket az átlag érdekel. Mióta van ez így, és meddig fog így lenni? Jézus azt mondta, hogy 1914 óta, akik látták az utolsó nap kezdetét, az a nap nem múlik el.

(Honnan veszi, hogy 1914 az utolsó nap kezdete?)

Hadd nyissam ki a bibliámat. Feljegyzésekből mióta ismernek olyan háborúkat, amelyek az emberi életben igen-igen ismeretesek?

(Hát elég régóta. Minden nemzedéknek megvan a háborúja.)

1914. év volt az, amit a biblia igazol a következőképpen: annak okáért örüljete, és egek, kik azokban lakoztok, de jaj a föld és a tenger lakosságának, mert leszáll az ördög tihozzátok nagy haraggal, mint aki tudja, hogy kevés ideje van. Ennek az ördögnek a nagy haragja kirobbant az 1914-es háborúval, amikor több mint harminc nemzet állt hadban egymással. A tizennégyes háború nekünk azért emlékezetes, mert sok magyar ember is részt vett a háborúban. A biblia szerint: lesznek még háborúk és hallotok majd háborúk híreiről is. Az 1914-es háború az emberi történelemben a legkiemelkedőbb számot nyilvánítja ki történelmi viszonylatban, mert sem azelőtt, sem azóta nem volt olyan háború, amely több életet kért volna számon, mint az az egy háború maga. Nem beszélve a járványos betegségekről, a spanyolnátháról, s az addig elkövetkező háborúknak az áldozatairól. Tehát a biblia jövődöléseit látjuk beteljesedni.

A legtöbb baj a földön 1914 óta van. Vajon 1914 előtt volt-e annyi jaj a földön, mint amennyi 1914-ben elhangzott? Volt-e olyan katasztrófa az emberi életben, ami 1914-ben létrejött? Ezt a dátumot és ezt az alapot vegyük bizonyságul, hogy ilyen katasztrófa az emberi életben a kezdettől kezdve 14-ig, vagy attól errefelé, egy ilyen világra szóló, tehát az első világháború, így nevezi meg a mi történelmünk, az első világháború magába foglalta a világmindenséget. Ez a háború szinte a világra kihatott. 1914 előtt volt kilencszázegy háború, de ennek a kilencszázegy háborúnak nem volt annyi áldozata, mint az 1914-esnek.”

Most legalább nem mondhatják rám, hogy félreértettem vagy szándékosan félremagyaráztam valamit. Alig-alig jutottam szóhoz, szavuk áradatként ömlött. A biblia mindig tudta, hol kell kinyílnia, hogy az idézeteket hamar megtalálják. Szóról szóra leírtam, amit mondtak.

Most is csak kíváncsi voltam, és nem bíró, ne várja senki tehát tőlem, hogy elemezzem ezt a mezei filozófiát. Szerettem volna megtudni a vég kiszámításának pontos módozatát, de máig nem értem. Meglepett, hogy a második világháborúról még a példa erejéig se esett szó, pedig az atombomba nyomós indok lehetne. Csak a tizennégyes háborút emlegették, ennél pusztítóbb „sem azelőtt, sem azóta” nem volt. Hol lehet az a betű, ami ennek a nemzedéknek saját tapasztalatait is el tudja homályosítani? Jó lenne kikutatni, de most nincs rá idő. A vallás indulásának az éveire kell gondolnunk, Charles Taze Russell, amerikai lelkész (1852-1916) tanítására, amely szerint 1874-ben kezdődik meg és 1914-ben valósul meg Isten ezer esztendeig tartó királysága (Gecse Gusztáv: *Vallástörténet*, 1980. Budapest, 210. l.), olyan módosítással, hogy itt 1914 lett a kezdet. Amikor e tan elindulhatott a tanyákra, még nem volt második világháború, és ők menet közben nem változtattak rajta. Persze, ez nem komoly magyarázat.

Megígértem ugyan, hogy visszamegyek 1975 után, ha élünk, de nem tartottam be. Ha találkoztam közülük valakivel, nem is említettem a kútba esett jövődölést. Ami legjobban foglalkoztat, arra úgyse kaptam volna feleletet. Ez a szöveg egy térítő házaspár szájából hangzott el, erre a szövegre tehát sokan áttérnek a régi hitről az újra. Bennem lenne a hiba, hogy nem indít meg és nem is tapad hozzám, vagy nem is a szöveg a lényeg? A meneküléshez ez is elég?

De mi elől akar menekülni a tanyai, ha egyébként tanyán akar maradni? Nyilván nagyon leegyszerűsítjük a tételt, ha csak ezt keressük benne. Egyetemesebb áramlatok törvénye szerint terjednek az új hitek, maga a tanya nyilván nem ad rá feleletet, de kell lennie valaminek a

levegőben, hogy egyes területeken ennyire terjedni tud éppen ez a szekta. Ütöm a magam lovát, hajtogatom a saját magyarázatomat akkor is, ha tudom, ez csak egy szála lehet a vastag sodronynak: elszívtuk tanyáról a szellemi izgalmak utolsó lehetőségét is, ne csodálkozzunk, hogy mások okoznak szellemi (?) izgalmakat. A másik rögeszmém: mindig bonyolult volt a tanya, de most mesterségesen még bonyolultabbá tettük. Hideg vízből meleg vízbe lógatják az embert - mondta valaki. Addig csinálták lankadatlan igyekezettel, beleértve az indíttatás tisztességes szándékait is, amíg a teljes bizonytalanság érzése úrrá nem lett sokak lelkén. Nem csodálkozhatom rajta, ha a hiányjel árnyékában másféle füvek nőnek.

Nem az eredmény, hanem a kiindulás rokonsága miatt fűztem egy a két cérnát. Áldozatnak nevezem a szekta tagjait, és áldozatnak tekintem az öngyilkosokat is. Mázsás súlya van ennek a gondolatnak, lehet, hogy meg is lehet cáfolni. Azt is mondhatnánk, kényelmetlen ez a téma, ne foglalkozzunk vele. Örököltük a bajt, nem mi tenyésztettük, majd kinövi az ország.

Eddig nem nőtte ki, tehát nem tehetjük félre.

Kereshetnénk az okokat csupán a családi környezetben is. Pokollá vált házasságok, reménytelen szerelmek sorakozhatnának az érvek között százával, ezrével is. Vannak családok, amelyekben generációk öröklik a bizonytalanság érzését, az alkalmazkodni nem tudó rugalmatlanságot. Az egyéni adottságoknak is szava lehet.

Ha elővennék száz szem diót, és fölírogatnám, mekkora erővel roppantottam össze mindegyiket, szerkeszthetnék egy gépet, amelyik minden diót megropogtat. Ha fölírnám száz megroppantott ember nyomorúságát, eljuthatnék a legnagyobb tragédiák nyomatékához, de észre kellene vennem, hogy ugyanaz az erő nem roppantotta össze a szomszédot, sőt most éli igazán világát. A tudomány biztosan megméri egyszer a lélek dióhéjának vastagságát, boltozatát, teherbírását, talán kiszámítja majd a roppanás küszöbét is, beállítja utódainkat valamilyen koordináta-rendszerbe, és megmondja, ki akar átlépni majd másik szektába vagy másik világba, de ez föltehetően igen soká lesz, és akkor se lesz egészen pontos. Hajlam is kell hozzá, tagadhatatlanul. Alkattól függ, olyan erős-e a burok, mint a kókuszdióé, vagy olyan gyöngye, mint a hibrid tyúk tojásának a héja. De ha tudjuk, hogy török a tojás, tartót készítünk neki, mert a világ csodáját, az életet rejtje magában. A hártavékony lelkeket nem tudnánk megvédeni valahogy az összetöréstől? Egyelőre nem tudjuk. Legalább ne ütögezzük kősziklákhoz.

Mit őrizhet a mi generációnk sejtjeibe zárva? Hol van apánk, nagyapánk, dédapánk? Elment katonának, és nem jött haza. Elfelejtettük volna? Mit őrizhet az a generáció, amelyiknek anyja, nagyanyja nagy hassal, mocorgó magzattal élt át szóval ki nem mondható rettenetet? A nagy farontó valahol belemászik a fába, és benne is marad, amíg végig nem rágtá az ágát. Így rágja az embert is a rémület. Kívül nem is látszik, csak éppen nem jön ki belőle. Ezekhez adódott az éjszakai halálmadárként járó bürkabátos bizonytalanság, a padlássöprés, a kuláknyuvasztás, a téeszbe-szorítás. A mi családunknak elvileg egyiktől se kellett tartania. A háborút megúsztuk, a padlássöprés kimondottan jól jött volna, mert búza egy szem se volt rajta, csak kacat, mégis félelemmel telt el az én gyerekkorom is. Attól is, hogy holnap nem lesz mit ennünk. Ha röpcédulát találtak valakinek a vánkosa alatt - könnyen megtalálta, aki oda betette -, féltem én is, hátha az enyém alatt is találnak. Mit kezdtek volna velem, gyerekekkel? Erre nem gondoltam.

Patikamérleg kellene valamelyik lelki patikából, megmérni, mennyit tett ehhez hozzá, hogy elment a gyerek az ország másik felébe, és nem jött vissza, mennyit ötvenhat, mennyit a külföldre szakadás; mennyit tesz ma is az autós agresszivitás és a gyalogos gyámoltalanság, a tévésokk a világ minden háborújával, forradalmával, gépeltérítésével, terrorizmusával, és mekkora léket ütött sok emberben a régi erkölcsi szabályok kőtábláinak pihévé változása. Ahány ember, annyi dráma, nem tudni, hány fölvonásban. Van, aki ki tud bújni mind alól, és komédiára fordítja, de sokan vannak, akik előtt elsötétül a világ, mert tragédiára érzékenyítette őket ez a század. A

legeslegérzékenyebbek egy része bele tud kapaszkodni a klasszikus szalmaszálba, a bibliába, és partra vergődik vele, a másik része ebbe se. (Félreértés ne legyen belőle, a bibliát nem becslöm le avval, hogy utolsó kapaszkodónak mondom.)

Tegyem hozzá még egy magára maradt öregember vesegörcsös éjszakáját? Gémes Eszter mondta Balástyán, nem sokkal azután, hogy belépett életének nyolcvanadik évébe, és egész éjjel az epe kínozza: „Megizzadtam, azt hittem, ez már a halálveríték rajtam.” Hányszor gondolhatta, megvirrad-e még egyszer?

Finom Pistának hívták Domaszéken Börcsök Istvánt, feleségét pedig Finom néninek. Negyvennégyben leventeként vitték el az Imrét, de Ausztriában átjutott az amerikaiakhoz, és velük is maradt. Hat éve nem írt levelet. Ha azt mondta itthon a rádió, hogy összeütközött két autó, akkor biztosra vette Finom néni, hogy így pusztult el odakint az ő fia is. Fölborult egy hajó a Balatonon? Az Imre gyereknek jachtja van a tengeren, azóta már megették a halak. Mindennap mondott valamit a rádió, mindennap temette fiát Finom néni. Egészen addig, míg őt is el nem temették.

Itt van a büntetések sorozata. Megbüntetik azt, aki soha azelőtt okot nem szolgáltatott rá. Kinek ne jutna eszébe, hogy büntetéssel fenyegették akkor is, ha kivágta a fáját, ha megnagyobbította ablakát, ha nem adta le tehenét, ha eladta a tehenét, belekötöttek, mert a kút mellett volt a vályú. Azt mondták neki, ő az ellenség, mert nem kapálja meg a kukoricát, pedig tegnap kellett volna. A gyanakvás fellegei lassan vonulnak el, és megülik a lelket. Falvakban-városokban kisütött már a nap, de a tanyát még köd nyomja. Miért nem meri elmondani Gyömbér István most, hogy harminc évvel ezelőtt miért kellett eljönnie egyik tanyai iskolából a másikba? Elmondta, de megfogadtatta velem, hogy nem írom le. Gyakran támad még ember, aki valahol meg akarja mutatni, hogy ő a valaki. Ha a tanyai tanító megrémül a levélbeli záradéktól, mert az felelősségrevonással fenyegetőzik csak azért, mert ez a záradék valahogy ittfelejtődött a hivatali kukacokban, hogyne rémülne meg hasonló vagy ennél is keményebb záradéktól, aki a fifikás hivatalt nem ismeri közeli. A rémülő ember menekül. Egyik a szektába, hogy a nagy ígéret részese lehessen, a másik viszont nem éli túl.

Ezért sajnálom én, hogy elaludtak a tanyai lámpások, és lakatot tettek az iskolákra.

MOTYOGÓ

Be kellene már fejeznem, de nem tudom. Legalább abbahagynom. Nem megy az se. Miről is beszéltünk eddig? Csak arról, hogy alapvető föltétele az életnek, valahol laknia kell mindenkinek, meg arról, hogy kellene olyan hely is, ahol fejben gyarapodhatunk. Mi minden van még ezen kívül! Egy világnak két morzsáját forgattuk csak tíz ujjunk között.

Olyan az én anyaggyűjtésem, mint a széksösöprés volt Dorozsmán. Összesöpörték tegnap, rájött az éjjeli harmat, reggelre megint kivirágzott a szik. Elhatároztam, 1980 őszétől bedugom a fülemet, és semmit meg nem hallok, amíg az előtte lévőket le nem írtam. A szándék komoly, de a bogár a dugón belül maradt, és dörömböl. Mondja a magáét Taar Ferenc a rádióban a Zsuzsi-vonat körül, erősíteném sok példával, mert naponként jártam a szegedi madzagvasúton. Komoly gazdasági kalkulációk szerint szűnt meg. Ennyibe kerülne, ha fönn akarnák tartani, annyi pénz pedig nincsen, rontsuk el tehát. A realitások minden embere azt mondja rá, más megoldás nincsen, ezt kell tenni. De senki nem teszi hozzá, hogy hosszú évek óta egyetlen forintot nem fordítottak a karbantartásra, legföljebb újra odaszegezték a sánt a talpfához, ha már nagyon mozgott. Amikor a betonbunkerokat áttették a határ övezetében, a szuflát is kivették a mozdonyokból, és azóta is velük kínlódtak. Naponként hat órát utaztam Mérgekre meg vissza - másnak a munkából is elég a nyolc, nekem a munka csak ezután jött -, ha bedöglött a vonat, akkor is vasúton jöttünk, de gyalog. Volt időnk kitalálni, úgy kellene ezt megszervezni, mint a városban a villamost. Ne induljon öt kocsi reggel, öt meg este, hanem induljon csak egy, de óránként. Sínbusz, egyetlen vezetővel. Észbe tudja az tartani, mikor jön a szemközti, hol kell kerülniök egymást. Ha nincs apparátus, már olcsóbb. Ha sokszor jár, több az utas, tehát kifizetődik. Ilyen okoskodás nem férhetett bele abba, amit koncepciónak neveznek, és eleve abból indult ki, hogy meg kell szüntetni, csak a bizonyítékokat kell megkeresni hozzá. Hogyne kellene megszüntetni a tanyai vasutat, ha a tanyát is meg akarjuk szüntetni? Haj, Taar Ferenc, de a szívemből beszélsz!

Hagyjuk, nincs rá most időnk.

Fölkelek hajnalok hajnalán, amíg a család alszik, nem verhetem a gépet, magamban motyogok. Rájövök, adósságaim sorát növeltem csak eddig. Egyszer se mondtam meg, mit kellene itt tenni. Elkezdtem pötyögni, nem jó, ha üresen maradnak az iskolák. Körünyálaztam egypárszor a trombitát, belefűjtam, hogy szellemi árvaság terem ott, ahol virágnak kellene nyílnia. Azt is hozzá kellene fűjnom, hogy az állam kilencvenkilenc erőlködéssel a szellemi szegénység ellen küzd. Szándéka tiszta, és eredménye, ha hézagos is, mégis nagy. Adjam föl neki a leckét a századikra? Adnám, de tudom, hogy minek. Benne vagyunk a nagy pénztelenség kellős közepében, honnan vegyünk rá forintot? A tanya addig tanya, amíg él. Ha mállik egy kicsit a vakolat, betapasztják. Kis vakolat, kicsi tapasztás. De ha gazda nélkül marad, ha csak egy évig nem néz rá senki, tűrje föl a gatyaszárat, aki rendbe akarja hozni.

Mondják, mondogatják, ennyivel meg ennyivel fogyott a tanya húsz év alatt. De jó lenne körbe-karikázni ezt a témát is! A statisztikát szántsándékkal kerülöm, mert nem értek hozzá. Attól is félek, ránéz valaki a grafikonra, és azt mondja, nincs itt hiba semmi, az idő nekünk dolgozik. Dehogy nekünk. Elsőnek ismert nagy pedagógusunk mondta: a pusztán logikus pusztán számár marad. Aki számokat bővölve, fenéken ülve meg tudja mondani, mit kell itt tenni, azt én nem irigylem, hanem félek tőle. Tapintani kell a tanyát, számolni nem elég. Állítólag nyolcszáz kérdést tett föl az építési minisztérium minden tanya falunak és városnak, és csak azután hozta meg az építési engedélyekre, illetve építési tilalmakra vonatkozó döntését. Ennél sokrétűbb fölmérés talán még nem is készült tanyáinkról - mégis fals eredményt hozott. Miért a fiaskó? A tanyáról nem a tanyai embereket kérdezte, hanem a tanácsiakat.

Jól emlékszem, gyerekkoromban még úgy szólt a nóta, hogy erősek vagyunk, és megváltoztatjuk a természetet. Érettségim egyik tételében is benne szerepelt. Most? Ha erősek lennénk, visszaváltoztatnánk, vagy legalább megállítanánk romlását. Előbb meg kell ismernünk, amit meg akarunk változtatni. A tanyai embert is meg kellene ismernünk.

Amikor negyvenhárom éves torkomból másodszor szedték ki a mandulákat, nagy bölcsességet tanultam, talán ide is passzol. Legalább húszan álltak reggelenként az orvos előtt, azt hiszem, mindnek a torka fájt. Én már túl voltam a nehezen, figyelhettem félelem nélkül. Nagy gyakorlata volt a doktornak, távcsővel nézve is meg tudta volna talán mondani, hányba kell ollóval be-nyúlni, és hányat elég gurguláztatni. Akkor se sokat tévedett volna talán, ha katonai kiszámolót tart: egyesek két lépést előre! Nem tudom, hányféle baj terem meg az emberi torokban, de azt vettem észre, a sor eleje és a vége nagyon hasonlított egymáshoz. Doktornövendék is állt a szakorvos mellett, hallottam a tanító szavakat is: Kedves Kolléga! Ne maga akarja kitalálni, mi a beteg baja, hadd mondja el ő. Biztos lehet benne, hogy elmondja, mert egy hete fáj a torka, és arra készül, mit mond majd.

Megdermednék a gondolattól is, ha a sor minden emberét így vizsgálták volna: ennek is van mandulája, annak is, ezé is beteg, azé is, ezt is kiszedjük, azt is. Az iskolákkal szóról szóra ezt tettük. Ez is tanyai, az is, ez is megszűnt, az is. Vagy orvosunk nincsen, vagy türelmünk hozzá, hogy a hosszú sort meghallgassuk. Pedig a tanyai is készül rá, hogy elmondhassa baját. Egyszerűen nincs hely, ahol elmondhatná, mert éppen azt zárták be előtte.

Motyogok magamnak, de nem tudok kiszakadni a körből.

Amikor a kancsalszéli iskolából óvoda lett, elkezdtünk csodálkozni rajta. Lehet ilyet is csinálni? Kell az óvoda a tanyára? Szabad ilyet csinálni? Mekkora költség! És konzerváljuk vele a tanyát. Olyan is volt szerencsére, aki ezt mondta: Végre!

Halasteleken is óvoda lett az iskolából, de csak ideiglenesen. Tessék megkapaszkodni: ide a faluból hozzák ki a gyerekeket. A buszosok először nem akarták vállalni. Amikor ott jártam, már csak annyi buszbaj volt, hogy száz méterrel arrébb volt a végállomás a kiskaputól. Ha esett az eső, száz méteren bőrig ázott harmincegy gyerek, mert a szabály azt mondja, busz csak a megállóban állhat. Ajánlottam, fogjunk egy ást, vegyük ki a táblát tövestől, és ültessük az ajtó elé. Hetvenhét fórumot megjártak vele. Majd most kijön egy nagy bizottság, képviselteti magát mindenki, akinek ilyen együgyűen egyszerű dologban szava lehet, jegyzőkönyvet írnak, és akkor talán sikerül.

Amíg iskola volt, telefon is volt. Kérték, adják vissza, mert ennyi gyerekkel minden előfordulhat. Nem lehetett, mert el volt vágva a vezeték. Akkor vágták el, amikor elvitték a telefont. Összekötni se nagyobb munka, de ahhoz hálózatfejlesztési terv kell, pénz kell, és türelem kell. Zsuzsika, szegény, a szívével beteg. Rohama volt egyszer, motorra ugrott a dada, rohant be az orvoshoz. Kocsiba vágta magát az orvos, rohant ki Zsuzsihoz. Ha itt a telefon, két eszetlen rohanással kevesebb, és Zsuzsika rohama hamarabb véget ér. Ha föltenném a kérdést, fontos-e nekünk Zsuzsika, mindenki azt mondaná, nagyon fontos. De az ügymenet is fontos. Nem tupírozni akarom a dolgot, de ha Zsuzsihoz mentő kellett volna, akkor az orvos újra kocsiba vágja magát, rohan be, telefonál bentről, és jön vissza, hogy addig is legyen vele orvos, amíg a mentő ideér. Aki jól belegondol, és a két vezeték is össze tudja kötni, nem bizottságot várna, de a zsandárok kezéből is megszökne, és éjnek éjadán lopva is megcsinálná. Biztosan meglesz, mert meg kell lennie, csak Zsuzsikát kellene megtanítani türelemre.

Nagyszerű hely egyébként Halastelek. Aki látott már óvodát zajban, porban, füstben, jöjjön ki ide is. Itt csönd van, és nyugalom. Szemben velük az erdő. Lehet benne futni, elbújni, bogarászni, levelet gyűjteni, itt mindent lehet. Gyöp van az erdő mellett, viszik ki a pokrócokat, bukfen-cheznek, ugrálnak, fogócskáznak, karikás táncot járnak. Nem tudom, a paradicsomban lett volna jobb gyereknek lenni, vagy itt. Étvágy akkora, a vasszeget is megennék. Konyha van, itt főznek.

Másféle következtetések kedvéért is megnéztem, mit kellett itt átalakítani, hogy az iskolából óvoda legyen. Azt nem számolgattam, mennyibe került, mert az árak úgylis változnak, másrészt némely munkák társadalmi segítséggel is elvégezhetők. Kis mosdók vannak az előszobában, most rakták ide. Nagyobbak azelőtt is voltak, de azokat is elrontották. Rehabilitálni kellett, alacsonyabbra tenni a kagylókat. Két kis vécé is kellett. Konyha volt, csak azelőtt a tanítólakhoz tartozott. A villany itt volt, a padlóra linóleumot vettek, az ablakokra függönyöket, és kész az óvoda. Milliókhoz szoktatott szemünknek ez kimondottan olcsó megoldás.

Van város, ahol iskolás gyerekeket is visznek ki bentről a tanyára. Az egyiket megnéztem, csupa cigánygyerek volt. (Egyik jelentés se említette ezt, tehát egyetlen statisztika ki nem mutatja.) Miért viszik ki, ha előbb „bekörzetesítették” az iskolát? Azért, mert jött a népesedési hullám. Ezt viszont minden statisztika mutatta, csak meg kellett volna nézni.

Azért motyogom magamban, hogy más szempontok miatt is nézegetem a halasteleki átalakítást, mert sokszor emlegettem már, hogy az elhagyott iskolák egy részében tanyai öregek otthonát kellene szervezni. Mindenki azt mondta, azért nem lehet, mert drága, én meg mindig azt hajtogattam, amiért jó lenne, ha így lenne.

Kerülővel közelítsünk. Fiatal kollégám, alatta a harmincnek, garzonházban kapott lakást. Rókuson született, de Fölsővárosra kellett költöznie. Nem baj, fiatal még, ezt a változást megszokta könnyen. Feleségestől kitöltötte garzonéveit, igazi házaspárnak való lakást utaltak ki nekik. Nagy volt az öröm, de az a legnagyobb jó benne, hogy nem kell messzire költözniök. Pedig Rókuson is épülnek új házak, ha egy kicsit várnak, hazamehetnek. Azért jó itt, mert ezt már megszokták. Boltot, buszt. Pedig jövő-menő fajtából valók, gyorsan kombináló diplomás két fej, mégis örül, ha nem kell messzire mennie.

Átviszem magammal a példát tanyai öregek közé. Áldás lenne nekik a szociális otthon, de Ménesjárásról átköltözni Nagymágocsra majdnem annyi, mintha a Holdra lőnék föl őket. Nem és nem! Hajtogatják, itt születünk, itt is akarunk meghalni. Szikrát nem csodálkozom rajtuk, hiszen az én kollégám se akart messzire költözni.

Azt gondoltam, ha ennyire egyszerűen át lehet alakítani egy iskolát óvodává, nagyobb igényük az öregeknek sincsen. A kis vécé helyett megint nagy kellene, és fürdőszoba is, természetesen. Lehet, hogy rangban a sokadik helyen állna az iskolából vedlett otthon, de hihetetlenül nagy előnye lenne: aki ide jönne, hazajönne. Itt járt iskolába, itt vannak gyerekkori pajtásai, katonatársai, itt van a szomszéd is, és az is, akivel egy bokorban dolgozott a téeszben, tehát mindenkit ismer. (Bocsánatot kérek, hogy a brigád helyett bokrot mondok, de nekem jobban tetszik.) A gondozókat is ismerné, mert ez a Piros lánya, az meg a Tóni menyje. Ha kiülne a padra, azokat látná elmenni, akiket ismer. Köszönni lehetne nekik, és megkérdezni tőlük, mennyiért veszik a paradicsomot. Amíg erővel bírná, megnézhetné, most mekkora a kukorica, és mikor kezdhetik aratni a búzát.

Gyökeres lény az ember, nehéz átültetni. Ha még azt is hozzátehetnénk, hogy nem állami kenyéren (= kegyelemkenyéren) élne, mert háza, kertje a tanácsra szállhat, akkor megint megszabadulhatna egy nyomasztó érzéstől: nem marad adósa senkinek. Nem ringatom magam bele, hogy az örök béke otthona lenne így az iskola Kapitányságon vagy Pántlikán, a leélt élet ellentmondásai is összesűrűsödnének itt. Ha egymás mellé kerülne a kuláklista csinálója, aki a százalékot pörgette fölfelé, és az, aki a balsorsot elviselte, lehet, hogy most se örülnének egymásnak, mert nem a sorsuk közös, csak a vége. Bár kicsi a valószínűsége, hogy éppen tanyán találkoznának össze még egyszer.

A közsegélyes kulák

Kutyából nem lesz szalonna, a kulák az kulák marad. El nem hittem volna, hogy hajnalok hajnalán az én kezem közül kerül elő majd ez a cégéres szállóige, mint élő valóság. Szögihegyen Ördögh István mostanáig kulák maradt. Ennyire konzervál a tanya?

Összenyomom a rugót, savba teszem, szétmarja. Hová lesz az erő, amivel összenyomtam? Akkor játszottunk ehhez hasonló kérdésekkel, amikor az energia megmaradásának a törvényét tanultuk. Akárhányszor találkozom Ördöghgel, mindig eszembe jut. Őt is összenyomták, bele is mártották valamibe, de csak annyira, hogy széjjel ne maródjon egészen. Összenyomták, és úgy maradt.

Tizennyolc nekivadult süldő rohant felém, amikor beléptem a tanya udvarára. Kutyák ellen be vagyok már oltva nyájassággal, de disznókkal szemben védtelen vagyok. Mit tehet ilyen helyzetben az ember? Megszámoltam őket. Fölsorakozott előttem mind a tizennyolc, egyike-másika fölemelte a fejét, rám rőffent, aztán leejtette megint. Ha fél marék kukoricát hoztam volna, azonnal megköthették volna a békét. Toppantottam egyet, elfutottak és visszakanyarodtak. Jöttek utánam falkában, könyörgéssel. Azt hiszem, a csontjuk csak azért nem zörgött, mert a bőr összetartotta. Hát ezekből mikor lesz szalonna? (Most jövök rá, hogy a hízni nem tudó beteg süldőt mondják kutyának. Erről a kutyáról van szó, nem az ebről.)

Isten őrizzen, hogy embert akármilyen állathoz is hasonlítsak, de nem sokkal kövérebb a gazda se. Kamrák között is a kisebbik lehetett, ami most szoba is, konyha is, kamra is. Muszáj ide bemennünk, mert a kéregetők nem hagynak bennünket. Ezeket néztem én vadmalacoknak?

- Pista bácsi! Itt a nagy ház, dísze lehetett valamikor a környéknek. Miért nem ebben lakik?
 - Nem az enyém. Egy kuláké volt, őt elvitték, engem beletettek. Nem tudom, mi lett vele, nem jött vissza.
 - Senki nem háborgatná ennyi idő után.
 - Nem mehetek bele, ha egyszer nem az enyém.
 - Tönkremegy, ha nem lakják.
 - A kettőnk feje ezen már ne fájjon, a tönkremenésen már túl van. Leszakadt a padlás, belülről megtámasztottam a falakat, hogy legalább állva maradjanak.
 - Nem sajnálja?
 - Nem az enyém.
 - Ha úgy vesszük, ez se a magáé, amiben most vagyunk. A kettő közül legalább a jobbat választotta volna!
 - Nem vagyunk egyformán. Maga is másként gondol, meg én is.
 - Ez a kamra se bírja sokáig. Én félnék benne.
 - Ha villámlik, én is félek. Belevágott egyszer a nyila a kéménybe, lejött a kályhacsövön. Ott álltam mellette, a derekam felét megsütötte. A ruhám is megperkálódott.
- (A nyila teljes nevén istennyila, de írva vagyon, hogy Isten nevét hiába ne vegyed, megrövidítették tehát.)
- Ettől a kályhától nem is lehet messzire állni.
 - Magam vagyok, elférek.
 - Hogyan lett maga kulák?
 - Ez az, látja, amit én se tudok.
 - Földje?

- Tizenhárom holdat örökölttem 1933. szeptember 13-án.
- Hízott a föld?
- Egy állapotban volt. Se nem hízott, se nem fogyott.
- Az asszony se hozott?
- Nem nősültem meg. Beütött a háború, tudtam én, hogy el kell menni katonának. Majd ha visszakerülök, akkor is ráérek. Ha nem kecmerek haza, arról se tehetek, a haza érdekében akkor is el kell menni, de mi lesz velem, ha csak testi csonkítással jöhetek haza, és nem köllök az asszonynak? Akkor hová menjek?
- A fronton is volt?
- Mit vesz maga frontnak?
- Ahol lőnek.
- A tűzkereszt-viselési jogosítványt megkaptam, mert Vad zászlós azt mondta, aki hat hónapon túl a front területén van, az megérdemli. Fogattal is voltam, puskás is voltam, légnyomás is ért. Amikor magamhoz tértem, pokróc volt rajtam, és fűrészporos izében voltam az esztergomi templom pincéjében.
- Mi az az izé?
- Fűrészporra voltam már rátéve. Én csak arra emlékszem, hogy bevetésre mentek a tűzerek, és jött a légitámadás.
- Fogság?
- Az Atlanti-óceán körül voltam valahol, de nem tudom, hogy hol. Negyvenhat május 1-én még kint voltam, azt tudom, mert akkor mondták, hogy jöhetünk haza. Beszálltunk, és beljebb vittek bennünket háromszáz kilométerrel.
- Amikor hazajött?
- Apámat találtam meg a testvéremet. Elkezdtem gazdálkodni, de nagyon ki voltam kapcsolódva a hosszú odalétel miatt, semminek nem tudtam örülni. Apám is azt mondta, az idegrendszerem megrongálódott. Kezem-lábam megvan, de belül beteg vagyok. Verekedni én nem verekedtem, a szívem mindig gyöngé volt, sajnáltam mindenkit, mégis tünkrementem vele. Az ijedések megártottak.
- Később?
- Jött a tévészcsé, szabálytalanul húzták ki a tábla vonalát, a legsarkába beleesett a mi házunk. Azt mondták, lépjek be. Semmi kifogásom nincsen ellene, de ha én belépek, lépjen be a szomszéd is. Na, akkor el kell onnan jönni. Apám beteg volt, azt kérte, maradhasson, amíg él. Ekkor kezdődött a fűződés. Jöttek a rendőrök is. Én semmit el nem követtem, mégis jöttek, négyszer is. Gondoltak egyet, összetették a földemet a nővéremével, pedig az már 1934-ben el volt különítve telekkönyvileg. Rám törtek, és kuláknak nyilvánítottak.
- Ki mondta meg, hogy mától kezdve kulák?
- A közellátási begyűjtő, most Mórahalmon lakik. Mentünk a beadási könyvért, K betű van rajta. Mondom mindjárt, én nem tudom magamat kuláknak, annyi földem nekem nincs, ezt én nem vehetem átál. Írt egy másikat, de széjjeltépte. Rám kiáltott: írja alá! Nem írok alá! Megtagadja az aláírást? Ezek szerint megtagadom. Fölugrott, bement a másik szobába. Hallom, kérdezi valakitől, hogy áll ez az Ördögh-fajta? Mondja bent is valaki, függetlenek egymástól, mégis összeírt bennünket. Attól fogva én kulák vagyok, máig senki le nem vette rólam. Ha rendőrök jöttek, semmit meg nem néztek, csak azt, hogy kulák. Ötvenkettő februárjában karhatalommal

hajtottak el a házukból, két súlyos beteggel. Ide hoztak a Nógrádi tanyába. Nem akartunk idejönni, mert volt háromezer forint megtakarított pénzünk, és két-háromezerért adtak akkor egy házat, de a házkutatások alatt valahogy eltűnt a pénz. Dűlőbiztos volt, aki elvitte.

- Azóta?

- Csönd van. Csak akkor jönnek hozzám, ha zálogolni kell. Viszik az egyet-mást, de hogy miért nem fizet a szerencsétlen ember, azt soha nem nézik meg. Beteg is voltam, azt se ismerték el. Orvosi igazolással bizonyítottam, kiállt mellettem az Ilonka is, az elnöknő, de nem vették figyelembe azt se. Olyan ember van a pénzügyi osztályon, aki még tudna dolgozni, mégis engem vegzál, hogy el vagyok maradva adóval. Mutasson példát egy fiatal ember! Hogy olyan szép szóval kellene velem beszélni, mint maga is, olyan nincs. Annyira le vagyok gyöngülve, a durva szó annyira rám hatol, hogy valami elfog engemet. Nem is kérdezik a létfenntartásomat, csak az van, hogy a parasztnak a bőre alatt is pénz van, mégse akar fizetni. Porcelánnadrágos ember jött ki a járástól, megállt az udvaron, onnan kiabálta, hogy sunyi a paraszt. Rosszul lettem, otthagytak. Ilyet, azt hiszem, nem szabadna csinálni. Ha útszélen találunk beteget, azt is segíteni kell. Azt mondják, szimulálok. Az orvos kivizsgált, de nem fogadják el. Orvos ellen ők dolgozhatnak? Meghalt már, aki megvizsgált, de a látlelet még megvan valahol.

- Mennyi az adó?

- Négyezer-kilencszáz körül. Amikor jött a villám, és sokáig nem tudtam dolgozni, adtam be a kérelmet, hogy töröljenek belőle. Úgy volt, hogy tán törölnek, de a kérvényre nem jött semmi, most aztán megterheltek vele.

- Ha eladná a disznókat?

- Vinnék adóba, nem maradna semmi.

- Számoljunk. Van tizenennyolc süldő, adjuk el a felét soványan, vegyünk rajta kukoricát. Megmarad kilenc, elkezdjük hizlalni. Eladunk ötöt, kifizetjük az adót, akkor is marad négy. Egyet levág maga, hármat elad, még pénz is marad. Sokkal több marad, mert nagyon ugrálva számoltunk.

- Nem adhatom el, mert le van zálogolva. Kértem, kifizetem, csak a bolti cikkekre hagyjanak valamit. Jól van, csak fizessek, de nem hagynak semmit. Itt van a levél.

Ördögh István, I. ker. 201. Értesítem, hogy 434/1975. sz. szám alapján a mai napig 8247 Ft adóhátralékot tartunk nyilván. Ezen adóhátralékot 1975. március 15-ig kellett volna befizetnie. Azonban az adózó az adóhatóság korábbi felhívásának se tett eleget az állampolgári kötelességnek. Ezért a 38/1969. (XII. 29.) PM sz. rendeletben foglaltak értelmében az adóhátraléka fejében zálogolni fogunk, és nemfizetés esetén a lefoglalt tárgy azonnali beszállításáról gondoskodunk. Ezért felkérem adózót, hogy adóhátralékát azonnal rendezze, mert behajtástól eltekinteni nem fogunk.

- Vittek már el valamit?

- Ötvenkettőben.

- Miből él?

- Ha időm van, főzök. Mindent meg tudnék főzni, katonáéknál konyhán is voltam.

- Kenyér?

- Na, az, a kenyér, az aztán fogy. Kettő-három, hetenként, ha be tudok menni a boltba.

- Hat kiló egyszerre? Megszárad.

- Mondják, hogy szikkadt. Akkor szikkadt, amikor nincs!

- Baj van, Pista bácsi. Most hatvanéves, és ennél fiatalabb már soha nem lesz. Mi lesz ezután?
- Ha még tíz évet élhetnék, bemennék utána a szociális otthonba.
- Addig?
- Csak a magam módján. Ennél, részben, körülbelül, talán többet érdemelnék az élettől.

Elmentem a tanácshoz, ott ért a legnagyobb meglepetés. Közsegélyt kap Ördögh István. Megírják neki a kérvényt is hozzá. Szép cselekedet, emberség van mögötte. Lehet, hogy többet is kap, mint amennyivel adós. Az is lehet, hogy ugyanavval az írógéppel írják a folyamodványt közsegélyért, amivel a zálogolási riasztásokat. Ha elhagynák a két levelet, elmaradna az adó is, a segély is, megmaradna a tizennyolc süldő, és valami kis életkedv. Nem megy, persze, mert akinek tizen-nyolc disznaja van, az nem lehet meg adó nélkül akkor se, ha rendes körülmények között nyugdíj járna neki, nem segély. A tizennyolc süldős tanyai ember akkor se maradhat meg adó nélkül, ha azért nem tudja fölemelni a süldő a fejét, mert nincs ereje hozzá. Enni nem kap, mert nincs miből. Ott a tanyaudvar, elég nagy, éljen meg rajta. Akinek viszont pénze nincsen, nem lehet meg segély nélkül.

Ha két oldalról fúrják az alagutat, megeshet, hogy nem találkoznak össze: nagy baj nem lehet, egy helyett két alagút lesz. A két papiros is így kerüli el egymást ugyanannak a tanácsi hivatalnak az iktatójában.

Legalább arról adnának írást egyszer, hivatalosan, pecséttel, hogy levették róla a K betűt. Mert hivatalosan tették rá, és nem mondták meg neki, meddig érvényes.

Azért szedem elő Ördögh Istvánt, mert eltelt közben öt esztendő, és tegnap bejött Szegedre. Segítséget kért. A tanya körüli földet ő művelte, amikor tudta, de fogy az ereje, egyik felét meghagyta legelőnek. Igen ám, de az a föld, amelyiket időre nem szántanak föl, az parlag. A szakszövetkezetet megszorították, hogy igen nagy pénzre megbüntetik, mit tehet a szövetkezet, ő is megszorítja Ördögh Istvánt. Csakhogy őt már megszorították, és úgy maradt! Kétségbe van esve. Annak idején azt a földet is az ő nevére írták, ami nem volt az övé, most meg azt is el akarják venni, ami nélkül megélni még az ő színvonalán se lehet. Elmentem Zákányszékre, hogy segítsenek, ígérni könnyű, de megtartani nehéz, mert törvény van a parlagra, és a Földhivatal büntet.

Álljunk meg, emberek! Ördögh István nem a maga passziójából maradt összenyomva, legalább most ne csak a paragrafust nézzük. Az a föld akkor se marad parlagon, ha a szövetkezet műveli meg, mint a többi öregnek, és fölszámítja az árát. Olyan szervezet a szövetkezet, amelyik gondoskodik a tagjairól, nem pedig a büntetést csurgatja tovább nagy pilátusi kézmosások kíséretében.

Elmentem a Földhivatalba is. Megígérték, holnap kimennek, és elintézik az ügyet tisztességgel.

A porcelánnadrágos adószedőt időközben elmozdították állásából. Nagy ember volt, Pista bácsit még most is kirázza a hideg, ha rá gondol.

Ördögh Istvánra kapásból rá lehet mondani, nem tipikus, kár előhozakodni vele. Tessék elhinni, nincs egyedül a széles határban. Elég emlékeztetnem Lakatos Vince *Naplemente* című filmsorozatára.

A szegedi főiskolások akadtak rá Rokolya Lipótra. Amikor tulajdon engem is. Olyan messzire elmentem a szülői háztól, amennyire csak mehettem, bár szüleimet és otthon maradt testvéreimet legrémesebb álmaimban sem tagadtam meg. Valóban kinyílt előttünk a világ. Ha érett fejjel gondolok azonban vissza erre a korra, most már kizárólag a tanyai bonyodalmakon rágódva, észre kell vennem, hogy az akkori nagy kirajzás és a mai sok öreg magányossága között igen szoros az összefüggés. A tanyát meg akartuk szüntetni, mert a tanya sötét és maradi. Ha nekem annyiszor mondták volna, hogy sánta vagyok, talán bicegni kezdtem volna. Egyik tanyai teoretikusunknak

megadta a sors, hogy halála előtt visszavonja tanait, de egy társadalomból nem lehet visszaszívni, amit évtizedek szorgos és megfontolt munkájával beléültettek. A tanyai gyerek valóban elment, valóban kinyílt előtte a világ, de ebből kimaradt, aki otthon maradt, és később se tudott beépülni az új életformába.

Szeretjük mennydörgő szavakkal elítélni azt a családot, amelyik magára hagyja az öregeket. Túl sokat láttam közről, hogy ezeket a szólamokat ne engedjem úrrá lenni magamon. A hitvány utódot nem menteném föl semmi pénzért, mert emberi gyöngeségre legföljebb magyarázat lehet, nem mentség, de sok szerető gondoskodást láttam vakvágányra futni amiatt, hogy az egykor elszakadt család nem tud újra összeforjni. Mondhatjuk az öreget csökönyösnek és megint csak maradinak, de inkább félelem van benne: idegen már a fia, teljesen idegen a menyé, az unokák pedig más csillagrendszerben élnek. Ha elférne a városi panelban, akkor se menne, de nem is fér el. És ha mégis fér, mit csinál? Odaáll az ablak elé, és nézi, hogyan dübörög el előtte a század. Nem részese már, csak tétlen és megtűrt szemlélője.

Nem maradhatunk csak a tanyánál, ha a tanyai öregekről beszélünk. Annyit beszélünk családtervezésről, vegyük észre végre, hogy a mai magyar családot építészek tervezik rajzasztalon, vonalzóval. Kiszámítják, hogy most ennyi az ideális családlétszám, és rajzolunk neki másfél szobás lakást. Cipőkanállal se lehetne behúzni ide két öreget, pedig a feleség szülei fölött is éppen úgy eljárt az idő, azokról is gondoskodni kéne. Ezek kerülnek lelkiismereti válságba, pedig az együttélés minimális föltételei is hiányoznak.

Mi mást tehetnénk, átrendeződött a társadalom, és az öreg nem találja benne a helyét. Ha ezt mondjuk, az igazat mondjuk. Adunk szociális támogatást, bejáró gondoskodást, megrendezzük az öregek napját, és rendre elszámolunk vele a társadalom előtt, hadd lássák jó szándékunkat. Mutassuk is meg nagy szívünket, de nem szabad elfelejtenünk, folyamat ez, aminek valamikor kezdete is volt, csak nem vettük észre, hogy ide vezet majd. Marad belőle egy mondat a *Hazádnak rendületlenül légy híve* és az *Itt élned s halnod kell* imádságból táplálkozva: itt születtem, itt is akarok meghalni. És meghalnak, sokszor úgy, hogy észre se vesszük.

Emberáldozatok ők a rohanva változás oltárán.

Azért is jó, hogy eszembe jutott Ördögh István tanyája, mert egy gondolatot ehhez is hozzátehetek. Ezt az embert be kéne aranyozni, mert harminc év alatt egyszer se sértette meg a törvényt. Íme, itt a tanya! Ilyen lenne mind, ha meg nem szegte volna az építési tilalmat. Rokolya Lipót háza falának nekiment a bivaly, és a másik falon jött ki. Nem tehetett mást, eladta a bivalyt. Bolond jószág, ő vette észre leghamarabb, hogy tönkrement a ház!

Azt mondja valaki a minap, fölöttem is eljárt az idő, mert védem a tanyát. Megérett az elmúlásra, ha nem számoltuk föl eddig, fölszámolódik magától. Fél kézből csapkodja elém a lapokat, időm sincsen fölkapkodni őket. Nem veszem észre az öngyilkosokat? Nálunk dül legjobban ez a csendes háború, itt pusztítja el saját kezével a legtöbb ember önmagát. Csapatelsők vagyunk a világon. Országunkon belül a súlypont Csongrád megyére tevődik át, ezen belül pedig a Szegedi járásra. Miért éppen ide? Mert itt van a legtöbb tanya most is, minden ellentmondásával, és itt a legkisebb jele annak, hogy meg akarna szűnni. Ellensége vagyok én az emberiségnek, hogy a belülről oszló tanyát akarom fönntartani?

Soha nem voltam tanyapárti, soha nem akartam fönntartani egyetlen tanyát se. Tanyaipárti viszont vagyok, és szeretnék még sokáig az maradni. Emberpárti, mert a tanyai is ember. Olyan ember, mint a többi. Mondhatnék most nagyon bölcs dolgokat, lelkeseket, szépeket, mozgósítókat is talán. Banálisat mondok, ezt is tanyán hallottam. Annyi jussa van, mint akárkinek, mert a tanyai embernek is földig ér a lába.

Az öngyilkosság ennek ellenére akkora teher rajtunk, kibújni nem tudunk alóla. A szemünket nem köthetjük be, akármilyen fájdalmas is, szembe kell néznünk itt is a tényekkel. Arra hivatott emberek keze nyomán készülnek a statisztikák, rémisztő dolgok olvashatók ki belőle.

Tanyai betegség lenne az öngyilkosság minálunk? Forráskutat emlegetik, ahol tíz év számait összeadva azt találták, hogy az országos átlag háromszorosa lett öngyilkos. Tanyás falu Forrás-kút, amikor ez az adat előjött, még igen kicsi belső magja volt, és rengeteg tanyája. Aki a tanyai belső gondokat kutatja, ezt nem hagyhatja figyelmen kívül, de a számokkal csupán ne hagyjuk szédíteni magunkat! Igaz, hogy rémségesen sok az öngyilkos, de erre a tanya önmagában nem ad magyarázatot. Könyörgöm, Budapest nem tanya, a VI., a VII., az V. és a VIII. kerület főleg nem az, mégis vezet az öngyilkosságokban! (Pütkösti Árpádtól veszem ezt, a *Tiszatáj* 1972. júliusi számából, az *Emberök önmaguk ellen* című írásból.) Alaposabb kutatások, másféle magyarázatok kellenek ide mindenképpen.

Nagy baj van. Egyik kutatónk arra adta a fejét, hogy centiről centire haladva deríti föl egy csomó öngyilkosság hátterét, és csak akkor von le következtetéseket, ha alapja is van rá. A tisztességes kutatás nagyon lassú, itt főleg az, mert az emberek lelki bugyrainak a legfenekére kell letekinteni - és a kutatáshoz pénz is kellene. Oda fordult, ahonnan segítséget leginkább remélhetett. Avval utasították el, amivel húsz évvel ezelőtt engem is elküldtek: mit akarsz vele? A képünkbe akarod vágni? Azt akarod bebizonyítani, hogy speciális magyar betegség? Hogy a szocializmus betegség? És erre még pénzt is adjunk? Most azt is hozzátette valaki, hogy teljesen fölösleges a kutatás, mert amit erről tudni lehet, azt ő mind tudja. Boldog ember! Ha tudja, miért nem mondja?

Annyiszor hajtogatom, hogy két egyforma tanya nincsen, mint ahogy két egyforma ember sincsen, könnyű kiegészítenem, hogy két egyforma öngyilkosság sincsen. De tanyai öngyilkosságot kutatni a tanya ismerete nélkül nem lehet, a tanyát viszont alig-alig kutatja valaki.

A tanya ismeretét mondom, de a tanyai ember megismerését értem rajta. Hogy ez mekkora lecke? Föl kellett adnom, hogy én valaha is meg tudok birkózni vele. Amikor ehhez a munkához hozzáfogtam, viszonylag teljes képet akartam adni az ország tanyáiról. Terveket készítettem, mikor hová megyek és mit derítek föl. Hamar rájöttem, az általam ismeretlen vidéken kérdezni se tudok rendesen. A mi szakmánkban a kérdés a legfontosabb. Aki kérdezni nem tud, ha megveszekszik, akkor se kap jó feleletet. Ha hazulról hozott kérdéssel nyaggatom a Békés megyeit, akkor olyan válaszokat írhatok le, mintha otthon maradtam volna. Még el is tölthetne a dicsőség érzése, lám, mennyire jól kitanultam a szakmát, akárhol szót tudok érteni az emberekkel. De ha én elhiszem, hogy igaz a válasz, ezeket csaphatok be vele. Amennyi erő kellett a Szeged környéki tanyák közötti tájékozódásra, legalább annyi kellene Debrecen vagy Nyíregyháza körül is. Ekkora erőm nekem nincsen, ekkora felelősséget nem vállalhatok. Nem tehetek mást, biztatom sok-sok társamat, kutassa a tanyát - a tanyai embert - nagyobb hozzáértéssel és közelebbről, mint én tehettem, és ne higgye el, hogy elkaszálták előle a szénát.

Ugrándo-zás motyogás ez, vezessük vissza a betűt az öngyilkosokhoz. Ha valamilyen deformálódott baktérium okozná a kórt, biológusok hada kutatná biztosan, és az is biztos, hogy Nobel-díj járna érte. Parancsoló kényszer, hogy elformálódott baktérium nélkül is kutassuk. Ha csak megkövesedett előítéleteket tudnánk szétrobbantani, vagy vízcseppekkel koptatni legalább, már az is nagy haszon lenne. Olyan hamar kimondjuk, hogy a fölösleges emberek hullanak le időnap előtt az élet fájáról, belegondolni sincs időnk, mekkora időtlenség. Annyi fölösleges zsenije lenne a világnak, ahány pótolhatatlan tehetség nyeste el élete fonalát saját kezével?

Kényelmetlen helyzeteket teremt egy-egy öngyilkosság, ezért a társadalom szereti a családra kenni, a család pedig visszapasszolja: ilyen körülmények között mit várhatunk? Szeretünk okozati összefüggést találni az alkohol és az öngyilkosság között is. Búzlott a pálinkától, amikor levágták a kötélről, tehát az ital a ludas. Hátha csak az öngerjesztés, a bátorítás eszköze volt a pálinka! Ezt is meg kellene vizsgálni alaposan. Tudnunk kellene, kiben mikor vert gyökeret a rettenetes szándék, hányszor akarta elhessenteni, és hányszor visszahívni a pohárral.

Előítélet nélküli kutatást emlegetek, de ehhez erősnek kell lennünk magunknak. Vállalnunk kell a következtetéseket akkor is, ha sütik a bőrünket. Érdemes idézni egy mondatot Hódi Sándor könyvéből, amely *A „meghívott” halál* címen jelent meg:

És valahogy így fordul az öngyilkosság-kutatásban mindig visszajára a legjobb szándék is, s a magasztos tudomány voltaképpen egyebet sem tesz, mint hogy a „balszerencsés” ember fejére olvassa önnön tehetetlenségét.

Megállapítjuk bölcsen, hogy belső széljárások kényszerítik ki a végzetes lépést, de addig se jutunk el, hogy legalább beszéljünk a szélfogókról.

Olvasom, hogy az önbecsülés hiánya igen nagy nyomaték az önpusztítás előtti pillanatokban. Mit tettünk mi egyáltalán, hogy a tanyai embert saját becsülésére szoktassuk? Annyit nem engedtünk meg neki, hogy sorsának fontos szálait maga fonja össze. Igaz, azt nem tiltottuk meg neki, hogy levegőt vegyen. Belesulykoltuk valósággal, hogy ő a két lábon járó elmaradottság, az ősközület. Bennszülött. Nem mulasztottuk el ráébreszteni, hogy megérzik rajta a tanyai szag. Hogyan becsülhetné saját magát, ha őt senki nem becsülte egyfolytában fél óráig se?

Legendás a tanyai ember vendéglátó szeretete. Akárhová mentem is be, nem volt sürgős munka, amit abba ne hagytak volna. Örültek, ha beszélgethettek - ezt gondoltam én is először. Ki vannak éhezve a szóra, mert el vannak zárva a világtól. Biztosan igaz ez is, de lehet más beépített rugója is. Az öreg Ördögh mondta, vele ilyen szépen még nem beszélt senki, pedig többet hallgattam, mint szóltam. Azt érezhették talán mindenhol, hogy becsülöm őket? Kíváncsi vagyok életükre, és kénytelen vagyok elismerni észjárásuk belső logikáját. Bocsánat a durva hasonlatért: a mindig farba rúgott kutya tud csak ennyire odasimulni ahhoz, aki végre nem bántja. Elmondták a bajukat akkor is, ha orvosságot nem tudtam mondani rá. Sejtettem, az elmondás maga is gyógyít. Szelepek nyíltak ki, ártalmas gőzök szökhetnek ki rajtuk. Áporodott, pusztító gázok, eget rogyasztó indulatok is. Ahol rossz a belső szabályozás, akiből nem szabadulhatnak ki, csak a sárga föld szívja ki belőlük. Az anyagcserét régóta ismeri az ember, a sanyarú lelkek salakjáról, ürítési kötelezettségéről csak a pszichológusok beszélnek.

Adhat-e egy társadalom többet annál, hogy engedi, sőt segíti önmagunk megbecsülését? A földbe vert kishitűség helyébe a kétlábon állás lehetőségét ültetni óriási vállalkozás. Magunktól se, másoktól se sajnáljuk!

Mielőtt nekiveselkedtem volna ennek a munkának, keringtem körülötte egy darabig. Kíváncsi voltam, mit tart a közvélemény a tanyai emberről. Hálás dolog a kíváncsiskodás, mert a közvélemény szokimondó és nem szégyenlős. Kérdeztem, akit csak tudtam. Rá kellett jönnöm, sok egybehangzó vélemény is messze eshet az igazságtól. Ha kilencszázkilencvenkilenc hamis ismeretek alapján hozza meg ítéletét, és csak egy tudja a lényegét, akkor az az egy nyomot se hagy a számok között. Lehet, hogy hallgat is, mert nem akar az árral szembe úszni, mégis egyegyedül csak neki van igaza. Mégsem mondom, hogy hasztalan volt kérdezetnem szinte mindenkit, akit értem, mert megtudhattam, milyen mély rétegekig hatolt le a fölületesség.

Mondok egy példát. Amikor az elhagyott tanyai iskolákról készült a film, a záróképek közé tanyai arcokat kívánt a rendező. Vasárnap délután bementünk Kancsalszél egyik tanyájába is, illetve csak az udvarába. Annyit kért a rendező, húzna föl egy vödör vizet a kútból a férfi, és öntse bele a vályúba. Lehet róla szó, semmi akadályja nincsen, csak az arcán látszott, hogy semmit nem ért belőle. Minek a vizet fölhúzni, ha se ember, se jószág nem iszik belőle? A vályú tele van. Miféle banda lehet ez, ha vasárnap délután egy vödör vízért képes kijönni a városból? De ha ez a parancs, akkor lehet róla szó. Ismételni kell a fölvételt, mert nem jól húzta a gazda. Nem jól? Az mondja, aki kútágast most lát először? Ezt a vizet így kell fölhúzni! Persze, persze, de nem muszáj belenézni a lencsébe. Na, jó, oda se nézek!

Készen vagyunk, mennénk is, de megkérdezi valaki, milyen régi ez a ház. Igen régi, százévesnél is öregebb. Mi következhet ebből? Leghamarabb az, ha csak egy köcsög is van a padlásán, azt is

le kell onnan hozni. És ha kettő? Vagy ha mindenkinek jutna egy? Ugye, föl lehet menni a padlásra? Föl, lelkem, de csak a könnyebbje menjen, nehogy leszakadjon. Pehelykönnyű lesz mindenki, ha köcsögről van szó, a tévé teljes stábja lódul tehát a létra felé.

Mondom én, bolond fejjel, csak úgy odavetve, hogy most le lesz söpörve a kancsalszéli padlás. Abban a pillanatban odaugrott anyóka a létrához, és senkit nem engedett föl. Nézett a sok ember, hát ezt mi lelte? Az előbb még engedte! Vakaródtunk, mentünk kifelé. Jön utánunk szegény szüle, fél kosár krumplival: ezt szívesen adná, ha beérnénk vele. Megsértődött a magasságos stáb, minek nézi őt egy bugris paraszt.

Kalandnak is jó az ilyen, sztorit lehet faragni belőle. Napok óta együtt dolgoztam velük, fizetésért se tudnék rosszat mondani rájuk, most mégse értem, hogyan lehet ebből az egy és jelentéktelen esetből messzemenő következtetéseket levonni. Vulkánként tört föl a mérhetetlen ellenszenv. Ha hozzájuk ment volna be Kancsalszéli János, és ötperces ismeretség után föl akarta volna hajtani a rekamiét, hogy megnézzze, mi van alatta, talán még brigantinak is nézték volna. Ezt el se lehet képzelni, de azt igen, hogy jön egy vadidegen csoport, és megy föl a padlásra. Aki nem engedi, annak természetesen elmeszesedett már az agya. Mondom én, álljatok meg, emberek, a hiba bennem van. Ha én ki nem mondom, hogy le lesz söpörve a padlás, minden köcsög lejött volna róla szépen. Nem értik. Mi van abban, hogy le lesz söpörve? Csak az, hogy ebben a tanyában idegen ember akkor fordult meg utoljára, amikor a beszolgáltatási tervek lihegő túlterjesztéséért valóban lesöpörték a padlást, meg akkor, amikor a téeszbe agitáltak. Most ez a sok ember a kutat akarja fölmérni vagy a padlást? Azt már nem! A fél kosár krumplit szívesen adja, de a padlást hagyjuk békében.

Egy eset, s lám, kettő a vélemény róla. Az egyiket mondhatnám közvéleménynek is, mert a másikkal egyedül maradok. Azt hiszem, arról van csak szó, hogy a történelem jobban megüli itt a lelkeket, mint a városban. De ehhez a fölismeréshez legalább a történelmet ismerni kell.

Ha elkezdtek a példát, megtoldom még eggyel. A balástyai tanyából a jófejű gyerek Kijevbe jár tanulni. Vágni kéne a disznót nagypapáéknál, de várnak vele. Majd ha megjön a gyerek! Hadd kóstoljon bele a hazai disznótorba! Jön is az unoka, a disznó sorsa meg van írva. Hanem ezért kár volt hazajönni Kijevből. Egyszerre ketten vigyázzák a fiút: ebből se egyél, abból se egyél. Nem tudja, mi ütött bele az öreg szülékbe. Talán a falatot sajnálják tőle? Akkor miért várták? Nekik is meszesedne az agyuk? Délben is azt hallja, ne egyél, fiam, meg este is. Valami sovány levest inkább! Disznótorban sovány levest? Visszakérdez öregapja:

- Tudod te, honnan jöttél?

- Tudom hát. Kijevből.

- Hát azt tudod-e, hogy aki onnan jött haza, és sokat evett, mind felfújódott? Az orvos se tudta megtartani őket.

A gyerek nem érti.

- Mikor jöttetek?

- A háború után, fogságbul.

Hol van már a háború és hol a fogság? Zsugorodik a történelem, ami egyszer volt, lehet máskor is. A gyerek azt hitte, ellene támadnak, miért ment olyan messzire. Ha a végére nem jár, csak megsértődik a maga esze szerint, legközelebb már látogatóba se jött volna el. Aki a falatot sajnálja, arra nincsen mentség.

Nagy korok árnyképeit kell sokszor egymásra vetítenünk, ha tisztán akarunk látni.

Jobb a három példa, mint a kettő, mondok még egyet. Otthon ülő öregségében találtam rá egyszer Kotogán Imrére. Doberdó, Isonzó, Piave - olyan tisztán beszél, hallgatni gyönyörűség. Miről is

ábrándozott a baka? Ezt a folyót még átússzuk, elverjük a taljánt, ha maradt még belőle valami a pergőtűz után, és délben Velencében ebédelünk. Terített asztalnál, tányérból! Lányok lesznek a fölszolgálók! Mit tesz erre az átok olasz, elereszti a vizet, a mocskos áradat elszaggatja a hidászok alkotmányát, löni meg úgy lőnek, mintha szaporodtak volna a tüzéségi tűzben. Gyerünk vissza! Valami istálló mögé bújnak. A hülye hadnagy, talán Barnának hívják, kérdezi: hát a géppuska? Mars vissza érte! Pergőtűzben ott egye meg a fene a géppuskát, ahol van, csak Imre komája pördül ki a fal mögül, ugrik bele az árokba, és fut érte. Már húzza is, amikor elkezd mutogatni a levegőbe, fordul kettőt és elesik. Nekiiramodik ő, mert a komáját nem hagyhatja. Az ember nem géppuska, azt nem lehet benne hagyni a pergőtűzben. Őt is meglövik, lehet, hogy ő hozta haza az első világháború legutolsó golyóját, benne a vállában.

Külön történet, ahogy hazajön. Úgy lopják haza a vonaton, ketten feszítenek mellette, hogy szemle alatt betegnek ne lássák. Kiszőrösödött a zöld penész a kötésen, mire hazaért, ráadásul a honvédkórházból is elkergették, jöjjön reggel, ne háborgassa a részeg katona mások nyugalma. Valóban tántorgott, sőt el is esett, a kórház lépcsőjén áhítatos apácák találtak rá.

A mondóka végére tűzbe jön megint Imre bácsi, és szidja a királynét, mint a bokrot. Hogy egy nőszemély, a бүдös ringyó, hogyan kibabrált az egész magyar sereggel. A mocskos áruló!

Csendes felesége először csak inti, aztán odamegy mellé, és húzkodja, бүкөdi, hagyja már abba. Imre bácsit lelöni se lehetne, ezt nem lehet abbahagyni, ráadásul a бүкөdést se szereti, rábubdul tehát élete párjára:

- Minek hagynám abba?

- Baj lehet még belőle, Imre!

A királynéból mi baj lehetne a hetvenes évek elején? Történelmi tévesztés van mögötte nyilván. Ha most elővenném mások szokását, és levizsgáztatnám, mit tud a világról a feleség, lehet, hogy furcsa feleleteket kapnék, vagy semmit. Egy dolgot azonban jobban tud ez az asszony mindnyájunknál: ha Imre bácsi ennyire kinyitja a száját, abból csak baj lehet. Hány élet súlyos tapasztalata van a történelmi időtévesztés mögött? Nem lehet megtudni.

Több embernek mondtam el a három példát. Nyersen, következtetések nélkül. Mindegyik azt mondta, nagyon sötét alakok laknak ott. Kérdezgettem azt is, tanyán lehet több analfabéta vagy városban. Szemrebbenés nélkül rávágta mindenki, csakis a tanyán. Amikor azt mondtam, láttam értelmes analfabétákat is már, és nagyon buta írástudókat is, megint nem hittek nekem.

Milyen tehát a tanyai ember?

Magunkhoz mérjük az alacsonyít is, magasat is, mert ez a mérce mindig kéznél van. Nem akarok könnyen megtámadható hibába esni mégse, ezért nem a magam véleményével kezdem.

Elmentem a kecskeméti ügyészségre és rendőrségre, olyan emberekkel beszélgetni, akiknek sokszor adódik ügyük a tanyaiakkal. Sáros arca az a társadalomnak, ami ide látszik, de nem fordíthatjuk el róla a tekintetünket. Mindig kérdeztem: milyen a tanyai ember?

- Elképesztő. Szegénység, butaság, sötétség. Még vérfertőzés is van. Hallom egyszer, együtt él a férfi a húgával, és már gyerekük is van. Másik eset: annyi gyerek születik, megszámolni se nagyon lehet, tessék elképzelni, szegény asszony mennyire elhasználódik. Gondol egyet a férj, talál ő fiatalabbat is, elkezd nemi életet élni legnagyobb lányával.

- Mit lehet ellene tenni?

- A törvénynek vannak szankciói, de itt a tudatlanság a főbűnös, azt pedig nem lehet törvénybe idézni.

- Borzalmas dolgokat mond. Megérett tehát a tanya a pusztulásra?

- Ezt én egy percre se mondtam.

- Ilyen bűnökkel meg kéne szüntetni.
- Fel kellene világosítani.
- Mivel? Kivel?
- Minden embert tanítani kell, hogy buta ne maradjon. Sok előadás kellene ide, és a besavanyodott szegénységet kellene jó messzire elkergetni. Orgovány környéke szegény és sötét, akárcsak Bugac. Mi marad az ottaniaknak? Az ital, minden mennyiségben. Hazamegy az apa, világga kergeti famíliáját. Nincsen szomszéd, a padlásra bújnak, futnak a kukoricaföldre, és a szárkúpban éjszakáznak. Embernek való élet ez? Mit várhatunk az így fölnövő generációtól? Ő is megfogja az üveget, ha már elbírja, és ő is elveri a feleségét majd a háztól, minden gyerekével. Menjen el Solt környékére is! Világos fejű, vállalkozókedvű embereket talál. Úgy eltájékozódnak a világban, mint akárki más. Van perspektívájuk, hajtanak érte. Ez is tanya, az is tanya.
- A megszüntetők erre azt mondanák, szüntessük meg előbb Orgovány környékét és Bugacot.
- Úgy látom, nem értett meg az előbb. Ha törvénnyel nem lehet a sötétség ellen harcolni, mert annak más az orvossága, akkor azt is mondhatom, felszámolási rendeletek özönével se lehet. Isznak Orgovány környékén? Isznak, és az alkoholizmusban fogant gyermek elmebeteg lehet. És a városban nem isznak? Ott nem lehet elmebeteg abból a gyerekből, akit alkoholista apa nemzett és részeges anya fogant? Ugyanúgy lehet. Ha akarja, megesküszöm rá, ezer lakosra több alkoholista jut Kecskeméten, mint Orgovány környékén.
- Nem értek a statisztikához, de ha ez igaz, akkor Kecskemétet kellene kivinni amoda.
- Miért akar maga mindent telepítéssel megoldani? Ésszel, értelemmel, felvilágosítással, műveltséggel lehet ez ellen tenni valamit, nem telepítéssel. Bent a városban, ha veri a feleségét a részeg, kimegyünk, és rendet csinálunk, mert valaki mindig értesít bennünket, de ki szóljon be a tanyáról? Ha netán rászánja is magát valaki, mire kiérünk, az igazak álmát alussza a férfi, az asszony pedig annyira szégyenli az esetet, hogy hallgat. Ha szólna, legközelebb még jobban elverné az ura. Magára maradt a tanya, még a postást is elvettük tőle. Csodálkozunk rajta, ha ez lesz belőle? Szabad csodálkoznunk? Elég csodálkoznunk?

Nem én mondom ezt, hanem rendőr és ügyész. Egy szóval nem adnak fölmentést vérfertőzésre és utálatos alkoholizmusra, csak többet mérlegelnek, mint mi szoktunk, hiszen nekik nem mesélniök kell a tanyaiakról, hanem dönteni sorsukban, ha úgy jön ki a lépés.

Elképesztő esetet én is tudok, éppen azért jöttem Kecskemétre, hogy részletek után is érdeklődjek. Péter bácsit hetvenkilenc éves korában kiherélték saját tanyájában.

Az eset úgy is történhetett, ahogy Péter bácsi jegyzőkönyvbe mondta. Este volt, feküdni készült, már a lámpást is lecsavarta, amikor két férfi rárontott. Kabátot dobtak rá, lerántották a földre, az egyik ráült a mellére, a másik pedig operált. Érzéstelenítés? Semmi. Ha netán nők is olvassák ezt az írást, külön bizonyítás nélkül is higgyék el, a férfinak fájdalom szempontjából is legérzékenyebb pontjáról van szó. Régi nagy vallatók is tudták, hogy a kimondhatatlan kínok kínját is itt lehet legkönnyebben előidézni. Akkora barbárság kell ide, mai ésszel elképzelni is nehéz. Péter bácsi túlélte, mert eszméletét nem veszítette el. Maga varrta össze a sebt. Avval, ami volt: kendercérnával. Akkor is vérzett, megvarrta másodszor is, és azután még egyszer. Az orvos azt mondta, mestermunka volt, harisnyát nem lehetne szebben bestopolni.

Három nap múlva kórházba kerül, kitisztítják a sebt, szakszerűen ellátják, és tizennégy nap múlva gyógyultan elbocsátják. Észreveszik, hogy hiányzik a két golyó, kérdezik, de nem vallatják. Péter bácsi azt mondja, kerítés hasította föl. Másik verzióban azt emlegeti, fát hasogatott, és az egyik odapattant.

Ilyenek is történnek tanyán, tehát valóban sötét egy hely a tanya. Megint elszaladt velünk a ló, mert csak az áldozat lakik a tanyán, a tettes nem. Kocsival ment oda, öreg Warszávával. Tanyai szívósság kellett viszont hozzá. Elviselni és vérmérgezés nélkül megúszni.

Négy év múlva tett csak följelentést Péter bácsi, nem lehetett már kideríteni, ki volt a két lator. A tanúk még arra se tudtak egyforma választ adni, be lehetett-e csukni később a föltört ajtót, vagy nem. Volt vejét vádolta Péter bácsi, igen bizonytalanul. A szembesítés eredménytelenül végződött, ezzel az ügy lezáródott.

Kitérő következik most, elnézést kérek érte. Sok minden ketyeg a fejemben, és az ember feje nem galambház, hogy kirepüljön belőle, ami benne van. Tanyai ésszel megáldott szakértőt keresek, az igazságszolgáltatás hivatásos szakértőit messzire kerülve. Én mondom, amit tudok, ő pedig vélekedik.

- Tehát este volt. Villany nincsen, és a lámpa le volt csavarva. Benne van az orvosszakértő véleményében, hogy összefaragták a sebet?

- Nincsen benne, és a klinikai orvostól is úgy tudom, mintaszerű vágás volt.

- Próbáljon maga egy ceruzát kihegyezni félhomályban!

- Várjunk, tatám! Azt a lámpást föl is lehetett srófolni, csak a delikvens nem látta, mert kabát volt a fején.

- Akkor is nehéz lámpánál operálni. Aki meg tudja csinálni, juhász, kanász vagy másféle állatgondozó lehet.

- Miért éppen az?

- Van magának bicskája? Éles? Ez viszont éles volt. Olyan éles, amivel herélni lehet. Kinek van ilyen? Aki herélni szokott. Malacot, csődört, akármit. Ezeket kellett volna sorra nyomozni. A kántor ilyesmit nem tud véghezvinni, pedig az finom ember, de a hentes se, mert az meg durva hozzá.

- Le van írva az is a szakvéleményben, hogy úgy szakították ki a herevezeteket.

- Látott maga már malacot herélni? Az ügyesebbje fölágas után foggal húzza ki a golyót, hogy a vezeték is kijöjjön. Ez az ember tehát tudta, hogyan kell csinálni.

- Akkor bevarrni is tudta volna.

- Vagy sietett, vagy nagyon dolgozott benne a bosszú. Nagyon alávaló ember.

- Az egyik vallomás azt mondja, vért találtak, de a herét nem, pedig az udvaron is keresték.

- Játéknak jó csak az ilyen vallomás. Elvitte az illető bizonyítéknak, vagy odadobta a kutáknak.

- Kutákról nincs szó.

- Megette a macska, vagy elvitte a kánya! Válassza ki azt, amelyik jobban tetszik. Nincsen jelentősége. Arról nem beszél a jegyzőkönyv, hogy lekötözték volna?

- Nem emlékszem rá.

- Itt a baj! Más se figyelhetett rá.

- Rajta ültek a mellén, az nem elég?

- De nem a mellét operálták. Mit gondol, ha a maga mellére ülnek, akkor maga nem tud rúgni? A csillagokat lerúgná, annyira fáj. Ha ellenben botot dugnak a két térde alá, és fölkötik a vállához, akkor elhiszem, hogy meg tudják csinálni.

- Öregember volt, ne felejtse el.

- Neki is az az egy fájdalma van.
- És ha így is sikerült?
- Akkor megint leírja az orvos a klinikán, hogy ezt a sebet összefaragták.
- Igaza van, nem írta le, de mire megy vele?
- Én semmire. De ha én vagyok a nyomozó, erre is rákérdesz, mert ez is fontos.

Akárki tette, akármilyen tette, akkor is vérfagyasztó örökség. Még akkor is, ha tényként fogadjuk el az orvosszakértő egyik kijelentését: saját magán is elvégezheti az illető. Minden elképzelhető, csak fantázia kell hozzá. Az is, hogy valaki békés együttélésben tölti el hetvenkilenc évét azzal a szervével, amit közönségesen csak acskónak mondanak, egyszer aztán ráront erőszakkal, és kivégzi. Akkor a harag benne, hogy nem elég neki a borzalom az egyik golyónál, megduplázza fájdalmaikat, mert tiszta munkára határozta el magát: pusztuljon a másik is. Mindezt olyan helyzetben, amilyenben zoknit se lehetne stoppolni. Minden lehetséges, de az én fantáziám gyöngé hozzá.

Nem folytatom a mindenféle borzalmak csámcsogó leírását, mert nem akarok kedvet csinálni majdani krimitermelőinknek, hogy sorozatfilmjeiket átokverte tanyákon forgassák. Az is elég, ha a tanyát a libafarmok teszik tönkre. Hattyúdal, *libával*.

A bünbeesett tanya képét azért se akarom nagyra növesztetni, mert nem mennék vele semmire. A falusi ember emlegeti a bűnös várost, mert onnan csak a csalók és kujtorgók híre jut el hozzá, a városi pedig emlegeti a borzalmak tanyáját, a vidéki Szodomát. Ebből én kiszállok, veszek elő inkább másfajta embereket.

Álljon első helyen Kakasszék intézetvezető főorvosa, dr. Kovács Pál. Első szavával helyreigazít, nem intézetvezető, mert ez csak volt intézet. Átszervezték, a vásárhelyi kórház egyik osztálya csupán.

- Tudatos visszafejlesztés?

- Messzebből kezdjük, mert így nem fogja megérteni. Induljunk Júliától, az első betegről. Legendás története van, csodás gyógyulással kezdődött ennek a fürdőnek a karrierje. Csontsípolyos beteg volt az egyik gazda lánya, a bizonyos Júlia, aki nem tudott mit kezdeni gyógyíthatatlan bajával, félszégében a nád közé bújt, és ott lógatta be lábait a vízbe. Nem hiszem, hogy gyógyulást remélt tőle, de meggyógyult. Mennyire boldog lehetett az apja, ment egyenest a kezelőorvoshoz. Szerencséje volt, világosfejű sebészorvos volt Genersich Antal, nem hessentette el babonás képzelgések miatt. Nem biztos, hogy első szóra elhitte, mindenesetre kipróbálta. Lajttal hordatta be az iszapos vizet, és elkezdte a kezelést. Akkor is volt társadalmi összefogás, megvették a Sarkadi villát, 12-16 beteget tudtak itt kezelni egyszerre. Kizárólag sípolyos betegeket. Hamarosan három szálloda is épült, de abba se fértek el. Annyi kocsit jött, az állomásig ért a sor. Okosan gondolkodtak, miniszteri alapból és városi pénzből szanatóriumot építettek ide, a szikes tó partjára. Kiküldték a városi főmérnököt Davosba, így lett a szanatóriumunk az ottani intézet pontos mása. Amikor a svájci cég megtudta, hogy mi készül nálunk, vállalta, hogy felszereli.

- Gondolom, a kapcsolat továbbra is fennmaradt, mert láttam a márványtáblát a folyosón: „A gyógyintézet épületét a Népjóléti Minisztérium a 3 éves terv keretében állította helyre. A berendezés és az orvosi felszerelés a Don Suisse adománya.”

- A tábla természetesen az igazat mondja. Azt hiszem, ötvenkettőben államosították, tébécés intézet lett belőle.

- Ön akkor már itt volt?

- Negyvennyolc június 1-től kezdődően, megszakítás nélkül. Negyvenhatban voltam szigorló orvos, ez volt az egyetlen szabad állás, elfogadtam, és itt maradtam.
- Tanyai orvos lett. Nem nagy karrier.
- Most azt várja, hogy cáfoljam? Erre tettem fel az életemet, ne várjon tőlem bizonyító szavakat. Egyedül voltam akkor orvos itt, mondhatom, mindenhez közöm van.
- Hallottam olyan véleményt, azért kellett a fürdőt megszüntetni, mert gusztustalan látvány a sok sebes beteg. Át is ragadhat a baj egyikről a másikra.
- Gusztusokkal és tiltó rendeletekkel nem érdemes vitába szállni. Én is fürödtem együtt a betegekkel, semmi bajom nem lett tőle.
- Önt mégsem fürdőorvosként emlegetik, hanem neves sebészként.
- A csonttébécés orvos is maga alatt vágta a fát, szinte teljesen sikerült felszámolni a betegséget, elkezdtek gyógyítani a csontízületi bajokat.
- Gyógyszerrel?
- Új gyógyszerekkel és új műtéti eljárásokkal.
- Merevítés helyett járás?
- Az ízületi gümőkórt mozgó állapotban gyógyítani valóban újdonság volt. Sikerült. A gerincműtétek egyik változata is Kovács-módszerként jelent meg egyik német szakkönyvben.
- Szeretett operálni?
- Bolond a hasonlat, de nem tudok jobbat: nekem olyan volt, mint másnak a horgászat. Az volt az egyetlen hely, ahol kizárólag egy dologra koncentrálni lehettem, és én azt szerettem. Csonttranszplantáció. Itt volt a legtöbb.
- Ebben mi a jó?
- Máshol is operálnak porckorongsérvet, de utána rokkantállományba megy a beteg. Ha merevíteni tudom a transzplantációval, dolgozni tud utána. Kimondhatatlanul nagy a jelentősége akkor is, ha kizárólag a népgazdasági oldalát nézem. Nem vetem el a gyógyult ember gazdasági értékét, ez is fontos szempont, de többre tartom, hogy teljes embernek érezheti magát utána.
- Mégsem operál.
- Átszenvedtem a megszűnést, de ma se tudom, valójában miért szüntették meg nálunk a műtéteket. Arra hívatkoztak, nincs annyi vizünk, amennyi a műtétekhez kellene. Felelősségem teljes tudatában kijelentem, kétszer annyi volt.
- Mi lett a svájci műszerekkel?
- Bevitték Vásárhelyre, az intenzív osztályra.
- Úgy hallottam, az udvaron ette őket a rozsdá.
- Csak azt, amit ott nem tudtak használni.
- A tanyai sebész tehát hátrányos helyzetben van?
- Tagadhatatlanul vannak nehézségek. Konzíliumot tartani itt nehéz. A vérellátás is nehéz. Külön gépkocsi kellene hozzá. Szervezési szempontból nem egy ideális hely.
- Ha egy csirkefarmra valaki azt mondja, ide kocsi kell, nem a farmot szüntetik meg, hanem kocsit vesznek. Egy szempont lehet, a betegé.

- Az egészen más. Ne vegye dicsekvésnek, de jobb helyet elképzelni se lehet. Bejön a beteg, észleljük a bajt, megoperáljuk, utókezeljük, mindent egy helyen. Elejétől fogva figyelemmel tudom kísérni, felbecsülhetetlen adottság. Kevés ilyen hely van.

- Tudományos elismerés?

- Ötvenkét közlemény jelent meg az intézetből, az előadások száma kétszáz felé jár. A csigolya-gümőkórosok rehabilitációs helyzetét feldolgoztuk, beadtuk a Korányiba, első díjat nyertünk vele. A díjat ünnepélyes keretek között az Akadémián adták át. Azt mondta a Rusznyák professzor, úgy, ahogy van, add le kandidátusi értekezésre. Soha nem gondoltam rá.

- Nem is lett belőle semmi?

- Lehetett volna. Nagyon kérem, ne higgyen nekem, mert az elfogultságot nem lehet kizárni. Letettem a vizsgákat, beadtam az értekezést. Személyes ellentétet látok benne, az egyik opponens nem javasolta. Tanácsolták, kérjek harmadik opponenst, mert szélsőséges a két vélemény.

- Kért?

- Dehogyan kértem! Magyar betegséggel állunk szemben, nem gyógyítható: nem én csináltam, nem is lehet jó! Hova menjek panaszra? Ezt a kórt fellebbezéssel nem lehet gyógyítani. Visszavontam, többet nem is próbálkoztam vele. Álljak be abba a sorba, hogy eladjuk találmányainkat az angoloknak, és dollárért visszavásároljuk, mint egyedül üdvöztető módszert?

- Maradt tehát a rehabilitáció. Csontfájós emberek Mekkája most Kakasszék. Azt tessék mondani, hol operálnak?

- Szegeden és Szentesen is.

- Minden rászorulót?

- Néhányat csak.

- A betegek rovására szüntették meg a műtéteket?

- Ha így fogalmazunk, a színtiszta igazat mondjuk. Elvettek valamit, ami jó volt, és nem adtak helyette semmit.

- Az ország más részein?

- Ott se.

Ezt az intézetet megaszalták.

- A jövő?

- Az olajosokkal nagyszerű kapcsolataink vannak. Önti a reumás betegeket az olajipar, érdeke, hogy gyógyítsuk őket. Fűrt egy csodálatos kutat, folyamatban van, hogy gyógyvízként elismerjék a vizét. Tizenöt ágyat adtunk neki érte.

- Kakasszék először gyógyfürdő volt, de megszűnt. Operáltak, az is megszűnt, de Kakasszék marad.

- Bízunk benne.

- Ha viszont marad, ide ember kell. Takarítani, főzni, beteget forgatni is.

- Már most is kevesen vagyunk.

- Itt kell annak laknia, aki itt akar dolgozni.

- Mindenképpen. Akármilyen jó közlekedést szerveznek ide, aki egyszer elmegy, nem nagyon jön vissza. Ha nagyon akar egészségügyi dolgozó lenni, akkor se, hiszen minden kórház segéd-erőt keres.

- Aki viszont itt marad, annak laknia kell valahol. A fiatalnak építenie.
- Tanyán vagyunk, építési tilalom van. De sok felterjesztés elment már ebben az ügyben, még a képviselőnk is interpellált, hiába. Harminc négyzetméteres üdülőt lehet építeni a közvetlen közeli-
lünkben, mert az nem létkérdés, de lakóházat annak, aki naponta emberek sokaságán segít, azt nem lehet.
- Valami itt is kifordult a maga mivoltából. Számoljunk: egy négyzetkilométeren van negyven ház? Vagy félen a húsz?
- Nem kell feleznünk, biztosan megvan.
- Ez is formális kérdés lehetne, mert itt gyógyintézet van, de a formának is megfelel, tehát akadály nem lehetne.
- Mégis van.
- Mostohagyerek Kakasszék?
- Az elszalasztott lehetőségek igen sok újságírókat ide vonzottak már, mind abszurdnak tartotta, amit talált. Száztíz betegre egy tus jut a tisztálkodásra, és három kád a gyógyításra. Aki bemegy a fürdőbe, és a látványtól nem lesz beteg, az hosszú életű lesz a földön. Hat éve nem tudunk meszelni. Soroljam még? Ne erről beszéljünk mégse, mert most újra reménykedünk. Három nagyon jó gyógyvize van az országnak, az egyik a mi kutunkból jön elő. Kilencvenkilenc fokos, három téleszt el tudna látni meleg vízzel, mert nekünk a kifolyó maradék víz is megfelelne, de senki nem kapadozik utána. Biztos számaim vannak: az olajipar a három év alatt húszmillió forintot takarított meg táppénzen azzal, hogy gyógyítottuk a betegeit. Ez csak a táppénz, azt a termelési értéket nem tudom, amit a gyógyult ember előállított a három év alatt, és azt se tudom számokba foglalni, milyen érzés betegség helyett gyógyulni lenni. Csak az olajipart számoltam, a többi beteg ezen felül van. Ekkora értéket nem lehet kihasználatlanul hagyni, és nem lehet rá sokáig oda nem figyelni. Ez egy gyorsan visszatérülő beruházás, kis befektetés nagy hasznot hoz. Akkor ne vennék észre, amikor mindenhol a pénzt akarjuk megfogni? Ezért mondom, reménykedünk.

Motyogok magamban, forog a ringlispíl, nem lehet kiszállni: akármelyik székbe ülök, mindig oda jutok. Tanyai koncepciónk - ha van egyáltalán, illetve ha koncepciónak lehet nevezni azt, ami van - az a beteg, azt kellene meggyógyítanunk.

Ha már Kakasszéken vagyok, és Svájc is szóba került, nem hagyhatom ki Sipos Aladárt. Talán ötszáz városi nem pörösködik annyit, mint ő egymaga. Tyúkpőrt szoktunk emlegetni, neki lúd-pőrei vannak. Kihozzák a kicsi libákat, elkezdenek pusztulni. Sipos azt állítja, betegen kapta őket, a szövetkezet pedig azt mondja, vészes a hely, zsúfolt, azért döglének. Ki fizessen, kinek? Sipos azt mondja, neki van kára, mert ő nevelni akarta a libákat, nem dögleszteni. A szomszéd kutyák bementek egyszer a ludak közé, huszonötezer forintot ítélt meg a bíróság. Rosszul minősít a szövetkezet, Sipos azt mondja, Félegyházán vagy Kunágotán ugyanazt átveszik első osztályban. Tegyen igazságot a bíróság!

Csakhogyan én nem libaügyben jöttem ide, hanem Svájc tanyái miatt. Sipos Aladár járt kint, és benézett kettőbe is. Ugyan mire figyelt odakint az itthoni tanyai?

- Elzárttság?
- Ahogy vesszük. Az egyik tanya olyan magasan volt a hegyoldalban, alig mertem lenézni.
- Hogyan közlekednek?
- Minden tanyába műút vezet.
- Kinek a pénzén?

- Nyugodt lehet, megkérdeztem én is, mert nem akartam elhinni. Azt mondták, az államén.
- Megéri nekik?
- Ezt is kérdeztem. Minden élelmiszert külföldről vesznek, csak a tejet nem. Nyilván megéri, ha nem kell azt is külföldről bevinni. Az egyik gazda ötven marhát tartott, a másik negyvenet.
- Gépek?
- Ott a jószág csak zöldet eszik, amíg lehet. Kis traktor kaszál, viszi a fűvet befelé. Ami megmarad, azt szárítóra teszik, mert ott magától semmi meg nem szárad. Traktor, fűkasza, autó, cséplőgép, automata fejőgép, szeparátor, minden van.
- A lakás?
- Bementem az egyikbe, emeletes volt. Mit mondjak? Gyönyörű. Telefon minden tanyában.
- Nem igaz! Mondja még egyszer!
- Mondom én százszor is. Fölveszi a kagylót a paraszt, leszól a boltosnak, hogy ez meg ez kell neki. Kocsin a boltos hozza föl a portékát.
- Tanyára?
- Maga nem érti első szóra? Mondom, hogy tanyát néztem.
- Ki dolgozik?
- Az elsőnél jól becsapódtam, a másodiknál már vigyáztam. Pucolta az állatokat, gondoltam, a cseléd, majd jól kikérdezem. Ő volt a gazda. Nesze neked, Sipos!
- Más érdekesség?
- Csak álltam, és bámultam. Cirkuszban vagyunk, vagy legelőn? Sorban állt a szabad ég alatt az ötven marha, és várta, hogy megvakarják. Amikor készen volt, akkor ment el legelni. Kötél? Semmi. Kutya? Egy se. Borzasztó nagy ész kell ahhoz, hogy ötven szép marhát libasorba lehessen szoktatni.

A telefonról nem áradozott, a betonos útról se, csak a vakarásra váró tehenekről. Gondolom, azért, mert ami elérhetetlen, azon nem érdemes rágódni, ellenben a tehénsorakozó vezényszavait jó lenne eltanulni.

Milyen kicsinyek az igények a svájci tanyában, ha magyar tanyai fordul meg bennük!

Jó játék nekem ez a motyogás, oda ugrálhatok vele, ahová akarok. Két éve készülök Szalay Ferenchez a mártélyi tanyára. Most már tudom, nem lesz belőle semmi, mert egy kötetbe az se fér bele, amit eddig összeszedtem. Sokszor voltam ott, amiről rendszertelenül beszélgettünk, nem vehetem elő a háta mögött.

A most élő tanyafestők közül sokra tartom őt, erről kellene kérdeznem, de ezért se megyek el hozzá még egyszer, mert nem is tanyafestő igazából. Magyarországot festi, tanyaablakból nézve. Azt már meg kéne kérdezni tőle, honnan veszi a bátorságot, hogy tenyérnyi földdarabon állva például télesztörténelmet fessen. Sokkal bonyolultabb dolog ez, ezer szála van, és minden szálon ezer boga, mégse kérdezem, mert egyrészt látom az eredményt, másrészt látom azokat, akiknek ekkora földdarabhoz sincsen közük. Aki a kicsi darabhoz nem tud kötődni, az az egészhez is másként tartozik, motyogom magamban a közhelyeket, de keményfejű nyakasságát és a témája iránti jámbor alázatát nagyon tisztetem.

Amikor ő megvette a mártélyi szélalmot a malomházzal, még akkor nem volt fölkapott divat a státustanya, és a pihenőtanya fogalma se volt ismerős. Még csak zsindelezte a lyukas tetejű malmát, már rászóltak, ez a szélmalom ipartörténeti jelentőségű népi műemléknek való, és nem

maradhat egy kóbor festő bolondériás kezén. Addig senkinek nem kellett, tőle mindenki el akarta védeni.

Akkor megkérdeztem, miért száll harcba. Olyanokat mondott, hogy ez a malom mindig is összejáró központja volt a vidéknek. Szeretné, ha sokan jönnének ide ezután is. Kardos Pál teljes kórusa volt nála egyszer ámuldozni, és ámulatba ejteni a házigazdát. Az éneklőknek azelőtt semmi közük nem volt a tanyához, most hazajöttek mégis. Nekem külön izgalom volt a találkozás. Mit kezd majd egymással az általam nagyra tartott, de tanyai szellő által talán meg se fűjdogált karnagy és a tanyát is föl vállaló festő? Közvetítő voltam, hogyne izgatott volna. Preparált izgalmak ezek, azóta már tudom, mert sokat öregedtem. Két tisztességes ember akkor is képes megérteni egymást, ha mind a kettő nagy lélekkel van megáldva.

Különcnek tartották a legelején Szalayt elég sokan, talán annak hiszik most is. Mások azt mondják, a tanya nélkül nem tudott volna komoly dolgokat festeni, mert őserő van a tanyába. A mondat végét bolond beszédnek tartom, mert ha igaz lenne, legalább annyi komoly festőnk lenne, ahánynak azóta tanyája van. Egy biztos: ha a tanya eredendően a szellemi sötétség legfőbb fészke volna, meg se foganhatott volna a gondolat, hogy Mártélyon nemzeti történelmet kezdjen fösteni valaki, emberközeli alulnézetből. A többit bízunk rá a kritikusokra és az idő rostájára.

Szalay csak bevándorló tanyai, nem az igazi. Ezt mondják rá azok, akiknek vérségi kapcsolatuk van evvel a vidékkel. Igaz a beszéd, Mosonmagyaróvár egészen más, mint Mártély. Az én fejemben azért ketyeg tovább a gondolat, mert egy tételünket, azt hiszem, megint át kell alakítanunk. Szeretjük azt mondani, azért ragaszkodnak az emberek a tanyához, mert százados hagyomány és mozdulni képtelen restség dolgozik bennük. Szalayra egyik se illik. Nem is szőrcsuhába bújva menekült el a zajos és bűnös civilizáció elől a pusztai magányba. Vásárhelyen lakik és Szegeden tanít. Szava csöndes ugyan, világfi talán soha nem lesz már belőle, de nem is csodabogár.

Ha sokan kérdezzetik, milyen a tanyai ember, és sokan mondogatják, hogy fejbéli sivatag lakik távol a világtól, akkor én előveszem ezt a festőt is százakra menő bizonyítékaim között arra való példának, hogy termékenyítő világosság is otthon lehet benne.

Itt van Fűri József is, a szőlőnemesítő, Kecskemét határában. Nem hagyhatom ki őt se.

- Hogyan került ide?

- A pusztá nekem ürességet jelentett, semmi nem vonzott hozzá. Egyetemista koromban Helvéciára jöttünk metszési gyakorlatra, szemem-szám tele lett homokkal. Nézzen rám, jó magas vagyok, földig hajolni éppen elég, hogy a fejművelésű szőlőt elérjem. Csúsztam-másztam a sorok között. Láta a professzor, azt mondta, ilyen lusta emberből nem lesz szőlész.

- Mégis lett.

- Különbően jó tanulója voltam a professzornak, megkért, vállaljak el egy dolgozatot, írjam meg Kocsis Pál élete munkáját. Autodidakta volt, szinte semmit le nem írt, csak jó érzéssel nemesített. Kitüntetés volt ez a kérés, természetesen elvállaltam, de eszembe jutott a homok is. Menekülni lett volna jó. Igen ám, de gyakorlatok alatt nemcsak a szőlőt metszettük, le-leültünk beszélgetni is az emberekkel. Az is eszembe jutott, hogy nyíltszívűek. Az Eger környékieket ismertem, azok befelé forduló, talán a dunántúliak is azok. Kerestem az okát. A kiegyensúlyozott életmóddal függne össze? A pannóniai ember civilizáltabb, talán a római birodalom is belejátszik még most is ebbe, meg az is, hogy Nyugathoz közelebb van. Az alföldi elszigeteltebb. Ritkán találkozok valakivel, ha igen, beszélni és meghallgatni akar. Nyíltabb, de igénytelenebb? Ez a kettő nem fért össze az én fejemben. Azóta tudom, én a sikereimet nekik is köszönhetem. Eger környékén is meghallgattak az emberek, de sumákkoltak. Itt? Vitatkoznak, amíg meg nem győzőm őket, mert mind szakember, érti az összefüggéseket, és nem adja meg egykönnyen magát. Ha azonban meggyőztem őket, biztos lehetek benne, pontosan úgy csinálnak mindent, ahogy kértem. Emlékszem rá, Pali bácsi mindig leállt velük beszélgetni. Bosszantott, mert addig

se dolgoztak. Fizetni csak munkáért lehet. Mondtam neki, azt felelte, nem baj. Ha tanulnak, többet ér.

- Milyen a Furi-féle metszés?

- Nem a tulajdonom, csak azért nevezik így, mert én kértem meg őket, hogy így csinálják. Az a lényege, hogy a befásodott hónaljhajtásból több lesz a szőlő. Nagy lépés volt áttérni a fejművelésről az úgynevezett magasművelésre. Kiadhattuk volna a parancsot, de olyan is lett volna. Tanfolyamot tartottam, addig győzködtünk egymással, amíg szusszal bírtuk, de az eredmény, a kezük munkája, mintaszerű.

- Recept?

- A himpellért megismerik. Aki riszálja magát előttük, attól elfordulnak. Kijön egy fiatal az egyetemről, nem gátolják a munkáját, de figyelik szinte minden mozdulatát. Embernek kell lennünk, hogy embernek tekinthessük társainkat. Kocsiból, motorról beszélgetni nem lehet velük, oda kell menni hozzájuk, kezet kell fogni velük, rákérdezni még a családra is.

- Fogás?

- Azt is észrevennék, ha valaki csak fogásból csinálja. Vele jár a munkával. Nekem is jólesik, ha érdeklődnek. Most kezdem megérteni Pali bácsit.

- Milyen tehát a tanyai ember?

- Feleségem húsz évig tanította őket, be is jártak hozzá. Azt mondja, tudásszomj hajtja a tanya népét. Apósom harminc évig iskolaigazgató volt, ő azt mondja, belőlük ivódott a kultúra utáni vágy. Régebben zárkózottabbak voltak, ezt is apósomtól tudom. A közös munka hozhatta, hogy nyíltabbakká váltak. Éli mindegyik a kettős életét, van otthoni gazdasága is, talán meg is élne belőle, de jön dolgozni, mert ez egyrészt biztonságot ad, másrészt a valahová tartozás vágya is hajtja őket.

- A tanyához is ragaszkodnak?

- Van, aki igen, de nem ez az általános. Nézzen szét Katonatelepen, fejlődőfélben lévő valóságos kertváros. A tanyaiak szivárognak ide, hogy buszhoz, vonathoz közelebb legyenek.

- A tudásszomj a beköltözőkben is megmarad?

- Feltétlenül. A Szegedi Szabadtéri Játékok előadásaira kétszer annyian jöttek el, mint amennyire számítottunk.

- Ajándék jeggyel?

- Fizették, mert érdekelte őket. A közös kirándulás mindig jó alkalom a tapasztalatszerzésre, ennél fogva biztatni se kell őket.

- Megszűnik a tanya?

- Sajnáltnám, ha így lenne.

- Önben nem vert gyökeret a nagyüzemi szemlélet?

- Tudom, hogy a nagyüzemnek néha gátja a tanya, de ne túlszűfolt területre akarjuk bevinni azt, aki eddig szabadnak érezhette magát. Legalább négyszáz négyszögöles portát mindenképpen adnék, vagy inkább nagyobbat. Hadd tarthasson állatot, aki akar. Aki attól fél, hogy ez a terület kihasználatlan marad, az nem tudja, mit beszél.

- Sikerei?

- Sokrétű a témám, minden érdekel, ami a gyakorlatban hamar megvalósítható. Hatvannyolcig-hetvenig folytak a kísérleteim, a disszertációm megvédése után - summa cum laude - kandidátusira biztattak, de az orvosom nem pártolja ezt a gondolatot.

- Mi a baj?

- Két éve infarktusom volt.

(Üldöz az infarktus bennünket, válogatás nélkül, vagy nem jövünk rá a logikájára. Számlálgatom magamban, hány embert ismerek, aki a tanya mozdításáért sokat tett, és megszólalt benne a csöngő: állj meg, ne tovább! Mást is elérhet ez a nyavalya, a folyton égő embereket hamarabb, mégis meg kell fogalmaznom a kérdést: mekkora ellenállásokat kell leküzdenie annak, aki az átokverte tanyán jobbítani akar? Csak az alatt az idő alatt, amíg gépelem ezt a szöveget, egymás után hallom a híreket: agyvérzés, szívinfarktus. Évszázados nehézkedési erővel szállnak szembe, talán azért? Biztosan sokat nyom a latba ez is, de meg is pótoltuk saját tehetetlenségi törvényeinkkel is. Mindig úgy cselekedni a jót, hogy az hivatalosan rossznak minősítették, mert keresztezi egy át nem gondolt koncepció útját, megfekszi az idegrendszert, azt hiszem, és megdarálja az embert.)

- Új szőlőfajták?

- Három fajtajelöltről szívesen beszélek. Van egy korai csemegeszőlőm, az RF 5-ös. Egyidőben érik a csabagyöngyével, vagy valamivel korábban.

- Az R mit jelent benne?

- Rezisztens, betegségeknek ellenállóbb. Az RF 16-os borszőlő, szeptember elején érik, magas a cukortartalma, kellemes a zamata, a telet jobban tűri, mint az 5-ös. Nagyon bőtermő, a rajnai rizlinghez hasonlítható a bora. Az RF 48 tíz nappal megelőzi a csabagyöngyét, tramini jellegű bort ad, a téltűrő képessége ennek a legjobb. A termés mennyiségéről még nem beszélhetek, csak kicsi területen vannak tapasztalataim. Bízom benne, hogy beváltja a belefektetett reményeket.

- Mi kell ehhez a munkához?

- Megszállottság. Ha két napig nem látom a kísérleteimet, nem érzem jól magam. Ha tévénézés közben eszembe jut valami, megyek ki, megnézem. Hatvanöt fajtából százhatvan tőke szőlőm van a kertemben, és negyven gyümölcsfa. Először otthon szeretek kipróbálni mindent, és ha sikerül, akkor viszem a kísérleti telepre, onnan pedig a nagy üzembe.

Megszólal a feleség is. Azt mondja, ha a szocializmusban minden második héten szabad a szombat, ő annak is örülne, ha férjének minden második vasárnapja lenne szabad. Úgy jönnek ide az emberek, mint a zarándokok. Ki győzi erővel?

Az egyik orvostanhallgató azt írta, legfőljebb infarktus ellen jó a tanya, én meg egymás után találok azokat, akik fejfával vagy zárójelentéssel igazolják, hogy a tanya se véd meg tőle. Addig bócorog a fejemben a gondolat, amíg ki nem köt Papp Pálnál. Tanítottam a lányát Mérgesen, eleven eszű, mindig figyelő kislány volt, de a családot nem ismertem. Tanárkodásom utolsó napján beszél valaki az osztályba, jöjjen ki, mert keresnek. Beszélgettünk akkor már csupán, búcsúzkodtunk, nem üzentem vissza, hogy várjon csöngetésig, kimentem néhány percre. Talpig feketében várt Papp Pál, csizmáját biztosan letörülte a kapuban, mert fénylett.

- Mivel lehetek szolgálatára?

- Hallottam, hogy tanár bácsi elmegy.

- Így forogta ki a sors.

- De tanította az én lányomat, a kis Katit.

- Nem tehet róla szegény, ezt is a sors hozta így, de gratulálok hozzá, mert esze és igyekezete is van. Sokra viheti még.

- Köszönöm, de ez még odébb van. Én csak azért jöttem, mert ha maga elmegy, lehet, hogy az életben soha többet nem találkozunk.

Amiket még mondott, a pályáját éppen elhagyó tanárnak is többet ért, mint egy összekapcsolt fizetésemelés. A lényeg az, hogy bejött a tanyai ember elkészönni. Jól megnéztük egymást, de húsz év múlva már nem tudtam visszaidézni arcvonásait. Gondoltam egyet, megkeresem.

Csöngetni tanyán nem kell, ott a kutya tölti be a csöngő szerepét. Döngeti belülről a kaput, ahogy erejéből futja. A kutya fürge, a gazdája lassú. Látszik rajta, régóta nincsen szaladgálós kedvében. Most ő kérdez.

- Mivel lehetek szolgálatára?

- Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy Papp Katalin, és annak egy apja...

- Maga az, tanár úr? Na, fiatalabb maga se lett, az biztos.

A kutya azonnal farba rugatik az én tiszteletemre, aztán meg is kötődik az eperfához. Beme-gyünk, bent a feleség. Pál gazda eltűnik egy pillanatra, amikor visszatér, látom, átöltözött. Borral kínál, kicsit kérek, azt is csak illendőségből.

- Még mindig nem? Látja, hogy összefutottunk? Én meg már nem nyúlhatok utána.

- Mi a baj?

- A szív. Rosszul ketyeg. Két nap permeteztem, a harmadikon elkezdte szorítani valami a szívemet. Hát ez meg mi lehet? Ha te szorítasz, én is tudom szorítani a számat, gyerünk tovább! Amit elkezdünk, azt be is kell fejeznünk. Nem vált jóra, el kellett mennem az orvoshoz. Be kéne jutnom Szegedre, de élehetetlen vagyok én már ahhoz. Hogy a mentő vigyen be, ahhoz meg túlságosan élő. Mégis, mire beértem, már fogtak. Négy évig rokkant voltam, aztán ezt is föl-függesztették: keressen valami könnyebb munkát a szövetkezet. Portás voltam először, most meg udvaros vagyok. Kaszálgatok, amíg bírok, meg takarítok. A doktornő, aki az infúziót adta, azt mondta, nem való nekem már a munka, jogom van harmadfokúra menni. Nem mehetek, mert akkor itthon se dolgozhatom. Ha elkapnak, fuccs az egésznek. Azt én nem viselhetem el, hogy dolgoznom is lopva kelljen.

- Mi az pontosan, hogy udvaros?

- Udvari bolond.

- Viccel.

- Igazán mondtam. A legaljasabb munka, ami van, az az udvarosé.

- Nem a legkönnyebb?

- Mondok egy példát, ítélje meg maga. Jön az Imre gyerek, azt hiszem, őt is tanította valamikor, de nem látszik meg rajta. Azt mondja: ide figyeljen, Pali bátyám! Ha fél óra múlva nem lesz tiszta a vécé, akkor maga már mehet is. Mondom én, akkor adjon hozzá vasvágó fűrész-t is vagy dinamitot, mert úgy körül van annak már rakva az ülőkéje, másként le nem jön. Tudja, mit mondott rá? Na, azt nem idézem, rábízom a fantáziájára. Ha most előállna, aki engem beagítált a téeszbe, és elmondhatná neki, hogy szarvakaró lett belőlem, pedig ő boldogulást ígért, az nekem elég lenne. A valagukat ne törüljem ki, csak azért, mert én vagyok az udvaros?

- Csillapodjon! Árt a szívnek.

- Árt hát, de ha belül marad, akkor jobban árt. Nagyra akartam vinni, ez lett belőle. Készülődött a háború, szedték a pilótákat. Apám azt akarta, szabó legyek, de a négy fal közé én nem akartam beülni. Mi baja lehet a pilótának? A földön többen halnak meg, mint a levegőben.

- Mert ott mindig kevesebben vannak.

- Addig jutottunk, bevitt apám Halasra, a városházára. Ha annyira pilóta akarok lenni, ő nem állja el az utat előttem. Ott, a kapu előtt megsajnálta, visszafordultam. Nem lett volna szabad megreterálni, amikor sírtak. Az öcsémnél már belátta apám, hogy nemcsak a szántás-vetés van a világon, ő a kartográfiai vállalatnál van, már megkapta az aranygyűrűt is. Én meg megkaptam az árnyékszékét, teljes rakományával együtt. Belebújtam a földbe, mint a vakondok, és benne is maradtam. Ha beletetted a járomba a fejedet, húznod is kell.

- A traktor?

- Nagy botrány lett belőle. Beállít egyszer valaki a téesz udvarára, vasárnap, hogy traktort kér, mert szántani szeretne. Ha valaki dolgozni akar, azt nekem segítenem kell, nem hátráltatni. Értesz a traktorhoz? Láttam, hogy érti, odaadtam neki. Fölírtam a nevét, de kiderült, nem az igazi neve volt. Hazudott a szerencsétlen. Nem is volt tagja a szövetkezetnek. Na, jó, mégse a kocsmába vitte a traktort, hanem dolgozni, és szerencsére vissza is hozta baj nélkül. Nekem estek, hogy merek én traktort adni idegennek? A keservit, ha rám bízzák vasárnapra a téeszt, akkor legyen jogom belátásom szerint cselekedni.

- Ez azért másként van.

- Másként hát. Nekem csak a kolhozkozoztathoz van jogosítványom. Hová lett a tanyai ember becsülete, ha már az is elviszi a traktort, aki nem tagja a szövetkezetnek?

- Itthon?

- A feleségem mindig mondja, életmódot kellene változtatnunk, mert ezt nem bírjuk sokáig. Házunk van a faluban, csak ki kellene pofázni egy kicsit. Akkora a porta, abból meg is lehetne élni, de én még bízom az életben.

Ötvennégy éves, sajnálja itthagyni a tanyát. Bevezettette az ipari áramot, mert ha villany van, minden van. A szecskavágót is, a fejőgépet is az hajtja. Kifelé jövet bekapcsolja a darálót, hadd halljam, milyen szépen szól. Mint a repülő, amikor fölszáll.

És dolgozik hajnaltól estig.

Milyen a tanyai ember? Ilyen is. Sokszor jártam utána, miért hajtja magát ennyire? Száz botos ispán nem tudta régen úgy sürgetni, ahogy most saját magát kényszeríti embernőző munkára. A lehetőség hajtja. Az a tudat, hogy most még érdemes, és a bizonytalanság érzése, mert soha nem lehet tudni, mikor csapják be a kaput az orra előtt.

Egy teljes hetet Kígyóson töltöttem. Szegedi főiskolások jöttek ide, ismerkedni a világgal. Az általam ismert egyetlen tanyakutató csoport. Kíváncsi voltam, mit tudnak meg róla? Akarnak-e egyáltalán megtudni valamit? Az alapállásukat ismertem, kis fogalmazványokban leírták, de annak élményalapja nem volt.

Bátortalanok voltak először. Hogyan lehet bemenni egy tanyába? Mit kell tenni, ha jön a kutya? Estére kelvén földobódtak: akárhová mentek, szívesen fogadták őket. Egy csoport volt csak, amelyik panaszkodott. Szeretett volna bemenni, de nem tudta, hogyan kezdje. Udvaron volt az asszony, gondolták, kérnek tőle pumpát, és közben beszélgetnek. Innen már csak egy ugrás, és belül vannak. Az ugrás elmaradt, az asszony adta a pumpát, és nem szólt semmit. Visszaadták, megköszönték, még mindig nem szólt semmit.

Mindenki mondta este a tapasztalatait. Ha ezek éppen olyan emberek, mint mi vagyunk, akkor bánjunk velük éppen úgy. A nagy fölismerés: ezek nem is bennszülöttek! Ne köntörfalazzunk, ne becsúszni akarjunk hozzájuk, mondjuk meg, kik vagyunk, és mit akarunk.

Farkas Ágota azt írta, ismeri a tanyát, hiszen négyéves koráig ott élt. Első este ilyeneket mondott:

- Furcsa érzés vett erőt rajtam. Láttam az ember arcát, hallottam a hangját. Ez a pár perc megérte az egész táborot. Sok embernek hiányzik, hogy tanyáival tanyán találkozzon. Azt mondjuk rájuk, zárt világban élnek, most látom csak, mennyire el vagyunk mi is zárva a világtól. Ismerjük egymást, ismerjük tanárainkat, ebből építünk világot magunknak. Rájöttem, van másik világ is, és az egészen más.

Némethné Csala Gabriella azt írta, nem szereti a tanyát, mert ott mindig tejet kellett innia, és ki nem állhatja. Most olyan tanyába mentek be, ahol kecske is volt, és az asszony egy nagy tál kecsketúróval kínálta őket. Örült a néni, hogy ízlik a városiaknak. Mindig visszamentek a tálhoz.

- Iszonyúan féltem, hogy képtelen leszek egy emberrel két óráig beszélni. Társadalomban élünk, mégis nehéz szót értenünk. Távolságtól féltünk, emberek közötti távolságtól. Elmúlt a félelmem, a távolság nem magától van, azt mi gyártjuk magunknak. Felmérésőrület van, magnósőrület van, és azt hisszük, mindent tudunk, mert a felmérés adatai mögött emberek vannak. Látni is kell az embert!

Praimajer Mária szavai:

- Azt tudtam, hogy elmaradott települési forma a tanya. Fiatalokkal beszélgettünk, természetesen meg akartuk győzni őket, hogy itt nem lehet emberi életet élni. Ők győztek meg minket. Megérttem már őket, és nem csodálkozom, ha itt akarnak élni.

Nagy vitát csaptak csütörtökön este. Hivatalos emberek jöttek közéjük, telve jó szándékkal. Olyanok, akik a tanyaiak gondjaival szinte naponta találkoznak, sőt döntenie is kell az ügyükben. Minden fiatal hozta a magnóját, és sorban kikapcsolta mind. Kérdeztem a mellettem ülőt:

- Mi nem tetszik?

- Maga nem veszi észre? „Gyere, ülj közénk, mesélj!” Üres duma.

Volt a vendégek között olyan is, aki azt mondta, semmi kényszerítő erő nem hat most, ami a tanyák erőszakos megszüntetéséhez vezetne. A másik viszont azt mondta, okosan kell megszüntetni a tanyát, és felelősséggel. Molnár Imre kifakadt:

- Általános műveltséget emlegetnek itt állandóan, és általános műveletlenséget értenek rajta. Négy napja reggeltől estig tanyaiakkal beszélek, eddig még nem vettem észre, hogy elmaradottak lennének. Lehet, hogy romantikus vagyok, de az emberi becsületességnek azt a tisztaságát találtam itt, amit keresni kell másutt. Annyiszor emlegetik, hogy a művelődési lehetőségek miatt kell bevinni a tanyát a faluba. Tessék mondani, mit kínál a falusi művelődési ház? Mozit vasárnap és közgyűlést évente egyszer.

A válasz valahogy így hangzott:

- Súlyos kérdéseket érintett a felszólaló. Valóban nehéz a faluban olyan közösségbe bevinni az embereket, ami itt adva van. A művelődési autónk hónapokig állt, mert nem volt sofőr. Buszvezetőnek kell lennie, de aki buszt vezethet nyolcezerért, nem jön ide hármezer-ötszázért. Másik gondunk: nincs keretünk ismeretterjesztő előadásra. Se bent, se kint.

Gazdasági szempontok jöttek elő. A fiatalok mindig avval vágtak vissza, hogy emberi tényezőket is vegyünk figyelembe, hiszen érte történik minden, illetve érte kellene történnie.

Molnár Imre megint szólt:

- Olyannal beszéltem, aki öt hónapig volt a tanyai kollégium lakója. Ötödikes. Elmondta a napi-
rendet. Hatkor ébresztő, fél hétig mosdás, hétig reggeli, tanulás, nyolctól kettőig iskola, kettőkor
ebéd, háromtól négyötvenig első tanulás, tíz perc szünet, négyötventől ötötvenig ismét tanulás,
ismét tíz perc szünet. Vacsora, nyolcig megint tanulás. Akinek nem elég, fél kilencig tanulhat.
Leckekikérdezés kilencig, utána mosdás, lefekvés. Időközben változott a program, most már fél
hétkor van ébresztő. A kislány azt mondta, amíg ő ott volt, hárman szedtek be altatót. Megmen-
tették mind a hármat. Többen kiugrottak állítólag az ablakon, hogy haza kerülhessenek. A szü-
lőkhöz? Azokhoz is, de mindenképpen el innen. Azt mondjuk, bődületes energiával rendelkezik
a tanyai gyerek. Kérem, ha a bődületes energiát ilyen körülmények közé szorítjuk, mi lesz
belőle? Kérdeztem a büntetésekről is. Aki nem tanulta meg a leckéjét, annak követ kellett
súrolnia. Ettől talán okosabb lett? Aki kiszökött, azt eltiltották a játéktól és a televíziótól. Azért
szökött, mert igénye van a játékra, és attól is eltiltjuk, amit a kollégium még egyáltalán adni tud?

A válasz:

- A gyerek szavát se szabad elhinni mindig. Amit a kollégiumról mondott, én nem hiszem el.

A másik válasz:

- Lehet, hogy igaz, amit Jolika mondott önnek. Tegyük elviselhetővé a gyerekek életét a kollé-
giumban is. Nem muszáj annak embertelenül keménynek lennie.

A harmadik válasz:

- Amikor én középiskolás koromban kollégista voltam, karácsonykor én is úgy pakoltam haza,
hogy oda én többet nem megyek. Az embertelen hajtás, az én szabad életem után, elviselhe-
tetlennek tűnt. Megfogott a bátyám, és azt mondta: ugye, öcskös, te ott is megállod a helyedet?
Mi mást tehettem volna? Megálltam.

A negyedik válasz:

- Én mindennap a kollégiumban étkezem, fikció, hogy rossz az időbeosztás. Valamilyen rendnek
muszáj lenni. A főiskolának nincs rendje? Nem akarom azt mondani, hogy valami anarchiás
kislány a Jolika, de olyasféle. Ha a Jolika igazat mondana, az igazgatót már elzavartuk volna.

Felelet a negyedik válaszra:

- Aki naponta fürdik a Tiszában, nem biztos, hogy tudja, mi van benne.

FÖLDÚTON

Amióta a tanyát járom, mindig figyelem, milyen a tanyai. Eszes vagy buta? Beteg vagy egészséges? Szegény vagy pénzes? Kinyílik vagy bezárkózik? Segítő vagy fukar? Veri a feleségét vagy szereti? Szidja az urát vagy kitart mellette? Ha most magam elé sorakoztatom arcukat, mindről tudom, melyik milyen, de a sok emberből nem tudok átlagosat csinálni. Az én gyöngeségem lehet, hogy nem tudok embereket belebújtatni a számokba, és nem tudok a számokkal labdázni, ha emberek vannak benne. Tisztelem is, irigylem is azokat, akikben ilyen görcsök nincsenek.

Elővettem azokat a rövid futamú írásokat, amelyek tanyajárásom kezdetén rakódtak egymás mellé. Jól megrostáltam őket, mert nem érdemli mind, hogy még egyszer elolvassa valaki, de néhányat ide teszek belőlük.

Nekem fontosak ezek az írások. Elvezettek a könyvhöz.

AMERIKA

A repülő? Akkor ültem rajta először. El nem hittem volna, hogy ennyire unalmas tud lenni. Csak ül az ember, és nem csinál semmit. Kinézni? Ott az ablak, de nem látni semmit. A felhőt legföljebb, ha van, de azt se úgy, ahogy a normális ember teszi, hanem fölülről lefelé. Menjen föl maga, és mondja meg belőle, lesz-e eső? A repülőtérről elkísértek a gyerekek bennünket, mert Pesten mi még soha nem voltunk, nehogy eltévedjünk. Azt mondták, vigyázzunk magunkra, mi pedig azt, hogy az állatokra gondjuk legyen. Avval el is indultunk.

- Koszt?

- Olyan fekete pincérünk volt a gépen, mint a bokszoskatula belülről. Ha jött, én csak nevettem. Ő is nevetett, mindig csak nevetett, és hozta a kosztot. Mondtam neki, nem libatömőben vagyunk, elvtársam, de nem nagyon érthette, mert aztán is hozta. Nem is dolgoztunk, mégis eszünk? Ezt is csak nevette. Egész úton úgy sürgölődött körülöttünk, mintha én volnék a kínai császár.

- Baj, semmi?

- Az is összejött. Hallottam én már annyi mindent az amerikaiakról, de hogy ennyire ütődöttek legyenek, azt nem gondoltam volna. Csomagoltunk a gyereknek, ne mondja, hogy üres kézzel jöttünk, azok meg se szó, se beszéd, csak szedik ki a csomagból. Zabrálnak, Amerikában? Mondtam nekik, minálunk kérni szoktak az emberek, ha megkívánnak valamit. Oda a böcsületed, Amerika! Várt a gyerek a repülőtéren, ő magyarázta, ne bánjam, mert ezt mindig így csinálják. Azt hiszik, valami nyavalyát hurcolnak be vele az idegenek. Engem gyanúsítanak? Én hoztam be hozzájuk a krumplibogarat meg a szövőlepkét, vagy ők mihozzánk? Addig magyarázott a gyerek, amíg el nem kezdett nagyokat nyelni, és jobban szidta a vámosokat, mint én. Végre ehetett volna valami jót, azt is elvették. Én meg ráfeleltem: látod, milyen bolond vagy? Mi bajod lenne, ha otthon maradtál volna?

- Más baj?

- Megizzadtam egyszer, pedig akkora kényelemben még nem éltem. Eltelik egy nap, dolog semmi. Jön a másik, akkor se. Vágnék egy kis fát, fiam! Nem kellett ott vágni, a pincében fűtötték a kályhát, de azt se kellett rakni. Csak buffant egyet, és adta föl a meleget. Kaszálnék, fiam. A miénknél is alacsonyabbak a házaik, kerítés semmi, csak szép gyöp van körülöttük. Még teregető gyöp is van, hogy a földre le ne eshessen a ruha, ha lefújja a szél. De sok szép jószág elcsatangolhatna itt, de ezeknek semmijük sincs. Kaszálni? Nyírják ott a fűvet, mint itthon a birkát.

- Az izzadás?

- Csak én voltam otthon. Úgy eluntam magamat, ha rábiztat valaki, hogy vessek bukfencet, talán azt is megtettem volna. Azt mondták, pihenjem ki Magyarországot. Messzire ne menjek el a háztól, mert nem talállok vissza. Na, kuksolok magamban, egyszer aztán megszólal a telefon. Este! Otthon se telefonáltam még, mit kezdenék vele? Megfogni meg tudnám, belebeszélni is tudnék, de törje ki a nyavalya, ha úgyse érti meg. Ha itthon megzörgeti valaki az ablakot, akkor abból ki lehet érezni, mekkora a baj, de a telefon egyformán zörög. Ég a ház? Ellőtték a templomtornyot? Akkor nem ide telefonálnának. Úgy szól, mint az ember foga, ha a hideg rázza. Ha azt akarja megmondani valaki, hogy ma született meg a legszebbik gyereke, énnekem hiába mondja. Legjobb lesz, ha abbahagyja. A vekker elhallgat, ha lejár, de a telefon nem jár le. Hallgass már el, verjen meg az Isten!

- Kiment?

- Na, koma, akárki vagy, én kibabrálok veled. Mondok én neked olyat, ha megérted, eláll tőle a lélegzeted, ha pedig nem érted, legalább csöndben leszel tőle. Halló! Itt Kiss József beszél Kissorról! Csak hallgat a telefon. Megnémult. Tenni akarom le, amikor elkezd sipákolni benne valaki. Honnan? Kissorról? Magyarországból? Akkor mi szomszédok vagyunk, azt mondja, és szipog tovább. Én féltem, és ő ijedt meg? Hogyhogy szomszédok? Ilyen kicsi a világ, innen ment el ő is, de a határ másik feléről. Az a föld már Románia. Addig olyan hangosan beszéltem, talán itthon is meghallották, de most elcsendesedtem. Az meg csak mondja, hogy Szűzanyám így meg Szűzanyám úgy. Járt is nálunk, de igen régen, még a háború előtt. Ha már így jött ki a lépés, megegyeztünk, hogy találkozunk egymással, mert nem tudhatjuk, lesz-e még rá alkalmunk valaha.

- Eljött?

- Minket hívott, úgy illett, hogy mi menjünk. Vénasszony volt, jó sokat beszélt, én meg hagytam. Látszott rajta, ritkán beszélheti ki magát. Azon kezdte, mennyire megörült, amikor a szép magyar szavakat meghallotta. El is határozta mindjárt, hazajön, amíg van ereje hozzá, és szétszítja a földjét a szegények között. Mit lehet erre mondani? Csak jöjjön, szívesen látjuk mi is, ha fölkeres bennünket, de ha csak a birtoka izgatja, nyugodtan meghalhat itt is a tekintetes asszony, mert el van az már igazítva.

- A házak?

- Fából mind. Mondtam is magamban, amikor megláttam, ezeknél se lehet minden Amerika, ha ennyire el vannak maradva. Ellenben belül olyan szép mind, mint a kisvasút kocsija. Meszelni? Ha elunják magukat, legföljebb törülgetik. A fák? Keresve se talált volna tüskös fát az utcán.

- A feleség?

- Nem győzte dicsérni Amerikát. Nemigen jött az sehova, azt mondta, neki az a gyönyörűség, ha kipróbálhatja a házi gépeket. Itthon nem jutott hozzá, hogy géppel mosson, muszáj volt neki Amerikába menni érte. Csirkét vágni? Kopasztani? Ott nem kell, csak bemegy az ember a boltba, kinézi magának a legszebbet, és viszi haza. Itthon a leghitványabbat vágja le, mert amelyik mutat valahogy, azt viszi a piacra, ott elkezd válogatni. Mit válogatsz, ha mind egyforma? Tisztára megpucolva, kibelevve, csak annyi a dolog vele, hogy megfőzi. Na, főzött is az én feleségem annyit, itthon egy esztendőre elég lenne.

- Mit?

- Azt rendelte a gyérök, túrós lepényt süssön neki. Amióta kinn van, azt még nem evett. Túró nélkül nincsen lepény, elmentünk az ottani tanyába, vettünk a farmertől harminc liter tejet.

- Mennyit?

- Harminc litert.

- Elég lett?

- Ott más a világ, nem nagyon litereznek. Ott a kanna, benne a tej, akinek kell, megveszi.

- Szétnézett?

- Ha nekem úgy mondták volna, amit ott láttam, nem hittem volna el. Kétszáz hold föld járt a farmer tanyájához, a mienkhez egy hold. Tudja, hányan dolgoztak a kétszázban? Hárman. Az öreg csak dirigálta a munkát, a két fia végezte. Egy szalmaszálat nem tesznek arrébb gép nélkül. Van itatógép, etetőgép, teherautó, taxi, aratógép, zetor, ekekapáló, meg olyan is, amelyik a jószág alól kihúzi az istállóból a ganét, a földeken meg szétteríti. Negyvenöt tehenük volt, fejték mindet. Kétszáz olyan szép üszőjük, mintha egy kaptafára húzták volna. Kanász? Gulyás? Húznak egy drótot, beleviszik a villanyt, és kész. Ilyen Amerika! Etetni kell? Megnyom a koma egy gombot, és mehet a dolgára.

- Más?

- Elmentünk egyszer a gyerekekkel a kocsmába. Addig én haza nem jövök, amíg kocsmát nem látok. Ott legalább kibeszélheti magát az ember. Ezt is csak az gondolja, aki nem járt még odakint. Úgy ül ott mindenki, mintha megkukult volna. Csak isznak, de nem beszélnek. Danolni? Ki nem bírtam, csak megkérdeztem a fiamat, tudja-e még azt a nótát, hogy a Szabadkai udvaron Elhervadt a lilium. Megeresztettem a hangomat, hadd lássák egyszer legalább, hogyan mulat egy tisztességes ember. Végig se tudtam mondani, eszébe jutott hirtelen a gyerekeknek, hogy nekünk most, de azonnal, haza kell mennünk. Várjál, fiam! Nem, de nem, csak menjünk. Otthon aztán megmondta, a többiek azt hitték, azért danolok, mert koldulni akarok. Sértésből nekem elég annyi, hogy pestisesnek nézik a disznót, pedig nem is látták, és elveszik a kolbászt, de hogy kúdosnak is néznek, az már sok.

- Mit tudnak rólunk?

- Éppen úgy van önáluk is, mint minálunk. Mind arra kíváncsi, a másik mit csinál. Mi azt tudjuk meg gyorsan, hogyan zongorázik a Nixon a Trumannak, ők meg azt firtatják, megcsókolta-e Kádár János a Brezsnyevet, vagy nem csókolta meg. Magyarokkal nem sokat beszéltem, a fiam nem nagyon tartja velük a barátságot, a többi meg nem értettem. Azt mondja a gyerek, minek komázna avval, akivel itthon szóba se állt volna. Megtanította a feleségét magyarul, a gyerekeit is. Azok mindent tudnak rólunk, amit csak lehet. Hol van a Balaton? Milyen a szélmalom? A gémeskút? Le is rajzolják, csak éppen nem láttak egyet se. Táltos lováról meséltem nekik, pedig az igazi ló is megtette volna. Bántam, hogy elkezdtem, mindig a nyakamon lógtak. A Hétfejű sárkányról, a Fanyüvről, a Vasgyúróról, a tündérekéről, királyokról meséltem, de úgy hallgatták, mint a templomban a prédikációt.

- A boltok?

- Az a feleségem reszortja volt. Mondom, megnéztem a kocsmát, meg elmentem a vásároshoz, mert okos ember onnan is látja, honnan fúj a szél. Megkérdeztem, árulnak-e kapát. Nem árulnak. Hát kaszanyelet? Tokmányt? Azt se tudták, mire való.

- Mit hoztak?

- Encsömbencsömöket, de nem sokat. Saját gyerekitől mit hozzon az emberfia? Hátha azt meg a mi vámosunk veszi majd el. A vasboltban addig böngészttem, amíg találtam egy ötágú vasvillát. Úgy állt az öt ága, mint a tenyeren az öt ujj. Csak néztem. Ilyen létezik? Letettem, fölvettem, megvettem. Ha semmit nem is, de ezt az egyet hazahozom. Ott tudtam meg, nincsen olyan okosság a földön, amit butaságba ne lehetne átfordítani. Az a szép kis szerszám össze volt nőve a nyelével, együtt pedig nem vette föl a repülő. Azt az ötágú vasvillát nagyon szerettem volna hazahozni.

A SZÉLMOLNÁR

Negyvennégy szélmalom volt a környéken, majdnem összeért a vitorlájuk. Mintha szél fújta volna el őket, ma egy sincs. Csak a molnár van meg itt-ott.

Az én molnárom most hordót csinál. A gyalupad mellett derékig érő töke áll, mostanában hasadt ketté. A szélkerék főtengelyéből való, 1893. július 25-én fordult először. A szű nem esett bele, vagy inkább kiszédült belőle. Szép malom volt, legszebb a vidéken. Minden munkára befogták benne a szelet, hajtott koptatót, magolót, sárospataki és francia rakott követ. Ha egy kötelet meghúztak, mintha harangoznának, szélerővel a földszintről a garatig szaladt föl a tele zsák.

Azt mondja a molnár, mindig jó dolga volt. Annyit alhatott, amennyi a lustaságába belefért, ha a szél nem fújt. De ha legszebb álmában kezdett beszédet a szellő a vitorlával, már kiment megpróbálni, tud-e forogni a malom. Lánynezőbe is akkor ment, amikor nem fújt.

A szolga is meg az úr is a szél volt. Érkezését előre jelezte a dombon szemlélődő molnárnak. Nagy, vörös kárpit vont a be az eget este, ha útban volt, mint ahogy az uralkodóknak terítik meg a földet, és hitvány tolvajként észrevétlenül távozott.

A szélmolnár mindenhez ért. A katonaságnál pék lett, mert az is liszttel bánik. Csinált itthon koporsót is. Az is fából van. Kilenc gyereket egytől egyig maga segítette a világra. A bába-asszony is ő volt.

- Hogy mert hozzáfogni?

- Amit elkezd az ember, fejezze is be. A gyereket is. Láttam én már elleni lovat is, tehenet is, disznót is, ez se lehet másképpen. Másnap már mindig fölkelhetett az asszony. Nem kell féltetni őket! Csak annak van baja, amelyik nem akar gyereket. Pusztítja a magzatát, vele pusztul maga is. Mert ők annyira összetartoznak, abba nem lehet beavatkozni kívülről.

A fürösztéshez már áthívta a szomszédasszonyt, az az egy nem állt a kezére. Mondják róla, az első fürdetés előtt azért megmártotta a gyereket a vályúban, ha tél volt, akkor is. Az egyik csak másfél évet élt, hirtelen nem is tudja, az ötödik volt vagy a hatodik.

- Az asszony szípgott egy kicsit, de amíg a kaptafa jó volt, én nemigen búsultam. Majd lesz másik.

Ha élete nevezetes eseményéről kérdezem, a fogorvost említi. Az utolsó fogát orvossal húzatta ki, csak kíváncsiságból.

- Az elsőket mind egy asszony szedte ki. Nem tanulta az sehol se, kapálta a krumplit, mint a többi. Ha mentek hozzá, bevágta a kapát a földbe, fogta a fogót, és kihúzta a fogat. A fogorvos egészen más. Érzéstelenített elől is, hátul is. Egy hétre rá is fájt. Szerencsére van itthon timsó a borotválkozáshoz, jól bekentem a helyét, azóta nyugton van.

A mesterségéről nem szívesen beszél, pedig sok baja nem volt a hivatalos emberekkel. Megtanulta a szokásaikat, és igazodott hozzájuk. Paprikát csak télen őrölt, amíg tartott a nagy hó, mert paprikát őrteni tilos. Nem tudja, hogyan történt, egyszer mégis ráköszönt a finác akkor is, amikor piros liszt folyt a zsákokba. Tetten érték, lepecsételték a malmot. Nagy bizottság szállt ki másnap, hogy a többi molnárt is megijessék. A pecsét jó, a büntetés el nem kerülhető. Csak bámulták, mert nyomát se találták paprikának. Éjszaka, amikor már biztosan nem jár finác, odafordította a vitorlát a felső kisablakhoz, bemászott rajta, és reggelre rendbe szedett mindent. Az első eresztés kukorica csíphette csak a disznók torkát, de azok nem mentek panaszsra.

- Nem sokkal azután, hogy betiltották az őrlest, megint bizottság jött megnézni, mi van a malomban. Műemléknek akarták fölavatni. Szeretném én látni, aki erre kiteszi a táblát! Kerülgessem a más jószágát a saját portámon? Inkább krumplit ültetek a helyére. Egy nap és egy éjjel kiszedtem belőle mindent. Amikor megint jöttek, megkérdezték, mi az a repedés ott fönt. Nem veszélyes?

Mondom nekik, amíg fönt van, addig nem, de ha rám hallgatnak, messzebből érdeklődjenek a részletek után. Mintha óraütésre ment volna, már ott porzott a lábuk előtt a műemlék.

- Malom nélkül jött a csöndes öregség.

- Úgy látszik, a szél nagyon ideszokott. Akkor is meglátogatott, amikor már nem volt malom. Belém kapaszkodott, hová tettem? A fejemben kezdte keresni. Mondom az asszonynak, hogy furcsán bizsergetti valami. A lábamujjánál megállt. Kilenc napra megbénította a jobb feletem. Szél ért. Megmutatta még egyszer, hogy ő a gazda.

AZ AUTÓS PARASZT

Az első kocsit én vettem a parasztok között. Azelőtt csak lenéztek, azóta irigyelnek. Ráadtam a fejemet, meg is vettem, de évekig nem jártam én se moziba, se bálba, sehová se, csak etettem a disznókat. Egy öltöny ruhának tíz évig tartani kellett, hamarabb nem vettem újat.

Amikor tanultam a vezetést, igen megbámultak. Doktorok meg orvosnők jártak akkor csak. Nem dörgölöztem hozzájuk, én nem kezdek velük picipacsit, ők jöttek. Érdekes parasztnak találtak, komáztunk. Nem hoztam a fajtámra szégyent ott se.

Megvolt a papír, mentem Pestre a kocsióért. Vittem a pénzt is. Kocsi nincs, majd jövőre. Ha nincs, nincs, elmentem a mezőgazdasági múzeumba. Azt mondták, tegyem le a táskám. Nem tehetem le, nem játékszer van ebben. Ne féljek, két fillér el nem vészett még innen. Több van benne, hatvanezer. Bolondnak néztek, kint maradtam.

Amikor mégis megkaptam az autót, szikrázott előttem a világ. Nagy szenzáció lehettem, mert kihívták az újságírókat is, hadd nézzék meg, hogyan veszem én át a kocsit. Hogy venném? Hoci, nesze! Rádió bekapcsolva, jöttünk mi olyan komforttal, hogy a püspök se különben. Kecskeméten be a halászcárdába! Nagyon ráéheztem én erre az előkelőségre.

Itthon akkor csépeltek. Leállt a gép, engem nézett mindenki. Ilyen még nem volt. Parasztnak, autó? Az orvos azt mondta, mert ő kipróbálta azonnal, hogy epebántódása lesz ettől igen sok embernek. Lett is. A piacon a szemembe kiabálták, hogy azért drága a tojás, mert én autón járok. A szomszéd gyalog hozta, vegyenek attól! Jöjjön, kisanyám a téeszbe, ott mindenki autót kap! Olyan jó alakja van, majd én beajánlom!

Jön az Imre egyszer, hogy két nőt kellene bevinni Szegedre. Disznótorba jöttek, színházba mennének. Egye fene, menjünk! Kérdezik, mi lesz a fizetség? Mi lenne? Minden kilométer után egy csók. Legfőlőbb összerakjuk, hogy ne kelljen mindig megállni, de akkor kamatozik. Legény voltam, bolondoztam. Igen csinos, elvált asszony volt az egyik, meg szép is. Ő ült mellém. Mehetünk!

A nyakatlan kereszt után azt mondja az Imre, most kezdjük bevasalni rajtuk, mert bent ott-hagynak minket. Ők, ott hátul, hamar elszámoltak húszig, mert ennyit tettünk meg egy szuszra, de nagy bajban voltam én. Meg kellett volna fogynom nekem is, de nem tudtam, honnan kezdjem. Nem volt még nővel dolgom soha. Olyan lehettem, mint a birka. Néztük egymást, pironkodtunk. Azt mondja, bevihetném én szívességből is. Jól van, bekapcsolom a kocsit, de hátrafelé. Borzasztó rosszul lett, mindjárt kezdődik a színház. Elkapta a nyakamat, odahúzódott mellém, akár hiszi, akár nem, nem tudtam megszámolni, hány volt. Lehetett az ötven is. Az elején még zavart, hogy jönnek-mennek a kocsik körülöttünk, de ha ő nem bánta, megszoktam én is. Megizzadtam, jobban, mint ha két hétig aratok. Találkoztunk máskor is, azt mondta, vegyem el feleségül. Mindig ilyen emberre gondolt, amilyen én vagyok. Jól van, galambom, de tudod-e, hogy engem mindennap szájon törül latyakos farkával a tehén. Ha ezt le tudod csókolni rólam, elveszlek. Csak ennyit mondott: paraszt! És otthagytam.

SZÁZ ÉV

Könnyű kimondanunk, nem látszik meg rajta, hogy száz év nyomja a vállát. Talán csak azért nem, mert nem nagyon tudni, milyen az, akin meglátszik. Nincs mértékünk rá. Ideje pedig föl-készülnünk, mert az öregcsorvai Katona József százesztendős bölcsessége szerint kezd divatba jönni ez is. Jól megy a népeknek, megérik a százat.

Kicsit se henceg a korával. Még el se vitte Szegedet a víz, amikor meglátta a világot, idősebb tehát a Városnál: 1878. március 3-án született. Nem tudták hazahozni a mindenféle vizek miatt, elvitték megkeresztelni Szabadkára. Akit pedig Szabadkán írtak be az anyakönyvbe, az szabadkai születésű lesz száz év múlva is.

Első feleségéről, Födi Annáról nem sokat beszél. Sok emléke nem is maradt róla, száz évéből csak egyet élt vele. Elvitte a betegség.

A nagy életnek nincsen titka, de hozzá tartozik, hogy táncolni soha nem szeretett, inkább kártyázni. Unokája italosan még nem látta, pedig most is kicsi pohár pálinkával köszönti a reggelt. Mindent eszik, legjobban azt, ami jó. Sokat is eszik. A tejet megissza, a pipát csak szerette. Leszoktatták róla, mert a pipa bűdös. Rászokott a feketekávéra. Olyan fekete, hogy fösteni lehetne vele. Nagyokat alszik tőle délelőtt is, délután is. Az is megesik, hogy éjjel is tud aludni, de ritkán. Nevet, ha a katonai hónapok jutnak eszébe. Németül kommandírozták a regimentet, olyan csúfságok is megtörténtek, hogy fele balra fordult, fele meg jobbra. Üvöltött az őrmester, de magyarul! Az is jó hecc volt, amikor bálban a bátyját berúgatták pálinkával. Reggel hazamentek, fogták a kaszát, gyerünk kaszálni. Csak akkor vették észre, hogy álmosak, amikor elvágta a kasza a kezüket. Kapta magát a bátyja, lefeküdt, elnyomta a pálinka. Hiába kiabáltak neki, hogy keljen föl, nem mozdult, Jött az apja, akkorát vágott rá a bottal, majdnem eltörött. Ilyen világ volt akkor.

Szegedet nagyon ismeri. Amikor először járt benne, még állt a víz az utcán, és pallókon jártak az emberek. Elment már belőle a Tisza, de ha eső esett, elő kellett szedni a pallót. A Bérház előtt, haj, de jó csizmát meg mindenféle lábbelit árultak, a Torony előtt zablát, kantárt, prima lószerszámot, istrángot meg kötőféket is vehetett. Az volt a jó világ.

A tanya homokra épült százötven évvel ezelőtt. Amikor lebontották, markoló harapdálta el méteres falait. Józsi bácsit elvitték a rokonokhoz, amíg az új épült, de sírva ment el. „Elrontitok az én házamat!” Öreg ágyát meg a dunyhát föl kellett rakni a kocsira, akárki ágyába nem feket bele. Az se biztos, hogy vissza tud ő még jönni ide, addig nem indulhatott vele a kocsi, amíg húszezer forintot építési hozzájárulásként el nem fogadott az unoka. Most is külön kasszán van, fillérre összerakja a nyugdíját, és ha ruhát vesznek, mindig kifizeti. Hallotta, hogy fölment a kávé ára, hozzájárulást fizet azóta.

Mit látott a világból? A második háborúban eljutott egészen Tolnáig. Hegyet is látott. Föl nem ment rá, de ezt olyan tiltakozással mondja, mintha irtózatosan nagy vétekekkel gyanúsítaná valaki.

- Mekkora volt a hegy?

- Majdnem akkora, mint ez a fa, az udvaron.

Három éve mondták rá az orvosok, nem éri meg a százat. Tüzelt a katlan alá, törte a száraz ágat a térdén, nagyot rántott rajta, el is esett, el is törött a lába, fönt, forgóban. De nem volt igaz, csak valami porc válhatott le a csontból. Az is három éve volt, hogy hetekig bent fogták a kórházban a mája miatt. Kiszól egyszer az orvos felesége - a nővért mondja annak -, hol is van az a kilencvenöt éves bácsika? Megmondta neki, nem jól tudja, mert nem kilencvenöt, hanem kilencvenhét. Ment mégis, mert gondolta, hogy róla van szó.

De sok embert elnyelt már ez a homok. Nyáron olyan meleg, ha a pék kivetné a kenyeret, megsülne rajta. Régóta készül ő is, hogy el kell mennie, mindig azt emlegeti, nem sokáig él már.

Húsz éve is nagyon megijedt, jött egy akkora jégeső, gabonakeresztbe bújt el előle. Úgy betakarta a keresztet a jég, majdnem megfagyott benne. Az apja is abba halt bele, hogy megázott Horgoson, és elvitte a tüdőbaj.

A nagy esetet még meg kell hallgatni. Nagyapjának, Katona Pálnak komája volt Rúzs Sándor. Együtt mentek a szabadkai vásárra, szép lovat látott a Sándor, meg is alkudott rá, csak pénz nem volt nála. Vojnicsé volt a ló, adta volna úgy is, hogy majd megadja, de Sándor azt mondta, küld érte valakit. A komáját küldte, az meg négy szép ökröt vett inkább. Jön a Sándor, korán reggel, kiadni a leckét. Hol a Pali? Kocsilöccsel leütötték, lenyomták a földre, megkötözték, és beüzente Rádayhoz. Már a földön volt a Sándor, kihúzta a hóna alól a karabélyt, ellötte a komája vállát, és rákiáltott: ha kiszabadul, Csorva elmehet az égbe lakni. A nagyapa belehalt, de először ő is meggyógyult. A szegedi nagyurak mind jóba voltak a betyárral, mire kijött volna a nagytata a kórházból, elcsinálták az orvosok. Ez olyan igaz, mint a többi igaz történet Rúzs Sándor elfogatásáról.

Jó sokáig szorongatjuk egymás kezét, és azon vesszük észre magunkat, kezdem irigyelni az ő szép korát, a bottal járó, sokat fekvő Katona József pedig az enyémet irigylí. Tréfát csinálunk az életből, megalkuszunk, hogy ő is eljön köszönteni, ha én leszek százéves.

A BÁCSI ÉS A NÉNI

Két ablaka van a háznak. Egyikben az egyik áll, másikban a másik. Nézik a telet. Örülnek, hogy együtt nézhetik.

Gyerekkoruk óta ismerik egymást, egy tanya volt csak a házuk között. Amikor szép nagylány lett a Rozál, és kulacsos-kalácsos vőfély a Pali, még csak gondolatban se számították, hogy pár lesz belőlük. Vígán ment férjhez a lány, nagy lakodalmat csapott a legény is. Élték világukat, de nem jól.

A bácsi huszonöt esztendeig magában számolta a nappalokat is, éjjeleket is. Elvált tőle a feleség. A néni is panaszkodik: elmondhatatlanul rossz életem volt nekem. A kutyának is külön sors jutott. Mégis megkönnyeztetí az emlék.

- Sajnálom, persze hogy sajnálom, csak szeretett volna élni még ő is. Addig zötykölődtünk, addig rázódtunk, reszelődtünk, amíg aztán nagyon hiányzott, hogy elment. Jobb a rosszal, mint rossz nélkül. Abban a sötét, hosszú téiben egyedül voltam. Félttem, kegyetlenül félttem. Ha jött a fiam, csak sírtam: vigyetek el, nem maradhatok egyedül! Az ajtót se lehetett bezárni. Ha én az ajtót jól be tudom csukni, még most is magánasszony volnék. Igaz, most is az vagyok, mert ehhez a bácsihoz én nem mentem hozzá, meg nem is megyek. Minek is mennék? Mondom a lányomnak, mit szólnátok, ha másképpen csinálnám a sorsomat. Én tovább egyedül nem leszek. Mit akar, öreganyám? Férjhez akar menni? Jaj, röhögött a lányom. Kövér asszony, olyan, mint egy kemece, fogja a hasát, kiabál, hogy öreganyátok férjhez akar menni. Szégyellheti magát! Hetvenéves vénségire minek még magának a férfi?

Megmondtam neki, én férjhez nem mék, de ha énmellettem való illetőt veszek magamhoz, ebből parancsolna valaki? A fiam azt mondta, nem bánja, de előbb látni akarja azt a bácsit. Ha jónak ismeri, többet ér száz lakatnál, száz szolgálónál. Eljöttek, itt beszélgettek, így mondta a gyerek:

- Ha maga csak azért jött, mert maga van az anyám, hogy ne legyen maga, meg maga van maga is, ne legyen maga se maga, akkor én nem teszek ellene semmit. Hozza el a cókókját, lakjanak együtt.

Amikor először megkérték a kezemet, nem örültem neki ennyire. Édes fiam, de jó embernek neveltelek én téged!

Szombaton el is jött a félhármassal a bácsi, hogy másnap majd kocsival hozzák a süldőket is meg megymást. Tán ide, tán oda, beszélgetünk, melegsünk. Beállít a vejem is, hogy megnézné, kit fogtam magamnak.

- Adjon Isten, apukám, kedves tatukám!

- Figyelj ide, fiam! Ez neked nem apukád, nem édesapád, nem is tatukád, ez csak egy Pali bácsi.

Egy pohár bort, kettőt, egy litert is, másikat is, akkor aztán elkezdi, hogy ide-oda, erre-arra, kend férjhez ment? Pali bácsit elmondta kúdnak, pizsoknak, szemétnek, kiabált neki, hogy eredj, mert kiirtalak, mint egy kutyát, aztán kilökte az ajtón. Gondolhatja, hogyan érzi magát egy öregasszony ilyenkor. Az úton nem jött senki, a szomszédok alusznak, nem ég a lámpa sehol. Éjnek évadján hová lett ez a szegény ember? Reggel eljöttem, megnéztem, hazatért-e, történt-e vele valami. Hát ez a szegény bácsi itthon volt. Éjfél után kettőkor ért haza. Jött utána egy kis magánautó, nem mentő, kiállt elibe, ha ellőki, jó, ha nem, úgy is jó. Elvinnének-e a pénzemért a Bába-keresztig? Dehogyan ütötték el. Elhozták szépen, a pénzt meg el se fogadták. Én otthon tovább nem mertem maradni, itt maradtam. Van itt nekem olyan életem! Két év alatt ez a bácsi még azt se mondta, állj arrébb, vagy egy komoly szöveg ez még nem vetett rám. Nem is adtam rá alkalmat. Kimosom a ruháját, ő meg fölívja azt a kis fát.

Miért esküdnék én meg vele? Szép az eskü, de ha nem tudnak együtt élni, minek az eskü? Nem úgy vagyunk mi már, mint a fiatalok. Mi öregek vagyunk, mi egymás gondviselését vállaltuk. Én őrá, ő énrám vigyáz.

Jobban csak akkor értem, amikor megkérnek, hogy fényképezem le a bácsit. Igazolványba kellene, régóta sürgetik, de nehéz azért bejutni a városba. Mellképhez is átöltözködik tetőtől talpig. Fehér az ing, meg is fésülködik a kucsmá alá. Nézi a néni, neveti. Állj ide te is, hívja a bácsi. Kicszerelődik a meleg téli kendő nyárra, öreg ujjakkal megfogják egymás hetvenesztendős, csontos, ráncos kezét. Látni, hogy szorítják, húzódnak egymáshoz, összeér a válluk, végig a karjuk, és nézik egymást. Most múltak húszévesek.

Aztán visszamennek a házba, egyik az egyik ablakba áll, másik a másikba. Lesz-e nagy tél az idén?

TEMETETLENÜL

Balástyán holtan találtak egy embert. A hivatalos megállapítás szerint július és szeptember között halt meg, de nem tudni, mikor. Hónapok múlva vették észre.

Júliusban vitte a postás az adóívet. Bemenni nem tudott, a rostélyba fűzte. Szeptemberben a felszólítást vitte, hogy ideje lenne már az adót befizetni. Azt is befűzte a lécajtó hasítékjába. A halott ember erre se fizetett.

A tanya ötven méterre ha van az aszfaltos úttól. Százak járnak el mellette naponta. Szomszédja az új temető. Senki nem vette észre, hogy itt is temetni kéne. Másik oldalról éppen a temető csőze lakik. Ő se tudta, hogy ez az ember a fönnhatósága alá költözne, ha lenne, aki kiviszi oda. Júliusban, augusztusban, szeptemberben, bomlasztó kánikulában temetetlenül feküdt szobája földjén a balástyai ember.

Kinek hiányzott először a tanya lakója? A kéményseprőnek. Kotorta volna a kéményt, de nem juthatott be a házba. Láta kívül a lakatot, gondolta, elment valahová. Befűzött ő is egy papírt, hogy majd jön máskor. Neki tűnt föl hetek múltán, hogy a papiros ott maradt, a lakat is úgy áll, és az állatok mind elpusztultak. A tanács emberei akkor törették be az ajtót.

Aki látta:

- Én ilyet még nem láttam. Nem merem elmondani, milyen volt.

Aki nem látta:

- Erre nincs magyarázat.

Milyen volt a balástyai ember? Akit értem, megkérdeztem.

- Zárkózott volt. Azt mondják, se lányával, se a vejével, se a fiával nem fért meg egy föld alatt. A feleségét se tűrte.

- Nem ismertem iszákosnak.

- Elhagyott ember volt. Legelőször a családjá hagyta el.

- Egyszerű ember volt. Végtelenül egyszerű. Amíg a szülei éltek, ők tartották a gyeplőt. Régen nagykorú volt már, elmúlt harmincéves is, de pénze még mindig csak akkor volt, ha kapott. Ő is ilyen maradt. Élt hatvanegy évet.

- Előtte minden bajra panaszkodott. Azt mondják, beteglapot is kért.

- Nem igaz, hogy rigolyás volt. Zárkózott, semmi más. Egyszerű, zárkózott ember volt.

Mégis érthetetlen, hogy ennyi idő alatt senkinek nem tűnt föl, hogy orra bukott, és nem kelt föl többet. A lánya ezt mondja:

- Kicsi korunktól kezdve nem törődött velünk. Anyánkat ütötte-verte. Inni nem ivott, talán idegi alapon volt összeférhetetlen. Nem jártunk hozzá, leginkább a bátyám felesége szokta meglátogatni. Úton, ha találkoztunk, köszöntünk egymásnak, más nem volt közöttünk, ő se látogatott meg minket.

- Közel vannak a szomszédok, észre kellett volna venniök.

- Jó szomszédja soha nem volt. Senkivel nem járt össze. Mindig bezárkózott, mintha félne. Azért fordíthatta kívülré a lakatot, ne tudják, hogy itthon van.

Hatvanegy éves, téesztag, tehát nem nyugdíjas. Innen se hiányzott? Óvatosságból előbb egy másik téesz elnökét kérdezem az utcán, mennyi idő alatt tudja meg, ha egy ember elmarad a munkából.

- Egy hét múlva tudnom kell.

- És a brigádvezető?

- Három napon belül észreveszi.

Fölteszem ugyanezt a kérdést az illetékes szövetkezet elnökének is. Ez nagyobb gazdaság.

- Mikor tudom meg? Talán csak év végén. Amikor nézem a kimutatásokat. Ha nagyon utána akarok járni, lehet, hogy hamarabb is.

Ágaskodott bennem egy másik kérdés is, de nem mondtam ki. Ha egy tenyészbika eltűnik, azt is csak év végén veszik észre? Kérdezek inkább tovább.

- A brigádvezető mikor tudja meg?

- Ha szerencséje van, egy hónap múlva megtudja. De ha átmegy valaki a szántóföldről a szőlőbe, ő se észleli az elmaradást.

Most mondom csak meg, hogy a temetetlen ember miatt kérdezem. Itt se érez felelősséget senki.

- A családjá tehetett volna érte valamit. A brigádvezető többször is járt nála, hogy gazos a föld a tanya mellett, föl kellene szántani. Látta, hogy kívül a lakat, nincs itthon, eljött.

Az iroda ablakából mutatják meg, melyik az a tanya. Három perc nincsen gyalog.

- Értse meg, magányos volt. Olyan bozótos az udvara, ha ott matat, azt se látja meg senki. Hát még ha nem matat!

- Van még ilyen magányos emberük?

- Van. Egy.

- Vele is megeshet ugyanez?

- Meg.

A téesz termel. A mostani öregek közös földjén termel. Azért, hogy a paraszt sorsa emberibb legyen. Megemészthetetlen nekem, hogy a másikkal is megeshet ugyanez.

Koros ember a falu plébánosa. Őt is kérdeztem.

- Régóta temetek, de ilyen esetem még nem volt. Kegyetlenül megrázott. Hozzá tartozói vannak, a tyúkuk megdöglenek, mégse veszi észre senki.

Egy vallásos ember:

- Más itt a hiba. Anyagiasak lettek a balástyaiak. Csak a pénz, a pénz, a pénz! Pénz az istenük.

Egy nem vallásos ember:

- A pénz a mindenük. Nagyobb isten az Istennél.

Virágh János tanár mondja:

- A magam faluját kötelességem szeretni. De szidni is! A fajtámat szidom, ha szidom. Aki itt tisztességgel körül néz, hamar elszédül. Soroljam az eseteket? Olyan kamrában tartotta valaki öreg édesanyját, ahová a kutyát nem lökné be. Mert azt tudja, hogy a kutyának levegő kell, mozgás kell, élet kell. Az öreg szülének semmi nem kell, mars a kamrába! Menj körül a faluban, érdeklődj! Hallani fogod, hogy valaki évekig kötélben tartotta tulajdon öccsét, mert elmebeteg volt. Csöndes, ártatlan beteg. Volgán hetvenkedő emberről azt is megtudod, hogy istállóba tette ki meghalni édesapját, mert, ugye, a nagy házba, a szép, új házba mégse vihette be. Ez is Balástya. Az újjgazdag Balástya. Mondjak még példát?

- Inkább magyarázatot.

- Mondok. Ezeket az embereket a hirtelen jött jómód ütötte el. Az önzés. Ófelsége, a forint. Ha megmaradnak a maguk szegénységében, ha leélik az életüket Volga nélkül, palotányi nagy ház nélkül, flanc, törtetés, nagyozolás nélkül, akkor imádságoskönyvbe való szép példákat írhatnak, mennyire becsülik öregjeiket.

- Most kit okolsz?

- A családot. A gyerekeit.

- Kegyetlen volt hozzájuk.

- Apjuk volt!

- Mindegy, hogy milyen?

- Mindegy.

Aki látott már poklot családi közelségben, nem tud ennyire sarkosan fogalmazni. Hány lapátra való, senkiházi rongyember takarózhatna ezzel a fölmentéssel. Aki szétszórja gyerekeit, mint a vakon született kölkömacskákat, az a vér szerinti apaság jogán ne mondja ki, hogy jussom van a család szeretetére, mert megöregedtem. Akinek álmokat reszkettető rossz emlékei vannak apjáról, nem mindig tud megbocsátani.

Nem tudom eldönteni, a balástyai emberre melyik ítélet illik. Régen nem a temetővel szomszédos tanyánál járunk már, hanem Balástyán. Mindenki ezt mondja:

- Véletlen lehet, hogy két hónap múlva találták meg, de az is lehet véletlen, hogy két hónap múlva egyáltalán megtalálták. Öregek élnek a tanyákon, sok közöttük a magányos, magatehetetlen öreg. Akad gyerek, aki nem szeret visszanézni oda, ahonnan kikecmergett. Néha az öregek is mentik: jaj, lelkem, áldott jó gyerek az én fiam, de annyi a dolga, hogy nem jöhet mindig minket ajnározni. Vagy a másik: ha itt fordulok föl, ha a kutyák kaparnak el, akkor se megyek be. Én itt születtem, apám is, nagyapám is, itt is haltak meg, itt kell meghalnom nekem is. Ez a törvény.

Balástyáról átléptünk az egész tanyavilágba.

A halotti bizonyítványon az áll, a halál oka: szívelégtelenség.

A JUHÁSZ

„Itt nyugszik a balástyai Móra Tsz juhásza, Csurgó Mihály.” Jókor jöttünk, most éppen nem nyugszik. Kint őrzi a birkát.

Nemcsak a „feje fáján” mutatkozik be úgy Csurgó Mihály, hogy ő a Móra Tsz juhásza, hanem kézfogáskor is. A nevét nem, csak a rangját mondja. Pedig juhászból ebben a szövetkezetben van legalább tíz. Nem fél, hogy összetévesztik valakivel. Azt mondja, a Ferenc Jóska még benne ült a nagy székben, amikor ő már bürgét őrzött. Birkák között született, hogyne lett volna belőle juhász. Van egy pitykegombos lajbija is, apja örökölte az ő apjától. A fia már nem veszi föl, traktoros lett.

- Megyek nyugdíjba. Küldeni nem küldenek, csak én megyek. Nem bírom ezt a munkát. Hogy nem nehéz? Próbálja meg! Etetni nem kell, mert ott a takarmányos, de járjon maga kint száz tíz kilóval. Vagy ne is járjon, csak álljon. Nehezebb embert én már láttam, de kövérebbet nem. Nem bírnak el a lábaim.

- Nehéz sorra nem vall a kövérség.

- Panaszkodtam én? A teljesítmény tíz százaléka a mienk, ezen felül van az alapbér. Darabja havonta öt forint. Száraz pénz formájában kijön ide az irodából ötvenezer forint. Elsőnek én voltam téeszjuhász a környéken, kaptam is egy oklevelet meg ezerötven forintot. Azelőtt? Azelőtt a város bérletén voltam.

- Juhász akkor lehet kövér, ha jó a kutyája.

- Eltalálta. Én ugyan nem tekergek a birka után, csak szólok: Böjti!

Akkorát ugrik azonnal a kutya, mintha puskát sütöttek volna el mellette. Őt mérnök fél óra alatt nem rajzolt volna olyan szabályos kört ide az árvabúza közepébe, mint amilyent birkából rakott ki fél perc alatt a kutya. Egyetlen bamba birka lóg ki a körből, fültövön kapja, bevezeti a többi közé. Vakkant rá egyet, hogy legyen mihez tartani magát, aztán megáll a gazdája előtt, mintha jelentene.

- Okos kutya! Jól van, kutya! Okos! Okos!

A szőr közül is látszik, előnti a gyönyörűség a kutya szemét. Azt hittem, rátaláltam a kutya-pedagógia első törvényére: jó munkáért szép szót! Már fűzném tovább, hogyan lehetne ezt a szokást némely emberekben is meggyökereztetni, de tisztázzuk először a juhászi nevelélmélet minden pontját.

- Sohase verte?

- Hej, dehogynem! Úgy kupán vágtam egyszer, na, mondom, kutya ebből se lesz többet. Meg se mozdult, úgy elterült. Nézem, csak nézem, egyszer aztán fölérzett. Most mi lesz? Mert van kutya, amelyik úgy megsértődik az ilyesmire, szóba nem áll többet az emberrel. Mondom neki, csak csöndben, na, eredj, Böjti! Pattant, mint a parancsolat. Azóta szent a béke közöttünk.

Ha a kutyával kezdtük a beszédet, nem lehet könnyen abbahagyni.

- Túl a Tiszán őrzött egyszer az apám. Kiüzen neki a Rényi Károly, fejes volt a Torony alatt, hogy kösse meg a kutyáját. Vezesse madzagon. Ilyen juhászt se látott még a világ. Visszaüzen apám: kedves Rényi úr, akkor én átaladom a pásztorbotot kendnek. Aki kitalálta, az próbálja ki elsőnek. Madzagos kutyával én nem tudok dolgozni. Na, kijön erre a Rényi. Jön vele még valaki, de az megállt messzebből. Azt mondja, hadd látom, milyen ez a kutya. Szól apám, eridj, Rigó, hajtsd ide őket! Egy hét múlva az egész város a mi kutyáknak tapsolt. Megy a mozi, bekiabálnak a népek: ez meg az öreg Csurgó kutyája!

Egy-két szó még a történelmi Rigóról meg a jelen való Böjtiről, aztán megmondom, miért jöttem.

- Van egy fejfa a temetőben.

- Nem fa az. Fának igen kemény fa lenne, ha egyszer márvány. Az is csak azért van, mert van miből. Inni én nem iszom, elverni nem tudom a fizetésemet. Fél liter szesztől már táncol a szívem meg a fejem. Az orvos nem mondta, hogy ne igyak, de orvos nélkül is legyen magához való esze mindenkinek. Enni se ehetek többet, csak amennyi jólesik. Idén beadtunk már tizenöt mázsa disznót, de még nem vágtunk. Minek vágnánk? Van baromfi, kinek kell a disznó? Két éve tizennégyet hizlalt a feleségem, abból lett a televízió is meg a kemény fejfa is.

- Alja is van a márványnak.

- Tisztességes kriptá.

- Minek, ha maga itt van?

- Volt nekem egy sógorom. Igen vicces ember volt, egyszer aztán mégis meghalt. De nehezen ment át a másvilágra, szegény. Akkora volt a víz árja, nem ment le a koporsó. Még most is borsókázik a hátam, ha rá gondolok. Rááll egy ember az egyik végére, egy másik a másikra, úgy himbálják lefelé. Engem aztán ne taposson bele a sárba halálom után senki! Boldogan akarok meghalni.

- Korán van még.

- Ettől én még elélhetek egészen addig, ameddig jólesik. Jobb, ha megvan.

- Mit beszélnek a népek?

- Még nem mentem el ember mellett azóta, hogy meg ne kérdezte volna, minek az énnkem. Bunkert csináltattál magadnak? Most meg meg akarják venni. Dehogy adom! Aki megkívánta, csináltasson magának.

- És a feleség?

- Neki csak a betű nem tetszett. Minek hencegek én avval, hogy a Móra Tsz juhásza vagyok? Hencegni nem hencegek, de az vagyok. Ha a régi világban kiírhatták, hogy ilyen kamarás meg olyan főkamarás, akkor én is kiírhatom.

Pontot tesz a vita végére, lehajol a kutyához, kezét fog vele: „Okos kutya! Okos! Okos!”

Nyugdíjba megy, a gamóból hamarosan dísz lesz a falon. A szép szavú csöngők és kolompok az utódokra maradnak. Ócskapiacok zajában szebben szóló hangsort filharmóniás ember se válogatott volna össze. Muzsikál a nyáj, ha lép egyet.

Gazdát cserél Bőjti kutya. Ezer forint az ára.

- Szemmel mérve ötszáz forint kilója.

- Nem a kutya, csak az esze ára.

SZEGÉNY SÓGOR!

Az is régen volt, amikor öreglegényként vettük föl az örömlajbit. Elszoktunk már a katonaságtól, az első sorakozó eltartott fél óráig. Megállt előttünk a parancsnok, látszott rajta, tiszteli a kort bennünk. Nem kiabált, mint eddig az összes parancsnok, nem futtatott bennünket ész nélkül, nem volt villanás, nem volt lapos kúszás, csak föltolta a sapkáját: lassan megy, gyerekek. Jól nézett bennünket.

- Ért valaki a disznókhöz?

Számítottunk mi esőre, sárra, rohamra, gázálarcra, riadóra, kivonulásra, bevonulásra, még zárkára is, de a disznókra nem számítottunk. Nem is lépett ki a sorból senki.

- Azért kérdezem, mert van néhány sertésünk, hogy a konyhai maradék kárba ne vesszen. Szabadságra ment a gondozójuk, jó lenne, ha két napig helyettesítené valaki.

Voltak köztünk jogászok, tanárok, kubikosok, régészek, buszvezetők, vállalati igazgatók, festők és szobafestők, ezek kezére két napra is bűn disznót adni.

- Senki nem vállalja?

- Ha így állunk, én elvállalom. A disznónak enni kell, ha a hadseregben van, akkor is.

- Neve?

- Vér János.

- Ért hozzájuk?

- Szoktam disznókkal foglalkozni.

Innen az ismeretségünk. Együtt voltunk katonák, el is neveztük disznóparancsnoknak.

Elvonult az ólak környékére fél vállra csapott hátizsákkal, csajkával, rohamsisakkal. Alig vackolódott le külön kis sátrában, jött a hír, hogy beütött a száj- és körömfájás. Gödröt ásni, aknát robbantani dehogy jöhetett, pózna végén nyújtották be neki az ebédet is. Ha visszakeveredik közénk, az egész ezred vitte volna a betegséget árkon-bokron át. El nem felejtettük azért, akárhányszor elmentünk a kerítése előtt, énekeltünk neki. Egyszer-egyszer a parancsot megszegve meg is álltunk, mint szerenádnál a szép lány ablaka alatt, úgy zengedeztük: „Százestendős anyakoca, hátul van a farka...”

Máskor meg úgy vertük előtte a lépést, mintha generális lenne. A parancsnoknak kijár az ilyen tisztesség. Rákönyökölt a kerítésre, csak a feje látszott, azon meg az, hogy első szóra közénk ugrana. Szegény Sógor!

Mindenki sógor volt nálunk. Ebben a korban már egyszerűsít is az ember, az idő is rövid, ki tudna hamar sok nevet megtanulni? Nem katonás, de nem féltünk mi annyira a civilszagtól, hogy be ne engedték volna. Szegény Sógor, mindig ez volt a kanásznóta vége.

Leszerelés előtt két nappal lefűjták a disznóriadót, Vér János visszajöhetett közénk. Örült, mint a gyerek. Végre emberek közé került. De ha nem kérdezték, két szót se szólt volna.

- Mi vagy te civilben?

- Paraszt, Alsótanyán.

- Az más - mondták a jogászok, tanárok, buszvezetők, kubikosok. Leszereltünk, elbúcsúztunk: csak komiszban ne találkozzunk!

Vér sógorral civilben se találkoztam, csak most. Most is véletlenül.

- Hát te?

Akkora háznál hordja a téglát, keveri a maltert, aki körülkerüli, elfárad bele. Tanyai háznak szokatlanul nagy, ezért álltam meg. Visszakérdez ő is: hát te?

- Nézegetem a más házát.

- Nézheted, kezdenek lenni.

- Szép nagyok. Az a másik is szép, ott szemközt.

Leteszi a vödröt, összecsapkodja a tenyerét.

- Gyere, nézz be.

- Kutyát uszít ránk a gazda.

- Kötve van a kutyája.

- Kiféle?

- Szegényember.

Bemegyünk, asszony áll elénk a nyári konyha ajtajában: Véré vagyok.

- Ejha! János, ez a te házad?

Most nevet először.

- Nyertél? Loptál?

- Ugyan.

- Honnan vetted?

Elém fordítja két tenyerét.

- Kerestem. Csináltam.

- Ebbe öszültél bele?

- Ilyen a fajtám. Apám is fehér volt harminc után.

Van egy régi térképem, minden tanya rajta van név szerint. Indulás előtt nézegettem, Vér nevet nem találtam. Vér János ősei kapások voltak a más földjén, ki írta volna föl őket a térképre. És minek?

Megyünk megnézni az új házat. Csövek a falon.

- Ebből mi lesz?

- Központi fűtés.

- Tanyára?

Megáll, szembe velem.

- Miért nem mondd hozzá: neked? Parasztnak? Aki a hadseregben csak a disznót őrizte?

- Figyelj ide, Sógor! Sok időnk nem volt akkor se kertelni, ne legyen harag belőle most se. Hozzá gondoltam azt is. Vér János tanyai paraszt központi fűtéses tanyát épített magának.

- Meg is büntették érte tizenötezer forintra.
- Ki is fizetted?
- Részletekben, de érteni részletekben se értem. Ha benne maradok a koszban, nem sértem a törvényt, de ha ki akarok vakaródnai belőle, megsértem? Te érted?
- Értem, csak nem jár mindig egy kerékre mindnyájunk esze. Szép, akárki csinálja. Irigylem is.
- Elhiszem.

Nincs büszkeség a szavában.

- A városi ember csak ezt tudja. A hozzá való tíz évet nem irigyled?
- Más is dolgozott a tíz év alatt.
- És kinyújtja a kezét, hogy tegyenek bele egy központi fűtéses lakást. Amikor én kinyújtottam, beletettek tizenötezer forint büntetést. Tudod te, hová jöttem én haza leszerelés után?

Frissen kőporozott kis házhoz visz az udvar másik felén.

- Kicsi, de szép.

Bemennék, de nem tudunk. Egy ló hátsó fele elfogja az ajtót.

- Csinka, te!

Csinka csak úgy fér be az istállóba, ha keresztbe áll benne, feje a sarokban, fara az ajtóban.

- Itt laktunk. Ezt is irigyled? Meg azt is, hogy inam szakadásáig dolgoztam? Ha obsitosztáskor beállnék a sorba, senki nem mondaná, hogy korán jöttem, pedig csak negyvenéves vagyok. Ezt is irigyled? Ettől az élettől én semmi mást nem akarhattam, csak azt, hogy házam legyen. Negyven évig csurgott utána a nyálam. Ezt is irigyled? Nem loptam, belegebédtem. Ne irigykedj énrám, nem áll jól neked se, nekem se.

- Minek a flanc? Kőporos istálló? Előtte talán gróf volt a lovad?

- Ha nem hozom rendbe, összedül. Én pedig azt akarom, lássa meg az unokám is, honnan indult a nagyapja. Nehogy azt higgye, hogy az új házat is a gólya hozza.

- Örülök, hogy itt találkoztunk.

- Én annak is örültem, hogy bent voltunk. Utoljára katonaruhában pihentem ki magamat. Talán még távcsővel se nézték, dolgozom-e vagy alszom. Ettem, aludtam, ettettem, aludtam.

Mi meg sajnáltuk szegényt.

Leveles ládákat rakott az új út mellé a posta. Ragyog mind, mint az új csizma.

- Gyere oda, lefényképeznénk. Úgy csináljuk, hogy most veszed ki az újságot. Belelapozol, mintha olvasnál.
- Az hiányzik éppen! Újságot, dologidőben?

A BALESETEK OTTHON TÖRTÉNNEK

Arra kért meg Szabó István, segítsék neki. Egész nap teng-leng, lebzsel, lopja a napot. Üres zsebbel urat játszik, pedig dolgozni szeretne.

- Ehhez minek a segítség? Kiáltson egyet, és százan jönnek magáért.
- Háztaji kéne.
- Törvény van rá, kinek jár, kinek nem.

- Nekem nem szól a törvény. Rokkant vagyok.
- És dolgozni akar?
- Legalább piszmogni. Fölkelek, lefekszem, és közte nincsen semmi. Maga tudna így élni?
- Tömérek itt a parlagföld! Tavasszal kicsírázik rajta a gaz, őszre erdő lesz belőle. Menjen be a tanácshoz, álljon bele az egyikbe, és kapálja, ameddig akarja.
- Nekem nem lehet. Rokkant vagyok.
- Kedves Szabó István, próbáljunk szerencsét. Ha többet tudok, visszajövök.
- Ne menjen el, előbb hallgasson meg.

Elém lötytyinti panaszát. Megjárta ő már száz tú hosszát, mindenhová íratott levelet, de aki válaszolt, csak azt felelte, majd kivizsgálják az ügyét. Vagy azt, hogy elküldték a szakszervezetbe a levelét, onnan várjon segítséget.

- Mi a baj?
- Méreg. Permeteztem az állami gazdaságban, rosszul lettem, bevitt a mentő. Azt mondta az orvos, ha még egy kicsit késnek velem, már alulról szagulom az ibolyát. Megreperált, ahogy tudott, aztán nyugdíjaztak. Kértem, mondják ki, hogy üzemi baleset volt, hátha jár érte valami. Legalább egy hold háztájit adjanak érte.
- Tehát dolgozott, és kint lett rosszul.
- A lucernaföld végében.
- Mikor?
- 1972-ben.

Úgy benőtte ezt már a fű, száz fiskális be nem bizonyítja, hogy igaza van. Elesett nyomorúságában belém kapaszkodott, nem mondhattam neki, nyugodjék békében.

- Amit kér, mindent megfizetek, csak segítsen!
- Kért már valaki pénzt?
- Tudom én, hogy ingyen semmi nem megy. Pénz nélkül az ügyvéd se csinálja. Amit kér, magának megadom.

Csak ágról szakadt szegénységét adhatná. Elvesztettem minden józanságom, amire száz fiskális csak legyintene, belevágtam.

- Vissza tud emlékezni arra a napra?
- Csak az elejére. Hatra mentem dolgozni, az eligazításon mondtam a növényvédősnek, nem érzem jól magam, nem nekem való méreggel bánni, nem megyek permetezni. Azt mondta rá: volt maga katona? Mindig az utolsó parancs a parancs, tessék menni permetezni. Elmentem, két gép vizet bekevertem, el is locsoltuk, aztán rosszul lettem.
- Nehéz ezt elhinni. Az utolsó parancsot leginkább.
- Mind igaz.

Ha igaz, ha nem, itt áll egy szerencsétlen ember, és lehet, hogy igaza van. Elmentem a szakszervezetbe, a munkavédelmi felügyelőhöz, ahol állítólag minden levél elakadt. Nem tudtak róla, de tisztességgel fölháborodtak, és segítséget ígértek. Néhány nap múlva egy csomó jegyzőkönyvet mutattak, és azt mondták, ezek után nem tudnak segíteni. Legalább jegyzőkönyv van már, gondoltam, induljunk el azokkal. Igaz, késeiek, de az igazság későn-korán igazság marad, csak meg kell tudni, most éppen hol lakik. Minden jegyzőkönyvet elolvastam.

Készült 1975. dec. 11-én. Tárgy: Szabó István 1972. aug. 15-16-án elszenvedett Bi 58-as vegyszermérgezése. Személyesen megjelenő kerületvezető előadom, hogy Szabó István (1941) vegyszeres mérgezéséről utólag szereztem tudomást, amikor munkacsapatvezetője behozta az orvoshoz, és azt követően jelentette nekem az esetet. Szavai szerint Szabó István az őt ellátó orvosnőnek elmondta, hogy előző nap burgonyáját Bi 58 vegyszerrel permetezte, és a rendelőben ilyen diagnózis alapján kapott injekciót. Az esetet, mint otthon történt balesetet vettem tudomásul.

Első gondolatom: Szabó István becsapott. Otthon kínlódott a méreggel, és rá akarja verni az állami gazdaságra. A másik gondolat: szerencsétlen ember, nem nézek ki belőle fifikát. A harmadik: miért kerül a jegyzőkönyv legtetéjére a Bi 58?

A következő vallomás:

Személyesen megjelenő traktoros előadom, hogy 1972. augusztus hó 16. napján reggel a XXII-es táblán Regloneval kellett permetezni, amikor is munkagépkezelőm Szabó István lett volna. Reggel 6 órakor elindultunk a központból, illetve Szabó István a Kiskezü tanyánál csatlakozott hozzám. Amikor a munkaterületre értünk, én kb. fél 7-kor reggelizni kezdek. Ugyanígy Szabó István is. Unottan evett, és látszott rajta, hogy sápadt. Megkérdeztem tőle, miért eszel olyan keveset, ill. miért nem eszel rendesen. Azt felelte, nem tudja, rosszul érzi magát. Azt mondtam neki, akkor várjuk meg az agronómust, és ő majd megteszi a megfelelő intézkedést. Ezután ő félreállt, ill. a tartálytól távolabb leguggolt, én pedig feltöltöttem a tartályokat vízzel, majd beletöltöttem a Reglonet. Szabó István semmihez nem nyúlt hozzá. Ezzel eltelt kb. egy óra, és fél 9-9 óra körül az agronómus kiérkezett a helyszínre, ahol is elmondtam neki a történetet.

Ez is mást mond. Hozzá se nyúlt Szabó István a méreghez. Biztosan becsapott, amikor nekem panaszkodott. De miért kell betartani életbevágó ügyekben a szolgálati utat? Az orvos azt mondta, majdnem későn érkeztek, itt viszont majdnem két és fél óra úszott el. Ha valaki rosszul lesz a lucernaföldön, viselje emberséggel, amíg idevetődik följebbvalója, és intézkedik? Miért nem intézkedett a traktoros? Jegyzőkönyvbe foglalt mulasztás lenne? Hűtlen cserbenhagyás a várakozás álláspontján? Olvasom tovább.

Személyesen megjelenő agronómus előadom, hogy Szabó István növénytermesztési dolgozó volt, és az én felügyeletem alatt végezte munkáját. 1972. augusztus hó 15. napján délben tőlem elkéredzkedett azon indoklással, hogy délután krumpliföldjét akarja megpermetezni. Azt nem mondta, hogy mivel. Én elengedtem. Másnapra, azaz augusztus 16-ára ... traktoros mellé osztottam be munkagépkezelőnek, azzal, hogy Reglonozást végezzen. Amikor kiérkeztem a munkaterületre, a XXII-es táblához, úgy kb. 8 óra körül, akkor láttam, hogy nem dolgozik, félreül, és rosszul van. Ugyanígy tájékoztatott a traktoros is. Elmondta, hogy Szabó István munkát végezni nem tudott, nem is csinált semmit, és kért egy munkagépkezelőt is. Én azt mondtam, mivel rosszul van, ne is dolgozzon, ugyanis ott a táblán elmondta nekem, hogy előtte való nap délután Bi 58 vegyszerrel permetezte krumpliföldjét, és ezért én már komoly bajra gyanakodtam, aminek következtében tiltottam meg az esetleges munkavégzést. Elmentem a munkagépkezelőért, elhoztam a XXII-es táblára, és Szabó Istvánt behoztam az orvoshoz, mivel azt mondta, hogy fel bír ülni a motorra. Úgy emlékszem, 10 óra előtt már az orvosnál voltam Szabó Istvánnal.

(Törölve a jegyzőkönyvből: végignézttem) Bementem Szabó Istvánnal az orvosnőhöz is, és hallottam, hogy Szabó István ott is azt mondta, hogy Bi 58-cal permetezett, s úgy emlékszem, az orvosnő injekciót is adott neki. Hallottam, amikor az orvosnő felhívta a szegedi mentőket, telefonba is azt mondta, hogy Bi 58-as mérgezéshez kell a kocsi.

Itt a koronatanú. Láttá, hogy beteg, tudja, hogy előtte való nap tőle kéredzkedett el krumplit permetezni. Vigyázzunk! Kérdezzük meg Szabó Istvánt, volt-e egyáltalán krumplija. Gyanú támadt bennem. Ez az a vegyszer, amit a nagyüzem nem használ, hátha éppen azért emlegetik. Bolond gyanú. Inkább azt vegyük észre, ami biztos. Az előbb jegyzőkönyvezett mulasztás megpúpozva tér vissza. Az agronómus látja, hogy a tábla végén gubbaszt egy ember, de nem hozzá megy először, hanem a traktoroshoz, akinek semmi baja nincs. Amikor már sejti, hogy komoly baj van, sőt azt is, hogy méreg áldozata lehet, akkor se fut vele azonnal orvoshoz, előbb kerít a széles határból gépkészítőt helyette. Másképpen jár az ő órája, mint a traktorosé, de aszerint is két órát aszalódott a lucernatábla végén Szabó István. Tegyük föl, gyorsan járt a telefon, és a mentő is robogott, akkor is tizenegy óra, mire ide kiér, és legalább fél tizenkettő, mire a klinikára beér. Reggel hatkor jelenti, hogy rosszul érzi magát, fél hétkor a traktoros is tudja, nyolckor vagy kilenckor az agronómus már komoly bajra gyanakszik, és tíz óra körül kerül bele az elleninjekció. Ha lassan ballagó méreg van benne, ennyi idő alatt akkor is hat. Ez már akkora üzemi mulasztás, gondolom én, ha kávéscsészével itta otthon saját akaratából a Bi 58-at, akkor is üzemi baleset. Aztán leintem magam, nem értek én ehhez.

Személyesen megjelenő traktoros, Szabó István sógora, az ismertetett vallomások következtében a f.évi dec. 9. napján tett vallomását a következőképpen módosítja. Emlékszik arra, hogy sógora, Szabó István Csiszár Antaltól bérelt 1972. évben burgonyaföldet.

Ha szembesítés után emlékszik minderre, két nappal előbb nyilván nem emlékezett, vagy másra emlékezett.

Módosítja vallomását úgy is, hogy az agronómus neki a baleset napján nem délben szólt, és nem délben érkezett a XXII-es táblához, hanem délelőtt. Közelebbi órára nem emlékszik. Arra sem emlékszik, hogy sógorát ott látta-e vagy sem.

Van tehát krumpliföld. Igaz, nem saját, csak bérlet. Megállni! Hatalmas kanyar! A sógor egyetlen szavát nem hiszem. Azt mondja, nem emlékszik, látta-e a sógorát vagy nem. Ha örökös ellensége, vagy ha soha nem látott idegenről van is szó, akkor is két dolgot mondhat: vagy látta, vagy nem látta. De arra nem emlékezni, hogy látott-e ott fetrengő embert, aki miatt őt hirtelen ide citálták, és az éppen az ő sógora, ezt nem lehet. Olyan sógor nincs is a világon, aki oda nem megy megkérdezni, hát veled mi van?

Minden jegyzőkönyvben van burgonya, van Bi 58 és van ellentmondás. Indulok megkeresni a traktorost és az agronómust. Behívadják az irodába, amíg megérkezik, beszélgetünk. Nincs nekem tapasztalatom a praktikákban, mondom tehát, azt keresem, akinek a száján legelőször kiszaladt a Bi 58. Valaki mondta az orvosnőnek, az fölírta, a mentősök is fölírták, a klinika is fölírta, erre már lehet tényként hivatkozni. Ennyi dokumentummal mit kezdjen a szakszervezet? Sokan voltunk, nem vettem észre, hogy már a traktoros is hallja meg az agronómus is. Külön szobában, jegyzőkönyvével ellentétben azt mondja tehát az agronómus, sőt határozottan állítja, hogy nem kísérte be az orvosnő szobájába a beteget, nem hallotta, és nem is hallhatta, hogy ott Bi 58-at említett volna. Azt sem hallotta, hogy a mentőknek is Bi 58-at mondott a doktornő a telefonba. Még azt is mondta, orvoshoz szállítás közben nyakába csorgott a hátsó ülésen utazó beteg nyála.

Sok a hajszál ebben a levesben. Gyanús a Bi 58. Megkérdeztem az agronómust:

- Találkozhatott reggel hatkor a növényvédelmi felelőssel Szabó István?
- Igen. Amikor visszajöttem az orvostól, jelentést tettem neki. Megijedt, első szava az volt, még szerencse, hogy ki volt oktatva.
- A kioktatás mindig reggel történt?
- Igen. Szigorú ember volt, senkit nem engedett kioktatás nélkül dolgozni.

Ha az egész történetből csak ezt fogadom el hitelesnek, amit a szemembe mond valaki, akkor is nyertem. Ha mérgezését hazulról hozta volna Szabó István, a reggeli kioktatáson azt is észre kellett volna venni. Fél hétkor már a traktoros is azonnal észrevette, és a motoron már habzott a szája! Ha ilyen állapotban munkába küldik, és ha ennyit késve szállítják orvoshoz, hatalmas mulasztás.

Elmentem az állami gazdaság igazgatójához, hátha tudna valahol tanyák közé beszorult kicsi földet adni Szabó Istvánnak. Kár volt mennem, azt mondta, sajnós, nincs rá lehetőség. Elsoroltam, mit tudok és mit nem hiszek az egész mérgezésből. Azonnal hivatkozik egy jegyzőkönyvre, amelyben maga Szabó István ismeri el aláírásával, hogy Bi 58-cal permetezett otthon. Erőlködöm, de leint:

- Értse meg, ez gyengeelméjű. Gyerekkora óta.
- Erős a vád. Fogalmazzunk úgy, hogy súlyos állapotában beszámíthatatlan. Láttam a papírjait.
- Kérem, higgye el úgy, ahogy mondom.
- Bocsánat! Szabad egy gyöngelméjűt méreg közelébe engedni? És ha belekóstol? Ha kristálycukornak nézi?
- Orvosi engedélye volt rá.

Marad tehát az aggodalmam, el szabad-e fogadni azt a jegyzőkönyvi aláírást, amely egy gyöngelméjűtől származik súlyos mérgezés után, jóval később?

Más hajszálak is vannak. Azt állítja a rokkant ember, nem volt krumplija, nem volt mit permeteznie otthon. A téesztől kapott harmadosat, de azt a téesz vegyszerezte. Megyek Csiszár Antalhoz, neki se volt, ő is a téesztől harmadolt. Baj van a krumplival, baj van a Bi 58-cal!

Bekopogtam a doktornőhöz is. Rögtön mondta, nem jó helyen járok, ő nem emlékszik semmire, Szabó István nem is az ő körzetéhez tartozik. Nem is hallott róla, de mérget venne rá, hogy otthon történt a baleset.

- Honnan tudja, ha nem is hallott róla?
 - Mert mindig így van. A nagyüzem vigyáz, betartja az előírásokat, otthon pedig soha nem tartják be. Nincs álarc, nincs kesztyű, kalap, védőruha. Ismerem a falut. Itt a balesetek otthon történnek.
- Egy másik traktoros azt mondja, nem sokkal a baleset előtt éjszakai porozáson volt Szabó Istvánnal. Akkor se vitték ki a védő felszerelést. Sötétben úgyse látszik.

Szakértőt kerestem. Kellett, mert a klinikai értesítés harmadik sorában ez áll: „Dg.: Permetező-szer-mérgezés. (Bi 58)” Ez a diagnózis mindenütt bizonyíték amellet, hogy a Bi 58 a ludas, és mivel ezt a vegyszert a nagyüzem nem használja, gondolni se illik, hogy bármiben is mulasztott volna. A szakértőm szerint a Bi 58 a szerves foszforsavészterek családjába tartozik, mint a Wofatox, a Basudin, a Parathion és a többi, azoktól a toxicitás (mérgezés) fokában tér el. Ellen-szerük közös, kezelésük hasonló. Megkérdeztem:

- Ha körzeti orvos leírja a Bi 58-at, a klinika vizsgálja-e külön, hogy Wofatox vagy Bi 58 okozta a bajt?
- Vizsgálhatja, de a kezelés szempontjából nem ez a fontos, hanem a cholinesterase.

Nem mernék tehát esküt tenni a klinikai értesítés után se, hogy valóban Bi 58 van a dologban. Megkérdeztem azt is, létezik-e valamilyen küszöbérték a mérgezéseknél. Ha alatta van a dózis, nem érezni hatását, de ha fölhalmozódik, ha átlépi a küszöböt, az illető rosszul lesz, hányingere van, enni nem tud, sápadt, habzik a szája. Azt a feleletet kaptam, van ilyen küszöb, és ezt rendszeresen vizsgálják is.

- És ha két vizsgálat között lépi át a küszöböt?

- Akkor van a baj.
- Panaszkodik az életre?
- Se nem panaszkodom, se nem dicsekszem. Mi bajom lehetne? Még a csülkös babot is meg-
eszem, ha jól van megfőzve. Ha én kötözöm a paprikás zsákot, és nem engem kötöznek a
kórházban, akkor nagy panaszom nem lehet.
- Nagy haragja?
- Elmúlik az is.
- Amikor kisöpörték a téeszéből?
- Harminc éve lesz lassan, legyintsünk rá. Rosszul esett.
- Mit vétett?
- Hét hold bérlettel kezdtem az életet. Annyi eszem volt, még nem volt földem, de a szőlőt már
gyökereztettem, és oltottam a gyümölcsfákat. Legyen, ha majd lesz. Erőlködött az ember, hajtotta
magát, jött a földosztás, danolni lett volna kedvem. Huszonnégy holdat kaptam. Mire bejött
volna a kulákvilág, megszabadultam tőle, hogy baj ne legyen. Ha a villám be akar valahová
csapni, be is csap. Kizártak a Vincével együtt.
- Ok?
- Kizsákmányoló voltam, idegen munkaerőt foglalkoztattam.
- Ahogy elnézem, ez a szokása megmaradt. Most is vannak napszámosai. Kizsákmányolja őket?
- Van azoknak annyi eszük, hogy nem hagyják magukat.
- Az előbb mondta, maga is volt napszámos. Mit változott a világ?
- Sokat. Akkor mi kerestük a munkát, most a munka keresi a napszámost.
- Mennyi a bér?
- Huszonöt forint óránként.
- Ital?
- Reggel egy kupica, napközben egy-két deci. Többet nem adok.
- Nem mondják, hogy sóher?
- A szemembe nem mondják, de gondolhatják.
- A Vince közben elnök lett. Ott voltam, amikor összevesztek.
- Maga most hazudik. Megmondtam az igazságot, az elnökségben meg rosszul értették.
- Megtették a kivizsgáló bizottság elnökévé.
- Annyira talán még soha nem babráltak ki velem. Kivizsgáltam én mindent, le is gépeltettem.
Elaltatták, semmi nem lett belőle.
- Azóta tart a harag?
- A múltkor már kezét fogtunk.
- Tehát kibékültek?
- Nem szóltunk, csak kezét fogtunk.
- Volt egy másik gazdagabb ember is.
- Meghalt szegény.

- Nem is békültek ki?
- Nem maradt rá idő.
- Mi volt a baj?
- Egyszer rosszul szólt. Ellenem.
- Erre nincs bocsánat?
- Ilyenre nincs.
- Senkinél?
- Akire én egyszer azt mondom, egye meg a fene, megvárom, amíg megeszi. Vagy engem.
- Akart valaha elnök lenni?
- Nem.
- Ha mégis az lett volna?
- Nagy baj lett volna belőle. A fél világot gyümölcscsel ültettem volna be.
- Igaz a kosár?
- Nem értem.
- Azt mondják, amikor letelt a kuláksága, egy kosár barackmaggal kezdte.
- Van benne valami.
- Azt is mondják, maga tanította meg a falut a barackra.
- Megkértek rá. A művelődési házban tartottuk a tanfolyamot, legalább tíz éven át.
- Fizetség?
- Aki megkért, azt mondta, majd megosztjuk a pénzt. Én legyintettem rá. Komolyabban vehette az én legyintésemet, mint a saját szavát, mert nem kaptam érte semmit. Pedig egy kicsit nekem is köszönheti, hogy gazdag lett, meg a téesznek.
- Aki okos, a szövetkezetből is tanult?
- Sokat. A műtrágyázást is, a gépes művelést is, és a kordonos szőlőt is. A magas szőlőnél nagyon tiltakoztam, mégis jó lett. Legföljebb egy kicsivel emennek jobb a bora.
- Tehát minden héten tanított?
- Vasárnap. Megtisztelt egyszer a párttitkár, megkért, menjünk ki az egyik tanyai iskolába is.
- Gazdag?
- Megyek össze. Adnám a földet a gyerekeknek, de ők se bírnak vele.
- Gazdag?
- Inkább legyen száz irigyem, mint egy sajnálóm.
- Gazdag?
- Kis bajból lesz a nagy, kicsi magból a nagy. A gyümölcs meghálálja a munkát.
- Más nyolcvanéves ember húsz esztendeje nyugdíjban van.
- Rosszul számolt. Nem vagyok, csak benne vagyok a nyolcvanadikban. Most hagyjam abba? De jó lenne! Ha tudnám.
- Gazdag?

- Nem bugyborékolok, tehát nem süllyedtem még el. Azt mondom csak, ne sajnáljon senki.

Kínált itallal, mindig töltött, nem sajnálta, de az időt kimérte. Amikor nincsen munka, inkább akkor jöjjenek.

Arra gondolok, homokkal-szőlővel kötötte meg az ember a homokot, de magát is hozzá kötötte.

GÖRBE BOT A FOGASON

A mórachalmi házigazdák azzal kedveskedtek a messziről jött idegeneknek, hogy esti tanyalátogatást szerveztek. Hadd beszélgessenek a tanyáról a tanyaiakkal is. Az egyik csoport a Krisztin család vendégszeretetét élvezte, hozzájuk csatlakoztunk mi is.

Borral és étellel vártak bennünket. Hagyományos szokás tanyán is. Mindenki asztalhoz ült, csak a háziasszony nem. Ez is így volt régen is. Amit ezeken kívül láttunk és hallottunk, a belénk kövesedett régi tanyai képtől messze járt.

Krisztin István végigülte velünk a reggeltől estig tartó tanácskozást, és figyelt végig. A maga asztala mellett azt mondta, örül, hogy foglalkoztunk velük.

- Mi a haszna belőle?

- Mondja a rádió, ha én minden rovarat agyonpermetezek, az a rovar is elpusztul tőle, amelyik a másikat megeszi, és elpusztul a madár is. Ha a tanyákat leradíroznák a homokról, itt is megszakadna az egyensúly.

- Sokan beköltöztek már a faluba.

- Nem vagyunk egyformák. Biztosan jól járt az is, aki bement, különben nem lépett volna utána a másik, de aki itt akar maradni, nem biztos, hogy rosszul cselekszik. A benti is fölkel akkor, amikor én, de mire végez a ház körül, és kiér a földre, én már javában dolgozom. Úgy gondolom, az országnak egyelőre nagy szüksége van rá, hogy én sokat dolgozzam.

- Kanyarodjunk vissza! Miért jó, ha ötven ember egy napig beszél a tanyákról?

- Azt érzem ki belőle, rájöttek, más lett a tanya. Aki a régit akarja megtartani, nagyot vétkezik. Bent arról is beszéltek, hagyni kell, amelyik fejlődni akar, és segíteni. Nekünk az is elég, ha hagynak bennünket.

Ez a tanya, amelyikben most vagyunk, beállhatna a szegedi házak sorába városképet javítani. Ebből persze általánosítani nem lehet, csak azért mondom, mert sok minden következik belőle.

- Miért jobb kint?

- Akkor kelek, amikor bírok, és akkor fekszem, amikor tudok.

- Mikor kel?

- Tavasztól őszi három és négy között. Este tizenegy, amikor ágyba kerülök.

- Ennyi munkát bírósági ítélettel se szabnak ki mostanában. Arról is volt szó bent, hogy ember-telen a tanya: inaszakadásig dolgozik, aki lakja. Mi hajtja?

- Behozni a lemaradást.

- Mennyi tejet fej?

- Semmit. Amikor jött a progresszív adó, még az istállót is lebontottam. Az ólakat is. Disznót nem hizlaltam, magunknak is úgy vettünk.

- Jött az adó, el is ment.
 - A tehén nem jött vissza. Nincs helye. Hízóra viszont szerződtem, minden évben húszra.
 - Szőlő?
 - Kidöntögettem. Sok volt a boradó. Bánom, mert ez az adó is elmúlt, most telepíthetek megint.
 - Barack?
 - Háromszázhatvan fám volt, kivitte a belvíz. Csak annyit ültettem, hogy lopni ne kelljen, ha megkívánom.
 - Alma?
 - Megritkítottam, felét kivettem. Kell a hely a szőlőnek.
 - Akkor miből él?
 - Csak abból, amiből meg lehet élni. Ha lehúzzák valami előtt a redőnyt, azonnal abbahagyom. Fűszerpaprikából nekem száztíz mázsa termett egy holdon, amikor a nagyüzemi átlag még csak negyvenöt mázsa volt. Nem hitték el, hogy dupla annyi trágyát vittem ki a földre, jól megadóztattak érte. Azért fizessek, mert jobban termelek? Büntetni akarnak érte? Megégette egyszer a számat, nem vágok bele megint.
- Itt van velünk a falu patikusa is, receptről látja, ki mennyit dolgozik. Meddig bírhatja a munkát, aki ennyire hajtja magát?
- Most ötvenhárom éves, szívós fajta, még talán tíz évig.
 - Mi lesz a földdel azután?
 - Megy be a szakszövetkezetbe. Két lányomnak hagyok annyit az öt holdból, amennyi a ház körül kell.
 - És a házzal?
 - Férjhez mentek a lányaim, az egyik itt maradt családostul. Együtt maradunk.
 - Tehát még tíz év kemény hajtás?
 - Most jutottunk el oda, hogy nem gyarapodni kellene, hanem élni is egy kicsit.
- Megnéztük a lakást, nagyon szép. Most a ház asszonya mondja:
- Harminc éve vagyunk házasok. Harminc évünk ment rá, hogy ilyen lett.
- Jó erős görbe bot lóg a fogasról. Sétabotnak nehéz. A keménykötésű, a szívós fajta Krisztin István látja, hogy kézbe veszem.
- Amikor lerobbanok, nekem kell.
- Férj-feleség teljes élete vágya áll itt házzá válva. És a görbe bot.

BABA

Aki látja, sajnálja, de aki igazán sajnálja, nézni se tudja. Ott fekszik a poros út homokjában, az út közepén.

Csikókori jó barátjával fogták be most is a hámba. Amíg a gazda visszament a papírokért, addig jött a veszedelem. Hiába tanulta meg, hogy az igás lónak a kénköves istennyilától se szabad megijedni, most elfelejtette a leckét, odaugrott a tehervonat mozdonya elé. Van, aki egyszer téveszt életében.

Nem nagyon láthatja, hogy szánakozók veszik körül. A feje úgy fordult, hogy egyik szemének pillája a földet kaparja, a másik szemével pedig a szikrázó égen futó apró felhőket rendezné sorba, ha a közeli sötétség nem takarná el előle. A bőre táncol, minden darabja más ütemre, mintha fázna, pedig habos izzadság verte ki.

A gazda nincs itt, elment kötélért. A többiek igazítani se mernek rajta, mert hivatalos emberek méregetnek körülötte. Csak a szomszéd megy oda hozzá, lehajol a feje mellé.

- Baba, Baba! Hallod-e, Baba? Szenvedsz nagyon, ugye, Baba?

A ló irtózatos fájdalmában is megérzi a simogató csontos kezet, meghallja a beszédet is. Talán meg is érti, mert hatalmas erővel földobja a fejét. Vissza is esne, ha nem tudná az orrát megtámasztani a földhöz. Az a szándék is benne van az erőlködésben, hogy a nyaka egy darabja ott maradjon a kérges tenyér mellett. Amikor sikerül, akkor felel csak egy futamnyi nyerítéssel a fájdalmas dallamú emberi szóra. A füle vakarására újra nyerít, aztán még egyet. A szomszéd meg csak beszél neki, mert kéri a nyerítésből, hogy ez a beszéd most létkérdés.

- Baba! Baba!

Nem tudja hozzá mondani, hát miért nem vigyáztál jobban, látod, látod. Ekkora bajban már nem segít az oktatás. Szólítják a körből, megcsapkodja még egyszer a nyakát, csak azután indul. De a ló, mintha kötőféken vezetnék, megy utána. Estében széjjelszaladt lábait maga alá rántja, és szédült gyorsasággal talpra ugrik. Amikor a világra jött, ember segítette, ha rogyásig dolgozott, akkor is simogatás vigasztalta meg, éjjel is benéztek hozzá, jólesik-e a pihenés, csak most hagynák itt? Megy utána.

Egyetlen lépésnél nincs több erő benne. Elszédül, belezuhan a sötét, üres világba. A lába úgy jár a levegőben, mintha vágóban rohanna a távozó után. Újra nyerít. Sírással van tele a nyerítés: ne hagyják egyedül!

Akik körülállják, szóval emberek. Aki megszólal, annyit mond csak, nem lesz már ló belőle.

Megint a szomszéd megy felé. Két kézzel fogja a hosszú kést, úgy lép, mintha kitüntetést vinne. Hüvelykujját ugráltatja a késen, hogy éles-e. Odafele a nadrágja szárához, mint ahogy akkor is odafele, amikor kenyeret szel. De csak bal kézzel tud hozzányúlni a lóhoz.

- Baba!

Elcsitul a bőrén a viharzás, megpihen a levegőbe futó négy láb is. Felelni már nem felel, arra nincs ereje. A szemében alkonyodik a fény, a simogatást se érzi, pedig ez még igazi, szívből jövő simogatás. Az utolsó.

A jobb kéz még tehetetlen. Föláll a szomszéd, otthagyja a lovat, de reszketését magával viszi. Ujja ideges rángással ugrál a kés élén. Éles. Bekiabálnak hozzá: „Ne hagyd elpusztulni! Semmit nem ad akkor a vágóhíd érte.”

- Gyere, csináld te! A ló nem disznó!

Visszamegy mégis.

- Várj még! A gyerekek! Mars haza!

Az asszonyok is mennek. A szomszéd meg újra súg a lónak:

- Jobban vagy már, Baba?

JÓSLAT NÉLKÜL

Aszaló nyárban utaztam Szegedtől Nyíregyházáig. Azt akartam kipróbálni, mire jutok, ha úgy teszek, mint sokan mások. Egy kiállításon vettem észre egyszer, hogy jeles festők - úgy is mondhatnám, hogy futtatott festők - tanyaképein az aranymetszést a vonatablak-perspektíva adja. Akkor az előtér, amennyi az ablakból látszik, és a tanya mögötti föld és ég is akkora, amekkorának innen nézve tűnik. Gondoltam egyet, ezt a fogást én is kipróbálom. Föl a vonatra, nézzünk bele az Alföldbe! Így néztem bele először is, mondhatnám úgy is, ez a módszer őshonos az én fejemben is.

Sok évvel a hátam mögött pillanatok alatt kimondtam, nem szabad erre a látványra hagyatkozni. Lépten-nyomon meg kellett volna állnom, megnézni vagy megkérdezni valamit, mert úsztam a lényeg fölött. Az azonban a vonat ablakából is látszik, hogy senyveszt az aszály. Furulyázik a kukorica akkor is, ha nagy a tábla, és akkor is, ha kicsi. Sok vízlépcsőnek és csatornának kell megépülnie ahhoz, hogy ettől a látványtól megszabaduljunk véglegesen. Látom viszont, némely tanya környéke valóságos oázis. Csőkútból öntöznek, paprikát és paradicsomot termelnek. Ha egy intésre beviszem a tanyát, a furulyázó kukoricából több lesz, és oázisból kevesebb. Indokolni mindig tudnánk, de a piac egyre inkább nem a magyarázatokat keresi, inkább a portékát.

Tudnom kellene az egész mezőgazdaság jövőjét, ha tanyaügyben szólni mernék. Nem tudom. Terveit igen, de sokszor más a terv és más a jövő. Sejttem csak, az idő neki dolgozik, de nem tudom, a mai kereskedelem milliós értékeket herdáló jelenéből milyen ösvények vezetnek a holnapba. Amikor Szegeden megépült a zöldségkereskedő vállalat zöld csempés palotája, biztosra vettem, ez a cég elsősorban nem kereskedni, hanem nyerni akar, különben tönkremegy. Egy kiló kávé sokkal több a haszon, mint egy mázsa paradicsomon, nyilván csak akkor töri magát a paradicsomért, amikor toronymagas az ára. Az is kiderült, többnyire addig marad toronymagas az ár, amíg ez a cég akarja. Sok időnek kellett viszont elteltie, hogy észrevegye az állam, szándékai ellen dolgozik az a vállalat, amelyik tőle szívja a támogatást. Bimbóznak még csak a többcsatornásnak nevezett kereskedelem apró hajtásai, nem tudom, milyen leveleket hajtanak majd. Biztosnak látszik, ha egy személyautó rakományával azért nem lesz érdemes Domaszékről Ózdra menni, mert értéke szerint lehet eladni itthon is, akkor több terem a tanya körül, mert kevesebbet autóznak az emberek, és többet termelnek. Ha viszont még több terem, a tanya jövője egészen más lehet, mint jelene.

Nézegetem a libás tanyákat. Ezer liba egy tanyában: ezer libamáj! Igaz, a tanya napjai meg vannak számlálva, ha libát visznek bele, mert a sok lúd tönkreteszi. Akikkel beszélgettem, azt mondják ugyan, nem lehet sokáig libázni. Ha a rabokat rászorítanák a libatömésre, kevesebb lenne a visszaeső bűnös. Várható, hogy viszonylag gyorsan cserélnek gazdát a libás tanyák, de nem tudom, hogy az itt fölhúzott gazdasági zsilipeket milyenek követik még, hiszen az úgynevezett vállalkozói rendszernek még csak a vázlatairól lehet hallani bizalmas tájékoztatókon, amikor ezeket a sorokat pötyögtetem. Azt hiszem, ez a lépés sarkaiból fordítja ki eddigi tanyai fönntartásainkat és elképzeléseinket. Hiszem, de nem tudom.

Ha a jövőbe akarnék belelátni, tudnom kellene, mennyit változik a tanya társadalmi megítélése. Mennyire vesszük észre az ott élő embert? Ha gazdasági szerepe nő, biztosan jobban észrevesszük, de emberek megítélése műveltségünk függvénye is. Bízom benne, sokat okosodunk, mert ennek az országnak a legnagyobb tartalékai a fejekben vannak. Aggódom azonban, útját tudjuk-e állni a tanyai sötétség terjedésének. A világosság terjesztése sziszifuszi munka volt mindig, de annak is tönkretettük intézményrendszerét. Ha nő a tanya gazdasági szerepe, gazdagabbak lesznek az ott élő emberek. Már nem lehet föltenni úgy a kérdést, hogy műveltek legyünk vagy gazdagok, fejünk és zsebünk közelebb van egymáshoz, mint gondoltuk volna. A viszonylagos gazdagság és a fejbéli visszamaradottság következményeit előre látni tételesen nem lehet,

de a konfliktusok elkerülhetetlensége egyszerű belátás dolga csupán. Ahonnan a kultúra kihúzta a lábát, félek, elvadul a tanya. Ha vadul, lehet, hogy vonzza a többi latrot, és szorítja befelé a tisztességet.

Láttam öregeket, akik annyi kétkilós kenyeret kötöttek föl a biciklire a bolt előtt, amennyit csak tudtak. A városi ember a másnaposat száznaposnak mondja, és nem eszi. A tanyai félt, legközelebb nem lesz jártányi ereje, legalább kenyér legyen a háznál. Tudnom kellene, mennyire változik a tanyai boltok hálózata, ha beüt ide is a vállalkozói rendszer. Nem tudom.

Az öregeket sokszor emlegetjük. Néha megrendülünk elesettségük láttán, és összefogunk, hogy segítsünk rajtuk, mert belső parancs hajt bennünket, néha reménykedünk, hogy elmúlásukkal a tanya is múlik. Hadd említsem meg szörmentiben azt a tényt is, hogy a tanya kemény ellenségei is öregszenek. Generációs korszakváltás küszöbén állunk megint. Jó lenne tudni, kik jönnek a távozók helyébe. Azért nem tudom, mert a szellemi hajszálcsovésség terjedési sebességére nincsenek mérési adataink.

Régóta jövendőlik, a jövő nagy energiaforrása a szél és a napsugár lesz. A szélkereket évente fölfedezik valahol az újságok, és írnak róla. Találtam olyan tanyait is, aki harmincnégy éve fejleszt áramot igen olcsón megszerkesztett szélkerekekkel. Amikor tévét vehetett, azt is rákapcsolta. A környéken sehol nincs villany, mégse követték a példáját. Próbát tettem, írtam róla. Kíváncsi voltam, lesz-e érdeklődő. Ketten jelentkeztek, mind a kettő értelmiségi, és pihenő tanyájába akar hasonlót. Ha a mátyáshalmi szélkerék a tudományok doktora portáján kel új életre, lehet, hogy többen figyelnek rá. A napelemekről is jó lenne jövendőlni, nagy áldást hozhatnak a kint élőkre is. Ezt se tudom, mikor lesz, ezt is ki kell várni.

Legvégén nagy betűkkel hadd írjam: NEM TUDOM. Adja a pihent szövetű termékeny fejeket a tanya, föltehetően többet, mint eddig, különben az egész iskolai körzetesítésnek nem lenne semmi értelme. Jó lenne tudni, mikor merik bevallani akárhol is, hogy ők tanyáról jöttek, és mikor kezdik érezni, hogy a tanyák ügyében ők tudnak tenni legtöbbet. A kívülálló csak két kérdést forgathat: megszüntessük vagy meghagyjuk? Ezer árnyalatához csak ők tudnak színt keverni. Tudom, ez akkor lesz, ha a tizedik ember bélyege lekopik róluk, de ha időt is akarnék mondani, megint jósolnom kellene. Minél hamarabb, annál jobb!

Barátsággal int valaki, amikor könyvbéli szándékomról beszélünk, ha máshová nem, legalább a végére írjam le, hogy sokat fogytak a tanyák. Most valahol ott tartunk, hogy minden huszadik ember él kint. Vigyázzunk, nehogy huszadrangúként kezeljük őket. Ez a barátom tanyai származék, intése kötelez: vigyázzunk, hogy ne úgy legyen!

Kérdéssel indultam: szeressük vagy temessük a tanyát? Felelnem kell rá először: én szeretem vagy temetem? Annyit jártam a tájékát, annyi egészséges fölfogású és egyenes gerincű emberrel találkoztam, nekem temetnem nem szabad. Sokkal jobban becsülöm, mint amikor elindultam.

Mit kellene változtatnunk a tanyarendszeren? Legelőször a parancsosztogatókat kellene kivonni onnan. Azokat, akik csak vezényszavakat tudnak: most jobbra, most balra, most meg egészen hátra. Egyszerre mindenki! Kopogjon a sarok! Azokra gondolok, akik igen gyorsan váltanak, és rekedtre kiabálják magukat akkor is, ha másik vezényszót kell mondani. Akik utolsóként tángítanak a betokosodott koncepció mellől is, de elsőként állnak az új mellé.

Aki gyógyító szándékkal közeledik a tanyához, azt legszívesebben tenyeremen hordoznám. A szándék azonban egymagában kevés. Aki nagyon akar gyógyítani ugyan, de nem tud, mert sem a bajt, sem az egészséges szervezetet nem ismeri jól, az nem orvos, hanem sarlatán. Tanulnunk kell végre tévedéseinkből is. Erdei Ferencnek volt bátorsága beismerni, hogy tévedett is tanyáink dolgában, pedig nála képzetesebb tudósa abban az időben nem volt a magyar tanyavilágnak. *Történelmi lecke a tanyákról* címmel írta a *Kortárs*-ban 1965 decemberében:

Még gyerekként elgondoltam, sőt le is írtam, és azt ki is nyomtatták, hogy a tanyai kinnlakásnak hogyan kell előbb-utóbb megszűnnie. Majd később cselekvően részt vettem annak a társadalmi érvényre emelt felfogásnak a kialakításában és terjesztésében, hogy a szocializmus feltételei között hamarosan be kell következnie a tanyák megszűnésének, illetőleg a városias szocialista falvak vagy agrárvárosok létrejöttének. Azt is magától értetődőnek tartottam, hogy ennek bekövetkeztéig olyan *átmeneti* időszak következik, amit csak ki kell várni, és minden figyelmünket a kívánt és elérendő helyzet megtervezésére lehet és kell fordítanunk. Nos, a tanyák tényleges fejlődésének történelmi leckéje (hasonlóan a kisebb-nagyobb falvaké is) engem arra készítet, hogy az ilyen idealista szemlélettől megszabadítsam magam, s megtanuljam, hogy *a történelemben az átmeneti időszak is érvényes*: az is éppen olyan része a történelmi fejlődésnek, mint a beteljesülés korszakai.

Erdei tehát idealista fölfogásnak mondja azt a saját régebbi véleményét is, hogy hamarosan megszűnnek a tanyák. Én még sok olyan felelős emberrel találkoztam, akik hadakoztak a tanyák ellen, és egyszer se gondolták, hogy idealisták. Még nem volt bátorságuk hozzá, hogy végiggondolják lépéseiket. Arra még kevésbé, hogy megkérdezzék a tanyán élőket. Pedig alkotmányos joga a tanyainak is, hogy sorsáról maga döntsön.

Azért se jósolok a tanyákról, mert nekem nem a jövőjükkel van dolgom, hanem a jelenükkel. Lényeges szempont, hogy meddig lesznek még tanyák, de sokkal lényegesebb, hogy vannak.

Intettek sokan, vegyem elő mégis a statisztikákat, és hívjam föl a figyelmet a belőlük kiolvasható tendenciákra. Nem a kényelem tartott vissza, inkább az, hogy a most kiolvasható tendenciák remélhetően nem lesznek érvényesek akkor, amikor ezekből a sorokból könyv lesz. Azért sem fogadtam meg a tanácsot, mert a humánus csorbulásaira nem számokkal kell felhívnom a figyelmet. Ha az építési tilalom következtében embertelenül nehéz helyzetbe kerültek emberek, akkor nem szeretném azt számlálgatni, százezerről vagy háromszázezerről van-e szó, nekem egyetlenegyért is föl kell emelnem a szavamat.

Szeressük vagy temessük? Ismerjük meg inkább!

Szeged, 1981. december